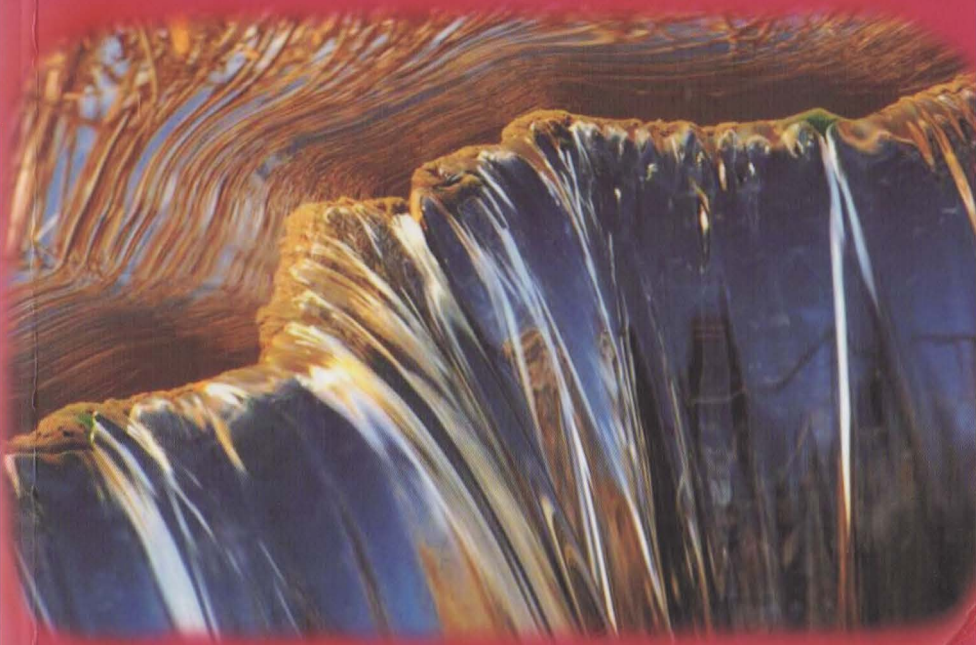
Afşar Timuçin

İÇİMİZDEKİ DEPREM

Gönül Gözüyle 1

Bulut

İÇİMİZDEKİ DEPREM

AFŞAR TİMUÇİN

Bulut

Gönül Gözüyle 1
İÇİMİZDEKİ DEPREM

AFŞAR TİMUÇİN

ISBN: 975-286-106-7
© Bulut Yayınları, 2005

Ofset Hazırlık: Fatih Ramazanoğlu
Kapak: Bulut Yayınları
Baskı: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.
Mart Plaza Merkez Mah. Ceylan Sokak No:24
Nurtepe/Kağıthane-İstanbul Tel: 0212 321 23 00

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Caferağa Mah. Safa Sok. No : 8
Kadıköy-İstanbul
Tel: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75
Faks: (0216) 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com
bulutyayin@kablonet.com.tr
www.**bulutyayin**.com

İçindekiler

Afşar Timuçin Özgeçmiş 6
Birkaç Not 7
İçimizdeki Deprem 9
Bilgisayar Toplumu 11
Solu Olmayan Düzen 13
Fikir Üretimi 15
Döner mi Dönmez mi? 17
Gurur mu Yoksa Onur mu? 19
Valencıa İzlenimleri 21
Çocuklar Ödediler ve Ödüyorlar 23
Demokrasi Terbiyesi 25
Sıradan İnsan Olmak 27
Yaşam Değişiyor Mu? 29
Süpürge Anneler 31
Sanatçı Sıfatıyla 33
Derin Davranış 35
Nerede O Şairler? 37
Yakup Cemil'i Düşündüm 39
Patlama mı? 41
Bilgi ve Görgü 43
Siz Bana Bakmayın 45
Toprak Başkaldırıyor 47
Asinus Asınum Fricat 49
Söke Parkı'nda 51
The Don 53
Köpek Sevgisi 55
Karayolları İyi Çalışıyor 57
Onu Yanlış Anladılar 59
Öyle Olsun 61
Acıyı Anlamayanlar 63
Möcük 65
Sultanahmet Cezaevi 67
Dil Ustaları 69
Nereden Geldi Bunlar 71
Hem Yiğit Hem Mert 73
Kargalar 75
Aşk Korkusu 77
Yüz Yirminci Ölüm Yıl Dönümünde Ziya Paşa 79
Helal Lokma 81
Sonuncu Evre 83
Dialog ve Şiddet 85
Yalnız ve Öfkeli 87
Sorumluluk ve Ölüm 89
Anadolu'da Tanin ve Çetin Börekçi 91

Romancının Şaşkını 93
Söz ve Yazı 95
Avrupalı Olmak 97
Düzenden Yakınanalar 99
İnsanın Kötülüğü 101
Ağırlıklı Adam 103
Geçmişten İzlenimler 105
İnsanı Sevmek 107
Düzey Sorunu 109
Haber ve Yorum 111
Birileri ve Öbürleri 113
Devlet ve İnsan 115
Yarına Kalmak 117
Ben Olmak 119
Birileri 121
Kağıttan Bir Ay 123
Gittikçe Artıyor Yalnızlığımız 125
Yaşam Zorlaştıkça 127
Ayaktakımı 129
Kemgöz 131
Sevgili Öğretmenim 133
Fahri Beyler 135
Ne Kaldı 137
Dedikodu 139
Yakışanı Yapmak 141
Bencillik Aptallıktır 143
İçimizden Birileri 145
Toplumsal Yaşam 147
Değer Sorunu 149
Canavar Okulda 151
Toplumsal İnsan Olmak 153
Patladı mı Çatladı mı 155
Soğuğu Soğuğuna 157
Gider mi Hiç 159
Bozulma 161
Neden Böyle 163
Sonbahar 165
Telefon 167
Alaturka 169
Mektuplar 171
Bir Veda 173
Solun Sıkıntısı 175
Okul Yılları 177
Bize Yutturanlar 179
Sinir İnsanlar 181
İçi ve Dışı 183
Zihin Tembelliği 185

İstanbul'u Sevmek 187
Çok Konuşmak 189
Sabah Yürüyüşü 191
Sokak Çocukları 193
Hamam Merakı 195
Balık Çekmek 197
Köylü Aklı 199
Seri Katil 201
Geçmiş Gitmiş Zamanlar 203
Cinselliğin Sefaleti 205
Daha Neler 207
Tatrihatçı Nine 209
Ardentisima 2001 211
John Law 213
Çocukluk İşte 215
Ismarlama Şiir 217
Ne Dersiniz? 219
Ne Günlere Kaldık 221
Karamsarlık mı? 223
Büyük İflas 225
Dönüşte Anlatırım 227
Vefalı Kardeşim 229
Dünya Şiir Akademisi 231
Avantacı Eğitim 233
Deli Dünya 235
Birileri Gelirler 237
Sefillik İtibariyle 239
Dost Denilen 241
Ay'nanmıyorum 243
Yazarken 245
Ehliyet ve Ruhsat 247
Yöntem Sorunu 249
Geçen Zaman 251
Açıldı Mehmet 253
Gönülsüz İş 255
İnanç ve Gösteri 257
Gariplik İşte 259
Kumar Oynayın 261
Yeniye Alışmak 263
Yaş Sorunu 265
Portekiz Yolculuğu 1 267
Portekiz Yolculuğu 2 269
Portekiz Yolculuğu 3 271
Ciddi Olmak 273
Şiddet 275
Behçet Necatigil 277
Anı Kitapları 279

Afşar Timuçin'in Özgeçmişi

Afşar Timuçin 1939'da Akhisar'da (Manisa) doğdu. Fevzipaşa bucağı (Gaziantep) ilkokulunu, Adana Tepebağ Ortaokulunu bitirdi. Adana Erkek Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1959-1960 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde ve Felsefe bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Kanada'nın Québec eyaleti Montréal kentinde Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirerek tamamladı. 1968-1970 arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Fransızca okutmanlığı yaparken 18.11.1968 tarihinde İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Prof. Macit Gökberk'in danışmanlığında başladığı "Descartes'çı bilgi kuramının temellendirilişi" adlı doktora çalışmasını 1970 ilkyazında sona erdirdi ve Profesörler Kurulu'nun 22 mayıs 1970 tarihli toplantısında kendisine "pekiyi" dereceyle doktorluk peyesi verildi.

O yıl Erzurum'dan İstanbul'a dönen Afşar Timuçin 1975'e kadar çeşitli yayınevlerinde çalıştı, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı. 3.3.1975'den başlayarak İstanbul Devlet Konservatuarı'nda ücretli olarak felsefe, estetik, psikoloji, ahlak gibi dersler okuttu. Bu geçici işinden 1976'da kendi isteğiyle ayrılarak bir arkadaşıyla Kavram Yayınları'nı kurdu. İki yıl sonra yeniden öğretmenliğe başladı: 23.8.1978 gün ve 209-13310 sayılı kararnameyle İstanbul Devlet Konservatuarı felsefe öğretmenliğine kadrolu olarak atandı. Doktorası gibi doçentliğini de "dışarıdan" elde etti, "Descartes felsefesine giriş" adlı yayımlanmış çalışmasıyla 29.4.1981 tarihinde üniversite doçenti (batı felsefesi tarihi doçenti) unvanını aldı.

İstanbul Devlet Konservatuarı'nın Devlet Konservatuarı adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlamasından sonra bu kurumda lisans, yüksek lisans ve yeterlik-doktora düzeyinde düşünce tarihi, eğitimbilim, estetik gibi dersler okutan Afşar Timuçin Mimar Sinan Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 9.4.1922 tarih 5/4 sayılı kararıyla profesörlüğe yükseltildi. Afşar Timuçin 2001'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti. Şimdi bu üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe Bölümü Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Felsefe ve edebiyat konularını içeren "Felsefe Dergisi"ni aralıklı olarak on altı sayı çıkarmış olan Afşar Timuçin bu üç aylık dergide özel olarak felsefenin temel metinlerini yayımlamıştır. Afşar Timuçin "Böyle söylenmeli bizim türkümüz" adlı şiir kitabının birinci bölümünü oluşturan "Ayrılıkta söylenmiş bir yaz türküsü"nde yer alan şiirleriyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülünü kazanmış, Nazım Hikmet'in şiir sanatıyla ilgili ayrıntılı bir inceleme kitabı olan "Nazım Hikmet'in şiiri"yle de Türk Dil Kurumu eleştiri ödülünü almıştır. Truva Kültür Sanat Ödülleri'nin 1997 şiir ödülü de Afşar Timuçin'e verilmiştir. Afşar Timuçin'in birçok şiiri Fransızca, İspanyolca, Rusça, Bulgarca gibi dillerde yayımlanmıştır. Halen 2000 yılında Unesco'nun öncülüğünde kurulan ve merkezi Verona'da bulunan Dünya Şiir Akademisi'nin kurucu üyesidir.

BİRKAÇ NOT

Yarım yüzyıllık dostum, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Genel Sekreteri Turgay Olcayto bana zaman zaman cemiyetin gazetesi olan Bizim Gazete'*de yazmamı önerirdi. Ben de olur der geçerdim. Gazete yazarlığını ömrüm boyu sevemedim. Neden mi? Her yazınızı birilerinin bilinç koşullarını gözeterek kaleme alacaksınız. Bu yüzden benim gazete yazarlığım her zaman kısa sürdü. Yazılarınızdan tedirgin oldular mı hık mık etmeye başlıyorlar. Böylece ben çok gazeteden kovuldum. Zaten gazetede boy göstermek gibi bir hevesim olmadı.*

Bir gün artık Turgay'ı kıramayacağımı anladım ve başladım. Garip şey, yazdıklarımın tek satırına dokunmadılar. Ara sıra Turgay'a "Yazıları sürdürmemi gerçekten istiyor musunuz?" *diyorum.* "Elbette, elbette, deli misin?" *diyor. Eh, günah benden gitti diye girişiyorum ben de. Gazetede "Gönül Gözüyle" başlığı altında yayımlanan bu yazılar biriktikçe birikti. Bir gün Mustafa Aksoy arkadaşım bu yazıları kitap yapmayı önerince şöyle bir duraladım. Ben bu yazıları kelebekler gibi kısa ömürlü yazılar olarak düşünmüştüm. Bunların bazıları on dakikada bazıları bilemedin yirmi dakikada yazılmıştır.*

Düzeltmeleri yaparken gördüm ki bu yazılar çok büyük bir özenle yazılmış olmasa da bir içtenliğin, dostça bir yönelimin anlatımıdır. Ayrıca altlarına tarih koymamış olsak da herbiri bir günlük havası taşımaktadır. Hatta onlara alıcı gözle bakanlar onlardan Türkiye'nin bugünkü yapısıyla, özellikle de insan dokusuyla ilgili bazı ipuçları elde edebileceklerdir. Bazı kitaplar öğrenmek için bazı kitaplar dinlenmek için okunur. Elinizdeki bu kitap da yorgun bir günün sonunda dinlenmek için okuyacağınız bir kitap olacak.

Bu kitabı sevgili kardeşim Dr. Haluk Güriz'e armağan ediyorum.

Afşar Timuçin

İÇİMİZDEKİ DEPREM

Zaman yaşanmışın içini boşaltı verir. *1966 Varto depremi* der geçeriz. Ya da *1939 Erzincan depremi.* Bu bellek denilen şey ne oyunlar oynar insana. Hele *bellek eğitimi* diye bir şeyin ne olduğunu bilmeyen bir toplumda. Yaşamın acımasız değişimini Alain Resnais ve Marguerite Duras ortak yapıtları olan *Hiroşima sevgilim*'de pek güzel göstermişlerdi. Anılar bile siliniyor zamanla, hatta belki anılar en başta siliniyor, geriye birtakım tanıklıklar kalıyor: fotoğraflar, yazılar, saç parçaları... Anılar bilincimizin belki de en değişken ögeleridir. Yalnızca başkalarının yaşadıklarını değil kendi yaşadıklarımızı da alabildiğine değiştirir ya da hatta unutur gideriz. Bilinç sağlığını biraz da unutmalarla korur. Bazen unutmak istediklerimizi unutamayız da unutmak istemediklerimizi unutuveririz. Şair o "nisyan" denilen şeyi "ölülerin ikinci kefeni" diye boşuna tanımlamamış.

Bu toplum son depremde kolaycılığının, dünyayı tanımayışının, yaşamı hafife alışının, insanın ne olduğunu bilmeyişinin bilincine olmasa da sezgisine vardı, durun bakalım bu sezginin izlerine ne zamana kadar koruyacak. En azından onca ölümün yaşamı ciddiye almamak gibi bir ilkellikten kaynaklandığını şimdilik biliyor. Tümüyle uyandı mı? Hayır. Bir şeyin sezgisine varmak başka bilincine varmak başkadır. Bir şeylerin bilincine varamadı ki hala *nasıl eder de depreme dayanıklı kentler kurarız* diye düşünme gereği duymadan deprem tahminleri yapmaya çalışıyor, depremi önceden bildirecek oyuncaklar yapıp satmaya bakıyor. Sanki deprem üç gün önceden başlıyor oluşmaya da biz duymuyoruz.

Kolay değil bir toplumun bilinçlenmesi. Piyasada satılan kitaplara bir gözatın, toplumun ne kadar ya da nereye kadar bilinçlenmekte olduğunu anlarsınız. O koca kültür ocağı eski Yunanistan her şeye karşın ruhundan atamadığı aptallıklarıyla sonunda Roma'nın bir eyaleti olup çıkmadı mı? Bu toplum bundan böyle güzel yanlarını da yitirmeye başlamıştır, artık kardeşin kardeşe, yeğenin dayıya uzak düştüğü bir toplum oldu toplumumuz, artık bu toplumda insanlar yaralı parmağa çiş etmeyen insanlar durumuna geldiler. Bundan sonra depremler daha korkunç, iflaslar daha büyük, şiddet daha acımasız olacak. Bencillikler canavarlıklara eşdeğer duruma gelecek.

Birileri deprem tahminleri üzerine görüşler geliştiredursun ya da

araçlar yapadursun, Kocaeli Üniversitesi pek güzel bir iş yapmış, *Bir kabusa uyanmak* adıyla bir deprem kitabı çıkarmış. Kitabın ilginç yanı birçok nesnel bilgiyi içeriyor olması değil, çok özel tanıklıkları, çok özel izlenimleri sergiliyor olmasıdır. Kitapta Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı birimlerin yitimleri teker teker ortaya konulmuş, sonra da o kurumun depremi yaşayan insanları o korkunç geceden izlenimler aktarmışlar. Ben de size bu izlenimlerden küçücük parçalar aktarayım.

A.Mehtap Özgerel: *"Gecenin karanlığında birden ortalığın parlak bir ışıkla aydınlandığını gördüm. Bu ışığın ne olduğunu anlayamadan patlamayı andıran bir gürültü ve ardından müthiş bir uğultu ile sarsıntı başladı. Önce birisi yatağı sallıyor zannettim. Deprem oluyordu!.. Hemen kalkıp çocukları kurtarmalıydık!"*

Doç.Dr. Nilgün Bilen: *"O gece tanımlayamayacağım bir ses ve şiddetli bir sarsıntıyla uyandım. Bu sesi sonradan birçok şeye benzetmeye çalıştım ama hiçbir şeye benzemiyordu.."*

Yard.Doç.Dr. Melda Yardımoğlu: *"Birden korkunç bir kabusla uyandım. Her yer adeta yıkılıyordu. Kayaların seslerini duyuyordum. Sanki duvarlar yıkılıyordu, ama karanlıkta hiçbir şey göremiyordum. Kabusum devam ediyordu. Gözlerim kapalı bekledim. Kabusum bitmiyordu. Çok korkmuştum. Ayağa kalktım."*

Zerrin Balaban: *"Kıyamet koptu zannettim. Bir iki saniye içinde bu olayın büyük bir deprem olduğunu anladım. İlk on beş saniyede, sakin olmam gerektiğine ve sarsıntının biteceğine dair kendi kendime telkinlerde bulundum. Ama dışardan gelen çığlıklar bu depremin bitmeyeceğini düşünmeme neden oldu. Ölüm korkusuyla dua etmeye başladım."*

Daha böyle pekçok izlenim var kitapta...

"Bir daha göstermesin" gibilerden dileklerle yetinmeyip neyi nasıl yapmak gerektiğini enine boyuna tartışmak gerekiyordu. Ne gezer! Her şey olağan çizgisinde sürüyor, bir dahaki depremde görüşürüz dercesine.

BİLGİSAYAR TOPLUMU

Kentlerde hemen her evde bir bilgisayar var. Demek ki insanlar durmadan bilgi sayıyorlar ya da bilgi üretiyorlar. Ne güzel! Bazı evlerde iki üç tane. Kızınki ayrı, oğlanınki ayrı, babanınki ayrı...O da güzel! Cin gibi evlatlarımız daha şu kadarcıkken bilgisayarla oynuyorlar. Olmaz olaydı bizim çocukluğumuz. O kırık tahta kamyonu üç yıl ip takıp peşimden sürükledim enayi gibi. Bu enayiliği biz daha sonra başta aşk olmak üzere her alanda gösterdik bir güzel. Çocuklarımız şanslı. Önce çok ilginç ve çok yumuşak oyuncaklarla oynuyorlar, sonra az palazlanınca bilgisayarın başına geçiyorlar. Bu toplum yakında bilgide boğulmazsa bana demediğinizi koymayın! Babaları çalışma odasında tek kaşlarını kaldırmış olarak yani derinden düşünerek bilgisayarın başında bilgi üretirken onlar da bunun ilk temrinlerini kendi bilgisayarlarında pek güzel yapıyorlar.

Bilgi de sayılmaz ki demeden bu toplum o garip alete bilgisayar adını verdi. İyi de etti. İnsanlar kafayı saymaya, özellikle de parayı saymaya takmışken bilgisayarın adı bilgi üreten olmazdı ya. Siz onun asıl yaptığı işe bakın. Adı şu olmuş bu olmuş. Bütün Zeki'ler zeki mi, Zeki'lerin kafası iyi mi çalışıyor? Bütün Özgür'ler gerçekten özgür mü? Neyse bilgisayar dediğimiz alet yerine oturmuştur. Eh, bilgi çağında da bu yakışırdı insanoğluna.

Bunca bilgisayara karşın nasıl oldu da bu toplumda bilgi yerine bilgisizlik üredi? Koskoca bir sağ kesimin fikir diye ürete ürete türbanı üretmiş olması, koskoca bir özgürlükçü kesimin laiklik sözüne kafayı takmış olması,iyiden iyiye budanmış bir solun türbana ve laikliğe benzer bir sorun üretmemiş olması, Orta Asya'dan dem vuran bir ulusçuluğun günden güne gelişiyor olması garibinize gitmiyor mu? Kültürün dört alanı, felsefe, bilim, sanat ve siyaset tam bir çöküntü içinde. Yoksa bu alanda bilgisayar kullanılmıyor mu? Bununla birlikte her gün bir özel üniversite (pardon, vakıf üniversitesi) açılıyor. Bence üniversitelerimiz bilgisayara hakkını verenlerin başında geliyor. Bana öyle görünüyor ki ülkede yakında temiz bir bilgi patlaması olacak. Bilgi sokağa düşecek, orada burada yok pahasına satılacak, insanlar evlerine giderken bir kilo istavritin yanına bir demet de felsefe ya da sanat sardıracaklar.

Çocuklarımız, ne güzel, uykularını tam açmadan, şekerli ve ka-

kaolu sütlerini içer içmez (oh, yarasın yavrulara!) bilgisayarın başına geçiyorlar. Bazı kurumlarda insandan çok bilgisayarın olması tedirgin edici. Yoksa kendi kendine bilgi üreten bilgisayarlar mı çıktı? Yakında halkımızın hizmetinde tıkır tıkır çalışan ve bazı ceplere oluk gibi para akıtan tuvaletlerin de bilgisayarla donatıldığını göreceksiniz, şimdiden alıştırın kendinizi. Siz hızla içeri dalıyorsunuz, adam yolunuzu kesiyor, ağır ol bakalım, siz sıkışmış titriyorsunuz, adam hiç aldırmıyor, kaydınızı bulmaya çalışıyor, sonunda buluyor, biraz acemi belki de, buluyor ve üç ya da altı numaralı kabine girebileceğinizi söylüyor.

Ülkemiz her anlamda büyüyor gelişiyor. Malı götüren götürüyor. Kim şu çeşmeden kimi öbür çeşmeden. Bilgisayarlar tıkır tıkır işliyor. Arkadaşımıza sesleniyoruz, bilgi üretmeye o kadar kaptırmış ki kendini bizi duymuyor. Şu ya da bu kurumda "eshab-ı mesalih"ine bir türlü doyamamış insanlar birbirlerinden bilgisayar kapmaya çalışıyorlar. Tam anlamında bir yarış bu. Kolay değil bilgi çağında yaşıyoruz. Bir bilgiyi anında buradan ta bilmem nereye gönderebiliyor musunuz? Daha ne istiyorsunuz!

Bütün bu gelişmelere karşın bilgisizliğin her yerde kol gezmesine, zift gibi yapış yapış her yana yayılmasına, televizyonlarda güldürmeyen güldürüler biçiminde, okullarda işe yaramayan bilgiler biçiminde, sporda gerekeni değil de gerekmeyeni yapma tutkusu biçiminde ikidebir karşımıza çıkıp arsız arsız salınmasına ne diyorsunuz? Demek ki bize biraz daha bilgisayar gerekiyor, olanlar yetmedi. Bunu ne yapıp yapıp sağlamalıyız. Kahvehaneleri birer yapay "kıraathane" olmaktan çıkarıp "bilgisayarhane" durumuna getirmeliyiz. O da oluyor galiba? Hadi hayırlısı. Bilgi yakında fareler gibi, tavşanlar gibi, hamamböcekleri gibi üreyecek.

SOLU OLMAYAN DÜZEN

Türkiye'de yasal sol erim erim erirken ya da koca koca kazanlarda eritilirken kendilerine sosyaldemokrat diyenlerin çoğu buna ilgisiz kaldı ve belki de için için sevindi ortalık bize kalacak diye. Ortalık gerçekten onlara kaldı. Halkın ilgisini çekmeyen küçük "sol" partilerin dışında şimdi kendine sol diyen bir tek parti var. O da iki kişilik bir genişlikte boşluğu kendine göre doldurmaya çalışıyor. Ancak her aydın solda gerçek anlamda büyüyen bir boşluğun varlığını üzülerek, sıkılarak, biraz da öfkelenerek görüyor.

Son zamanlarda yürüyen ya da alanlarda gösteri yapan insanların ikidebir söylediği pek güzel bir kalıpsöz var:

- Susma, susarsan sıra sana gelecek!

Bu söz pek hoşuma gidiyor, pek aklıma yatıyor benim. Kendilerine sosyaldemokrat diyenler şişen oylara karşın ucun ucun yenmeye başladıklarını görerek kaygıya kapılıyorlar mı yoksa hiçbir şeyin ayırdında değiller mi, bilmiyorum. Ama bugün olmazsa yarın sıranın kendilerine geldiğini görerek şaşacaklar ve şaşıracaklar.

Solun, aklı başında solun, ne yaptığını bilen solun giderilmesi ülkeyi köklü eleştiriden yoksun bıraktı. Bugün Meclis'de yılların deneyimiyle pişmiş yetkin bir gerçek sol parti bulunsaydı insanların yasa karşısında, devlet kavramı karşısında, insan haklarıyla ilgili ilkeler karşısında bu kadar sorumsuz davranmaları olası olmazdı. Giderek *isteyen istediğini hiç çekinmeden yapabiliyor* gibilerden bir tablo oluştu.

Ne yaptığını bilmeyen bir "sol" *hemen yarın devrim* telaşıyla kafasını sağa sola vururken bu durmuş oturmuş sol her şeyden önce yasama, yürütme ve yargılama erklerinin birbiri karşısında bağımsızlığını sağlayabilmek için canını dişine takacaktı, bu yolda fikir üretecekti, eylem geliştirecekti. Türkiye'nin uygar bir ülke olmaması konusunda son derece duyarlı olan birtakım kesimler büyük bir korkuya kapılıp gerçek solu yokedebilmek için ellerinden geleni yaptılar ve başarıya ulaştılar.

Sonra dönüp insanlara dediler ki:

- Bakın arkadaşlar, bu sol denilen şey var ya, bu son derece kötü, son derece zararlı, son derece tehlikeli bir şeydir. Bu solcular var ya, bunlar banka soyarak, efendime söyleyeyim adam öldüre-

rek yani korku salarak ve çalıp çırparak varlıklarını sürdürmeye çalışan avantacı topluluğudur. Bu tembeller çalışmayı hiç sevmedikleri için havadan gelecek parayı çok severler. Bu zavallıların değerleri de yoktur, inandıkları, saygı duydukları, büyük bildikleri hiçbir şey yoktur. İkidebir Marx dediklerine bakmayın, onu da sevmezler. Bunlar...

Gerçek solun kendini savunamayacak kadar pısırık ve aldırmaz olması bu sözlerin kitlelerce benimsenmesini sağladı. Giderek solda büyük boşluk oluştu. Sosyaldemokratlar bundan hoşnut oldular.

- Efendim, zaten solcu denilenler, yani daha doğrusu solcu denilmesi gerekenler bizleriz. Öbürleri mi? Onlar zibidi düşçüleridir. Önlerini görecek durumları yoktur...

Gerçek sol dediğimiz budanmasaydı ne kadar başarılı olacaktı, doğrusu bunu bilemiyoruz, bunu bilmek olası değil. Benim ilerici yaşıtlarımdan pekçoğu gençliğinin siyasal heyecanlarını karşılayabilmek için C.H.P.'de ve T.İ.P.'de kolları sıvamaya kalkmış, her iki örgütte de düş kırıklığına uğramıştır. Dış görünüş ve iç görünüş birbirine hiç benzemez. Dıştan baktığınızda özgürlük adına, emeğin değerlenebilmesi adına, onurlu bir yaşam düzeni adına savaş verir görünen bu örgütlerde biz yakası açılmadık ayak oyunlarıyla karşılaşmışızdır.

Sol kolumuz omuz başından kesiktir. Sol diye kendini adlandırıp bu yolda sözde bütün sorumlulukları üstüne alır görünen sosyaldemokratlar toplumun geleceğiyle ilgili en küçük bir fikir üretimine bile yeltenmeden gündeliği kovalamaya bakıyorlar. Görebilseler sıranın yavaş yavaş kendilerine geldiğini, ya iyiden iyiye nitelik değiştirecekler, kendileri için sağ eğilimler ortaya koyacaklar ya da eriyip gidecekler. Bugünkü oy şişmesine aldırmayın, her şey bir fırtınayla değişiverir.

- Susma, susarsan sıra sana gelecek.

FİKİR ÜRETİMİ

Çok şükür her şeyimiz var. İyi kötü etimiz var, sütümüz var, biberimiz, patlıcanımız, domatesimiz var, hırsızımız var, vurguncumuz var, var oğlu var, ancak fikir üretenimiz yok. İş fikir üretmeye geldi mi kafalar kızışıyor, yüz çizgileri geriliyor, eller ayaklar titremeye başlıyor. Ben bir on dakika şeye kadar gidiyorum diyip kaçmalar... En çok fikir üretmesi gereken kurumlar bu konuda en duyarsız. Sorsan hiç sıkılmadan başlayacaklar söyleve: "Kardeşim, ne demek fikir üretmemek, öyle şey olur mu! Azerinin dediği gibi bu ülkede hemisi fikir. Kitaplar sokaklarda satılıyor. Korsan kitaplar yeter. Bu fikir üretimi yok sözü kötü niyetlilerin uydurması..."

Kim ne derse desin kimse bilgi üretmiyor. Yalnız bizde değil, bütün dünyada fikir üretimi iyiden iyiye tavsadı. Nasıl tavsamasın, gündelik yaşam insanı kendinden ve toplumdan kopardı. Tıpkı Ortaçağ'ın serf'i gibi gündelik yaşıyoruz hepimiz. Sabahın köründe çöp tenekeleriyle birlikte sokağa bırakılıyoruz, gün boyu anlamsız bir işi içimiz kalka kalka sürdürüyoruz, akşam eve döndüğümüzde artık hiçbir gücümüz, hiçbir isteğimiz, hiçbir sevincimiz kalmamış olarak pembe dizileri yarı uyur yarı uyanık izleyip yemeğe oturuyor ve ardından yatağa giriyoruz.

Bilgiden daha çekici şeyler var şimdi, boş vakitlerimizi de bilgiye değil o şeylere harcıyoruz. Bu şeylerin başında otomobiller geliyor. Otomobil tutkusu insanı iyiden iyiye aptallaştırdı. İnsanlar çocuklarından çok otomobillerini seviyorlar, sevgililerinden çok otomobillerini özlüyorlar, karılarından ya da kocalarından çok otomobillerini okşuyorlar. Çoğu suaygırına benzeyen bu yaratıklar insanı oradan oraya götüren araçlar olmaktan çıkıp birer tapılası varlık oldular neredeyse. Elbet otomobil bu gidişin tek suçlusu değil, nasıl sabahtan akşama gözü kapalı çalışan da bu işin tek suçlusu değilse.

Bizim ülkemizde fikir üretiminin eksikliği daha çok duyuldu, çünkü bizim ülkemiz gibi ülkelerin böylesi üretimlere daha büyük gereksinimi var. Gelişmiş ülkeler elbette sonu hüsran olacak bir düzen tuttumuş gidiyorlar, biz daha o sonu hüsran olacak düzeni de tutturamadık. Biliyor musunuz, siyasi partiler fikir üretemedikleri için kavga ürettiler. Doğura doğura küçük fareler doğuran bu acaip dağlar bize fikir diye sundukları şeyi dünyanın hiçbir yerinde hiçbir kimseye

fikir diye yutturamazlar. Seçim sonuçları baştan sona halkın yaşadığı kırılmışlığın, umutsuzluğun, yarını olmamanın getirdiği sonuçlardır. Halk sandığa her gidişinde bir başarıyı ödüllendirmek yerine başarısızlıkları cezalandırıyor, bunu yaparken yeni sorunlara kapı açıyor. Böyle olmasaydı insanlar parti olmak istemeyen bir partiyle toplumun hiçbir temel sorununa çözüm öngörmemiş bir partiyi öne geçirir miydi?

Yıllar oyalanmalarla geçti. Kalıcı ya da köklü çözümlerin yerine geldigeçti çareler üretildi. Demokrasinin hası değil de benzeri geçerli kılınmak istendi. Eğitim kendi gidişine ve birkaç hayırseverin insafına bırakıldı, bu yetmiyormuş gibi siyasal oyunların içine sokuldu. Öğretmen yetiştirme kaygılarının ötesinde, bilim adamı yetiştirme kaygılarının ötesinde her şey gündeliği kovalamaya indirgendi. İnsanlar tarihlerinden koptular, insanlığın tarihinden koptular. Ortak bilincin uzağında bir yapay bilinçle, gerçekliğin yansısı olmayan bir uydurma bilinçle dünyayı anlamak ve yorumlamak zorunda bırakıldılar.

Şimdi, gördüğünüz gibi, sorunları çözerek değil sayısız sorunlar biriktirerek hiç düşünmediğimiz, tasarlamadığımız, tartışmadığımız bir yarına doğru bilinçsizce yol alıyoruz. Bir türlü bitmek bilmeyen kaygılar çocuklarımızı umutsuz, bıkkın, dünyadan kopmuş insanlar durumuna getiriyor. Kimse ne yapmalı sorusunu sormuyor, kendinin ne yapması gerektiğini kendiyle tartışmıyor ve her şey bilinmez bir geleceğe doğru kayıyor. Bu arada boş umutlar üretiliyor, pırıltılı sözler ediliyor, gerekçesiz umutlar dağıtılıyor...

Ne yazık, bu toplumun aydınları bu korkunç uykudan uyanacak gibi görünmüyor...

DÖNER Mİ, DÖNMEZ Mİ?

Geçenlerde bir sevgili dostum, iyi niyetle:

- Gitti artık, dönmez, değil mi? dedi. Öyle ya, nereye dönecek, dönmeye yüzü var mı?

- Neden dönmesin? dedim. Bal gibi döner. Bütün gidenler nasıl dönüyorsa o da öyle dönüp geliverir.

- Ayıp olmaz mı? dedi. Bunca şeyden sonra...

- Siyasette ayıp diye bir şey gördün mü sen? dedim.

- Pekiyi, ne diye gitti öyleyse? dedi.

- Güç toplamak için, dedim. Kendini tazelenmiş göstermek için, gittim ve gördüğünüz gibi bambaşka biri olarak geldim, hem gördünüz, ben gidebilecek kadar da yürekli biriyim, başkaları gidemezken ben gittim diyebilmek için.

Nitekim dönmeye yeltendi. Gene deneyecek.

Biz siyasete girdiğimizde bacak kadar çocuklardık. Bugün allayıp pullayarak bulunmaz bir şey gibi göstermeye çalıştıkları Demokrat Parti diktatoryasıyla savaşımı göze almıştık. O partiyle başedebilmek için bir başka partiye girmemiz gerekiyordu. Öyle düşündük. Genciz ya, her şeyi tozpembe görüyoruz. Girdik partiye ve girer girmez partinin ne olduğunu anladık. Olympos dağındaki gibi kocaman bir ızgara vardı, o ızgaradan geçip gerçek partili olabilmek için bin türlü oyun bilmek gerekiyordu.

O parti o zaman gerçek anlamda bir parti olsaydı ben belki de şimdi başbakandım (ya da arkadaşlarımızdan biri). Yanlış anlaşılmasın, bizler hiçbir zaman başbakanlık, bakanlık, milletvekiliği düşleri görmedik, bizim amacımız toplumun daha sağlıklı bir toplum olabilmesi için elimizden geleni yapmaktı. Ancak bunun parti içinde yapılamayacağını görerek düş kırıklığına uğradık. Orası öyle bir yerdi ki orada kendinizi daha çok bir dama oyuncusu, tavla oyuncusu, satranç oyuncusu gibi duyuyordunuz. *"At zarını evladım"* ya da *"Sür taşını oğlum"* gibi duran insanlar alttan alta akıl almaz oyunlar çeviriyorlardı.

Evet biz siyaseti erkenden bıraktık ve edebiyata yöneldik. İyi ki de öyle yapmışız. Zaten bir şeyleri yönetmek gibi bir hevesimiz yoktu. Böyle bir hevesimiz olsa iyi mi olurdu? Onu da bilmiyorum. Sanırım yıpranırdık. Ya çok daha başka bir ahlak anlayışını benim-

sememiz gerekirdi ya da tımarhanelik olurduk. Ben her zaman, oh ne iyi yaptık da siyasetten uzaklaşıverdik, gençlik heyecanlarımıza yenilmeden çekildik köşemize der dururum. Siyasette yaşadığımız olumsuzlukları edebiyatta yaşamadık mı? Yaşadık elbet. Olsun edebiyatta her kişi kendinden sorumludur, siyasette öyle mi ya!

Bugün birbirleriyle çekişmekte olanlar bizden çok sonra girdiler partiye. Demek ki onlar düzene bir güzel uyuvermişler. Bir yandan *kurulu düzeni ürkütmemek* inceliğini gösterip bir yandan da ayaklarına yer edinivermişler. Aralarından biri bundan birkaç yıl önce bir yerlerde iki üç defa elimi sıkmak zorunda kaldı. Adamın benimle görünmemek konusundaki telaşını bir görseydiniz gülmekten kendinizi alamazdınız.

Birileri şeytan gibi davranıp adamı bana doğru sürüyor:

- Sizi Afşar bey hocamızla tanıştıralım.

Adam renkten renge giriyor. Öyle ya, kendisi bir "sol" partinin ileri gelenlerinden biri olsa da adının "solcu"ya çıkmasını ister mi?

Bunu niçin anlatıyorum? Başarısızlıkları bir kişinin sırtına yıkıp çıkmak kolay. Futbolda oyuncular tarlada dolaşır gibi oyun oynarlar, golleri onlar yemiş olmazlar, kaleci yemiş olur. Siyasal partilerde de başkanlar. Oysa başkanlar onca olmazlığı görmezden gelmiş olmanın ötesinde pek de yapıcı bir gücü olmayan kimselerdir. Göz yuma yuma, gülücükler dağıta dağıta varolurlar ve yokolurlar.

Siyasetin, ayak oyunundan daha başka bir şey olarak algılanması gerekiyor. Bu olmadıkça başkan çekilse ne olur çekilmese ne olur. Ne demiş şair: *"Gitti Mecnun hane-i dehri bana ısmarladı/ Bir harap evdir kalır divaneden divaneye"*.

- Kurultayda duvarlardan resimlerini indirdiler, daha nereye dönecek? diyor dostum.

- Hiç önemli değil, diyorum, dönecek, en azından dönmek isteyecek, hele biraz zaman geçsin. O dönmese bile ruhu döner. Kim kimi aratmayacak şunun şurasında?

GURUR MU YOKSA ONUR MU?

Son zamanlarda insanlar dillerine pelesenk ettiler:

- Türkiye seninle gurur duyuyor!

Gururun kötü bir şey olduğunu neden düşünmezler bilmiyorum. Gurur demek insanın birtakım olumlu niteliklerinden ötürü kasılması demektir. Kirvemin oğlunun adı Gurur'du. Benim hep tersime giderdi bu. Kirvem gerçekten gururlu adamdı. İyi insandı elbet, ama "ben" demeyi pek severdi. Epeyce önce rahmetli olmuş, geçenlerde duydum. Demek ki oğluna Gurur adın takarken biraz da kendi ruhsallığından bir şeyleri yansıtmış oluyordu.

Pek alçakgönüllü biri olan, zaten kasılması için hiçbir neden bulunmayan rahmetli babacığım bize gururun çok kötü bir duygu olduğunu erkenden öğretmişti. Onun kafasındaki kurallar kitabına göre bir insanın şu ya da bu nitelikleriyle başka insanların önüne geçmeye ya da üstüne çıkmaya çalışması ayıptı. İnsan bir takım iyi özellikleri varsa onu ortaya dökmek yerine gizlemeye özen göstermeliydi.

Şimdi insanlar her şeyde kargaşayı yaşarken dildeki kargaşayı içlerine sindire sindire günlerini geçiriyorlar. Biri bir bir terim ya da deyim atıyor ortaya, onu bıkana kadar kullanıyorlar, sonra onu bırakıp bir başkasına geçiveriyorlar. Kargaşık zamanların son armağanı "hayret bir şey" de bir yandan yaşamımıza girerken bir yandan eski çekiciliğini yitirmeye başladı. Bir toplantıda arkadaşlarımızdan biri bir konuda öfkelenip kafasını iki yana sallayarak "hayret bir şey" deyince bir başka arkadaşımız düzeltivermişti:

- Hayret edilecek bir şey!

İnsanlar bugün "gurur"un içeriğini düşünmeden "Türkiye seninle gurur duyuyor"u yapıştırıveriyorlar. "Türkiye seninle onur duyuyor" deseler tamam. Onur duymak her insana yakışır bir durum. Onur duygusu bizimle ilgili olmaktan çok başkalarıyla ilgili bir duygumuzdur. "Sizinle tanışmış olmaktan onur duyuyorum" gibi. Gurur duymak iyiden iyiye yanlış bir şey.

Bendeniz konuşulan ve hatta yazılan dile karışılmasından yana değilim. 12 Eylül her alanda olduğu gibi kültür alanında da doğura doğura kocaman bir fare doğururken isim tamlamalarının da canına okudu. Amaç neydi, dilimizi bir başka dile benzetme çabası mıydı, bilemiyorum. Oysa, bilinmeliydi ki her dilin kendine özgü özellikleri

vardır. *"Bir araştırmacı kurul İngiltere'ye gitti"* gibilerinden yılan gibi soğuk ve tepeden tırnağa yanlış söyleyişler günden güne yasallaştı. "Fransız bakan Bursa'yı gezdi" diye bir başlık okuduğumuz zaman hiç şaşmıyorduk artık. Pekiyi, neden "bakanı" değildi de "bakan" dediğinizde hiçbir doyurucu karşılık alamıyordunuz, bugün de alamazsınız.

Evet, dile zincirler takamamak gerekir, bırakmak gerekir insanlar bildikleri gibi konuşsunlar, konuşurken hatta yazarken yanlışlar yapsınlar, bu yanlışlar dilin verimini artırır, dile yeni olanaklar getirir. Ancak dilin mantığına ters düşen ve herbiri bir karacahilliğin ürünü olan söyleyişleri güzel karşılamamız da olası değil. Dilin başına nöbetçiler dikmek dili anlamamış, dilin ne olduğunu kavramamış olmak anlamına gelir. Evet ama adamın biri geril gerile "hayret bir şey" dediği zaman tüyleriniz diken diken olmaz mı?

Kimileri kara kara dilin bozulmakta olduğunu düşünüyor. Dil bozulmaz, dil dönüşür. Dilin dönüşümü o yerdeki ve o zamandaki kültür değerlerine göre olur. Dile olmadık söyleşiler girer, bu söyleşiler bir süre sonra yasallaşır, insan "hayret bir şey"in yanlışını doğrusunu düşünmeden, onu kullananlara öfkelenmeyi düşünmeden ona alışır çıkar. Evet, bu alışkanlık önemli değildir. Önemli olan, dilin üst düzeyde gelişebilmesi için gerçek dil üreticisi olan halkın da gerçek dil kullanıcısı olan aydınların da azçok üst düzeyde bir kültür etkinliği içinde olmaları zorunluluğudur.

Dil bizi yanlışlarıyla değil yetersizlikleriyle korkutur. Bugün böylesi bir korkuyu yaşamayanların çok eksikli ya da çok duyarsız kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimin düzeyi düştükçe dilin sesleri bile bozuluyor. Adama üç kere "Ne dedin?" demeden onun ne dediğini anlayamıyorsunuz.

VALENCIA İZLENİMLERİ

Congereso Mundial de Litareture en la Conunidad Valenciana yani Valencia bölgesi 1. dünya edebiyat kongresi 1-5 haziran arasında, İspanya'nın Valencia kentinde, dünyanın her yerinden gelen altmış kadar edebiyatçının katılımıyla yapıldı. Bazı katılımcılar bildiri sundular, bazıları da şiirlerini okudular. Bildiriler Valencia'da yeni yapılan kongre sarayında verildi. Kongre sarayı gerçekten çok güzel, içi ayrı dışı ayrı güzel, anıtsal bir yapı. Şiirler eşsiz güzellikte bir kilisede, kültür merkezine dönüştürülmüş olan Capilla de la Beneficencia'da okundu.

Sonuncu gün, beş haziran günü kapanış töreni yapıldı ve katılanlara belgeleri verildi. Daha sonra öğle yemeği için Devesa Bahçeleri'nde bir lokantaya gidildi. Oradan uzunca bir yol giderek akşam yemeği için Altea kentine varıldı. Altea epeyce güneyde, Alicante'nin hemen yakınında küçücük bir kıyı kenti. Bizim günlerimiz doğal olarak Valencia'da geçti. Sabah ve öğleden sonra bildiriler, akşam üstü şiirler derken bize bir yemek vakti bir de uyuma vakti kalıyordu. Olsun, dünyanın her yerinden gelmiş insanlarla görüşüp tanışmak, onların görüşlerini öğrenmek az şey değil. Genellikle her ülkeden bir kişi bazı ülkelerden (Rusya, A.B.D., Fıransa, Türkiye) iki kişi çağırılmıştı. Bizden, benden başka Nedim Gürsel vardı.

Bu gibi toplantılar evet çok güzel ve çok verimli ama çokça dinlendirici değil. Geçen yıl da beni Murcia'ya çağırmışlardı. Orada yalnızca şiir toplantıları yapılmıştı. Katılanların sayısı da yanılmıyorsam daha azdı. Bu yılki Valencia toplantısına gelenler arasında geçen yıldan tanıdıklar vardı. Onlarla yeniden görüşmek pek hoş oldu. Nedim Gürsel'le daha önce çok kısa görüşmelerimiz olmuştu. Zaten o sık sık Türkiye'ye gelse de Paris'de yaşıyor. Onunla uzun uzun konuşacak vaktimiz oldu. Nedim Gürsel anlattığına göre iyileşmez bir yolcu. Durmadan dünyanın orasına burasına gidiyor. Benim yapabileceğim iş değil. Ben yolculuklardan korkuyorum.

Gerçekte yolculuklardan değil de yollardan korkuyorum. Uçak korkusu diye bir şey aklımın ucundan geçmez, gelgelelim havaalanlarındaki kargaşa, bir kapıdan bir kapıya koşmalar, geç kalan uçaklar, birilerinin kabasabalıkları insanı yıldırıyor. Hele o pasaport denetimleri! Ben Milano üzerinden Valencia'ya gidip geldim. Dönüşte

Milano'da bir de baktım, pasaport kuyruğu nerdeyse bir kilometre. Bereket uçaklar vaktinde kalkmıyor da... Kuyruk adım adım ilerliyor. Sıra bana geldiğinde elimdeki yeşil pasaportu gören polisin yüzü asıldı. Habire pasaportumu evirip çeviriyor. Ben de öylece bekliyorum. Pasaportun bir arkasına bakıyor bir önüne, sonra yeniden... O sıra kuyruktaki adamlardan biri dayanamadı, "Teroristo!" diye bağırdı. Adam yani polis iyice öfkelendi, ama yapacak bir şeyi de yok, demir parçasını iyice yukarı kaldırıp pasaportun üstüne küt diye indirdi.

Gecikmenin üstüne gecikme koyuyorlar, sinirden deliye dönüyorsunuz. Sorduğunuz zaman kesin bir şey söyleyemiyorlar. İstanbul'dan bir buçuk saat geç havalandık. Düşünün, yetişeceğim öbür uçak vaktinde kalksa ben Milano'da ne yapabilirim? Neyse, beterin beteri var. Son gün öğle yemeğinde yan yana oturduğumuz genç şair David Holler (A.B.D.) az sonra yola çıkacak olmanın sıkıntısı içindeydi. Gelirken dört kere uçak değiştirmiş, dönüşte de dört kere uçak değiştirecekmiş. Doğrusu çekilecek iş değil. Bir uçak kalktı mı gideceğiniz yere götürebilmeli sizi.

Bu tür buluşmalar çok yararlı. Her şeyden önce insan tanıyorsunuz. Fikir üretimine gelince, kongreler fikir üretimi yeri değil pek. Yurt içinde de öyle oluyor ya. O söylüyor, öbürü söylüyor. Söylemek de değil, atlı kovalıyormuş gibi kağıttan okuyorlar görüşlerini. Evet, bu gibi yerlerde fikir üretiminden çok dostluk ilişkileri kuruluyor. Dört beş gün de olsa sabahtan geceye kadar birlikte olmak, birlikte yiyip içmek ister istemez duygudaşlıklar getiriyor.

Valencia küçük bir kent. Daha çok eski yapılardan oluşuyor. Yeni yeni dev yapılar dikmeye başlamışlar. Hava sıcak ve nemli. Otomobiller yavaş yavaş gidiyor. Trafik tıkanması diye bir şey yok. Az insan, az otomobil. Ortalarda bir tek trafik polisi olmadığı için "Hey, CMR 43, çabuk çekil oradan!" gibilerden bağırtılar da duymuyorsunuz. Bir de, söz aramızda, böyle şey söylenmez ama, kadınları çok güzel. Bu konuda otuz üç yıl önceki izlenimim geçen yıl da bu yıl da doğrulandı.

ÇOCUKLAR ÖDEDİLER VE ÖDÜYORLAR

Geçenlerde Yazarlar Sendikası'ndan arkadaşlarla toplaşıp Kırklareli'ne gittik. Amacımız Kosova'dan gelen konukları görmek,onların nasıl yaşadıklarını gözlemlemekti. Boynu bükük insanların bir kamp yaşamı içinde mutlu olmaya çalıştıklarını görmek hem sevindirici hem üzücü. Çok iyi düzenlenmiş bir ortamı ince ince gözlemledik. Eşine az raslanılır bir konukseverlik örneği bu. İlgilileri kutlamak gerekir. Gene de konukların işi çok zor. Çocuklar şaşkın, gençler kaygılı, yaşlılar umutlu ama tedirgin. Kolay mı toprağından kopmak, çok uzak yerlere gitmek, o uzak yerlerde belirsiz bir dönme umuduyla yaşamak.

Ben her olumsuz koşulda özellikle çocukları düşünürüm. Hep çocukları gözlemledim orada da göz ucuyla. Her şey yolundaymış gibi oynuyorlardı. Çocuk bu, oynamadan edebilir mi? Top oynarken, koşarken, dinlenirken, nasıl becerebiliyorlarsa,hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı. Ancak onlardan biri beni yaraladı: içindeki korkuyu gösterdi bana. Kimseye bir şey demedim ama çok kötü oldum. Tuvaletin önünde duruyorduk, az ötede top oynayan küçük çocukları gözlüyordum. Arkadaşlar tuvaletten çıksınlar diye bekliyordum. Ağaçların altında top oynayan çocuklardan biri topluluktan ayrıldı, pipisini tutarak tuvalete koşmaya başladı. Beş altı yaşlarındaki bu oğlancık tam tuvalete gireceği sırada beni gördü. Tedirgin oldu. Bir iki saniye durdu, ne yapacağını bilemedi. Kendi dilinden bana bir şeyler söyledi. Acelesi olduğunu anlatmak istiyor, sanki benden tuvalete giriş izni istiyordu, gerekçe bildirmeye çalışıyordu. Gülerek hemen içeri girmesini söyledim, daha doğrusu işaret ettim.

Besbelli beni oradaki yetkililerden biri sanmıştı. Koca kara çantamla, kara ve eski şapkamla, benden enaz on santim önde giden göbeğimle onu ürkütmüş olmalıyım. O telaşla kapıyı itip tuvalete girdiğinde ben kendimde bir şeyleri, örneğin bir sevinci, bir umudu, bir yakınlığı yitirmiş gibiydim. Gözlerinde korku çakmak çakmaktı. Kim bilir ne korkular yaşamış, ölümü kemik gibi içinde duymuş, nereye gittiğini bilemeden düştüğü yollarda belki sessiz sessiz ağlamıştır.

Evet, o tuvalete girdi, benim gözlerim doldu. İçim parçalandı. Arkadaşlara bir şey demedim. Çocuğun gözlerindeki korkuyu onlara anlatamazdım. Düşündüm insanların beyinsizliklerini hep çocuklar

mı çekecek? Bu kadar güzel oynayan, oyunu ya da yaşamayı bu kadar çok seven, altına edecek kadar bekleyen, altına edecek duruma gelmeden oyunu bırakmayan bu çocuklar, bu eşsiz, bu güzelim varlıklar, bunca kötü koşul altında büyüyüp ne yapacaklar? Onca aptallığı gördükleri için tüm aptallıklara karşı mı duracaklar, yoksa kinlerin, kolaycılıkların, aşağılıkduygularının, ayak oyunlarının, açgözlülüklerin, çıkarcılıkların, onursuzlukların insanları mı olacaklar? Bir takım uydurma yararların peşinde birbirlerinin gözünü oyabilmek için gerekçeler mi geliştirecekler?

Biliyorum, o sevimli oğlancığın çiş etmek için benden izin isterkenki bakışı, bu arada bir eliyle pipisini tutuşu kolay kolay gözümden gitmeyecek. Şaşkınlığıma, büyümüşlüğüme sığınıp kalmasaydım, çocuk yüreğimle onu yakalayıp o güzel gözlerinden öpseydim. Korkma deseydim ona, kokmamayı öğren, ne olursa olsun korkmamayı, hiçbir şeyden korkmamayı öğren. Öyle yapabilirsen çocuk yüreğinle sen her engeli aşabilirsin, bütün çirkinliklerin üstüne gidebilirsin. Yeter ki korkma. Senin korkularından çıkarı var onların, onun için ne yap yap korkma, inadına yen korkuyu. Korkmazsan çok çirkin adamlar bozguna uğrarlar. Yeter ki sen koru çocukluğunu ve sakın korkma.

O küçük oğlanı düşünüp kaç kere ağladım. İsterseniz ayıplayın beni. Kendime değil, o çocuğa da değil, kendini boş çıkarlara kaptırmış olan insanlığın durumuna ağladım. Aptallıkları hep çocuklar ödediler. Savaşlarda, yoksulluklarda yıpranarak, çocuk pazarlarında satılarak. İşte ona ağladım. Vurdumduymaz bir dünyada çocuklar dönüşsüz yitimleri yaşadılar. Düşleri zedelendi, gelecekleri karardı. İşte ona ağladım.

Alacağın olsun yaramaz, ağlattın beni. Benden korkmasaydın, çaresizliğimi düşündürmeseydin bana, beni böyle hüngür hüngür ağlatamazdın. Bir daha yapma olur mu? Aklın varsa tuvalete de koşma, göstere göstere çimenlerin üstüne yap. Korkmamayı öğrenmezsen işin çok zor olacak. Bak ne diyeceğim. Bu aramızda kalsın. Benim gibi yap, korksan da korktuğunu belli etme.

DEMOKRASİ TERBİYESİ

Demokrasi terbiyesi ve hatta ahlakı edinememiş olanlar demokratik yaşam düzenini çoğunluğun azınlık üzerinde her türlü hakka sahip olması diye anlamak eğilimdeler. Yanlış ya da eksik bilgilenme nedeniyle (sonunda ikisi aynı kapıya çıkar) toplumda böyle bir inancın hemen her kesimde yaygın olduğu görülüyor. Biz yedi kişiyiz, siz beş kişisiniz, öyleyse gelin biz sizin sırtınıza binelim de bizi şöyle anıra anıra dolaştırın verin! Genel anlayış bu. Demokrasi içinde mutluluğa ermek istiyorsan azınlığa düşmeyeceksin. Demokrasi böyle anlaşıldığı için fikir denilen şeyin üzerine her zaman *parmak hesabı* denilen o ahlakdışı yöntem konulmaktadır.

- Tartışmaya gerek yok efendim, hem tartışmayla bir yere varamayacağımız da belli, oyalayalım gitsin.

Demokrasi bir oylama düzeni olmaktan önce bir tartışma düzenidir. Kanıtlar ortaya konulacaktır, kanıtlara göre görüşler geliştirilecektir, uzlaşma noktaları aranacaktır. Belki yüz kere tartışacak ama bir kere oylayacaksınız. Amaç birilerinin öbürlerini bastırması değil, ilgili alanda herkesin yararına ya da daha doğrusu herkesin enaz zararına bir fikir oluşturulmasıdır. Fransız devlet adamı Pierre Mendes-France, işte bu yüzden, pek haklı olarak *"Demokrasi her şeyden önce bir düşünce biçimidir"* diyordu.

Öyleyse demokrasi dudaklardan önce kafalarda, yasalardan önce göreneklerde varolmalıdır. Bu toplum yazık ki demokrasiye alışkın bir toplum değildir, bu yüzden her *demokratik* uygulamada fikirler değil de *çoğunluğun istemi* belirleyicidir. *Çoğunluğun istemi* hiçbir zaman demokrasinin ölçütü olamaz. *Toplumsal yarar* fikri her türlü yönetimsel demokrasi uygulamasında belirleyici olmalıdır. Aile meclisi demokratik bir biçimde toplanır ve ailenin şerefini iki paralık eden ortanca kızın küçük kardeş tarafından öldürülmesine karar verir. Bizde baba kızının kimle evlenmesi gerektiğine, karısının ne giymesi gerektiğine, oğlunun ne iş tutması gerektiğine karar veren bir *tek seçici*'dir. Kendisine soracak olursanız son derece demokrat bir insandır.

Yanlış, çok yanlış, daha doğrusu aptal işi bir kavram bu *sandıktan çıkma* kavramı. Nerdeyse tüm demokratik yaşamı koşullayacak. Temel formül şudur: *"Sandıktan çıkan istediğini yapar."*

Her toplumsal eylem bilimin ve felsefenin ışığında belirlenen temel kavramlar üzerine oturtulmalıdır. Siyasal parti dediğimiz şey nedir ki? Siyaset yapan insanlar topluğudur. Toplumsal düzeyde şiyaset ne için ve hangi kurallara göre yapılır? İnsan için, bütün insan için yapılır. İktisadi ve toplumsal yaşam koşullarına göre yapılır. Öyleyse her siyasal parti ancak toplumsal ve iktisadi gerekler çerçevesinde örgütlenme hakkına sahip olmalıdır.

Bu durumda kişilerin bu çerçeveyi aşan siyasal partiler kurmamaları, varolan partilerde sözde siyasal görüşler ve eylemler üretmemeleri gerekir. Demokrasinin özünde düşünce özgürlüğü vardır, demokrasi düşünce özgürlüğü olan koşullarda ve düşünce özgürlüğü için vardır. Bu ilkeye göre örneğin ırkçı partilerin ya da inancın gereklerini siyasete geçirmeye eğilimli siyasal partilerin demokratik yaşamda yeri olmamalıdır. Demokrasi düşünce özgürlüğünü gereksinirken insan saygısını da bir zorunluluk olarak kendinde barındırır. Demokrasi aklımıza gelebilecek her şeyi içlediği zaman değil, özüne aykırı düşecek her türlü ögeyi dışladığı zaman demokrasidir. Birilerinin ağızlarını yaya yaya "demukraasi" diye sözettikleri şey demokrasinin değil apaçık bir saldırganlığın, başkasına yaşam hakkı tanımamanın, değer tanınmazlığın, giderek bir utanmazlığın anlatımıdır.

Kafa o kafa olunca elbet Demokrat Parti dönemi demokrasinin altın çağı diye anılacaktır. Kafa o kafa olunca 27 Mayıs'ın getirdiği azçok güzel dilekleri kökünden yok emiş olan ve bugün çok önemli siyasal görevler yükleniş bulunan kişiler demokrasi havarisi olarak bilineceklerdir.

Demokrasi bilinci ya da daha basit bir deyişle demokrasi terbiyesi çok önemlidir. Demokrasi terbiyesi almamış olan kişilerin ya da toplulukların demokratik yaşamda bildikleri gibi at oynatabilmeleri bir tutarlılığın değil bir zayıflığın belirtisidir.

SIRADAN İNSAN OLMAK

Sabah okumalarını pek severim. Herkes uyurken yataktan kalkmak, herhangi bir kitabın başına geçip kendini okumaya bırakmak. Geçenlerde, sessiz ve apaydınlık bir ilkyaz sabahında erkenden kalkmış ve bir kitabın başına geçmiştim. André Gide'in bir metnini okuyordum. Gide yazısının bir yerinde Goethe'nin Beethoven'i anlamayışını konu ediyordu. Ona göre Mozart'a pek büyük bir sevgiyle bağlanmış olan Goethe Beethoven'in müziğine giremezdi. Şöyle diyordu Gide: *"Her büyük aşk benzersizdir, sevenin sevdiğine hayranlığı onu tüm öbür güzellikler karşısında duyarsız kılar."*

Bu büyük sevgiler belki de büyük adamların değil de yüreği dünyayı kucaklayacak kadar geniş olan sıradan adamların işidir. Bu insanlar insandan ayrıldıkça değil, insana ulaştıkça, insana kavuştukça, insanla bütünleştikçe insan olacaklarını iyi bilirler. Nitekim aynı yazıda Gide şunları söylüyor: *"Her büyük adamın tek bir kaygısı vardır: olabildiğince insan olmak, daha başka biçimde söylersek: sıradan olmak."* Sıradan insan dediğimiz kişi aşağılıkduygularından ve aşağılıkduygusunun bir başka biçimi olan yükseklik duygularından uzak, tam bir insani dinginlikte yaşayan kişidir. Özellikle bir şeyler olmak adına, başkaları rezilmiş gibi başkalarına benzememek adına insandan uzaklaşan her kişi garip bir varlık olup çıkmıyor mu? Bambaşka olmak adına durmadan gariplikler etmiyor mu?

Önemli olan insanlardan uzaklaşmak değil, olabildiğince insana yaklaşmaktır. Önemli olan, insanı bütün içinde tanımaktır, tarihi içinde tanımaktır. Ancak bunu yapabilen kişinin herkes gibi olabilme şansı vardır. Yalnız herkes gibi olabilenler gerçek anlamda özellikli kişilerdir. Öbürleri o burunları bir karış havada dolananlar, gözlerini hırs bürümüş olanlar, kendi yararı için başkalarını yokedebilecek o insan tipleri çok zaman insan olmak adına büyük büyük sözler etseler de yaşamlarının tüm özellikleriyle bir küçük insan görünümü çizerler. Onlar apayrı olmanın eşsiz tatlarını yaşamaya hazırlanırken uydurma cennetlerinde acının bin bir türlüsüyle karşılaşacaklardır. Gide büyük adamların hiçbir zaman hiçbir şeyden korkmadıklarını, etkilenmekten de korkmadıklarını düşünür; onların bir varolma açlığından başka bir şey olmayan bir açlıkla durmadan etkilenmeye çalıştıklarını söyler.

Gerçek insan dünyaya hiç çekinmeden yönelen, bütün pencerelerini hiç çekinmeden açan insandır. Büyük adam, sözde büyük adam kendini hep sakınır. Kendini insandan sakınan, insan olabilir mi? O bu soruyu sormaz kendine. Sanır ki büyüklüğün gizi insandan kopmaktadır. Beceriksiz sanatçı, kendini büyük diye algılayan, büyük diye görmeye ve göstermeye çalışan sanatçı *"Kimlerden etkilendiniz?"* sorusu karşısında büyük bir tedirginlik duyacak, belki de *"Ne demek istiyorsun!"* diye tepki gösterecektir. Gerçek sanatçı böyle bir soru karşısında hiç tedirgin olmayacak, size etkilendiği insanların uzun bir listesini verebilecektir.

Dostlarım ben bu sözde büyük adamlardan çok korkarım. Onlar hoşgörülü olmayı, bir başka bakış, bir başka anlayış karşısında tedirgin olmamayı bilemezler. Faşizmin, baskıcılığın, sürü ruhsallığı taşımanın hangi geriliklerden beslendiği ortada değil mi? Gerilikler aşağılıkduygularından, aşağılıkduyguları geriliklerden besleniyor ve geriliklerle aşağılıkduyguları bizim karşımıza dünyayı düzene sokmaya eğilimli bir güç olarak çıkıveriyor. Belki de en çok korkmamız gereken şey aşağılıkduygularıdır. Bir de onların değişik bir biçimi olan yükseklik duygularıdır. Ben Adler'i pek severim. Adler aşağılıkduygusunu *"Kişinin yaşam sorunlarını çözmekte yetersiz olduğuna inanışı"* diye belirler. Ona göre bu duygu ya da bu karmaşık üç kaynaktan beslenir. Organik yetersizlikten, şımarıklıktan, özensizlikten. Durum böyleyse, ki belli ki böyledir, o zaman o sözde büyük adamlara, o kendinden başka büyük tanımayan zavallılara kızmak yerine acımak gerekecek. Acıma duygusu da insana yaraşır bir duygu değildir. En iyisi, sanırım, benim yaptığım gibi yapmak, onlardan uzak durmak. Ne var ki, siz onlardan kaçsanız da onlar sizin üstünüze geleceklerdir. Sözde büyük adamdan kurtulmak olası değil. Yaşam küçük adam tipini yepyeni koşullar altında yok etmedikçe bizim işimiz çok zor dostlarım.

YAŞAM DEĞİŞİYOR MU?

Yaşam değişiyor mu? Ya da gelişiyor mu? Yoksa olduğu yerde mi sayıyor? Bir takım oluşumlar özle ilgisi olmayan yüzeysel değişmeler mi? Evrim diye bir şey var mı yoksa her şey verimsiz bir sürekli yeniden biçimlenmeyle mi belirgin? Yani yaşam dönüşüyor mu yoksa durmadan kılıktan kılığa mı giriyor? Kimileri yaşamın ya da insanın hep aynı kaldığını söyler. Sorunları bile değişmedi insanın, derler, buna kanıt olarak eski filozofların ortaya attığı sorunlarla bugünkü felsefi sorunların pek de birbirinden uzak sorunlar olmadığını bildirirler. Kimine göre her şey bir yinelenmeyle belirgindir. Kimine göre dünya yerinde sayarken kimine göre en küçük bir oluşum bile yeniyi duyurur.

Bu bir fikir olmanın ötesinde biraz da bir duygudur. Bazen her şey büyük bir hızla gelişiyormuş gibi duyarız. Bazen de her şey yaprak kımıldamıyormuşçasına dingin görünür gözümüze. Karamsar olduğumuz zaman yaşamı tam bir durağanlıkta algılarız, iyimser olduğumuz zaman etkin bir dünyada varsayarız kendimizi. Uyuşukluk, amaçsızlık, isteksizlik hemen kötümserliğe iter bizi. Her çalışkanlıkta az da olsa bir umut, bir yarına açılma istemi vardır. Amaçsızlar sıkılırlar, bir amaç için çalışanlar sıkılacak vakti bulamazlar. Yaşama tam anlamında yerleşmiş olanlar gelişimin içinde, tam ortasında duyarlar kendilerini. Yaşamın kıyısında duranlar dünle yarın arasında büyük bir ayrım olmadığı duygusunu yaşarlar.

İnsan topluca yaşamı dönüştürmeye adasaydı kendini, bunun için gereken bilinçlenme edimlerini sevinçle yüklenebilseydi, bencilliklerin, oyalanmaların, hiçbir karşılığı olmayan boş uğraşların peşine gitmeseydi, hep daha iyi zamanları kurabilmek için, hep birden en güzel geleceklere kavuşabilmemiz için canını dişine taksaydı... O zaman *gerçek anlamda insan* olduğunu duyacaktı, gelişimi bütün varlığında sezecekti. Bugünün insanı genellikle mutluluğu boşluklardan bekliyor, sevinci değişmezliklerden, yetinmelerden süzmeye çalışıyor. Sonra da elimden geleni yaptım ama olmadı diye yakınıyor. Şaşkınlık içinde suçu yazgıya yüklemeye çalışıyor. Kolay yollardan gelecek mutluluğun acı gibi, sıkıntı gibi, bunaltı gibi bir şey olabileceğini düşünemiyor.

Çehov'un *Üç kızkardeş*'inde Andrey'in söylediği şu sözleri pek

severim: *"Nerede benim geçmişim, nereye kaçtı gitti? Gençtim, neşeliydim, akıllıydım, pek güzel düşlerim, pek güzel düşüncelerim vardı, şimdim ve geleceğim umutla pırıl pırıldı... Neden yaşama adım atar atmaz sıkıntılı, donuk, anlamsız, tembel, ilgisiz, yararsız, mutsuz insanlar oluyoruz? Kentimiz iki yüzyıldan beri var. Yüz bin kişiyi barındırıyor. Aralarında tek bir kişi yok ki sürüden ayrılmış olsun. Tek bir kahraman yok, ne geçmişte ne şimdi. Tek bir bilgin yok, tek bir sanatçı yok, şöyle insanı kıskandıracak, peşinden gitme arzusu uyandıracak tek bir adam yok... Yiyorlar, içiyorlar, uyuyorlar, sonra ölüyorlar... Sonra onlardan öbürleri dünyaya geliyor, bu defa onlar yiyorlar, içiyorlar, uyuyorlar, ve sıkıntıdan patlamamak için aşağılık dedikodularla, votkayla, iskambille, hırgürle oyalanıyorlar. Kadınlar kocalarını aldatıyorlar, kocalar yalan söylüyorlar, hiçbir şey görmemiş, hiçbir şey işitmemiş gibi yapıyorlar. Bayağılığın dayanılmaz gücü çocukları yiyip bitiriyor, onlarda varolan kutsal ateşi söndürüyor. Onlar birbirine çok benzeyen canlı cenazeler olarak, anababaları kadar acınası varlıklar olarak büyüyorlar"*

Dünya değişiyor. Kimler değiştiriyor onu? Tarihe şöyle bir göz atmak bile dünyanın sürekli bir gelişim içinde olduğunu pek güzel duyuruyor bize. Evet, kimler değiştiriyor onu? Onu değiştirenler değişmeyi göze alanlardır, değişimin tüm güç koşullarına karşın kendilerini değiştirmeyi göze alanlardır. Dünya kendiliğinden değişmiyor. Dünyayı insan değiştiriyor. Her şeyin beli bir düzen içinde kendi kendine değiştiğini düşünmek kolay değil. İnsanın durduğu yerde değişim de kesiliveriyor. Kimileri değişimden yana, değiştirmekten yana. Kimileri de bu değişime isteksizce ayak uydurmak durumunda kalıyorlar. Çok zaman değişime karşı duruyorlar, değişimin insana iyilikler getirmediğini düşünüyorlar. Gece yarıları hastane kapılarında kuyruğa giren insanlar, gökten yağdırılan bombaları üzüntüyle gözlemleyenler, işsizler, sakatlar, umutsuzlar kendileriyle biraz olsun hesaplaşmayı düşünüyorlar mı? Dünyayı iyiye doğru dönüştürecek gerçek gücün kendi varlıklarında gizlenmiş olduğunu düşünüyorlar mı? Çoğumuz kendimizi akıntıya bırakmış gidiyoruz. Bu arada tartışıyoruz: dünya değişiyor mu değişmiyor mu?

SÜPÜRGE ANNELER

Eline hiç süpürge almamış olan, süpürge diye bile bile o koca elektrikli çöp yutucuları bilen, gerçek süpürgeyi ya hiç görmemiş ya da eski filimlerde görmüş olan anneler bile çocuklarına kızdıkları zaman ya da çocuklarına kendilerini acındırmak istedikleri zaman söze *saçı süpürge etmek* deyimiyle gireler.

- Senin için neler yaptım, saçımı süpürge ettim, yemedim yedirdim giymedim giydirdim... Tek senin için yaşadım...

Genellikle bu sözlerin, hele saçı süpürge etme konusunun gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur. Bizim varlığımızı sürdürebilmemiz için babadan kalma üç beş altınını bile götürüp çarşıda satmış olan annem de içlerinde hiçbir anne saçını süpürge etmemiştir. Çünkü saçını süpürge etmeye gerek yoktur. Hele hele o *tek senin için yaşadım* sözü iyiden iyiye çileden çıkarıcı bir sözdür.

Birilerine kul köle olarak yaşamak ya da daha düz bir deyişle birileri için yaşamak insana yaraşır bir iş değildir. Bir annenin çocuğuna destek olması, ona yol göstermesi, onu elinden geldiği kadar iyi beslemesi, iyi yetiştirmesi bir bağış değil bir görevdir. Çocuğuna adanmış bir anne tipi son derece itici olduğu kadar büyük ölçüde gerçekdışıdır. Çünkü insanın kendini ortadan silecek kadar başkasının olması aşkta bile biraz hastalıklı bir durumu belirtir.

Annenin işi adanmak değildir, kendini çocuğuna verip çıkmak değildir. Her bireyin birinci işi kendine saygı çerçevesinde olabildiğince iyi bir yaşam sürmek ve bu yaşamın verimini en yakınlarından başlayarak, çocuklarından başlayarak başka insanlara ulaştırmaktır. Bireyi aileyle sınırlayamazsınız, onun asıl evreni dünyanın genişliği içinde bütün insanın oluşturduğu o derin ve karmaşık evrendir. Her birey kendi eğilimlerine ve yetkinliklerine göre bu evrene katılacaktır. Kimi pantolon dikerek katılacaktır, kimi bilgi üreterek katılacaktır, kimi bir başka yolla katılacaktır. Bunu yaparken çocuklarına dünyaya katılmak konusunda örnek olacaktır. Gerçek anne iyi bir örnektir, bir süpürge parçası değildir.

Yazık ki anneler hastalıklı bir ana – evlat ilişkisini hazla dolu bir ilişki olmaktan çıkanp hastalıklı bir ilişki durumuna sokmuşlardır. Amaç her şeyden önce baskıyla, yıldırmayla, aşağılamayla yönlendirmektir. Anne ister ki çocuğunu kafasındaki o gerçeğe biraz uysa da bü-

yük ölçüde uymaz olan örneğe göre yetiştirsin. Bu örneğe ulaşabilmek için elinden geleni yaptıkça evladının elinden kayıp gittiğin görür. Onu karşılıksız sevse, onunla arkadaş olsa, onunla bir şeyleri tartışabilse bu kötü sona uğramayacaktır. Sonunda ne olur? Bütün çocuklar kendilerini annelerine ve babalarına oldukları gibi benimsetirler, ama evden atılarak benimsetirler, ama vazgeçilmezliklerini onaylatarak benimsetirler.

Geçenlerde genç bir kadın kendini yaktı. İkinci evliğini yapmak istiyor, bir türlü denk getiremiyormuş. Annesine sığınmış. Annesi de onu evden kovmuş... *"Arkasından beddua ettim"* diyor anne. Tüylerim diken diken oldu. Yani ya çocuğunu kendi kafandaki örneğe göre yetiştireceksin ya da onu yok sayacaksın. Bir yabancı gibi, hatta bir düşman gibi algılayacaksın. Doğrusu o sözleri gazetede okur okumaz insan denilen varlıktan korkuya kapıldım. Sizin çocuğunuz üstüne benzin döküp çatır çatır kendini yakacak ve siz soranlara büyük bir gönül genişliğiyle *"Çok kızmıştım, arkasından beddua ettim"* diyeceksiniz.

Hepimiz çocuk yetiştirdik. Çocuk yetiştirirken iyi niyetle bir yığın yanlış yaptık. Onlara hastalıklarımızı taşırdık. Onları koruyarak çekinik kıldık, siyasal yaşamımızla korkulara itmek durumunda kaldık, birçok şey yaptık, ancak onlar için saçımızı süpürge ettiğimiz kocaman bir yalandır. Parasız günlerimde, hiç kimseye ödün vermemek adına aşağı yukarı bir ay boyunca çocuklarıma yumurta yedirdiğimi, bu arada üç öğünü domates ekmekle geçirdiğimi biliyorum. Ne yapacaktım yani, önlerine koyduğum ikişer tane yumurtadan kendime pay mı ayıracaktım.

Anneler saçlarını süpürge ettiklerini söyledikleri zaman tepem atıyor, çok kötü oluyorum. Ne saçınızı süpürge edin ne de onlar giderken arkalarından beddua edin. Her şeyden önemlisi de yönlendirmeyin onları. Bırakın onlar bildiklerini olsunlar, yapabildiklerini yapsınlar ve yüzkızartıcı durumda bile olsalar onları yanaklarından öpün.

SANATÇI SIFATIYLA

Zaman zaman televizyonda birileri, doğrudan doğruya sanatçı sıfatıyla, yani ben sanatçı mıyım değil miyim gibilerden bir kaygıyı hiç mi hiç duymaksızın, açıkça kendilerini sanatçı ilan ederek, sanatı tartışmaya girişirler ya da daha çok sanatın ne olup ne olmadığını konu edinirler ve çoktan çözülmüş olan bu sorunu çözmeye bilgileri yetmediği için de genellikle saçma sözler ederler. Adam ya da kadın, yetenek denilen şeyin ne olduğunu tövbe bilmez ama sanatçının nasıl oluyorsa *doğuştan yetenekli* bir varlık olduğunu bilir, bu yetmiyormuş gibi, hınzır, kendinin de zaten doğuştan yetenekli biri olduğunu bildirerek şu kanıtı ortaya koyar: *"Ben zaten ilk şarkımı dört buçuk yaşımda söylemişim."* İnsanımız bir şeyleri şıp diye benimsemeye pek gönüllü olduğu için şöyle bir kendini yoklayıp *"Kızım, biz ilk şarkımızı üç buçuk yaşımızda söyledik"* demez de bu özel yetenekli varlık karşısında kendinden geçecek duruma gelir.

Tümü ya da çok büyük bir bölümü yetenekli doğmuş olan ve bu yüzden başka bir şey yapması, özel bir çaba göstermesi gerekmemiş olan bu insanların sanat üretimindeki başarılarını gördükçe küçük dilimizi yutacak gibi olurken bir Picasso'nun, bir Manet'nin, bir Dostoyevski'nin verdiği emeğe yanar dururuz. O zavallılar belki gece yarılarına kadar uykusuz kalmışlar, bir yandan insanı tanımak öte yandan kendini tanımak kaygısı içinde neredeyse hiç mi hiç yaşamamışlardır. Onlara *enayiliklerine doymasınlar* demek şimdi bizim boynumuzun borcu değil mi? Bir pazar sabahı gazetenizin arasından fırlayan bir dergide sanatın ilkyaz güneşi gibi parladığını görürsünüz. Doğanın özene bezene oluşturduğu bir güzel, dudaklarını öp beni der gibi hafifçe aralamış ve bacaklarını iki yana açmış olarak size kaş göz ederken sizin Gide'deki insan kavrayışını ya da Flaubert'in gerçekçilik kaygısını düşünecek durumunuz kalır mı? Sayfaları çevirin korkmayın. Bir başka dilber nedense size hafifçe poposunu dönmüştür ama yandan yandan bir bakışla bakmayı da ardına koymamaktadır. Öbür sayfada bir başka dilber sol eli sağ ayağında sağ eli sağ kasığında buğulu gözlerle uzaklara bakarken eksiksiz bir şair duyarlılığı görünümü sergilemektedir. Sol eli sağ ayağa denk getiren o fotoğrafçı dehasının gücünü tartışacak yerde, üzerinde belki bir yarım gün çalışılmış olan ayağın çekiciliğine kapılır, öpe-

mediğiniz ellerin dokunamadığınız ayakların acısını içinize göme göme anılara dalarsınız. Zaten sanat da insanı düşündürdüğü ve duygulandırdığı ölçüde sanattır.

Gene de bu işte sanatın ne kadar payı olduğunu düşünmeden geçemememiz doğru olur. Kadınlarımız ve onları canla başla savunan kadıncılarımız ne derlerse desinler, ben eski adamım, insanın bedenini ona buna göstererek ya da elleterek sanat yapmasındaki inceliği kavrayamıyorum. Bir kere sanatın ne olup ne olmadığı konusunda bir anlaşmaya varmamız gerekmez mi? Sanatla pek ilgisi olmayan insanlar sanatı bir eğlendirme teknikleri bütünü olarak algılıyorlar. O zaman en büyük sanatçının en büyük soytarılar arasından çıkması işten bile değildir. Soytarı deyip birilerini küçülttüğümü düşünmenizi istemem. Benim gözümde iyi bir soytarı kötü bir hekimden üçkağıtçı bir satıcıdan tembel bir bilim adamından çok daha önemlidir çok daha değerlidir. Gene de onun iyi bir soytarı olmakla iyi bir sanatçı olamayacağını söylemekten çekinmem.

Sanat hepimizin çok iyi bildiğimiz gibi zor iştir dostlarım. Popo göstermekle, göğüs ve bacak sergilemekle yapılamadığı gibi resim yaparken, roman yazarken, tiyatro oynarken de gerçekleşmeyebilir. Sanat zor iştir, küfletlidir. İnsanı tanımamızı zorunlu kılar. Teknik yetkinliğe ulaşmamız için bir ömür ister bizden. Bir ömür verirsiniz, bir de bakarsınız bir şeyler gene de eksik kalmış. Siz dünyanın size şapka çıkaracağını sanırsınız, bir de bakarsınız ki insanlar insan içine çıkarılmayacak kadar kötü ürünleri alkışlıyorlar. Değerinizin bilinebilmesi için ölümünüz şart koşulmuş gibidir. Sanat güç iştir. O yüzden sağ elini sağ kasığına sol elini sol topuğuna koyup uzakları gözler gibi yaparak sanat yapmak en doğrusu ve en kolayı.

İşi bu çerçevede ele aldığınız zaman bu ülkede insanların büyük bir bölümümün sanatçı olduğunu göreceksiniz. Ayakların kafalardan daha bakımlı olduğunu da.

DERİN DAVRANIŞ

Banliyö treni istasyondan yeni kalkmıştı. Peronda duran bir polis, trenin kapısını tutarak dışarıya sarkan oğlana bağırdı:

- Kapa ulan kapıyı, gir içeriye, serseri herif!

Oğlan kapıyı kapayıp içeri girmediği gibi gevrek gevrek sırıttı. Peronda polis ne arıyor? Nereden geldi bu adam? diye düşünmüş olabilir.

O sırada bir başka kapıdan iki kişi daha sarkıyordu. O iki kişiden biri yirmi yaşlarında sırım gibi bir delikanlıydı, öbürü de on yaşlarında çelimsiz bir boyacıydı.

Sırım gibi delikanlı polisin öbür kapıdaki oğlana gir içeri dediğini duyar duymaz yanında dışarıyı gözleyen boyacı çocuğa okkalıca bir tokat aşketti. Oğlanın sol kulağı ve sol yanağı kıpkırmızı oldu. Zavallıcık olanı biteni kavrayamadı. Bir şeyler anlayabilmek için,hiçbir şey demeden, kendisine tokat atan delikanlıya baktı. Delikanlı onunla ilgilenmiyordu bile, gözleri çok uzaklara takılmıştı. Çocuk sonra bizlere baktı. Kimsenin onunla ilgilenmediğini görünce sessiz sesiz bir başka kapıya gitti. Bütün kapılar açıktı ve herbir kapıda bir ya da iki gözleyici vardı.

Ben anladım olanı biteni. Delikanlı olağanüstü bir durumla karşılaşır karşılaşmaz derin bir tutum almak ve devletten yana çıkmak gereğini duymuş, bu yüzden oğlana bir tane çakmıştı. Polisin sesini duymuş olmasaydı, kendisiyle aynı suçu işlemekte olan oğlana dokunmayacaktı. Polisin sesini duyar duymaz hazırola geçmiş, devleti temsilen boyacı çocuğa bir tokat aşketmişti. Elbet bu durumda kendi suçunu işlemeyi sürdürmekte bir sakınca da görmemişti.

Ben kendi kendime yazık çocuklar ne çok eziliyor diye düşünedurayım, boyacı çocuk Sirkeci'de trenden türkü söyleyerek indi.

Toplumdaki "adalet" anlayışını göstermesi bakımından oldukça ilginç, oldukça belirleyici bir olaydır bu. Adaletin kurumsallıktan çok bireyselliğe indirgendiğini pek güzel gösteriyor. Bireysel mahkemede ceza anında verilmişti, üstelik bir başka suçlunun istemiyle. Suçlunun suçluya ceza vermesi biraz garip görünse de bizi çokça yadırgatmamalı, çünkü önemli olan cezanın gerçekleşmiş olmasıdır. Toplum giderek bu türlü cezalandırmaya son derece olumlu bakar duruma geliyor.

Küçük bir kızın ırzına geçen, sonra korkup onu boğarak öldüren yeni yetme bir zavallıyı polisin elinden alıp linç etmeye çalışan saçı sakalı ağarmış zavallılar sürüsünü iki günde bir ekranlarda gördükçe içiniz kalkmıyor mu? Bir "cani"yi cezalandırmak adına onu parça parça etmek fikriyle yanıp tutuşan bu sözde ahlaklı kalabalıklar kanı kanla yıkamaya çalışırken asıl suçlunun bir başkaları olduğunu, belki biraz da kendileri olduğunu bir an olsun düşünürler mi? Doğru dürüst karnını doyuramamış, şu ya da bu nedenle karşı cinsten birine yıllar yılı parmağının ucunu bile dokundurmamış, doğru dürüst para kazanamamış, evinde ve sokakta, parkta ve işyerinde hep aşağılanmış bir zavallıyı bir cinayet işledi diye parça parça etmeyi düşünen insan kendini bir "cani" olarak görmüyorsa ne diyebilirsiniz!

Koskoca adamlar şah damarları dışarıya uğramış olarak bas bas bağırıyorlar:

- Verin o alçağı bize, cezasını biz verelim!

Bu kitleleri cinayete yönelten nedir? Belki de her şeyden önce göreneklerin yüzyıllardan kalma insanlık dışı yaptırımlarıdır. Başka? Burada bir de gene bu göreneklerin belirleyiciliğinde üretim yapan, haber üreten kişileri göz önünde tutmamız gerekiyor. Bu kişiler cezalandırıcı kalabalığı yasal bir tutum içindeymiş gibi gösterme yanlışını işliyorlar. İkide bir kulaklarımızda şu sesler yankılanıyor: "Yaşamının ilkyazında gözü dönmüş bir katilin bıçak darbeleriyle can veren Selma öğretmenin yakınları sinir krizleri geçirirken (ağlamalar, bağırmalar, kendini yerden yere atmalar), cinayeti işleyen eli kanlı caniye bir tatbikat yaptırıldı. Galeyana gelen halk o köpeği bize verin, cezasını biz verelim diye bas bas bağırırken ilgililer katili bir polis arabasına bindirerek kaçırdılar."

O "alçak" ya da o "köpek", evet, bir zavallıdan başka bir şey değildir. Belki de onu korumak, iyileştirmeye çalışmak gerekir. Benzerlerinin ortaya çıkmaması için toplumca ne yapmamız gerektiğini düşünmemiz gerekir. En azından şunu bilmemiz gerekir: olumlu koşullardan olumsuz sonuçlar elde edilmez, olumsuz koşullardan da olumlu sonuçlar elde edilmez.

NEREDE O ŞAİRLER?

Geçenlerde Alfred de Vigny'nin bir yazısını okuyordum. Yazı beni epeyce düşündürdü. Bir yüzyıldan bir yüzyıla şair kavramının bile ne kadar büyük bir değişikliğe uğrayabildiğini düşündüm. Alfred de Vigny, bilindiği gibi, duygucu bir şair. Geçen yüzyılın ortalarına kadar yaşamış. Diyor ki Alfred de Vigny: *"Birbirine karıştırılmaması gereken, toplumu düşünsel çalışmalarıyla etkileyen, ancak gene de birbirinden çok ayrı alanlarda iş gören üç çeşit insan vardır."*

Bunlardan birincisi *edebiyat adamı*'dır. Bu adam usta adamdır, hemen her şeye uyarlı görünür. Sevilen adamdır, tutulan adamdır. Eşsiz denebilecek bir yatkınlığı, parmak ısırtacak bir rahatlığı vardır. Söylediğini apaçık söyler. Özgür düşünür, iyi düşünür, sağlam düşünür. Sözü bir anda yerine oturtuverir. Komedi yazabilir, trajedi yazabilir, tarih yazabilir, şiir yazabilir, siyasal söylev yazabilir. Her şeyi sıradan ve hoş bir beğeniyle yoğurmayı çok iyi bilir. Her zaman önemsenen, her zaman iyi anlaşılan, her zaman bizlerden biri sayılan, her zaman gözde olan, tüy gibi hafif olmakla akimseye ağırlık vermeyen bu adam her kucakta rahatça taşınabilir. Yaşanılan zamanın sevgili kralıdır o. Bu adama acımanız gerekmez.

Onun üstünde çok daha güçlü bir adam vardır, o da *büyük yazar*'dır. Onun yapıtlarını besleyen derin ve ciddi bir inanç kaynağıdır. O çok zaman kaskatı ve değerbilmez bir alanda inancını geniş dalgalar halinde yayar. Bir felsefesi vardır onun. Bir köşeye çekilip ince ince ördüğü felsefesini nerede kullanacağını, ne işe yaratacağını çok iyi bilir. Belleği zengin ve sağlamdır, hemen hemen şaşmaz bir bellektir, iyi eğitilmiş, iyi düzenlenmiş bir bellektir, gerçekliğe tam anlamında uyarlı olmakla belirgin bir bellektir. Bu büyük yazarın dili doğru, tutarlı ve açıktır. Her zaman seslendiği halkın niteliklerini göz önünde tutar. Hiç sönmek bilmeyen bir savaş ateşi onun yaşamını ve yazılarını alevlendirir. Gönlünde büyük ayaklanmalar vardır, büyük ve ince öfkeler vardır, bunlar onu gizli gizli kemirirler. Ne olursa olsun, o her zaman bildiği gibi yürür, tohumunu derinlere atmayı bilir, korkunç bir sessizlik içinde yapar bunu. O hem kendisinin hem de dünyanın bir ucundan öbür ucuna peşinden sürüklediği pekçok insanın önderidir. Bütün bir halkı elinde tutar. Her zaman çok ince

silahlarla donanmıştır. Yenmiş de olsa yenilmiş de olsa alnında bir taç vardır onun. Bu adama da acımanız gerekmez.

Bir başka adam, üçüncü bir çeşit insan tutkulu insandır, *Şair*'dir. İmgelemi bu insanı her şeyin üstüne çıkarır, onun yetilerini göklere yükseltir. O hep bilinmez dünyalara doğru sessiz bir kaçış içindedir. Duyarlılığı iyiden iyiye canlıdır. Aşırı heyecanları onu sık sık herkesin gittiği yoldan ayırır. Başkalarının can dostudur. Başkalarının acılarıyla kıvranır, duygudaşlıkları tam anlamında gerçektir. Toplumun beğeni bozuklukları, soğuklukları, karşı koyuşları onu derin üzüntülere, bıkkınlıklara,umutsuzluklara iter, kolay kolay aşılamaz olan acıların içine atar. Çükü o her şeyi derinden sezer. Sustuğu, uzaklaştığı, kendi üstüne döndüğü, daracık bir hücreye kapanır gibi kendine kapandığı olur. Alev alev yanan beyninde volkana benzer bir şeyler oluşur. O gerçek bir hastayı andırır, nereye gideceğini bilemez, sanatında bir şeyler yapabilmesi için hiçbir şey yapmaması gerekir. O gündelik yaşamın dışına çıkmalıdır. O şairdir. Ona acımanız gerekir. O şairdir, tüm gözyaşlarınız onun için olmalıdır.

Geçen zaman her şeyi ne çok değiştiriyor. Yaşam değiştikçe değerler değişiyor. Bilincimizdeki kavramlar değişiyor durmadan. Bir yüzyıldan öbürüne "şair" kavramının da ne kadar değiştiğini görüyoruz. Dünün o çok duygulu şairi gitmiş, onun yerine tam anlamında bir *insan araştırmacısı* olan çağdaş şair tipi gelmiştir. Bu çağdaş şair yaşamın içindedir. Bilgi düzeyi ne olursa olsun yaşamla içli dışlıdır o. Herkesten biridir, yalnızca bir insandır. Herkes dünyada çabalarken o göklere yükselmeyi düşünmez. Onu başkalarından ayıran yanı özel olarak bir "göz" oluşudur, bir "görü"ye ulaşmış oluşudur. Bir filozof, bir bilim adamı, bir felsefe adamı,bir ressam,bir müzikçi dünyaya öyle yönelecektir. O bir insan uzmanıdır. İnsanı tanıdığı ölçüde şiirinin güçlü olacağını bilir. Bu yüzden tam tamına tarihe yerleşmek zorunda olduğunun bilincindedir. Besbelli onun işi eski şairlerinkinden çok daha zordur. Birilerinin ona acımasını da hiç istemez.

YAKUP CEMİL'İ DÜŞÜNDÜM

Ne olduysa, nereden aklıma geldiyse, bu sabah Yakup Cemil'i düşündüm. İttihat ve Terakki'nin bu eli silahlı dürüst ama deli adamı gün gelip ele avuca sığmaz olunca, yaşamı kendi ölçüleriyle bildiği gibi düzenlemeye kalkınca yakın arkadaşlarının bile tepkisi çekmişti. Artık onu ortadan kaldırmak gerekiyordu. Yakup Cemil Rumeli'nde eşkıya kovalamış,İstanbul'a döndükten sonra orada burada tabancasıyla adalet dağıtmaya başlamıştı. Demek ki birilerinin yasadışı adalet üretmesi geleneği bizde oldukça eski bir gelenek.

Babıali baskınında Nazım Paşa'yı tak diye çekip vuran odur. Bu cinayetten sonra Kamil Paşa'nın sadaretten düşürülmesinde de başrol oyuncusu kendileridir. Mahmut Şevket Paşa'nın katledilmesinden sonra Enver Paşa'yı harbiye nazırı yapmak için her yola başvurmayı göze alan da odur. İttihat ve Terrakki'nin gizli örgütü olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın da üyesi olan Yakup Cemil daha sonra Kafkas cephesinde savaşacak, ancak başıbozuk davranışlarından ötürü Bağdat'a sürülecektir.

İstanbul'a dönüşü onun sonunu getirmiştir. Artık en yakınları bile bu dürüst, mert ve eli sopalı adalet dağıtıcısını ya da yaşam düzenleyicisini koruyabilecek durumda değildir. Ancak onu yakalamak, yakalayıp içeri tıkmak, yargıç karşısına çıkarmak kolay iş değildir. Öyle olur böyle olur derken hileye getirip hücreye tıkarlar onu. Ancak uzun süre tabancasını alamazlar. Hücrenin kapısını her açtıklarında Yakup Cemil üstlerine yürür. Zordur onunla başetmek.

Sonunda olacak olan olur, Yakup Cemil beklediği sona uğrar, idama mahkum olur. Öyle bir korkmuşlardır ki ondan, onu silahlı bir asker kalabalığının ortasında götürürler idama. Yakup Cemil yüreklidir,başeğmez,ölümle alay eder. Askerlerin arasında bir arabanın içinde ölüme doğru ilerlerken yolda arabayı durdurur, karpuzcudan karpuz alır, hem kendi yer hem askerlere dağıtır, bu arada saatini askerlerden birine armağan eder. Ölüme gülerek gidişi o zamanlar onu her gün biraz daha destanlaştırmıştır.

Çocukluğumda babamın kitaplığında bulup iki üç defa okuduğum herhangi bir *İttihat ve Terakki tarihi* kitabından anımsıyorum bunları. Yıllarca özensizlik gösterip çok şeyi yitirirken bu kitabı da yitirmişim, kim aldı götürdü bilmiyorum. O kitapta yazılanların tümü

gerçeğe uygun muydu, bilmiyorum. O kitaptan bende kalan en çarpıcı imge Yakup Cemil imgesidir. Çocuk yaşarımda, böylesi bir dürüst ve gözüpek kişinin yokedilmiş olması çok dokunurdu bana. Büyüdükçe anladım ki dürüstlük ve mertlik adına bile olsa toplumu hiçe sayarak yaşamı düzenlemeye hakkımız yoktur. İyi anladım, iyi nitelikleri olmak bildiği gibi davranmayı gerektirmez, kimse haklı olmak adına birilerine haksızlık etmek hakkına sahip değildir.

Bugün de üzülüyorum böylesine yürekli bir kişinin, böylesine dürüst bir kişinin yokedilmiş olmasına, ancak o yokedilmişliğin altındaki toplumsal sorumluluğu da görmeden edemiyorum. Ne yapalım, büyük oynayanlar iyi oynamak zorundadırlar, iyi oynayamadılar mı büyük yitirirler. Bir toplum içindeyseniz ister gözüpek olun ister mert olun, ister başbakan olun ister apartman yöneticisi olun, ister tüccar olun ister memur olun başkalarının dünyasını hiçe sayarcasına davranırsanız hukuk olmasa bile yaşam yakanıza yapışıverir.

Yakup Cemil'in ölümü kendisine yaraşır bir ölümdü. Küçülseydi yargılanırken, özürler dileseydi, ben ettim siz etmeyin deseydi, celladına rica ederim acıtmayınız diye yalvarsaydı ne duruma düşerdi! Bana öyle geliyor ki her insanın ölümü yaşamını biraz olsun açıklar. Başı yukarıda insanlar rezil ölümlerle ölmezler, ancak rezil yaşamışların ölümleri rezil ölümler olacaktır. Ölümlerin yaşama denk düşmediği olmaz mı? Zavallı Cyrano ölümün eşiğinde öldürülüş biçiminden yakınmaz mı? *"Kılıç yerine odun yiğit yerine uşak!"*

Nasıl yaşadıysak öyle öleceğiz dostlarım. Kimimiz ayakta, kimimiz yatakta, kimimiz yemek yerken. "Ölen kim" diyorsanız cenazedekilere şöyle bir bakıverin, onların konuşmalarını dinleyin, el kol sallayışlarına bakın, ölenin kim olduğunu anlayamazsanız bile nasıl biri olduğunu şıppadanak anlarsınız. Kimsenin iki damla yaş dökmediği bol törenli nice ölümler gördük. Ancak insanların kendilerini yokedercesine sessiz sessiz ağladığı ölümler de görmüşüzdür. Evet, ölümümüz bize benzeyecek, yaşamımıza benzeyecek. Karşıdan karşıya geçerken bir taksinin altında kalıp ezilmezsek.

PATLAMA MI?

Benim çocukluğumda durmadan lise açarlardı. Kentler liselerle doldu, küçük kasabaların bile artık liseleri vardı. Haydi binayı bulduk, eğiticiyi nereden bulacaksınız? Eğitici de derme çatma yöntemlerle şöyle böyle yetiştirildi. İşler sarpa sarınca, öğrenciler bir şey bilmez, bir şey öğrenemez duruma gelince başarı yöntemlerinde, başarı belirleme usullerinde değişiklik yaptılar. Arayınca her şeyin, her güçlüğün, her açmazın çaresi bulunuyor. Ancak bu tür çarelerin hastalığı gidermekten çok *hastalık geliştirici çareler* olduğu açıktır. Görüyoruz, genç insanlar birtakım "dersane"lerden geçmeden üniversitelerin kapısına ulaşamıyorlar. Bu gibi yerlere başvurma yürekliliği göstermek için de cebi dolu olmak gerekiyor.

Yurdun dört bir yanı liseyle donatıldıktan sonra sıra üniversiteye geldi. Şimdi önüne gelen üniversite açıyor. Bu topraklarda büfeden çok üniversite var. Bakıyorsunuz, biri bir üniversite açma işini üstüne alıvermiş. Üniversite olmak zor iştir. "Üniversite" terimi kullanıldığı zaman ses getiren bir terimdir. Dünyanın her yerinde üniversite denildiği zaman çok ciddi kurumlar anlaşılır. Bu kurumlar evrensel düzeyde bilgiye ulaşma olanaklarına sahip oldukları kadar gene evrensel düzeyde bilinçlerin yetiştirilebilmesi için gerekli koşulları kendilerinde barındırırlar. Bunların üstünlükleri ya da güzellikleri ormanların içindeki "kampus" lerinden gelmez, lokantalarının ferahlığından, lojmanlarının sevimliliğinden gelmez, hatta öğretmenlerinin zaman zaman giydikleri (nedense?) pırpırlı giysilerden de gelmez. Onların üstünlükleri dünya çapında bilgi üretebilecek yetkinlikte olmalarından gelir.

Bizim üniversitelerimizin çoğunda doğru dürüst bir kitaplık bile yoktur. Meslek kitaplıkları yoktur, genel kitaplıklar yoktur. Ayrıca bizim üniversitelerimizde dünya çapında bilgi alışverişi yapma olanakları yoktur. Hiçbir ülke, ne ölçüde gelişmiş olursa olsun, bu hızda ya da bu çoklukta bilim adamı yetiştiremez. Bilim adamı dediğiniz az yetişen bir varlıktır. Üniversite öğretim üyesinin de zorunlu olarak bir bilgi aktarıcısı değil de bir bilim adamı olması gerekir. Araştırmacı yetiştirebilmek sıradan aktarmacının yapacağı bir iş değildir.

Okulu bitirenin kafasına dört köşe şapka giydirmek bilimin gücünü göstermek için iyi bir yol olsa da pek inandırıcı bir yol değildir.

Biçim bazen özü açıklar bazen de özü örter. Çok insan özünü örtmek için yani içini gizlemek için giyinir de giyinir. Ancak sonuç gene de sıfırdır. Bu üniversitelerde bilim adamı değil de sıradan teknik eleman bile yetiştiriyor olsanız eğitimi bilimsel bir temel üzerine oturtmanız gerekiyor. Böyle yapamazsanız sizin o dört köşe şapkalı iyi niyetli insanınız iyilik ediyorum, yardım ediyorum adına insanlara zarar verebilecektir.

Geçenlerde bir adam bir yanlış rapor üzerine kendini astı. Rapora göre adamcağız bir yakınına tecavüz etmiş görünüyordu. Tecavüz etmekle kalmamış, öldürmüştü yakınını. Yanlış anımsamıyorsam ölenin ya dayısı ya amcasıydı. Adam kendini temize çıkarabilmek için ölümü seçti. Belki kendini asmadı da elektrik direğine çıktı. Olay üzerine rapor veren doktorun gerekçesi pek ilginçti. Diyor ki: *"Vallahi efendim benim bilgim bu konuda rapor vermeye yetmez, ben ya bir ya iki vaka gördüm, demek ki sizin söylediğinize göre tecavüz yokmuş."* Gördünüz mü olanları! Bu tür büyük yanlışlar özellikle tıpta gözle görülüyor. Felsefede, toplumbilimde, ruhbilimde...işlenen cinayetleri ne yapacaksınız?

Bundan bir süre önce bir üniversitede konuşma yapıyordum. Öğrencilerden bir şöyle dedi: *"Bugün hocamız bize felsefenin artık bittiğini, artık iletişim çağına girdiğimizi söyledi."* Başımdan kaynar sular döküldü. Eğitim patlaması diye ben buna derim. Ne yapacaksınız, ne diyebilirsiniz, o da öyle görüyor. Çok yazık deyip geçtim. Bu gibi durumlarda babamın ikide bir anlattığı bir fıkrayı anımsarım. Bektaşi çamurdan uydurma heykeller yapıyormuş. İki kol, iki bacak, bir kafa, bir gövde. Ne yapıyorsun? diye sormuşlar. Adam yapıyorum, demiş. Yahu demişler, adam böyle mi yapılır? Terbiyesini vermedikten sonra elbette böyle yapılır demiş. Gerçekten adam yetiştirmekte gösterdiğimiz duyarlılık biraz böylesine bir duyarlılık gibime geliyor.

Gönül neler istemiyor! Keşke her yanda pırıl pırıl üniversiteler olsa, buradan pırıl pırıl yetişmiş genç insanlar çıksalar. O da olacak, hele bunlar olsun da. Bugün paraya inanılıyor, böyle oluyor. Yarın belki de başka olacak.

Ne zaman ahlaktan söz açılsa, bir takım çokbilmişler hemen şu görüşü öne sürüverirler: *"İktisadi yaşam koşulları düzelsin, ahlak da kendiliğinden düzelecektir."* Bunu söyleyenlerin bir bölümü saf, kalanı ahlaksızdır. Çünkü saflar dünyada pekçok şeyin kendiliğinden olduğunu sanırlar ve her olanı şaşkın şaşkın gözlerler. Ahlaksızlara gelince, onlar hiçbir şeyin kendiliğinden olmadığını bilirler ama bunun öyle bilinmesinin kendi çıkarlarına uygun olmadığını da bilirler.

Bozulmalar çok çabuk olur, sanki biraz da kendiliğindenmiş gibi olur. Düzelmeler çok zor gerçekleşir. Bir radyoyu onarmaktaki zorlukla onu yere çalmaktaki kolaylığı düşünün. Ahlak çeşitli yaşam koşulları çerçevesinde çok çabuk kaymalara uğrar. Açlıktan rüşvet,fuhuş, hırsızlık ve benzeri şeyler doğar. Açlığa, rüşvete, hırsızlığa ve benzeri bozukluklara uğramış bir kişiyi o kötü ortamdan alın, çok sağlıklı bir ortama götürün, o gene ahlaksızlığı gerçekleştirmekte hiç geri kalmayacaktır. Aziz Augustinus boşuna *"Alışkanlık ikinci bir doğadır"* dememiş.

Bu yüzden Mark Twain bize ahlaksızlıkları giderme konusunda bir tür sabır önerir. Der ki: *"Bir alışkanlıktan kurtulmak onu pencereden fırlatmakla olmaz, onu basamak basamak aşağıya indirmek gerekir."* Ahlaksızlık denilen alışkanlıkla savaşmanın hiç de kolay olmadığı bellidir. Aklı başında insanlar savaşlardan çok savaşların açtığı yaralardan korkarlar. Bir alman atasözü şöyle der: *"Savaş bir ülkeye üç ordu bırakır: bir sakatlar ordusu, bir ağlayanlar ordusu, bir de hırsızlar ordusu."*

Ahlak bozukluğu eskilerin deyişiyle "sarı" bir hastalıktır. Bulaşıcıdır yani. Ahlaksızlığın değer olduğu bir evde yetişmiş olan bir kimsenin, kitaplardan ahlaklılığın değerini uzun uzun öğrenmiş de olsa, en küçük bir uyarılmada kolayca şeytana uyabileceği kesindir. Babalarının nasıl rüşvet aldığını ballandıra ballandıra anlatan insanlar görmüşüzdür. Yıllar önce bir gazetede haftalık yazılar yazmaya başlamıştım. Birinde rüşvet konusunu işleyen bir yazı götürdüm. Yönetici kişi yazıyı koymadı. Gerekçesi şuydu: bu yazıyı koyarsak çok kişiyi kızdırırız, bu ülkede rüşvet bir tür alışkanlık olmuştur.

Evet dostlarım, ahlaksızlığın binbir çeşidi var.

Benim rahmetli babam rüşvet almadığı için erken emekli edildi. Ben yarı aç yarı tok yaşanmış günlerimizi onurla anımsarım (gururla değil, gurur insana yakışmaz, gururludan ahlaksız olur ama onurludan ahlaksız olmaz). Babacığım rüşvet yemediği gibi rüşveti önereni de eşekten düşmüşe döndürürdü. Birinde evimizin zili çaldı. Bahçe kapısında biri vardı. Genelde ben açardım çıkıp bahçe kapısını. Babam açtı bu defa. Açmasıyla kıyametin kopması bir oldu. Annem bana ve kızkardeşime bağırdı: "Koşun, babanız birini öldürüyor!"

Gerçekten babam sırtında kocaman bir halı olan zavallı bir adamı evire çevire dövüyordu. Babamı zor çektik içeriye.

Ben o havanın içinde yetiştim. Her türlü yanlışı bağışlayabilirim. Terbiyesizlikleri bile hoş gördüğüm olur. Terbiyesizlik kişinin kendi sorunudur. Ama ahlaksızlığı bağışlayamam. Hele rüşveti, hırsızlığı ve benzerlerini. İnsanın zorda kaldığı için rüşvetçi olduğuna da hiçbir zaman inanmamışımdır. Zorda kalmaksa biz en zordaydık. İnsanı büyük yanlışların içine düşmekten koruyan en önemli güç görgünün gücüdür. Yalnız ahlak düzeyinde değil, her düzeyde görgünün bir ağırlığı, büyük bir önemi vardır. Bir başka deyişle doğruları yaşaya yaşaya varlığımıza sindirmediysek ya da sindiremediysek, doğrular yalnızca bizde birer kabuk bilgi olarak varlığını sürdürüyorsa, o zaman en küçük bir rüzgar bile bizi belli bir yönde rahatça sapmaya götürebilir.

Ahlak öylesine bozuluyor ki dostlarım, insanlarda namus duygusu diye bir şey kalmayacak yakında. Namus denildiğinde uçkur namusu anlaşılıyor. Kim kimin kızını kandırmış, kim kime yan gözle bakmış, şimdi onlar önemli oluyor. Kimseyi ilgilendirmeyecek konularda ahlaklı olanlar toplumsal düzeyde ahlaksızlıkları neredeyse birer görenek durumuna getirmekteler. Baba sırıta sırıta çarpıyor birilerini. Onu görür de oğlan çarpmaz mı? O da çarpıyor. Adam rüşvet yerken utanmıyor ama sevgilisine kaçan kızkardeşini utancından kurşuna diziyor.

İktisadi yaşam koşulları düzelecek mi? O düzelince ahlak da düzelecek mi? Yaşarsak göreceğiz.

Benim "fax" aleti çalışmıyor. Oysa yeni almıştım. Kısa süre işime yaradı. İspanya'ya yapacağım yolculuğun ayrıntılarını onunla düzenledim, bilet sorununu falan. Geçende bizim hanım şöyle dedi: *"Biri sana fax çekmeye kalktı ama ben becermedim."* Öfkelendim biraz. *"Becereme yecek ne var, düğmesine basacaksın, o kadar"* dedim. Düğmeye basmış ama olmamış. Daha sonra bir arkadaşıma "fax" yollayacaktım. Anlamadım, neden öyle yaptı, *"Beş dakika sonra çek"* dedi. Beş dakika önceden başladım ben. Hayır, makine çalışmıyor. Aradan beş dakika geçince çalıştı. Dün gene çalışmadı zavallı makine. Başka bir numara verdiler, o da olmadı. Yani, anlayacağınız, ben bu işi de beceremedim. Roman yazmayı, öykü yazmayı, oyun yazmayı nasıl beceremediysem bunu da beceremedim. Çok beceriksiz olduğumu bilirim ama bu kadarını ummuyordum. Neyse, makineyi ya birine armağan etmek ya da bir alıcısı çıkarsa ucuza okutmak gerekecek. Alırken de içimde garip bir kuşku vardı, ya ben bunu çalıştıramazsam diyordum. Dediğim çıktı, gördünüz mü?

Biz genellikle tarihi büyük adamların yaptığını düşünürüz. Hani, son derece tumturaklı konuşan, konuştu mu ses getiren adamlar, tarihi onlar yapar ve onlar yazar diye düşünürüz. Bize öyle gelir ki, tarihi yapanların başında devlet adamları vardır. Sonra efendime söyleyeyim profesörler. Hele onlar, her şeyin iyisini hasını bilen kimseler olmakla belki devlet adamlarından da etkilidirler bu konuda. Büyük adam saymakla biter mi? Kalabalıklara göre çok az sayıda olsalar da az değillerdir, hiç değilse tarihi yapacak ve yazacak kadar kalabalık oldukları kesindir. Kapkara otomobiliyle aramızdan rüzgar gibi geçen bir kalantorun tarihsel oluşumlar üzerinde etkili olmadığını, olamayacağını söyleyebilir misiniz? Bir yanda yazgıyı kuranlar öte yanda yazgıyı yaşayanlar. Daha doğrusu biz öyle görürüz. Gerçekte öyle değildir ama öyle görürüz.

Tarihin gerçek yaratıcıları sokak satıcılarıdır. Onlar belediye memurlarından kaçarak ya da onlarla belli bir konuda yakınlık kurarak tarihin yazılmasına katkıda bulunurlar. Sonra, tarihten sorumlu büyük kalabalıkların başında memur kalabalığının geldiğini söyleyebiliriz. Bu insanlar gerçekte bir bakıma çok yumuşak başlı insanlardırlar. Ben memur çocuğu olduğum için, soyu sopu memur olan biri

olduğum için bilirim, bir memur üstünün yanında kuzu astının yanında iyi bir kurttur. O yüzden devlet daireleri ürkütür beni. Geçenlerde bir devlet dairesine küçücük bir işimiz düştü, hanımla gittik. Falan işi siz mi yapıyorsunuz? diye sordum hanımefendiye. Yanıt yok. Bir daha sordum, gene yanıt yok. Duymadınız mı sorumu? deyince bağırmaya başladı. O zaman hanım bana göz etti, sen git buradan, ben tek başıma yaptırayım, yoksa... Tek kaygısı maaşlarına beş on kuruş daha ek yapılması olan bu insanlar gerçek anlamda tarih yazıcılarıdırlar.

Kimler tarih yazmadı? Şimdi geçmişe bakıyorum da. Demokrat Parti'nin tarih yazışı unutulabilir mi? Ben çocuktum, poturlu ve kasketli bir köylü davul zurna eşliğinde bizim bucakta görülmeye, şurada burada dolaşıp onu bunu öpmeye başladı. Kendilerinin bir köy ağası ve milletvekili adayı olduğunu öğrendik o sıra. Adama bakıp bakıp *"Sen gerçek anlamda bir tarih kurucususun"* dediğimi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. O yaşlarda tarih diye bize öğrettikleri Çaldıran ve Mohaç savaşlarıydı. Bir de çok haklı olarak Atatürk'ü ezberlettilerdi onun yapıp ettiklerini zaten sular seller gibi öğrenmiştik. Okulda, kış yaz camları kırık olan sınıfımızda Şemsettin Günaltay kabinesi bütün bakanlarıyla tarih şeridinin altında asılıydı.

İçinizde birilerinin bu yazıyı okurken şöyle dediğini duyar gibiyim: *"Bey kardeşim sen gençliğinden beri gazete yazarlığına heveslenirsin ama bu işi kıvıramadığını birileri sana söyleseler iyi olurdu. Sen ne yapmak istiyorsun, söylesene. Fax'dan başladın, tarihten girdin, dur bakalım ne olacak dedik, tuttun Demokrat Parti'den, Şemsettin Günaltay'dan falan dem vurdun. Ne türkçen türkçe, ne anlattığın birşeye benziyor... İmlan yani yazımın baştan sona yanlışa ayarlanmış, bereket ilgililer yanlışlarını hemen düzeltiyorlar.."*

Ne diyeyim, yerden göğe haklısınız, benim fax makinesi çalışmıyorsa bunun tarihle ne ilgisi var? (Sahi dilimizde "x" harfi yok değil mi?)

TOPRAK BAŞKALDIRIYOR

Toprak başkaldırıyor. Kötü kullanılan her şey gibi silkiniyor toprak. Toprak öcünü alıyor. Sel, deprem, hatta hortum... Doğa kötü kullanılmanın ya da kötüye kullanılmanın sıkıntısı içinde. Artık tepki gösteriyor. *"Her şeyin bir sınırı vardır"* demek istiyor. Üstünde yaşayan yanlış insanlardan, bu insanların yanlışlarından tedirgin doğa. *"Ben böyle sululuklara, böyle aptallıklara gelemem"* demek istiyor. Ağaçları bildiğiniz gibi keseceksiniz, ormanları ateşe vereceksiniz, orman yangınlarını *kahrolsun komünistler* kurnazlığıyla izleyeceksiniz, ormanların yerine beton yığınlarını oturtacaksınız, toprak buna aldırmayacak, öyle mi! Üç milyonu kaldırabilecek bir toprağa yirmi milyonu barındıran yerleşim alanları kuracaksınız, toprak pekiyi diyecek! Her şeyin bir sınırı vardır, o sınır geçildi mi tepki başlar. Toprak tepki gösteriyor. Eskiçağ'ın sonlarında köle köleliğine nasıl karşı çıktıysa, Ortaçağ'm sonlarında serf nasıl topraktan kaçıp kentin yolunu tuttuysa doğa da sırtındaki ağır yükü atmak için kımıldanıyor. Ege'nin o güzelim alüvyonlu toprakları "tripleks villa" adı verilen kümes irisi çürük evlerle dolduruldu. Kuşadası'nda bir minibüs şoförü bana bir gün şöyle dedi *"Yazlık ev diye bir saçmalık tutturmuşsunuz, buralarda ekili alan bırakmadınız, yazık değil mi bu topraklara! Bura insanı bencil, para için toprağını hemen gözden çıkarıyor. Şeftalilerin herbiri yarım kilo gelirdi, bilirsin. Yakında buralarda şeftali falan kalmayacak. Bir şeftaliyi karı koca ikiye bölüp yiyeceksiniz."* Evet, şeftali bahçeleri yokedildi, hatta zeytinlikler yokedildi, insanlar vergi olarak devlete vermeleri gereken parayı bir ay kullanılan ve on bir ay boş duran betonlara yatırdılar. Yalnız o güzelim topraklar değil, deniz de öldü. Vaktiyle dibi görünen denizin şimdi pislikten yüzü bile görünmüyor.

Fevzipaşa'da ilkokul günlerimde başıma gelen bir iş bana yaşamı çokça zorlamamak gerektiğini öğretti. Bir gün başöğretmenimiz bana okulun avlusunda dolaşan bir eşeği göstererek *"Şu hayvanı buradan çıkar"* dedi. Başladım eşeği kovalamaya. Domuzluk bu ya, eşek tam avlunun kapısından kaçacakken yana doğru kayıp eşeğin avludan çıkmasını önlüyordum. Zavallı eşek soluk soluğa kaldı. Dursa duramıyor, kaçsa kaçamıyor. Sonunda bana öyle bir çifte attı ki soluğumu çeviremedim, oracığa yığılıverdim. Ondan

beri atların eşeklerin arkasında kalmaktan korkarım.

Toprak da aynı biçimde tepti. O da bir güzel çifte atmış bulunuyor. Bugün böyle, yarın başka bir biçimde kendisini korumanın yollarını arayacak ve bulacak. Birileri benim gibi yaparlar mı, yedikleri çiftenin anısını belleklerinde hatta tüm varlıklarında saklarlar mı? Hiç sanmıyorum. Derler mi: *"Bizim en kurnazımız geldi, yaşamı bildiği gibi üçkağıda getirmeye kalktı, gene olmadı, demek ki dünyanın kendine özgü yasaları var, bunları uyutmak kolay değil."* Hiç sanmıyorum. Kafalar değişmeden yaşam değişmeyecek. Kafaların karanlığında düzen öyle kurulmuş, düzenek öyle oluşturulmuş, dizge öyle tasarlanmış, dolayısıyla bu koşullarda yapacak çok bir şey yok. İnsanlar bir gün gerçeği öğrenecekler, o zaman kendi yanlışlarını bir güzel görecekler. Diyecekler ki: *"Eşeğin bile bir direnme sınırı varsa, doğanın haydi haydi olacaktır."*

İnsanlar gelecek zamanlara felaketlerden ders almış olarak değil de felaketlere alışmış olarak girecekler. Bu koşullara alışmalıyız deniyor ya, insanlar her şeye alışırken bu koşullara da alışacaklar. Bundan böyle göçük altında kalan kişi ne yapması gerektiğini bilecek. Evi yıkılan kişi çadırda ne gibi bir düzen kurması gerektiğinin bilincinde olacak. Hatta *hini hacette* yardım alabilmek için kimin adamı ya da kimin yandaşı olması gerektiğini iyi bilecek, bu yolda sezgiler geliştirecek. Yani insanlar katlanmanın koşullarını A'dan Z'ye öğrenmiş olarak yeni felaketleri daha rahat göğüsleyecekler. Felaketler olmasa daha iyi olmaz mı? Elbette daha iyi olur. Ama ne değişecek bugünden yarına? Şeftali bahçeleri gene kesilecek, zeytinlikler yok olacak. Boğaz'da gene bir tepeyi tıraşlayıp üstüne köşkler konduracaklar. *Leb-i derya* arsalara *"tripleks villa"* yapımı sürecek. Belediyeler bir yandan kültür günleri düzenlerken bir yandan kentleri ucubeye döndüren tasarımları onaylayacaklar.

Bu ülkede toplumu düşünen o kadar çok insan varken toplumsal yaşam neden yeterince gelişmedi? Topluma hizmet için kimileri parti kuruyor, kimileri bir partide toplaşıyor, kimileri gazete çıkarıyor, kimileri adam vuruyor, kimi şunu kimi bunu yapıyor, ama toplumda yerleşik ve tutarlı bir düzen kurulamadığı gibi toplumsallık bilinci hemen hemen hiç gelişmiyor. Bu da bize topluma yönelmenin ve onda dönüşümler yaratabilmenin yetkin bir bilinç işi olduğunu duyuruyor. İyi niyetin her şeyi çözemediği görülüyor, kaldı ki iyi niyete dayalı görünen pekçok davranışın sinsiliklerden beslendiği, bencilliklerden kaynaklandığı belli oluyor. Toplum için girişilmiş gibi görünen ya da gösterilen eylemlerin altında toplumdışılıklar yatıyor, aşağılıkduyguları yatıyor, kendini deha sanmalar yatıyor. Gerçek anlamda toplumsal eylem doğru yöntemler kullanıyorsa bir süre sonra başarıya ulaşacaktır, kendi yanlışlarını gidererek gelişecektir. Bizde öyle olmuyor, devinim başlatıldığı noktada çekici görünüyor, sonra küçülmeye başlıyor, anlamsızlaşmaya, unutulmaya yüztutuyor, kuruyup kalıyor, üç beş öncünün ya da sivri akıllının kendini tatmin ettiği bir ortama dönüşüyor, zaman zaman gösterdiği serpilme bir gelişmeden çok bir geçici şişkinliği düşündürüyor.

Toplumu suçlama alışkanlığının kökü bu başarısızlıklarda. İşi becermeyen suçu halkın üstüne atıyor. Açık ya da örtülü söylemek istenilen şu: toplum başkalarını değil de bizi yeğ tutsaydı, bu böyle olmazdı. Toplum birilerine güvenmediği zaman suçlu oluyor. Çünkü bu toplumun insanları onlara göre aptaldır, salaktır, beyinsizdir. Bu gibi suçlamalar başarısızlıkları az da olsa örtüyor. Bir eylemin, bir girişimin doğruluğunu nereden anlarsınız? Gittikçe gelişmesinden, yaşamda karşılığını bulmasından anlarsınız. Başarısızlıklarımızda başkalarının anlayışsızlığı kadar kendi yetersizliklerimizin etkili olduğunu görebilseydik sonuçsuz girişimlerimiz karşısında gönül rahatlığı içinde olmayacaktık. Özellikle gözlerini hırs bürümüş kimseler ne ölçüde topluma adanmış da olsalar gerçeği görmek istemeyeceklerdir.

"Az olalım öz olalım" yalanı burada bir kurtarıcı olarak belirecektir. Biz bir eylem için, bir eylemin başarısı için amaçlarına ulaşmış ya da ulaşıyor olmanın dışında hangi ölçütü koyabiliriz? Her başarısızlıkta *"Biz haklıyız, haklı olduğumuz bir gün anlaşılacak-*

tır, dayanın evlatlarım" formülü kullanılıyor. Bu formül başarısızlığı yasallaştırmaktan başka bir işe yarmayacaktır. İnsanlar kendilerini de başkalarını da eleştirmeyi bilmiyorlar, bilmedikçe suçlamayı, onu bunu suçlayarak kendilerine temiz görüntüsü vermeyi alışkanlık ediniyorlar. Latinlerin *asinus asinum fricat* yani eşek eşeği kaşır diye belirlediği durum çok yerde geçerli. Kendine kapalı, kendine alabildiğine inanan ama kendini topluma açamayan topluluklar var. Bu birbirini kaşıma rahatlığında ne toplumsal bilinç oluşuyor ne yeni kültür değerleri yaratılabiliyor. Çünkü bir devinimin yaşama geçebilmesi için onun toplumda gerçek bir yeri olması gerekir, gerçek bir karşılığı olması gerekir. İnsanlar bu kendilerine kapalı birimlerle ya hiç ilgilenmiyorlar ya da kerhen ilgileniyorlar. Kendine tutkun bir avuç adam bir yerde tezgahını kurdu diye biz kendimizi ne diye onlara adayacakmışız!

Önce insanı öğrenmek gerekir. İnsanı öğrene öğrene gerçek insan olma yolunda azçok bir yatkınlık kazanmış olmak gerekir. Gündelik bilinçle, mahalle bilinciyle, bölge bilinciyle hatta ülke bilinciyle yaşama katılmaya kalktınız mı eksik ya da yanlış işler yaparsınız. Toplumda söz sahibi olmak isteyenlerin ne yapıp yapıp, dizini kırıp evrensel bilince ulaşması gerekiyor. Usumuza ilk gelen düşünceyi bir evrensel doğru diye benimseyip onunla dünyayı düzenlemeye çıktığımız için düş kırıklıklarına uğruyoruz, daha önemlisi topluma düş kırıklıkları getiriyoruz. Eleştiri bilinci oluşmuyorsa bu yüzden oluşmuyor. Bir yazıya, bir konuşmaya, bir davranışa dayanamıyorsunuz, o durumda nasıl demokrat olacaksınız, uğruna baş koymuş gibi yaptığınız demokrasinin gelişmesine nasıl katkıda bulunacaksınız? *"Neden insanlar bizi yok sayıyor, bizim üretimimize aldırmıyor, bizim eylemimize katılmıyor, hatta bizi adam yerine koymuyor?"* diye düşünmekte, uzun uzun düşünmekte yarar var.

SÖKE PARKI'NDA

Çok sıcak bir gündü. Söke Parkı'nda saatin iki olmasını bekliyorduk. Bizim hanımın tahlil sonuçlarını ikiden sonra alacaktık. Maymun kulağı kadar hastanenin neresinde bekleyeceksiniz? Biz de parkın bir köşesindeki aile çay bahçesine gittik. Ortalık tenha mı tenha. Birer dondurma yiyelim dedik. Karton içinde dondurma ikimizi de açmadı. Ancak ben dondurmanın en kötüsünü bile yiyebilirim. Hanım dondurmasının yarısını bana bırakıp tarak mı toka mı öyle bir şey almaya gitti. Çevrede el kadar sandıklarıyla iki boyacı çocuk dolanıyordu. Onlardan biri geldi, dondurma kutularının kapaklarına uzandı. *"Sen bunları kazıdın mı amca?"* dedi. *"Nesini kazıyacaktım ki?"* dedim. *"Aha burasını"* dedi. Tuttu, iki kapaktan birinin üzerini kazıdı. Nasihat çıktı: *"Şansınızı bir daha deneyin!"* Anlıyorsunuz, bir dondurma daha yiyin demek istiyor. Oğlancık ikinci kapağı kazıdığında havaya sıçradı: *"Bir dondurma daha!"* Çılgına dönmüştü sevinçten. *"Amca bunu ben yiyeyim mi?"* dedi. *"Sen bulduğuna göre sen yiyeceksin"* dedim. Fırladı, yüz metre ilerdeki tezgaha gitti. Nasıl olduysa, arılar gibi haberleştiler mi, iki dakikanın içinde sekiz on kişilik bir çocuk topluluğu oluştu. Dondurmayı alır almaz ağaçların arasında kayboldular.

Çocukluğumun dondurmasız günlerini düşündüm. Fevzipaşa'nın tek dondurmacısı Maarif dayı tuzlu karda çevirme yöntemiyle dondurmaya benzer bir şey yapıp satardı. O kulplu zımbırtıyı saatlerce döndürür, ara ara kapağı açıp oldu mu diye içeriye bakar, olmadığını anlayıp asık suratla gene çevirmeye koyulurdu. Dondurma olsun diye başında beklerdik, ama dondurma hiçbir zaman tam olmazdı. Dondurmadan çok hafifçe koyulaşmış şekerli beyaz bir suydu olan. Annem Maarif dayıdan dondurma almamıza izin vermezdi, çünkü Maarif dayı da dükkanda çalışan karısı da trahomluydular. O zamanlar trahom çok yaygındı ve kolay önlenir bir hastalık değildi. Trahomdan iki gözü kör olmuş pekçok insan vardı. Bana koyulan yasağa karşı ben ara sıra kaçamak yapıp Maarif dayının dondurmasından yerdim. Maarif dayıya beş kuruşu uzattık mı o da bize çay bardağı içinde kaşıkla birlikte o şekerli pelteden uzatırdı.

Benim dondurma tutkum belli ki bu yoksunluktan kaynaklanıyor. O yıllarda ailece Adana'ya gittiğimizde ilk işimiz otele inmek,

ikinci işimiz Mavi Köşe dondurmacısına gitmek olurdu. Dondurmasız büyümüş çocuklar annesiz büyümüş çocuklardan daha tedirgindir. Bunu bildiğim halde, o boyacı oğlana sanki önemli bir şey veriyormuşum gibi kapaktan çıkan dondurmayı verdim de orada dolaşan ve dondurmadan pay uman çocuklara *"Çocuklar gelin, siz de birer dondurma yiyin!"* demek inceliğini gösteremedim. Ne tutardı ki! Çocuk topluluğu bir küçük kutu dondurmayla koşa koşa ağaçların arasına daldı. Orada belli ki dondurmayı paylaşmaya çalıştılar, bunu yaparken belki de birbirlerini birazcık incittiler.

Kapağı kazıyan çocuk muydu yoksa başka bir oğlan mı, uzaktan seçemedim, az sonra ağaçların dibindeki yolda koşarken bana el salladı ve seslendi: *"Amca, Allah seni cennete göndersin!"* O zaman içim burkuldu, utandım, sıkıldım, öfkelendim, garip duygulara kapıldım. Arsız arsız dondurma yalarken yarısını üstüne döken birazını da çöpe atan ya da birine vermeye kalkan çocukları düşündüm. Bir dondurmayı üç kişi yemeye çalışan çocukları da düşündüm. Ama kendime kızdım, *"Neden bu çocuklara birer kutu dondurma almadın aptal herif!"* dedim kendime. Sonra böyle bir dondurma dağıtma davranışının eğitim açısından doğru olup olmayacağını düşündüm. Çocuklarına daha havalar ısınmadı diye dondurma yedirmeyen anneleri ve büyükanneleri düşündüm. Çocukların yeterince dondurma yiyemediği bir dünyanın rezil bir dünya olduğunu düşündüm. Söke Parkı'nda keyfim kaçtı. Daha saat iki olmadan kaldırdım hanımı. "Kalk gidelim, gerekirse hastanenin kapısında bekleriz" dedim.

Biz cennetimizi iyi kötü kendi içimizde kurduk çocuklar, içimizde ara sıra cehenneme dönen bir cennet varsa o tüm gücünü bizim lekesiz vicdanımızdan alıyor. Siz, sizler ne yapacaksınız, Söke'nin daracık dünyasında bir dondurma bile yiyemeden, iki üç ayakkabı boyayabilmek için koşturup dururken kendi cennetinizi nasıl kuracaksınız? Yoksa kendi cennetinizi kuramayıp böyle bir güzellik için ölümü mü bekleyeceksiniz?

THE DON

Geçenlerde Cağaloğlu'nda bir bakkal dükkanına çalımla giren ve girerken orada bir şişe su almak için beklemekte olan bendenizi bir omuz vuruşuyla silkeleyen bir genç kızımız kapının önünde kendisini bekleyen tümü amerikan tıraşlı beş arkadaşına poz ata ata bakkalın çırağına *"Sizde light yoghourt bulunur mu?"* diye sordu. Bakkalın çırağı *"Light yoghourt"*un ne olduğunu şıppadanak anlamış olmanın heyecanıyla *"Olmaz olur mu, elbette var!"* diyerek buzdolabına seğirtti. Şimdi siz bana kızacaksınız, beni bir şeyleri abartmakla suçlayacaksınız, en azından *"Kız light yoghourt değil de layt yoğurt istemiştir"* diyeceksiniz. Sorarım size, ne değişir? Bana sorarsanız kızcağız "light yoghourt" istedi, sözü öyle bir çatlattı ki, "yoğurt" önce şöyle bir gitti bir geldi, sulandı, katılaştı, derken "yoghourt"a dönüştü.

Temmuz sonlarında tatile çıkarken yolu uzatalım dedik. İstanbul'dan Davutlar'a Kandıra, Kefken, Karasu, Akçakoca, Zonguldak, Amasra, Safranbolu, Bolu, Göynük, Kütahya, Burdur, Isparta, Denizli gibi kentlerden geçerek gittik. Kentler büyüyor ya da şişiyor, yeni yeni merkezler oluşuyor, çirkin yerleşim alanları kuruluyor ve dil biraz daha kötü kullanılır oluyor. Gülünç ve özentili bir basitlik içinde her yanda yarım yamalak amerikancasıyla bir şeyler almaya ve bir şeyler satmaya çalışan insanlarla karşılaşıyorsunuz. Dükkan adlarından lokanta ilanlarına kadar her bildiride bir uydurma dil kullanabilme telaşı kendini gösteriyor.

Burdur'da erkenden ısızlaşan sokaklarda dolaşıp gecenin ilerlemesini beklerken vitrinlere baka baka yürüyorduk. Bizim hanım bir dükkanın önünde durdu, vitrine dalıp gitti. Ben de şöyle ne var ne yok bir bakıvereyim derken bir iç çamaşırının üstünde "The Don" sözünü görüp gülmeye başladım. Hanım ve küçük oğlum çıkıştılar bana, bunun bir marka olduğunu söylediler. Biliyorum, biliyorum, dedim. Günlerce "The Don" deyip gezdim. Kötü huyum benim, bir şeyi dilime taktım mı yandım, ayrıca yanımdakiler de yandı! Ben günlerce her on dakikada bir "The Don" dedikçe bizimkiler bayılacak gibi oluyorlardı.

Bir yanı gerçekten gülünç ama bir yanı iyiden iyiye acı. İnsanlar amerikan dilini öğrenmekten çok amerikan dilini bilir gibi yapmak

inceliğini benimsediler. Bir dili, bir yabancı dili öğrenmek, her zaman, belki en yetkili okullarda bile o yabancı dilde birkaç sözü çatlata çatlaya söyleyebilme telaşında sınırlandı. İngilizceyi ya da amerikancayı benim kadar bile bilmeyenler sağda solda gösteri yapar oldular. Amerika'nın nerde olduğunu bilmeyenler bile "haydi bye" demekten haz duydular. Bu da yetmedi, saç biçimlerinde, el kol sallayışlarında hep bir özentiyi yaşamakta olduklarını belli ettiler.

Bu özenti gerçekte bir kendine güvensizliğin belirtisiydi. Kişilikli insanın, kendine güvenen insanın, ne yaptığını bilen insanın yapacağı şey değil. Birinin ağzını yaya yaya ingilizce ya da amerikanca konuşur gibi kendi dilini konuşmaya çalıştığını görmek gene de acı verici. Evet, bu bir kişilik eksikliği sorunu ortaya koyuyor, daha ötede bir kültür eksikliği sorununu açık açık duyuruyor; tamam da bir toplumun böylesi yoksunluklar içinde nereden gelip nereye gitmekte olduğunu söylerken iyi şeyler bildirmek çok zor oluyor. Öyle görünüyor ki özellikle gençlerimiz ya da daha doğrusu gençliğin büyük bir bölümü bir takım değer yoksunluklarını dengeleyebilmek için amerikan özentisi davranışlarda bulunmayı kendine tek yol seçmiştir.

Özenti davranışlar kişiliksiz kişilerin en belirgin özelliğidir. Öykünme çocuklukta ve hatta ergenlikte bir gelişme yöntemidir biraz da. Kişi kişiliğini buldukça kendinin olanı kurmaya ve buna göre kendi gibi davranmaya başlar. Sanatta da öyle değil midir? Öykünmeden çıraklık dönemi yaşayamazsınız. Çıraklığın bitişi kendi kişiliğinizi kurmakla belirgindir. Ancak bu toplumda insanlar kişiliklerini erkenden kuramıyorlar, kendilerinin olanı erkenden oluşturamıyorlar. Bazen bakıyorsunuz yaşlı başlı insanlar kişilik eksikliğiyle gelen öykünmeciliğin en çirkin biçimlerini yaşıyorlar.

Dil aşırı kuralcılığı kaldırmaz. Bir dil başka dillerden etkilenir. Zaten arı kültür diye bir şey yoktur, olamaz. Tamam, ama bir de kendini dilini bilerek ve severek konuşmak, kendi eli, kendi kolu, kendi ayağı gibi duymak diye bir iş var. Bir de kendi dilini en yetkin biçimde kullanmak diye bir şey var. Bu hem bir zevk hem de insan olmanın temel koşullarından biridir.

KÖPEK SEVGİSİ

Bende evcil hayvan sevgisi yoktur. Hayvanları doğada, tüm doğallıklarıyla hatta yırtıcıysalar yırtıcılıklarıyla severim yani uzaktan severim. Tavukları daha çok çerkeztavuğu, koyunları da daha çok pirzola olarak görmüşümdür. Eti yenmeyen hayvanlardan, kediden köpekten uzak dururum. Kafesinde soytarılıklar eden kuşu boğasım gelir. Öyle bir alışmıştır ki kafese, salsanız gitmez. Evcil hayvanların bir bölümü tam bir avantacıdır, üretmeden tüketen cinstendir. Köpek yaltaklanmayı bilir, riyakarlık üretir, sahibinin dışında herkes onun gözünde şüpheli kişidir. Köpek sevgisinin garip bir biçimde yayıldığı şu günlerde hele o yerden bitme köpekler iyiden iyiye tepemi attırıyor. Bakıyorsunuz bir süslü bayanın sırtında sidikli bir köpek, bir genç kızın kucağında bir başkası.

Bir sabah kıyıya indim. Adamın biri köpeğiyle kıyı boyunca yürüyor. Köpek birden beni gördü ve tepinmeye başladı. Havlıyor, kendini yerden yere atıyor, neredeyse parçalanacak. Sahibi seslendi bana: *"Beyefendi, çok rica etsem şapkanızı çıkarır mısınız, şapkalılardan huylanıyor da."* Huyu kurusun itin, çaresiz çıkardım şapkayı. Biri şöyle dese haklıdır: *"Yahu sen bir köpeğe bile şapka çıkarmış adamsın."* Ben şapkayı çıkarır çıkarmaz zilli önüne dönüp yürümeye başladı. Kıyıda yürüyüş yapmayı çok seviyorum. Ancak son yıllarda köpekli yürüyenler iyiden iyiye arttı, benim de tadım kaçtı. Biri gelip kokluyor, öbürü yalamaya yelteniyor, bir başkası havlıyor.

Bu köpek yaratığı sevilmediğini anlar derler. Sanırım doğru. Yazlıkta komşunun köpeği yüz metre uzaktan beni görse ya da kokumu alsa bağırmaya başlıyor. Birinde beni ısırmaklı oldu, benden küçük bir tekme yedi, sanırım onun acısını unutamıyor. Eh, ben de bir kere daha köpek iğnesi olmak istemiyorum. Birinde, yıllar önce, Taksim parkında yürüyordum. Kocaman bir köpek arkamdan sinsice saldırdı ve kalçamı ısırdı. Yedi tane iğne yedim. O iğneler bitkin düşürüyor insanı. Köpekten değil de kuduz iğnesinden korkuyorum. Gün aşırı gider, kuyruğa girer, karnımdan iğne olurdum. Bir gün kuyrukta üst kesimden bir bayanla karşılaştım. Kadının öyküsü garip. Dayısının kocaman bir köşkü varmış kocaman bir bahçenin içinde. *"O gece dayımda kaldım. Köpek sabaha kadar havladı. Sabahle-*

yin bahçeye çıktım, bizi ne güzel bekledin diye köpeğin başını okşadım. Hart diye elimi kaptı." Böyle anlattı öyküsünü. Doğrudur. *"İtin dostluğuna güvenilmez"* derdi anneannem. Babamın da en çok sevdiği sözlerden bir şuydu: *"İt itin ayağına basmaz."*

İnsanlar bir şeylere alıştırılıyorlar. Bir ara deli danalar gibi koşmaya alıştırıldılar. Sabah kimi eşofmanla kimi yarım pabuçla, kimi tok karnına kimi aç karnına bir koşu tutturuyor, bununla insanlığını ya da toplumsallığını kanıtlamış oluyordu. Şimdide bir köpek merakı ki sormayın. İnsanlar köpek eğitmeyi de bilmedikleri için her yanda bir sevimsiz yılışık dört ayaklı yolunuzu kesiveriyor. Genelde insanlar köpek sevdikleri için değil de toplumsal bir devinime katılmak istedikleri için köpek aldıklarından onun nasıl eğitilmesi gerektiğini de düşünmüyorlar. Kimi odanın ortasına pisliyor, kimi ilk gördüğü adama yılışıyor, kimi şunu kimi bunu yapıyor. Bu arada bu zavallı havanlara acımamak da elde değil. İyiden iyiye doğalarını yitirmiş olarak tam bir köleleşmişlikle yardakçılık edip duruyorlar insanoğluna.

Onlar doğada kalsalardı belki çok çetin koşullarda yaşayacaklardı ama yaşadıklarını anlayacaklardı. Burada, bu konumda cinsellikleri sınırlanıyor, atılganlıkları yokoluyor, doğal eğilimleri köreliyor. İnsanoğlunun böyle gariplikleri var işte. Kendini ortaya koyamadığı yerde, kendiyle barışık olmayı beceremediği yerde yaşamını bir dolgu maddesiyle desteklemek ya da dengelemek istiyor. Köpek sevgisi gibi görünen şeyin temelinde de bence bu var. Günde şu kadar saat köpekle ilgilenmek yerine biraz insanı tanımaya çalışmak, bunun için biraz edebiyatla, biraz felsefeyle, olabildiğince bilimle ilgilenmek ve zavallı kedileri, köpekleri, kuşları da kendi dünyasına bırakmak daha doğru olmaz mıydı? Adam Shakespeare diyorsunuz yüzünüze bakıyor, La Rochefoucauld'nun adını bile duymamış, Vauvenaargues'ı bisiklet markası sanıyor, ama köpeklerin dilinden anlıyor. Ben böyle bir insancılıktan yana değilim doğrusu. İnsansak insan olmak için biraz daha emek verelim. İnsanın daha çok insan olabilmesi için insanı girdisiyle çıktısıyla öğrenmeye çalışalım. Köpekten gelecek iyilik insandan gelsin.

KARAYOLLARI İYİ ÇALIŞIYOR

Gençlerin diliyle söylersek, yıllardır dilerden düşmeyen bir "geyik" vardır: Türkiye'de Karayolları çok iyi çalışıyor. Yıllardır bu sözleri değişik ağızlardan duyarım, her duyuşumda tepem atar. Karayollarında otobüsle uyuya uyuya yolculuk eden, şoförlerin ne çektiğini merak etmeyen kimseler bile nedense Karayolları'nın çok iyi çalıştığı konusunda söz üretirler. Düşünce tembelliği böyledir, insanı gerçeklerden koparıp bozuk plak durumun getirir. Böyle böyle ortak önyargılar oluşturulur, sonra yaşam bu önyargıları silebilmek için soluk soluğa kalır.

Türkiye'de karayolları yok ki Karayolları iyi çalışıyor olsun. Kuzeyi güneye bağlayan atardamar, İstanbul-İzmir yolu bir gidiş bir geliş ya da en çok üçlü-gidiş geliş düzeniyle tam bir boğuntu ortamı. Bir gidiş bir geliş demek ya bir kamyonun arkasına takılıp gideceksiniz ya da arabanıza güveniyorsanız geçiş olanakları araya araya perişan olacaksınız demektir. Arabanız benimki gibiyse, öyle kolay kolay hızlanmıyorsa, frenleri de kendine göreyse size kamyon izleyiciliği düşüyor demektir. Üçlü geçişler iyice tehlikeli, ortada bir yol var, ortak kullanılan bir yol, o yola kimin hangi koşullarda gireceğini kestirmek çok güç. Her an bir başka arabayla burun buruna gelebilirsiniz.

Ülkemizde yazık ki çağdaş anlamda karayolu yok. Göstermelik otoyollar kısacık. Oh ne güzel gidiyoruz demeye kalmadan bir kötü yola giriveriyorsunuz. Hele gaflete gelip haritanın yalanına uyarak kendinize bir yol seçerseniz yandınız demektir. Geçen yıl tatil dönüşü Gönen'e uğrayalım dedik ve haritada ikinci değerde gösterilen bir yola gönül rahatlığıyla girdik. Girmez olaydık. Önce daracık bir yoldan gittik, sonra bir dönemeç yerinde öyle bir yola girdik ki ne siz sorun ne ben söyleyeyim o yolun nasıl bir yol olduğunu. Yol değil zaten, eskiden yolmuş belli ki, şimdi bir taş toprak yığını var yol yerine. O otuz kilometrelik uzun tarlayı sonunda geçe geçe bitirdim ama ben de bittim. Orada arabanız bozulsa aylarca çözüm bulamasınız dersem işi biraz abartmış mı olurum?

Bu yıl da benzer şeyler oldu. Ben akşam oluyor Göynük'de kalalım dedim, hanım ve küçük oğlum gidelim dediler. Kilometrelerce sulu zift üzerinden gittik, sonra silme kum dökülmüş bir yola gir-

dik. Yol trafiğe açık, ancak kum yığınlarını aşabilmek için mucize yaratmak gerek. Neyse, acıdılar da bize, o koca canavar aletlerle biraz bir yol açtılar, geçip gidebildik. Bilmediğimiz yola girdiğimiz için başımıza bunlar geliyor diyebilir miyiz? Diyemeyiz, çünkü hangi yolun ne zaman onarılacağı belli değil. Hangi mevsim, hangi gün, hangi saat? Çünkü yolları çürük yapıyorlar, bir yıl kaymak gibi yoldan geçtiyseniz ertesi yıl o yola hiç girmeyin. Eh yol bu, bozulacak ki yeniden yapılsın. Yeniden yapılsın ki birilerinin işine yarasın. Karayolları elbette çok çalışacak bu durumda. Bile bile derme çatma yapılmış bir yolun size uzun süre hizmet edebileceğini düşünemezsiniz.

Burada bir başka "geyik"e geçmeme izin verin dostlarım. *Vaktiyle biz karayolu yerine demiryollarını geliştirmeyi göze alsaydık*... Olacak şey mi! O zaman sanayileşmiş ülkelerdeki aşırı otomobil üretimi için iyi bir tüketici olma şansımız var mıydı? Şöyle bir ülke düşünün. Toplu taşımacılık hızlı trenlerle demiryolunda yapılıyor. Saatte üç yüz kilometre ya da daha çok hız yapan trenler sizi göz açıp kapayana kadar bir yerden bir yere götürüveriyorlar. Otobüsler yalnızca küçük yerleşim alanlarına ulaşmakta kullanılıyor. Her kenette minibüs ya da midibüs sayısı üçü beşi geçmiyor, onları da bir takım ticaret işi yapan insanlar kullanıyor. Otomobilinizi ne diye kentin trafiğine sokacakmışsınız, metro sizi on dakikada karşıya atıverir, eğer otomobil sürme hastası değilseniz...

Bütün bunlar olabilirdi, olmadı. İster Atatürk'ün söylediği "gaflet ve dalalet" deyin, bir şeyler oldu geçti, bir şeyler yaşandı işte. Gele gele buraya geldik. Karayolları da çok iyi çalışıyor. Neden çalışmasın? Dün yapılan yolların bugün yerinde yeller esiyorsa Karayolları elbette iyi çalışacak. Her çalışmanın birileri için ayrı bir önemi, ayrı bir değeri var. Ne diyelim, kimseye suç atmamıza gerek yok, biz de bu kadarmışız deyip çıkalım. Ve saatte iki yüz kilometre yapan otomobillerle o sefil yollarda kanlı oyunlar oynayalım.

ONU YANLIŞ ANLADILAR

Kimileri onda bir tanrı bulmak istediler, kimileri de bir çöküntü kaynağı. Kimilerine göre o her şeydi, kimilerine göre de hiçbir şey. Kimileri onun adını ağzından düşürmedi kimileri de hiç ağzına almadı. Onun adını kötü şeyler söylemek için ananlar da vardı. En küçük bir sorunu çözemeyecek kadar çaresiz insanlar ona demediğini koymuyordu bazen, bazen de onu ona hiç uymayan niteliklerle övüyordu.Onunla ilgili tutarlı yorumların, gerçekçi araştırmaların sayısı yok denilecek kadar azdı. İşin garip ya da gülünç yanı onun düşünce dünyasına çok ters düşecek şeyler düşünmekten geri kalmayanlar bile onu elleri erdikçe dilleri döndükçe yüceltmekten geri kalmadı.

Bir şeyi yüceltmek o şeyin ayaklarını yerden kesmektir, o şeyin gerçekle bağlarını koparmak, giderek o şeyi yok etmektir. Birini olağanüstü yeteneklerle donatarak erişilmez kılmak eski bir kurnazlıktır, aynı zamanda eski bir aptallıktır. Ona ikide bir bunu yaptılar, yapılması gereken buymuş gibi. Birini tanrılaştırmak onu uzaklara göndermektir, tanrılarla ilişkimiz zorunlu olarak uzaktan uzağa ilişkidir. Uzaktaki tanrılardan her zaman bir şeyler bekleriz ama bu bekleyiş her zaman olağandışı koşulların varlığını gerektirir. Tanrılaştırmak işlevsiz kılmaktır. Gerçekliğini yitirmiş ve üst bir yere yerleşmiş herhangi bir şey gerçek dünya için bir kurtuluş umudu oluşturmaz, olsa olsa bir geçersizlik ya da gereksizlik duygusu bırakır alttan alta.

O birileri için bir tür korunma düzeneğiydi. Bir şeyleri yasallaştırmak için o şeyleri onun adıyla anmak gerekiyordu. Azçok uyarsız ya da tutarsız fikirlerinizi ona yansıttığınız zaman işiniz kolaydı. Evet ama o neydi? Toplumcular onda toplumculuğa ihanet etmiş bir toplumcu bulmaya çalışıyorlardı. Kimileri, daha da gülünç, onun toplumcu olmadığını bile bile onu toplumcu eylemlere girişmemiş olmakla suçluyorlardı. Dünya sermaye güçleriyle bağsız koşulsuz bütünleşme çabası gösterenler en büyük dayanaklarını onda bılmaya çalışıyorlardı. Kimdi o?

Kimine göre acımasız bir baskıcı kimine göre bir demokrasi kahramanıydı. *"O olmasa şimdi yoktuk"* diyenler de oldu sıkıntılı ve sorunlu varlığımızı ona bağlayanlar da. Zaman onunla aramızı açtıkça o daha buğulu bir çerçeveden görünmeye başladı. Çerçeve giderek küçülüyor, görünüm zorunlu olarak bulanıklaşıyordu. Gide-

rek zamanın doğal bir koşulu durumuna gelen ve giderek koyulan ahlak bozukluğu onun anlaşılmamış ve kolay anlaşılmayacak masalsı varlığından çok bir şey eksiltmedi. Bu defa bunlar onun gölgesine sığınarak varlıklarını sürdürmek istiyorlardı. Eşkıyanın, soyguncunun, yurt düşmanının bile ona övgüler yağdırıyor olması insana gülmekle ağlamak arası duygular esinliyor.

İnsanların ileri olanla pek ilgilenmedikleri ve ilericilerin bile sürekli olarak geriye baktığı bir toplumda birilerinin geçmişi düşündükçe karşılarında ilkin onu görmeleri doğaldı. Gerinin bittiği yerde, ilerinin başladığı yerde o başlıyordu şematik olarak. Ama o şimdi uzaklarda kalmış bir ilerinin öncüsüydü. O zamanlar kitaplarda bir bakıma sevimli bir anı olarak, çok yanıyla ulusal bir destan olarak kalmıştı. İleriden yana olanlar geçmişteki bir noktadan yola çıkarak bir şeylere yeniden başlamanın olası olmadığını anlamak istemediler. Gün oldu cinayetlerde bile onun adı anıldı, demokrasi onun adına budandı, baskı onun adına gerçekleştirildi. Hile hurda onun adına düzenlendi.

Resimlerde, tantanalı söylevlerde, sözlü ve yazılı saldırılarda yaşatıldı. En garibi, ona şükran borcu olanlar onu olsa da olur olmasa da olur bir varlık gibi algıladılar, onu kötüye kullananlar onunla yatıp onunla kalktılar. O gerçekten buna uygun mu düşüyordu, gerçekten o ölçüde kaygan ve geniş bir gerçeklik mi oluşturuyordu? Yoksa insanlar onu hiç mi anlamadılar? Onu doğru olarak kavrayabilmek için biraz tarih, biraz felsefe, biraz bilimsel kavrayış, biraz iyi niyet gerekiyordu. Her şeyi, her gerçekliği kavrayabilmek için özel bir çaba gerekirdi. Onu ve çok şeyi çıplak gözle görüp anlamak olası değildi.

Sevenleri de sevmeyenleri de onu büyük ölçüde yanlış anladılar.

ÖYLE OLSUN

Çok değerli "artist"lerimizden biri geçenlerde gazetelerimizden birine resimli bir demeç vererek *"Artık memem ve popom görünmesin"* buyurdular. Altmış bir yaşından gün almış benim gibi biri için bunun çok önemli olduğunu söyleyemem. Doğrudur, bence de görünmesin. Biz bugüne kadar iyi kötü göreceğimizi gördük, bundan sonra görmeyenler görsün. Biz bir süre sonra toprağı göreceğiz. Zaten benim durumum gariptir, iyi kötü ben de her erkek gibi bir erkek olduğum halde gazetede ya da ekranda meme ve popo gözlemek gibi bir alışkanlığım yoktur. Belki inanmayacaksınız, *"Lambaya püf de/Ah deme oh de"* şarkısı bile beni heyecanlanmamıştır. Ama pekçok erkeğin bu konularda çokça istekli olduğunu biliyorum. Ben cinsellik konuşulmaya başlanınca gözünü açan nice ihtiyar gördüm. Ben, doğrusu, ele gelmeyen gerçeklikler karşısında oldukça ilgisizim.

Yıllar önce bir Ege kentine bir iş için gitmiştim. Bir arkadaşımın bekar evinde kaldım. Oturuyoruz, konuşuyoruz. Baktım, ekranda cinsel organların çokça işe karıştığı zincirleme bir muhabbet dönüp duruyor. Aldırmadım. Bir zaman geçti, sevgili arkadaşım kaset değiştirmekten bıkıp bağırdı: *"Yahu, ben bunları sen geleceksin diye aldım, gittim özel olarak senin için seçtim, ilgilenmiyorsan kapatalım gitsin!"* Kapattı. Oh, dünya varmış. Kimin eli kimin cebinde, belli değil.

Sinemamız insanları etkileyebilmek için yalnızca popo ve meme kullanmıyor, duygu sömürüsüne yarayacak her şeyi kullanıyor. Örneğin onur duygusunu kullanıyor. Genç aşık sevgilisinin babasına bas bas bağırıyor ve onun uzattığı çeki yırtarak şöyle diyor: *"Ben aşkımı parayla satmam Hulki bey!"* Örneğin acıma duygusunu kullanıyor: *"Teyzeciğim, benim annem öldü, ne olur siz benim annem olun!"* Umudu kullanıyor, inancı kullanıyor, eline ne geçerse kullanıyor.

Yıllarca gözyaşları sinemalarda sel olup aktı. Film başladıktan beş dakika sonra sinema kapısının altından dışarıya sular akmaya başlıyordu. O gözyaşları, yarasın, kimilerine kan oldu. O gözyaşları bazen köşklere ve villalara dönüştü, bazen de alkole dönüşüp Boğaz'daki gazinolarda uçtu gitti. Halkımız yıllarca sinemamıza duygu vergisi ödemiştir. Bir süre sonra gözyaşları kurudu ya da insanlar

çok kötü aldatıldıklarını anladılar. Ondan sonra *"Mars'dan artakalanı Apollon temizledi"* gibilerden bir değişim oldu, sinemadan artakalanı televizyon kullanmaya başladı. Evet, şimdi televizyon öne geçti ve dedikodu düzeyinde duygu ve düşünce üretimi yapan televizyon dizileri sinemanın o gözü yaşlı ve poposu açık günlerini unutturdu. Halkımızın çekirdek çıtlayarak bir gözü açık bir gözü kapalı izlediği bu diziler insanlarda çok basit bir *dur bakalım ne olacak* duygusu yaratırken kanallara kan sağlıyor. Artık Brezilya'da üretilen diziler bile çokça ilgi çekmezken özellikle rol kesmeye dayanan yerli dizilerin yaşamsal bir geçerliliği olmasa da bu diziler en azından yasak savmak, sıkılanı oyalamak, akşam vakti sıkıntıyı gidermek gibi bir takım işlevleri yerine getiriyor.

Bize göre hava hoş dostlarım. Hele bana göre! Bendeniz sinemayla çok az ilgilenen, televizyonla hemen hiçbir ilgisi olmayan bir arkadaşınızım. Vaktiyle uyumak için sinemaya giderdim. Şimdi yapamıyorum, yaşlandık, horultumuz dünyayı tutar. Adam film mi izleyecek benim horlamamı mı dinleyecek. Zaman zaman uykum gelsin diye televizyonun karşısına oturduğum olmuyor değil. Onda da en geç beş dakikanın içinde dalıp gidiyorum. Değerli kardeşlerimizin popoları ve memeleri görünmüş görünmemiş bana ne. Böyle şeyler beni hiç ilgilendirmez. Ben yalnızca her anlamda sömürülürken bu arada duygu sömürüsüne de uğrayan insanlar adına rahatsızım. Ancak, o konuyu da çokça abartmamak gerekir. Sinemacı demez mi, kardeşim biz kimseyi zorla içeriye almış değiliz. *"Kan, sevgi, ihtiras, ihanet, korku, şiddet..."* diye ilanlar verdik ama kimseyi kolundan tutup sinemaya sokmadık. Doğru. Bu da bir yaşam deneyidir. İnsanlar kazıklana kazıklana kazıklanmamayı öğrenecekler. Kendisi acınacak durumda olan bir yurttaşımız karanlık salonda fakir boyacı rolu oynayan elin bir eli yağda bir eli balda çocuğuna acırsa biz ne diyebiliriz? Oh, ne güzel yapıyorsun, izle izle demekten başka ne gelir elimizden?

"Melali anlamayan nesle aşina değiliz" diyordu Ahmet Haşim. Bizler acıyı, sıkıntıyı, üzüntüyü duya duya büyüdük. *"Kıydım senin aşkınla ben kendime kendim"* ya da *"Gamzen dili rüsvayi cihan etti nihayet"* ya da *"Sensiz içilen bade karanlık dolu bir cam"* ya da *"Gel bari o gün kabrime kurbanın olursam"* diyen şarkıları duya duya büyüdük. Armand Duval'e kızıp Kamalyalı Kadın için göz yaşı döktüğümüz zamanlar, madam Bovary için, Anna Karanina için, Paul'un sevgilisi Virginie için, Graziella için, Dimitri Karamazof'un aşağıladığı yüzbaşı için ve oğlu için, Raskolnikov için gözyaşı döktüğümüz günler çok geride kalmış olsa da anıları tazedir. İkinci Dünya Savaşı'nın güçlükleri, savaşı izleyen zamanlardaki sıkıntılar gözlerimizin önündedir. Karları çıplak ayakla çiğneye çiğneye dört beş kilometre uzaklıktaki köyden bucaktaki okula gelen, gün boyu bir şey yemden aynı yoldan geriye dönen arkadaşlarımızın "tutum haftası"nda duygulu olsun diye elerini kaldıra kaldıra ama gene de isteksizce okudukları şu dizeler de aklımızdadır: *"Öğretmenim diyor ki yemiş yiyin çocuklar/ Yemişlerin içinde faydalı besinler var/ Muz mu yesem hurma mı hindistancevizi mi..."* Kestane diye meşe palamudu toplayıp eve gelişimizi, meşe palamutlarının soba üstünde közlendiğini gören anneannemin *"Tüh, Allah canınızı almasın"* diye meşe palamutlarını sobanın üst kapağından içeri gönderişini sık sık anımsıyorum.

Dışarıda acımasız bir rüzgar, mezarlığın bulunduğu tepenin üstünden çakal ulumaları geliyor. Eski içkici babam artık kırk yılda bir aldığı bir küçük şişe rakıdan bir kadeh daha içiyor. Annem babamı kıramıyor, bir iki dize mırıldanmak gereği duyuyor: *"Batan gün kana benziyor/ Yaralı cana benziyor."* Anneannem Adana'da yatılı okumak zorunda kalan kızkardeşim için gözyaşı döküyor. Bana göz değeceğini düşünüyor, ikide bir üzerlik yakıp beni üç kere üstünden atlatıyor. Babam rüşvet önerilerinden bunalmış durumda, akşamları ya radyo dinliyor ya gazete okuyor, bir şey soruldu mu yanıt veriyor ama kendiliğinden tek söz söylemiyor. Anneannem zaman zaman yüzüme bakıp, nerden anlıyorsa ya da nerden çıkarıyorsa *"Bu çocuğun rızkı bol olacak"* diyor.

Yaşadığımız günler acı dolu günlerdi, biz o günleri yaşamasay-

dık belki de insanın değerini bilemeyecektik, insan olmanın ne anlama geldiğini öğrenemeyecektik. İlle acılar içinde kavrulmak mı gerekiyor insan olmak için? Doğrusu pek bir şey söyleyemiyorum bu konuda. Ama acı çekmemiş insanlardan korktuğumu, hem de çok korktuğumu söylemeliyim. İnsan olmak ya da insanın değerini bilmek nice acıların armağanı olacaksa, bunun için başka bir yol yoksa ne yazık. İnsanın ne olduğunu ya da düpedüz insan olmayı kitaplardan ve öğretmenlerle ananbabaların öngörülerinden öğrenmek de olası olmalı. Gene de içimde bir garip duygu var, bana acıyı, sıkıntıyı, boğuntuyu yaşamamış insandan korkmak gerektiğini söylüyor. Değerlerin altüst olduğu, insan olmanın artık bir anlama gelmediği, özverinin de adanmaların da unutulduğu, kardeşin kardeşe tabanca çektiği, oğlun babadan para aşırdığı yeni zamanlarda bizler doğrusu tam anlamında bir yabancılık duygusunun içine düştük. Bugün yaşadığımız temel duygu yalnızlık duygularının eşliğinde bir yabancılaşmışlık duygusudur. Yalnız çok genç insanlar değil, bizim yaşıtlarımız bile bu yeni değerler ya da değersizlikler dönemine pek güzel ayak uydurdular. Tüm insan değerleriyle alay eden adamın üstüne anıt dikildi. En garibi de, bütün bu değer bunalımlarının oluşumunu getirecek koşulları canla başla geçerli kılmaya çalışanlar, bugün bir takım olumsuz durumlar karşısında insanca bir tutum alma sıkılmazlığını çok rahat gösterebiliyorlar.

Acıyı, sıkıntıyı, üzüntüyü tanımayan, hatta insanın yoksunluklarıyla alay edebilen insanlara "aşina" olduk sonunda. Birilerinin yılışa yılışa, sırıta sırıta insan değerlerini hiçe sayışını gördükçe biraz daha kendimize kapanıyoruz, biraz daha kabuğumuza çekiliyoruz. İnanır mısınız artık benim içimden tek satır yazı yazmak gelmiyor. Edebiyatla ve felsefeyle ilgili bütün büyük ölçekli tasarımlarımı sildim kafamdan, hatta aldığım notları yırttım attım. Birilerinin gözümün içine baka baka yalan söylemesini artık kaldıramıyorum. İnsan yavaş yavaş şeytana dönüşüyor sanki, bizim bunca şeytanlıklarla başedebilecek gücümüz var mı? İnsan değerlerinden yana görünenlerin de ne kadar içtenlikli olduğu tartışma götürür. En iyisi belki de susmak ve beklemek.

MÖCÜK

Eniştem hoş adamdır. Kızı bebeklikten çıkıp soru sormaya başlayınca eniştem işi kolaya almak için kalıp yanıtlar buldu, örneğin çocuğun hayvanları öğrenmek için sorduğu her soruya *"möcük"* diye karşılık verirdi. Diyelim kız bir böcek gördü, *"Bu ne?"* diye soruyor. Yanıt hazır: *"Evladım bu möcük!"* Çocuk büyüdükçe *"möcük"* yetmemeye başladı, haşarattan hayvanat-ı bahriyeye ve hayvanat-ı berriyeye kadar tüm yaratıklara *"möcük"* denmesi kızın artık öfkesini kabartıyordu. O zaman eniştem işinin biraz daha zor ya da en azından biraz daha ayrıntılı olduğunu gördü ve *"möcük"*ü *"küçük möcük"* ve *"büyük möcük"* olmak üzere ikiye ayırdı, zamanla onlara *ihtiyaca binaen* bir de *"orta möcük"* ekledi. Gün geldi, bunların hiçbiri yetmez oldu. *"Bu ne?" "Bu mu, küçük möcük!"* Ve bir çığlık: *"Yaaaa!"*

"Enişte, kedi demek orta möcük demekten daha kolay değil mi?" dedim bir gün. Uzun uzun düşündü eniştem, *"O da doğru ya!"* dedi. Doğru olsa ne olur olmasa ne olur, *"möcük"* işi bundan böyle yürümez olmuştu, artık bu kolaylığı, bu kolaycı yöntemi bırakmak gerekiyordu. Yöntem zorunlu olarak bırakıldı ama çocuğun belleğinde garip bir boşluk oluşturduktan sonra bırakıldı. Biz bilmeyiz, ruhbilimciler ve eğitimbilimciler öyle söylüyorlar, çocuk ne sorarsa onu doğru olarak yanıtlamak gerekirmiş. Büyükler de haklı çocuklar da. Çocuk aklına geleni soracak, tamam, ama büyük her şeyi yanıtlayabilecek mi? *"Çam ağacı neden kışın yapraklarını dökmüyor?"* dese yaramaz, siz onu şak diye yanıtlayabilir misiniz? Ya da *"Yıldızların arkasında ne var?"* dese?

Bizim yanlışımız şu: günü kurtarmaya bakıyoruz, bu yüzden kısa erimde işe yarayacak, şimdilik bizi kurtaracak en kolay yöntemi seçiyoruz. Yarın? Hele yarın olsun da. Yarın oluveriyor, biz işi geldigeçti bir anlayışla ele aldığımız için yeni yollar düşünmemiz gerekiyor. Gene kısa erimde bir çözümleme. Sonra bir yarın daha geliyor. *"Yahu bu yarınlar ne çabuk bugün oluyor!"* diye yakınmak düşüyor bize. Yöntem bilmeyen, yöntemle pek bir ilişkisi olmayan ve her sorunu gündelik sezgilerle çözmeye çalışan bizler güç sorunlar karşısında, gerçekten yöntemi gerektiren sorunlar karşısında kalakalıyoruz.

Çok zaman gözümüzü korkutan düzenli düşünme ve düzenli iş

yapma konusunun o kadar da korkulası bir şey olmadığını görebilmek için biraz olsun alışkanlıkların dışına çıkmak yeterli olacaktır. Nitekim bu toprağın yönsüz yöntemsiz alışkanlıklarıyla büyümüş insanlar başka topraklara gidip çalışmaya başladıklarında çok iyi sonuçlar alıyorlar hatta çok pırıltılı başarılar kazanıyorlar. Bakıyorsunuz gazetede alttan alta aşağılıkduygusu kokan bir başlık: *"Bir bilim adamımızın akıl almaz başarısı!"* Kimmiş bilim adamımız? Diyelim otuz beş yıldır falanca ülkede çalışan bir kişi. Bunda şaşacak ne var? Bu topraklarda yetişen insanlara bir iki kendini bilmezin dışında kimse aptal demiyor ama bu topraklarda yaşayan insanların yüzde doksan dokuz buçuğunun yol, yordam, yöntem bilmediğini yeryüzünde bilmeyen kaldı mı?

Çoğumuz yöntemsizliği yöntem yapmışız. Ben kendi payıma son derece yöntemsiz çalışan, buna yıllar yılı alışmış olan bir arkadaşınızım. Ne kadar iş çıkardımsa bu güne kadar hepsini bu ülkede geçerli yöntemlerle daha doğrusu yöntemsizliklerle çıkardım. *"Oh, daha ne, öyleyse ne diye baştan beri yöntem diye tutturdun bu arada enişteni de kattın?"* Biliyorum, böyle diyeceksiniz. Ben yöntemsizliği seçmiş olsam da amaçladığım iş sonunda beni yöntemli olmaya zorladı, her defasında tam bir gelişigüzellikte dolanıp durduktan sonra işin açmaza girdiğini görerek bir yöntem edinmek zorunda kaldım. Bazı sonuçları yöntemsizce elde etmek olasıdır, olsa olsa biraz daha vakit, biraz daha emek harcamak zorunda kalırsınız. Ama bazı sonuçları elde edebilmek için, örneğin felsefede, bilimde, sanatta bazı sonuçlar alabilmek için yönteme gereksiniminiz var.

Bizde bilim de sanat da felsefe de böyle yapılıyor. Bu yüzden dışarıya gidip orada kendini gösteren yurttaşlarla övünmek zorunda kalıyoruz. Başarı akıl işidir, kafayı düzenli çalıştırmak gerekiyor. O zaman Avrupa'lara Amerika'lara gitmeye gerek yok. Ama düşünmek zor geliyorsa bize, biz nasıl eder de yöntemlilik gibi bir külfetin altına girerek üst düzeyde bir işi geçekleştirmeye çalışırız? Olacak şey değil! *"Möcük"*ü beğenmediyseniz siz de başka bir sözcük bulun efendim!

SULTANAHMET CEZAEVİ

Ben görmedim, Sultanahmet Cezavi'ni sanırım otel ve lokanta yapmışlar. Sanırım demem yanlış, çünkü bizim hanım arkadaşlarıyla gitmiş oraya. Gitmiş ve pek sevinmiş. *"Seninle de gidelim"* diyor. Öylesine olur dedim. Biraz pahalı bulmuş. Onun bu görüşünü duyan bir yeğenimiz (bir trafik kazası yüzünden orada bir iki gün kalmıştı) halasına şöyle dedi: *"Bir yanlışlık olmasın, Afşar'la benden hiç para almamışlardı."* Ben de dedim ki: *"Haklısın ama o zaman hizmet çok kötüydü. Hele 'Dip Kapalı' denilen ve azılılar için düzenlenmiş olan yerde kalanları düşünürsen. Suyu tuvaletin popo yıkamak için yapılmış alt musluğundan içiyorduk. Kışın ortasında camlar kırıktı, rüzgar pencereden girip kapıdan çıkıyordu. Soba falan da yoktu..."*

Bu hukuktan anlama ama sıradan bir kişi olarak *ceza*'nın *ıslah* için gerekli olduğunu düşünüyorum. Yoksa toplumun cezayı kişiden intikam almak için kullanacağını, kullanabileceğini, kullanması gerektiğini düşünemem. Bir kişinin ıslahı da ona insan yaşamının maddi ve manevi açıdan kaldırmayacağı koşulları yüklemekle sağlanamaz. Tersine, kötü koşulların insanı daha kesin bir biçimde kötülüğe iteceğini düşünüyorum. Adamı tam bir tüketici olarak diyelim yirmi yıl dinlenmede tutuyorsunuz. Bu çok dar koşullarda dinlenme insanı ancak tembel ve uyuşuk yapabilir, daha da ötesi bir takım değerlerinden vazgeçirebilir. Bu da ıslah olmanın ya da iyileşmemin tam tersi bir durum yaratacaktır.

Bir akşam vakti bizi oraya apar topar götürmüşlerdi. Bizi kapıda karşılayan ve üstümüzü yoklamak için çoraplarımızı bile çıkarttıran gardiyan bana suçumuzu sordu. *"Basın"* dedim ben de. *"Bugüne kadar öyle bir suç duymadım"* dedi adam. *"Yani gazetecilik"* dedim adama. Cahil ama eski kulağı kesiklerden. Şöyle dedi bana: *"Ne geveleyip duruyorsun ağzında, komünistlik desene şuna sen!"* Haklı adam. Zaten bay Naci Şensoy'un, bay Nurullah Kunter'in ve bay Sulhi Dönmezer'in bilirkişi raporları da öyle söylüyordu. Gardiyan ve hukuk profesörleri burada ortak görüşteydiler.

Bizim koğuş tam bir gırgır ortamıydı ve kocaman bir tembelhaneydi. İlk banka soyguncusu yanımızdaki koğuşta kalıyordu. Mey-

dancımız eski bir milli güreşçiydi. Şadi Alkılıç sık sık öbür bölümlerden bizimkine, bizimle görüşmeye geliyordu. Onun da komünistlikten başı dertteydi. Onun yazı işleri müdürü Kayhan Sağlamer de zaman zaman bizim koğuşa uğruyordu. En çok Adanan Menderes'in eski koruyucusu Bumin Yamanoğlu'yla görüşüyorduk. (Çıkmaya hazırlandığımda boynuma sarılmış, benden kitap istemişti.) Ben bir gün içinde alıştım oraya. Yanımda biraz kitap da götürmüştüm. Dışarıda kıyametler kopuyordu. Saçımızı kestiler diye ya da kolumuza kelepçe taktılar diye İsmet İnönü hükümeti sallanıyordu. Benim umurumda değildi.

Size belki garip gelecek ama ben hapishaneyi sevdim. Her gün üç kuruş nereden denkleyeceğini bilemeyerek, sağda solda iş tutup öğrenimini sürdürmeye çalışan ben burada bu gibi kaygıların dışına çıkmıştım. Her kış su çeken ayakkabımın burada su çekme diye bir sorunu yoktu, çünkü 'Dip Kapalı' da olduğumuz için rüzgar dışında hiçbir doğa olayından etkilenemiyorduk. Gün boyu fıkralar anlatılır, özellikle aramızda hırsızlıktan yatanların serüvenleri konu edilirdi. Asker paltonlu birine "İnönü" diyorlardı. Meğer akılsız adam İsmet İnönü'nün Maçka'daki evini soymuş ve elbette yakalanmıştı. *"Ne bileyim oranın onun evi olduğunu, bilseydim girer miydim?"* diyordu.

İmza sahtekarlığından bir geceliğine aramıza katılmış olan bir ihtiyarı deli etmiştik. O sandalyenin üstünde iğreti oturup ikide bir *"Zaten ben yarın sabah çıkıyorum"* dedikçe ona sitemler yağdırıyor, bizim kimseyi öyle bir gecede bırakacak kadar kasabada olmadığımızı söylüyorduk. Bir de yalanımız vardı: biz burada her hafta sonu rakı sofrası kurarız, seni soframıza oturtmadan gönderirsek yuf olsun bize! Sabah tahliyeler geldi, meydancı domuzluk edip onun evrakını bir süre vermedi. Adamcağız hop oturup hop kalktı. Biraz sonra adı okununca hoşça kalın bile demeden fırladı gitti.

Öyle ya o bizim gibi kalmaya gelmemişti, bir gecelik konuktu.

Ne garip şeyler yaşadık!

DİL USTALARI

Bu ülkede hemen herkes dil ustasıdır. İki satırı yanyana getiremeyenlerin bile dil konusunda görüşleri vardır. Hiçbir şey bilmeseler de "hostes"e "gökkonuksal avrat" dendiğini bilirler. Bu bilgiyi ortaya koyarken yeşil yeşil sırıtırlar. Hele ellerinde yetkili bir kurumun ya da kişinin kafaya göre düzenlediği bir yazım kılavuzu varsa tüm dil sorunlarını çözmüş olduklarını sanırlar. Bilmezler ki yazım kuralları sorunu dil sorunlarının binde birini oluşturur. Kendinde yetki gören kişiler kalemi ele aldılar mı yazılarımızın bir ucundan girip öbür ucundan çıkabilirler. Eskiden *"Yazdıklarımın virgülüne dokunursanız bir daha size yazı vermem"* gibilerden sözler ederdim. Şimdi pekçok konuda olduğu gibi o konuda da aldırmaz oldum.

Cahilliğin en belirgin özelliği kalıplayıcılıktır. Bilinci eksik adam dünyayı birbiçim görmek ister. Tam yeri gelmişken söyleyeyim. Ben ne zaman "birbiçim" yazsam, bir takım eller onun hemen "birbiçim"e dönüştürüverirler. O zaman da "birbiçim"in anlamı kalmaz. Şu cümlenin anlamı var mı rica ederim: *"Bilinci eksik adam dünyayı bir biçim görmek ister."* Benim bütün "aşağılıkduygusu" diye yazdıklarım "aşağılık duygusu"na dönüştürülür. Oysa ben aşağılık bir adamın duygusundan sözetmiyorum, kendini aşağı görme karmaşığından sözediyorum. Falanca kurum ya da kişi, dilin mantığından, dilbilimin inceliklerinden uzakta tam bir buna değmiş buna değmemiş yöntemiyle kuralları belirlerken "aşağılık"la "duygusu"nu ayırıvermiştir.

İki nokta korkusu yazıcılarda noktalı virgül sevgisini getiriyor. Bizim öğretmenlerimiz de öyle öğretmişlerdi. Demişlerdi ki iki noktadan sonra taş çatlasa büyük harf gelecektir. İyi ama, böyle bir kural dilin mantığına ters düşmez mi? Adam öğretmeninden aldığı bu yanlış bilgiyle şöyle bir cümle yazıp çıkıveriyor: *"İki şeyden korkarım: Aşk ve ölüm."* Pekiyi, "aşk"ın "A"sı ne diye büyük? Büyük, çünkü iki noktadan sonra geliyor. Olacak şey mi! Dünyanın hiçbir yerinde iki noktadan sonra güm diye büyük harf getirmezler. İki noktadan sonra bir cümle başlatıyorsanız onu duruma göre küçük harfle ya da büyük harfle başlatacaksınız. Ama iki noktadan sonra iki terim yazacaksınız bunda büyük harf yazmak diye bir kaygınız olmayacak. Bu sıkıntıyla insanlar iki nokta yerine noktalı virgül kullan-

maya başladılar. Şöyle bir cümleyle karşılaşırsanız hiç şaşmayın: *"Emeğin ve dostluğun şairi; Hüseyin Çelik."* Buna dünyanın her yerinde kargalar başta olmak üzere bütün hayvanlar güler. Bizde insanlar bile gülmez.

Kendi ulusumuz başta olmak üzere tüm uluslara saygımızdan bir takım gariplikler yaparız. Bir yerde "türk" sözü mü geçecek, hemen "t"yi kocaman yapıveririz. *"Dün bir Türk şarabı içtim"* diye yazıverirler hemen. Olmaz ki! Orada sıfat olarak kullandığınız "türk"ü "T"yle yazınca isme dönüştürmüş olursunuz. Şu cümle doğrudur: *"Ben dün türk şarabı içen bir Türk gördüm."* Bu arada sıfat tamlamalarının da canına okunmaktadır. *"Bir türk kurulu dün İngiltere'ye gitti"* yerine *"Bir Türk kurul dün İngiltere'ye gitti"* diyenlere ne diyeceksiniz? Efendim, sıfat tamlamaları cansız şeyler için başka canlı şeyler için başka türlü yapılırmış. "Türk filozof" diyecekmişiz ama "türk rakı" demeyecekmişiz.

Dillerin adını büyük yazıyorlar. Dünyanın hiçbir yerinde görülmüş şey değil. Tek olan ama genel olan şeyler küçük yazılır. Öbür türlü yanlışlar yaparsınız. Aynı şey "Güneş" gibi "Dünya" gibi nesneler için de geçerlidir. *"Gerçekte Güneş olmasaydı güneş görebilir miydik?"* cümlesinde bir yanlışlık yok. "Güneş"in birincisi bir yıldız, ikincisi gün ışığını karşılıyor. Neyin büyük neyin küçük yazılacağını elimizdeki kalıba göre değil anlamlara göre ayıracağız. İsim'i sıfat'dan ayıramayan kişi neyi nerede büyük neyi nerde küçük yazması gerektiğini bilmiyorsa ona bin kural getirseniz gene yararlı olamazsınız.

Kalıpçılık ya da kuralcılık dilde yararlı değil zararlıdır. Hele bizim dilimiz gibi gelişmekte olan diller için şablonculuk daha da tehlikelidir. Siz siz olun, dostlarım, kimsenin yazısına kalem atma hakkını kendinizde bulmayın.

NEREDEN GELDİ BUNLAR

Kande bir ehl-i kerem varsa yaşatmaz rüzgar
Yeryüzünde şimdi bir adem mi var adem gibi
Şeyhülislam Yahya

Hızla geldiler. Birden çoğaldılar. Önce kitapları yaktılar. Sonra değer adına ne varsa yok etmek için kolları sıvadılar. Gittikleri yeri kirletmekti başlıca işleri. Dokundukları her şeyi pislettiler. Kendini bilen insanlar onları şaşkınlıkla izledi. Göç yollarını şaşırmış, yanlışlıkla buraya düşmüş gibiydiler. İşin öyle olmadığı zamanla çıktı ortaya. Ondan sonra kendini bilenler de yavaş yavaş bu kendini bilmezlere katılmaya, bunun için kendilerini unutmaya başladılar. Dünya onları öne çıkarıyor, onları destekliyor, onları bekliyordu. Toplum onların önünü açıyordu her yerde. Boğaz gazinolarına yerleştiler, kendilerine benzeyen "sanatçı"lar oluşturdular, sonra toplum bu "sanatçı"ları kutsadı. Artık çekilen filmlerde, yazılan romanlarda ve şiirlerde onlar vardı, onların sefil dünyası vardı. Gerçekte onlar yalnızca aracıydılar, alıp başını garip bir yerlere doğru gitmekte olan dünyayla bizim aramızda aracıydılar. Görevleri bizleri koşullamak, içimizde ve dışımızda kirlenmemiş bir şey bırakmamaktı.

Toplumu koşullamak için değertanımazlığın, değertanımazlığı geçerli kılmak içinde cahilliğin kurumlaşması gerekiyordu. O yüzden kitapları yaktılar. Tek güvendikleri şey cahillikti. Cahil bilmeyen, bildiğini bile bilmeyen, bilse de yapamayan adamdır. Bunu onlar kendi cahilliklerine karşın sezgiyle de olsa iyi kavramışlardı. Aralarında bilenler de vardı ama onlar da cahilliğe doğru sürüklenmenin toplumsal bir zorunluluk olduğunu iyi bellemişlerdi. İki satırı yanyana getiremeyenler, ne acıdır, gerçekten tarih bilen, iktisat bilen, insandan anlayan insanları pek güzel kullandılar. Pekçok akıllı adam bu akış içinde gelişigüzel sürüklendi.

Kabasaba görünümleriyle, bozuk dilleriyle, iğrenç kabadayılıklarıyla, ölçü bilmez saygısızlıklarıyla bu abullabut adamlar bir yandan karşılıksız umut dağıtmaya bir yandan korku salmaya başladılar. İyilikten anlayanları iyilikle, iyilikten anlamayanları kötülükle yola getirmeye çalışıyorlardı. Kurtancı kimliğiyle dolaşıyorlardı. Tüm düzeneği ele geçirdiler. Dünyadan habersizdiler, en akıllılarına bir par-

ça yabancı dil yetiyordu. Boş bilgilerle oyalanmak gerekmiyordu. Zaman kazanç ve kalkınma zamanıydı. "Nurlu ufuklar" bizi bekliyordu. O nurlu ufuklarda sefalet görünümleri oluştu. Gücü gücü yetene giriyordu. Muhbirlik, kışkırtıcılık, fakiri kandırıp parasını cebinden çekmek hep bu adamların işi oldu. Ağababaları masum, temiz, iyilikçi görünümleri altında çıkarlarını kollarken onlar son kalan değerleri de biçiyorlardı.

Bir ara bir şeyler değişiyor, değerler yeniden değersizliklerin yerini alıyor gibi oldu. Ne gezer! Onlar her yeri ele geçirmişlerdi. Yeni değer önericilerine onlar değersizlikleri öğrettiler. İnsan ömrünün adanmışlıkları gerektirmediğini, yaşamın yoksunluklara değmeyeceğini, değer denilen şeyin ancak akılsızların konusu olabileceğini öğrettiler. Dolaysıyla hiçbir şey değişmedi, tersine değerbilmezlerin topluma biraz daha kök saldığı görüldü, değerlerin peşine düşenler işi nasıl kotaracaklarını bilmedikleri için onlara av oldular. Bu onların işine geldi. Değer diye tutturanların sonu budur dediler.

Siz bunlara hiç karşı koymadınız. Size ne önerdilerse olur dediniz. Daha da kötüsü, onlara karşı duranlara ya da durmaya çalışanlara düşman gibi davrandınız. Sizi geleceği olmayan zor bir yaşama mahkum ettiler, sesinizi çıkarmadınız. Çocuklarınızın ve torunlarınızın geleceğini kapattılar, bir şey olmuyormuş gibi davrandınız. Size ne sundularsa aldınız. Kötü edebiyatı alkışladınız, kötü şiiri baştacı ettiniz, kötü felsefeyi yasa saydınız, kötü bilimi değer saydınız. Kırk elli bin insanın ölümünde payınız vardır, bunu hiç düşündünüz mü? Düşünmediniz. Gene önünüze koyulmuş listeleri sandığa atacak mısınız? Üç kuruş için birilerinin peşine düşecek misiniz? İyi misiniz? Memnun musunuz şimdi? Yoksa içinizde acı gibi, burukluk gibi, sıkıntı gibi, tedirginlik gibi, boşluk gibi bir şeyler var mı?

HEM YİĞİT, HEM MERT

Mert adama canım kurban. Yaptıysa yaptım der, yapmadım diyorsa yapmamıştır. Türküde söylenildiği gibi: *"Sev yiğidin merdini!"* Yiğidin bir de namerdi yani mert olmayanı oluyor demek ki. O ne biçim yiğit? Ne iğrenç! Ne çirkin! Yiğit adam, yani onurlu adam, gözünü budaktan esirgemeyen adam nasıl olur da koşullar gereği birilerine oyun oynayıp birilerini arkadan vurabilir? Benim kafamdaki yiğit mert olan yiğittir, ben mert olmayana yiğit denmesinden yana değilim. Yiğidin namert olması bana çok garip, çok ayıp, çok uyarsız görünür. Ancak şu yaşımıza gelene kadar bir takım yiğitlerin de ne biçim yiğitler olduğunu pek güzel görmüşüzdür. Apaçık davranacağını sandığınız bir kişinin bir fahişe kıvraklığıyla başınıza çorap örmesi sizi şaşırtmaz mı?

Yaşamın güç koşulları pekçok yiğidi namert kılmışsa burada bu güç koşullara mı kızmak gerekir yoksa yiğidin yakasına mı yapışmak gerekir? Ahlak alanının temel kuralları bize insanın her koşulda ahlaki konumunu bozmaması gerektiğini bildiriyor. (Ahlak mı dediniz? Şaka yapmıyorsunuz sanırım. Bari etik deseydiniz de bir şeye benzeseydi.) Söyleyin, *olağan koşularda ben gerçekten mert insanımdır ama olağanüstü koşullarda azıcık kıvırtıveririm* diyebilen insanı mert mi yiğit mi her ikisi mi saymak doğru olur?

Sinsilik, ikiyüzlülük bir utanç konusu olmaktan çıktı. Çıktı da ne oldu? Bir üslup oldu, bir yaşam üslubu. (Şu "biçem" sözüne bir türlü alışamadım.) *Bu üslubu benimsemiş olan birini az önce benim yaptığım* gibi fahişeye benzetmek yaşamın yükünü omuzlayabilmek için kolay yolu seçmiş bir takım kadınlara haksızlık etmek olmuyor mu? O kendilerini bir meyve gibi, bir elma, bir armut, bir karpuz gibi satan kadınlar ki gençliğimizin yaşam deneyleri bunu bize apaçık göstermiştir ortalıkta ben merdin ta kendisiyim diye dolaşan pekçok mertten daha merttirler, gönüllerini bir türlü doyurmadıkları sevilme duygusuyla onun bunun bedenlerine bedenlerini teslim ederken ne kimseyi kafakola getirmeyi ne kimseyi arkadan vurmayı düşünmüşlerdir.

Ne olduğu bilinen adama canımızı verelim, korkulası adam ne olduğu ne yapacağı bilinmeyen adamdır. Sizi övüyor mu yeriyor mu anlayamazsınız. Kimin için çalışıyor, o yanda mıdır yoksa bu yanda

mı, sezemezsiniz. Öylesine temiz bir görünüm alır ki onu saflığınızla peygamber saymaya kalkarsınız. Kullandığı dille kullandığı yöntem birbirine uymasa da ondaki tutarsızlığı kolay kolay yakalayamazsınız. İnceden inceye gözlemlemediğiniz, eylemlerini ve sözlerini kılı kırk yararcasına eleştirmediğiniz, olduklarına ve yaptıklarına şöyle bir bakıp geçtiğiniz zaman tongaya düşersiniz, çünkü onun alçak olduğunu ortaya koyacak herhangi bir belirti yoktur. O yüzden o rahattır, bilir nasıl algılandığını, konuşurken destanlar yazar. Yazdığı destanların boşluğunu gördüğünüzde atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiştir.

Haçı koltuğunda solcular, inançtan başka bir şeylere kafa yatırmış dinciler ya da daha doğrusu sözde dinciler, *yasaya ne gerek var canım*'cı devlet memurları, *bütün kanalları devreye sokmak*'dan sözeden işbitiriciler, kurdu okşarken kuzuya göz kırpan siyaset adamları bizde ne kadar "mert adam" imgesi yaratmış olurlarsa olsunlar eylemleriyle ve sözleriyle, duruşlarıyla ve bakışlarıyla her yerde kendilerini ele veriyorlar. Bizler ağacın meyvesine değil de görünüşüne bakmayı pek sevdiğimiz için ikide bir zorda kalıyoruz, çünkü yanlış değerlendirmeler yapıyoruz. Ne diyor kitaplardan biri: *"Yalancı peygamberlerden sakının. Onlar size koyun kılığında gelirler, fakat iç yüzleri kapıcı kurtlardır. Onları meyvelerinden tanıyacaksınız. İnsanlar dikenlerden üzüm devedikenlerinden incir toplarlar mı? Böylece her iyi ağaç iyi meyve verir İyi ağaç kötü meyve vermez, çürük ağaç da iyi meyve veremez. İyi meyve vermeyen bir ağaç kesilir ve ateşe atılır Öyleyse onları meyvelerinden tanıyacaksınız."*

Hayır, biz insanları meyvelerinden değil, kaptıkları köşelerden, yalancı özgürlükçülüklerinden, sahte insancılıklarından, çok bilirmiş gibi baş sallayışlarından tanıyoruz. Ondan sonra da yiğidi değil de yiğidin merdini arıyoruz.

KARGALAR

Bu sabah kargalar uyandırdı beni. Kargalar, hain bilgeler. Seslerine yenildim. Kızmadım ama. Sabah oldu mu çılgına dönüyorlar. Bu onların kendi aklı. Onlar da yorgun belki. Ortalama üç yüz yıl yaşarlarmış, doğruysa. Üç yüz yıl yaşamla savaşmak. Onların acılı gizlerini tanımıyoruz, kim bilir ne güçlükler yaşamışlardır. "Leş kargası" der geçeriz. Duruşlarındaki, bakışlarındaki, sekişlerindeki filozofça ağırlığı görmeden, görmek istemden... Kargalar, çirkin melekler. Hiçbir kötülüklerini görmedik ama onları aşağılamaktan geri durmayız. Tarlalara verdikleri zarar mı? Dünyaya bizim verdiğimiz zarar kargaların verdiği zararın yanında çok daha utanç verici değil mi?

Sen bu sabah kargaların sesleriyle uyandın, bizi de burada ayaküstü boş bir karga muhabbetine tutuyorsun, olacak şey mi! Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Ancak ben tam tamına bir kınılmışlık, umutsuzluk, yenilmişlik duygusuyla uyanmıştım, kargaların çabalarını görünce kendime geldim. Ne çok çaba gösterdim bir şeyler güzel olsun diye, ben çaba gösterdikçe bir şeyler anlamsızlaştıkça anlamsızlaştı, giderek acı yüklemeye başladı. O zaman kargaları bir sabah telaşı içinde görünce kendime kızdım. Sanki kargalar kadar dirençli değilmişim gibi geldi bana.

Oysa kargalar bizden daha uzun yaşasalar da bizler kadar dirençli değiller demek yanlışa düşmek mi olur? Kargalar bizim kadar yük yüklendi mi? İhanet gördü mü kargalar? İyilik ettiği iki ayaklı varlıktan karga hiç duyulmaması gereken sözler işitti mi? Canını dişine takıp bir şeyler öğretmeye çalıştığı varlıklar ona ters davrandılar mı? *"Ne yapsam kendimi anlatamıyorum"* duygusuna düştü mü ikide birde? *"Senden bu sözleri işiteceğime bir yudum suda boğulup gitseydim"* demek istedi mi kimseye? Bir karga dostlarından kazık yiyebilir mi?

Uzun uzun bağrıştılar. Belki de doğru dürüst yiyecek bulamıyorlardı, o yüzden huzursuzdular. Burunlarının çirkinliği, kara kuru oluşları, bülbüle benzemeyişleri de onları ilgilendirmiyordu o durumda besbelli. Gün doğmuş, parlak kara tüyleriyle, uzun kanatlarıyla yiyecek bulmaya çıkmışlardı. Bas bas bağırdılar. Günlerdir sürmekte olan acımı aldı sesleri. Öfkemi dindirdi, umutsuzluğumun üstüne

kül döktü. O zaman anladım ki karga ya da başka bir varlık, doğallığıyla gelip dünyamıza girdiği zaman, bizi en güç duygusallıklardan kurtarabiliyordu. O zaman kargaları öpmek istedim, onlara sarılmak, onlarla konuşmak istedim.

Keşke, diye düşündüm onlar gittikten sonra, keşke doğallığımızı yitirmeseydik. Doğallığımızı yitirdik ama onun yerine sağlam şeyler koyamıyoruz. Doğallığımızdan uzaklaştıkça çirkinleşiyoruz. Oysa doğallığımızın yerine insan olmanın güzelliklerini koyabilirdik, yapamadık bunu, yapamadık, bin türlü eksiklik içinde durmadan olur olmaz biçimde kendimizi öne sürüp durduk. Hiçbir şey yapamadan en iyi şeyler bizim olsun diye bekledik. O zaman en kötü şeyler bizim oldu. En iyi şeyler için çaba gösterenler de şu ya da bu nedenle yarı yolda kaldılar. Ve biz böylece kargaların yaşamına imrenir duruma geldik.

O güzelim yaşamımızı boş şeylerle yıpratmıyor muyuz? Boş savlarla dünyayı çekilmez kılmıyor muyuz? Boş bilinçlerle dünyayı içinden çıkılmaz duruma getirmiyor muyuz? Bu arada kargaların, kırlangıçların, bülbüllerin, kertenkelelerin yaşamını da karartmıyor muyuz? İnsanoğlu öbür hayvanlardan koptu, kendine bir bilinç edindi, ne var ki bilincini kendini yüceltecek ölçülerde geliştiremedi. Ya hayvan olmak vardı, her şeyimizle hayvan olmak, ya da insan olmak vardı, her şeyimizle. Ancak biz ortada kaldık, yarı yolda kaldık.

Düşlerimiz büyük. Gidip başka gezegenlerde yerleşmeyi umuyoruz. Oralara da dolandırıcılarımızla, üçkağıtçılarımızla, işkencecilerimizle mi gideceğiz? Biz oralara gitmeyelim, bakarsınız doğru dürüst varlıklarla karşılaşır da küçük düşeriz. En iyisi biz oralara ille birilerini göndermek gerekiyorsa kargaları gönderelim. Rica edelim onlardan, bizimle ilgili bir şeyler soran olursa oralarda, bir şey söylemesinler. Demesinler ki onlar karga olmak, kedi olmak, maymun olmak istemediler ama insan olmayı da yüzlerine gözlerine bulaştırdılar.

AŞK KORKUSU

John Osborne'un *Öfke* adlı oyunundan şu sözleri ikide bir anımsarım: *"Yaşamaktan korkuyorlar, en çok da aşktan korkuyorlar. Sevmek ve sevilmek çocuk oyuncağı değildir, sağlam bilek ister, temiz mide ister. Elini kirletmeden aşkla içli dışlı olmazsın. Ya bu dünya ya öbür dünya kızım, ikisi bir arda yürümez!"* Oyunun baş kişisi öfkeli Jimmy Porter yürürlükteki değerler karşı çıkarken aşk karşısındaki insanın durumunu da bu sözlerle değerlendirir. Aşk diye karşımıza çıkan o şey çok zaman korkaklıklardan, kaçaklıklardan, tedirginliklerden biçilmiş kötü bir giysidir, insanın üstünden dökülür. İnsanlar her şeyi basit çıkarların boyuna indirgerken aşkı da bir güzel kuşa benzetmişlerdir.

Bizim şiirlerimizde ve şarkılarımızda da bu kaçıklığı bol bol duyarsınız. Adam şarkıda yakınır. *"Hem cemalin gösterip çekmek olur mu kendini"* der. Aşka aday olmuş kişinin özellikle de kadının en çok becerdiği şey tam anlamında bir kaçağı oynamaktır. Amaç karşıdakinin duygusallığını tüm kesimleriyle ele geçirmektir. Çünkü ya boyunduruk takacaksınız ya da zokayı yiyeceksiniz. Hangisi daha iyi? Eğer bu iki koşuldan biri zorunlu olarak gerçekleşecekse elbette akıllı olan birinci koşulu seçecektir. Bu yüzden aşkın temeline eskilerin "vefasızlık" dediği her şey gelir yerleşir. İşte bu yüzden de şair bu şeyi aşkta bir yazgı olarak görmek ister: *"Güçmüş murada ermek Nevres vefa yolundan / Ey kaş küy-ı yara bir başka rah olaydı."* Karacaoğlan, zavallı, aşka hesapsız girmenin sıkıntılarını anlatmıştır sık sık. *"Madem dilber meylin yoğ idi bende / Evvelinde ikrar vermeye idin"* der çıkar. Haksız mıdır? Bu işi götüremeyecektin, baştan girmeyeydin. Baştan girerler de, iş biraz koyulmaya başladı mı *"Ben bu işin bu kadar güç olduğunu bilmiyordum"* diye tüymeye bakarlar. Ben en çok Karacaoğlan için üzülmüşümdür. Neden derseniz, bellidir açık yürekli olduğu. Onun bir kadını kandırmak için şunu bunu yapabileceğini düşünmüyorum. Karacaoğlan, kalıbımı basarım, bir kadını elde etmek içini dil dökecek, yalanlar söyleyecek insan değildi. Sonunda hakkını arıyor diye ona kızamazsınız. Haksız mıdır şunları söylerken: *"Yıkıl git diyorsun kolay mı gitmek/Sen getirdin beni gel diye diye"*. Adamın bütün istediği altından kalkamayacağımız işin başına geçemememiz değil

midir? Şöyle derken haksız mı: *"Ezel söz vermesen nolurdun zalim/Yıkılmış gönlümü yapabilin mi?"* Zalimin amacı gönül yapmak mıdır ki? Oyunculuğu, bu anlamdaki oyunculuğu yakından tanır Karacaoğlan. Artık kim bilir bu anlamda kaç deney yaşamıştır. O da bilir zayıflıkların saklanması gerektiğini, gösterilmemesi, bucak bucak kaçırılması gerektiğini. Ne var ki beceremez, bütün içi dışı bir olanlar gibi beceremez. *"Benim mecbur olduğumu farketti/Zalim garaz etti kaçtı gelmedi"* deyişindeki kırılmışlığı düşünün. En acısı da sevgiliyi olmadık birine kaptırmaktır: *"Şurda bir kötünün koynuna girmiş/Şu benim sevmeye kıyamadığım"*. Kız doğru dürüst birine gitse elbette yanmayacaktır Karacaoğlan. Onun korkusu sevgilinin bir değersize gitmesidir: *"Korkarım sevdiğim bir kötü sarar/İşitirsem helak eder ar beni"*.

Biz bu işlerin yeni olduğunu düşüneduralım, belli ki ta o zamanlardan beri böyle bu. Sevgili sonunda bir uğursuzun sevgilisi olur. Yanar Karacaoğlan: *"Çok mihnetle yetirdiğin gülleri/Vardın gittin bir soysuza yoldurdun."* Bunları böyle dese de yüreğini soğutamaz besbelli. Ama o gene de gözlerini güzellerden alamaz. Aşksız insanı aşağılar üstelik. Der ki: *"On beşinde bir güzeli sevmeyen/Bu dünyaya hayvan gelir bön gider"* Ne olursa olsun gözü güzellerdedir. Güzeller de doğal olarak işlerine geldiği gibi davranırlar. Karacaoğlan'ın içindeki fırtınaları görecek gözleri yoktur. Onun deyişiyle *"Dünyalar durdukça durası kızlar"* duymasalar da o kara gözlüsüne şu sözleri etmekten geri duramaz: *"Almanın iyisini ayı yer imiş/Bil kara gözüne kullar olduğum"*.

Dünya aşkı çoktan tüketti dostlarım. Jimmy Porter, Osman Nevres, bendeniz ve Karacaoğlan ne kadar yakınsak herhangi bir şey değişecek değildir. Şimdi para çağı, pahalı otomobiller çağı, pahalı kokular ve pahalı kürkler çağı. İnsanlar gözlerini açmışlar. En iyisi bu konuyu bir daha hiç açmamak.

YÜZ YİRMİNCİ ÖLÜM YIL DÖNÜMÜNDE ZİYA PAŞA

Ziya Paşa da, bugünün bir avuç namuslu aydını gibi, ömrünün en güzel yıllarını besbelli gönül kınklığı içinde yaşamış ki *"Vah yazık sarfettiğim ömre, zamana, hizmete"* deyivermiş. Vaktiyle, gençliğimizde, pekçok *solcu* arkadaşımız *devlete hizmet etti* gerekçesiyle Ziya Paşa'yı yerden yere vurmayı pek severlerdi. Onu yerden yere vuranlar şimdi devlete değil ama bir takım holdinglere pek güzel hizmette bulunurken bilemem Ziya Paşa'yla ilgili olarak neler düşünürler? Ziya Paşa büyük bir şair değildir, bir şair olmaktan çok bir manzumecidir. Her ölçülü uyaklı söze şiir deseydik elbette Ziya Paşa'nınkiler de şiir olacaktı. Ziya Paşa'nın önemi şairliğinden değil ahlakçılığındandır. Bizim edebiyatımız onunla ilk gerçek ahlakçısını yetiştirmiştir. Söylediği ahlak sözlerinin ölçülü ve uyaklı olması bellek açısından elbette bir kolaylık sağlar, onların kolay ezberlenmesini olası kılar.

Bu sözlerin çoğu, yıllardır dilimizde döndürüp döndürüp söylediğimiz sözlerdir. Değerler tepe takla geldikçe, hırsızlığın boyutları büyüdükçe, rüşvet yasallaştıkça, yoksul yoksullaştıkça biz onun sözleriyle yüreğimizi soğuturuz. *"Nazlı yarim uykuda"* yada *"Kime şekva edeyim"* gibi şarkıları sanat değeri taşımayan ürünlerdir. Gazelleri divan şiirinin büyük ustalarınkiler yanında hiç kalır. Gazellerinde ilgimizi çeken dizeler gene de onun ahlakçı eğilimleriyle ilgilidir. *"Niyk ü bet herkes bulur alemde elbet ettiğin/Kendi bulmazsa ceza miras olur evladına"* ya da *"Vatan-melûf olanlar bi-sebep terk-i diyar etmez/Zaruretsiz cihanda kimse gurbet ihtiyar etmez"* gibi beyitler buna örnektir. *"Bilmez insan kadrini alemde insan olmayan"* sözüyle yüreklerimize su serperken filozofça bir bakış geliştirir Ziya Paşa.

Onu bize çeken güzel sözleri ölçüye ve uyağa bürünmüş olarak en çok *Terkib-i bent*'de gözlerimizi kamaştıracak yetkinliğe ulaşır. Bu uzun şiir tam anlamında hikmetler toplamıdır. Bu uzun şiirden sizin de çok iyi anımsadığınız dizeleri ben ikide bir içimi rahatlamak için mırıldanırım. Örneğin *"Kadı ola davacı ve muhzır ola şahit -/Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet"* sözü hukuktaki perişanlığı anlatmakta hiç eksiği olmayan bir belirlemedir. *"Asude olam dersen eğer gelme cihana/Meydana düşen kurtulamaz seng-i*

kazadan" dizeleri yaşamın güç koşullarını dile getirmekte birincidir. Sizin anlayışınıza uymasa da şu sözler yazgıyı pek güzel anlamaktadır: *"Bibaht olanın bağrına bir katresi düşmez/Baran yerine dürr ü güher yağsa semadan"*. Dünyanın insansızlığından ya da insanın yeterince insanlaşmamış oluşundan yakınmak istediğiniz zaman siz sakın kendinizi zorlamayın, sizin için bu işi Ziya Paşa çoktan gerçekleştirmiştir: *"Dehri arasan binde bir adem bulamazsın/Adem görünen harları adem mi sanırsın"*. Bir yer gelir, insan orada başkaldırıverir: *"Na-merd olayım çarha eğer minnet edersem/Cevrinle senin ben keder etsem mi sanırsın"*. Bazen onun dizeleri arasında bir yaşam deneyini, ama çok önemli bir yaşam deneyini filozofça bir derinlikte size duyurmaya çalışan sözlerle karşılaşırsınız: *"Bedmaye olan anlaşılır meclis-i meyde /İşret güher-i ademi temyize mihektir"*. Ancak onda en çok rastlayacağınız şey ahlak bozukluğundan yakınmadır: *"Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz/Birkaç kuruşu mürtekibin cay-i kürektir."*

Evet Ziya Paşa belki büyük bir şair değildir, ancak büyük bir ahlakçıdır. Daha derin bir dünyası olsaydı, ahlak alanında bize daha köklü belirlemelerde bulunan sözler edebilirdi. Gene de Ziya Paşa, adı şaire çıkmış pekçok kişiden çok daha şairdir, felsefede kalem oynatan pekçok kişiden daha filozoftur. Onda toplumdan başlayıp dünyaya kadar uzanan bir insan eleştirisi vardır. Çok zaman, umutsuzluğa düşer gibi olduğu yerde bile ayakta durmayı bir insanlık borcu bilen birinin, bir insancının sezgileriyle yüzyüze gelirsiniz. Bugünün pislikleri o günlerin ne gibi zamanlar olduğunu bizlere duyurmakta büyük ölçüde yardımcıdır. Besbelli o zamanlar ahlak açısından ya da daha doğrusu ahlaksızlık açısından bugünü aratacak zamanlar değildi. Ziya Paşa bir ahlakçıdır, ahlak düzeyinde bir eleştiricidir. Nerede eleştiri varsa, nerede diyalog varsa orada umut vardır. Kendi kirlerini ayıklayan dünya fikri bize umut kaynağı olacaktır her zaman: *"Zalim yine bir derde giriftar olur ahir/Elbette olur ev yıkanın hanesi viran"*. Keşke öyle olsaydı.

HELAL LOKMA

Zaman zaman açıp okuduğum kitaplar arasında Aşıkpaşaoğlu'nun o ünlü tarihi de vardır. En çok ilgimi çeken bölüm de 156. bölümdür: *"Osmanlı padişahlarının huy ve adetleri"*. Bu bölümden size birkaç satır aktarmak isterim:

"Hikaye: Acem ülkesinden bir hakîm geldi. Fazullah derlerdi. Sultan Murat Gazi'ye yaklaşarak sonunda vezir oldu. Beytullah'a gönderilen para yine her yıl gönderiliyordu. Padişah dedi ki: 'Fazullah! O parayı yine Halilürrahman'a, Kudüs'e, Mekke'ye ve Medine'ye gönder ki Molla Yegen hacca niyet etmiş, parayı o alsın, Medine yoksullarına versin ki onlar hacılar oraya varıncaya kadar beklemektedirler'. Hazinede para bulunmadı. Halil Paşa'dan ödünç aldılar. Padişah: 'Halil! Sakın rüşvet parası verme' dedi. Halil Paşa: 'Devletli sultanım! Babamdan miras kalan paradır' dedi. Fazullah gördü ki padişahın zaman zaman helal mala ihtiyacı olur, dedi ki: 'Devletli sultanım! Padişahlara hazine gerektir. Eğer sultanım buyurursa hazine toplayayım'. Padişah 'nasıl toplarsın' dedi. Fazullah dedi ki: 'Sultanım! Bu memleketin halkında çok mal vardır. Padişahlara adettir ki o maldan bir sebeple padişahın hazinesine getireler'. Padişah sordu: 'Bu dediğin mal ne gibi yerlerde hasıl olur' dedi. Fazullah dedi ki: 'Bu memleketin kalkının çoğu zekat vermez. O halde bütün memleketinden bu halkin zekatlarını zorla almak gerektir Bu sebeple çok mal toplanır'. Padişah ona şöyle cevap verdi: 'Bre hey ebleh köftehor! Bu ne sözdür ki söylersin. Zekat ve sadaka yoksullarındır. Ben zekat yemeğe mi layıkım ki Müslümanlardan zorla zekat alayım ve yiyeyim. Benim memleketimde üç helal lokma vardır ki benim elimdedir. Bu üç helal lokma başka ülke padişahlarında yoktur. Birisi gümüş madenleri, biri kafirlerden alınan haraç, bir de gazalardan alınan ganimet maldır. Bu benim Tanrı yardımı gören askerim bu helal lokmayla yaşar. Bunlara bu zorla alınan lokma ancak haram olur. Askerime haram yedirip kabul etmem!' O zaman Fazullah'ı azletti. Bir cevapla hakaret edip yanından uzaklaştırdı."

Bu satırlar bu topraklarda imparatorluk kuranların da bizler gi-

bi vergi acemisi olduklarını gösteriyor. Buna karşılık, gene bugün olduğu gibi, rüşvetin yaygın bir hastalık olduğunu gösteriyor. Padişahın hiçbir kuşkusu yoktur, Halil Paşa nasıl olsa rüşvet almaktadır, ancak kutsal yerlere gönderilecek paranın rüşvet parası olması doğru olmaz. Aynı keseye giren haram paranın nasıl olup da helal parayla karışmadığını anlamak iyice zor. Belki de ahlak konularında oldukça titiz bir insan olan Halil Paşa kara parayla ak parayı birbirine karıştırmamak için onları ayrı keselere koyuyordu. Diyelim kara parayı yeşil keseye, ak parayı kırmızı keseye kaydırıveriyordu. Kutsal topraklara gönderilecek parayı da babasından miras kalmış olan ak paradan verdi. Babadan kalan para kırmızı keseden miydi yoksa yeşil keseden miydi işte onu bilemiyoruz. Kısacası bu helal para ve haram para ayrılığı oldukça tehlikelidir.

Rüşvetin olduğu yerde vergi adaletinden sözedebilir misiniz? Vergi alınabildiği kadar alınan değil alınması gerektiği kadar alınan olmalıdır. Toplumsal adaletin temelinde vergi adaleti vardır. Adaletsiz vergi haraç kokar. Adalet belki en çok vergi konusunda çok önemli bir kavramdır. Adaletsiz vergi haraç kokar derken bir şeyleri abartmış mı oluyoruz? Hiç sanmam. Birilerinin yerine öbürlerinden vergi almak vergi adaletsizliğinin temelindeki sakatlığı belirler. Oysa çağdaş yaşam düzeninde herkes geliri kadar vergi verdiği zaman, herkesin geliri kadar vergi vermesini sağlayacak bir düzenek kurulduğu zaman vergi adaleti gerçekleşmiş demektir. Efendim, falancalar vergi vermek istemiyorlar, öyleyse gelin siz bize biraz daha bir şeyler verin demek ayıptır ve çirkindir.

Özellikle zaman zaman "salma" usulü vergi çıkarmak, bunun için de ne yapalım almamız gerekiyor gibilerden gerekçeler öne sürmek de doğru değildir. Tablo hiçbir zaman değişmiyor. Kör tutuğunu okşuyor, topal yakalanmamaya baksa da her zaman yakalanıyor. Beyannameler, kuyruklar, çeşit çeşit vergiler insanı yıldırırken cepten çıkan paralar özellikle dar gelirlileri sıkıntıya sokuyor. Bu arada görünür vergilerin yanında görünmez vergiler de var. Bir bakıyorsunuz dün elektriğin fiyatı şu kadardı bugün şu kadar, dün benzinin fiyatı şu kadardı bugün şu kadar... Bir elinizle alıyor öbür elinizle veriyorsunuz.

SONUNCU EVRE

Doğrusu isterseniz ben şu ihtiyarlık denilen şeyi hiç sevmedim. Her yaşın ya da çağın bir güzelliği olduğunu söylerlerdi de inanırdık. Bana sorarsanız ne çocukluğun bir güzelliği var ne de ihtiyarlığın. Benim gibi bir altmış yıl yaşamı sırtında taşımış olanlar için yetişkinliğin de pek bir güzelliği yok ya. Yanlış anlaşılmasın, bir takım ağlamış yüzlüler gibi yaşam şöyle yaşam böyle diyerek kötümserlikler üretecek değilim. Tersine, çok olumsuz koşullar içinde de olsa hoş şeyler yaşamış biri olarak görüyorum kendimi. Kimileri yaşamlarının sonlarında "yaşadım" diyemeyecek kadar sıkıntılı olurlar. Ben, doğrusu, dünyaya geldiğim için tedirgin olmak gibi bir olumsuzluğu yaşamadım hiç. Belki zaman zaman, yaşadığım güçlükler bu kadar ağır olmasaydı da yaşamın tadını daha iyi çıkarabilseydim diye düşünerek karamsarlığa benzer bir şeye düşebiliyorum. Ama böyle bir durumda içimden gelen bir ses hemen bana karşılık veriyor: *"Senin o kötü bildiğin deneyler olmasaydı sen yaşamın tadına daha çok mu varacaktın?"*

Gerçekte şimdilik ihtiyarlıktan yakınmamın da bir anlamı yok. Zaman zaman belim ağrır. Eh bu sıkıntı bende otuz yıl önce de vardı. Böbreklerim akıllarına estikçe taş yaparlar ve bana ikide bir doğum sancılarından daha büyük sancılar yaşatırlar. Doğanın bir öngörüsü bu, ben ne diyebilirim! Kalkarken ve otururken ahlayıp oflama gereği duymuyoruz ya, bu yeter. Gözümüz de iyi kötü görüyor. Daha ne istersin. Bu yaşlarda insan yaşamın değerini daha iyi biliyor. Ölüm korkusuyla ilgisi yok bunun. Montaigne haklı, felsefe böylesi korkuları alıp götürüyor. Dostlarım içinizde ölüm korkusu varsa durmayın felsefe yapın. Ben galiba ihtiyarlığın gelecekteki koşullarından korkuyorum. O da yanlış. Filozoflar *"Hiçbir şeyden korkmayın, yalnız korkmaktan korkun"* sözünü boşuna mı söylemişler?

Belki de ihtiyarlıkta beni tedirgin eden tek şey gençlik düşlerimizin gerçekleşmemiş olması, besbelli bundan sonra da gerçekleşmeyecek olmasıdır. Evet ama, onlar düştü zaten. Adanmalar düşlemiştik, akıl almaz özverili davranışlar düşlemiştik, sarsılmayacak ve gittikçe koyulaşacak dostluklar düşlemiştik. Olmadı. *"Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir/Gittikçe artıyor yalnızlığımız"* diyor ya şair, onun gibi. Dostlukların altında hergelelikler büyüyormuş sinsi sin-

si, adanmışlıklar gibi görünen eğilimlerin altında yılan yumurtaları açılmayı bekliyormuş biz nereden bilelim. İnsanlar kolayı seçtiler, kendileri için korunaklı bir yer, bir ağaç altı, bir koltuk altı, bir kuyruk altı ya da bunlara benze bir "alt" buluverdiler. İnanoğlu "alt" denilen şeye pek düşkün oluyor. Örneğin otomobilden sözederken "alt" demeyen kaç kişi tanıyorsunuz?

Ayrılsın, dostlarla da yollarımız ayrılsın. Adam benim dostum olduğunu söylerken gülmesini zor tutuyor. Aklı sıra beni kandıracak. Bir başka dost kafasında iyi para kazanma tutkularının sağlamış olduğu çok güzel bir yöntemle tam anlamında solcu ağzı kullanarak faşistçe görüşler öne sürüyor. Bir başkası... Derken siz de boş veriyorsunuz. Bu işin panzehiri yalnızlığa alışmaktır ki biz bunu en az otuz yıldır zevk edinmişiz. Hırslarınız yoksa, yalnızlıklardan da korkmuyorsanız, hele bir de kitap okumayı ve müzik dinlemeyi seviyorsanız uydurma dostlukların çekin kuyruğunu gitsin. Bu yaştan sonra tutup meyhane muhabbetlerinde kendimizi arayacak değiliz ya. Onu yapanlar yaptı ve daha da yapıyor. O konuda bize pek iş düşmez.

Bir atasözü *"Yaşam şaraba benzer, kaldıkça ekşir"* diyor. İşte ben bundan korkarım. Düşünemez olur da insan, çok daha iyi düşünmeye başladığını sanır; öngöremez durumla gelir de eskisinden daha öngörülü olduğuna inanır. Ben bundan korkarım işte. Kuğuların yaşlandıkça güzelleştiğini söylerler. Kuğular için belki öyle ama, insan için sanırım daha değişik. Bu iş biraz da kör satıcının kör alıcısı sorunudur. Bakarsınız yaşarsak yetmişimizde bir nedenle *ekrandan ötürü* ünlü oluveririz, bakarsınız bizi de iki büklüm olmuş durumda *Türkiye'nin en seksi erkeği* seçerler. Neden olmasın? Kalanını da o zaman yaşarız bir güzel. İşin şakası bu. Ün de para da olmaz olsun. Bize esenlikli bir *sonuncu yaşam evresi* öngörsün doğa, gerisini istemeyiz. Benim en büyük isteğim meyve ve çiçek bahçeleri arasındaki bir evin balkonundan denize baka baka göçüp gitmek. Yapayalnız. Bunun olmayacağını da bal gibi biliyorum.

DİALOG VE ŞİDDET

Geçen aylarda François Châtelet'nin *Platon*'unu okudum. Kitap yıllardır kitaplığımda durup dururdu. Platon'un felsefesini anlatmasa ya da özetlemese de genel olarak onun felsefesinin incelikli yanlarını gösteren önemli bir çalışma. Yapıtta benim ilgilendiğim başlıca sorun diyaloğun önemi sorunu oldu. Bilindiği gibi Platon yapıtlarını diyaloglar yani karşılıklı konuşmalar biçiminde yazmıştır. François Châtelet insanlar arasında en doğru ilişkinin diyalogla ortaya konulabildiğini, diyaloğun şiddeti dışlayan bir özelliği olduğunu anlatıyor. Diyor ki: *"Şiddet'le diyalog arasında, sözü bir öfke, tutku ya da sövgü çığlığı olarak düşünen kişiyle her an söylenilenleri bilmek isteyen, söylenilenin niçin söylenildiğini ve söylenilenin ne demek istediğini bilmek isteyen kişi arasında bir seçim yapmak gerekir."*

Diyalog bir karşılıklı konuşma biçimidir ama bütün karşılıklı konuşmaları diyalog diye anlamak doğru olmaz. İnsanlar karşılıklı konuşurken çok zaman monolog yaparlar yani kendileri söyler kendileri işitirler. Monolog karşıdakine söylenilen sözdür, ancak karşıdaki onu genellikle dinlemez, dinlese de önemsemez. Gerçek diyalogda iki kişi arasında ortak bir kültür ortamı kurulur. O ortam gerçekte ne yalnız benim ortamımdır ne de karşımdakinin ortamıdır, o ortam ikimizin ortamıdır. Diyalogda her zaman *karşımdakine göre* düşünme ve söz söyleme eğilimi öne geçer. Biri birinin söylediklerinden giderek konuşur diyalogda. Monologda karşılıklı konuşur görünen kişiler gerçekte sağırdır. Meyhane muhabbetlerinde diyalog gibi görünen görüşmeler vardır. Ama orda herkes kendini anlatma eğiliminde olduğundan, kimse kimseyi dinlemez. *"Ben var ya abi ben, tamam mı, anlıyor musun, bak yalanım varsa iki gözüm önüme aksın..."* Bu böyle sürer gider. Meyhanede kişi *karşımdaki sussa da ben konuşsam* telaşı içinde tüm işitme düzenini kapatmıştır.

İnsanımız Avrupa'nın insanına özendiği ve ülkesini bu kıtanın bir parçası olarak görmek istediği yerde işte bu diyalog zorunluluğu kendini gösteriyor. Kimi *"Avrupa'nın bir parçasıyız"* diyor, kimi *"Avrupa zaten bizi istemek zorunda"* diyor ve bu böyle sürüp gidiyor. Bugün Avrupa'nın insanı ne ölçüde Avrupa'lıdır, bilemem. Bu gün bu kıtada yaşayan insanlar sömürgeci de olsalar kültür açısın-

dan son derece verimli bir geçmişin çocukları olarak atalarının uzun yüzyıllar boyu yaratmış olduğu değerlerle ne ölçüde içli dışlıdırlar? Bunu da bilemem. Genel görünüm tüm insan değerlerinin büyük ölçüde *para aşkına* kurban edilmiş olduğudur. Felsefenin ve sanatın sefilliği de buna tanıklık etmiyor mu? (Bilimle ilgili yargıları bilim adamlarına bırakalım.) Ancak bir gerçek var, Avrupa'da özenilecek ve bütünleşme adına arzu duyulacak şeyin işte bu diyalog alışkanlığı olduğunu unutmamak gerekir.

Uygar olmanın bazı temel koşulları vardır. Zamanı kullanabilmek ya da zaman bilinci taşımak bunlardan biridir. Diyalog yapabilmek bunlardan bir başkasıdır. Başkasının haklarını savunmak bir başak koşuldur. Hoşgörülü olmak daha başka bir zorunluluktur. Bu listeyi uzatabilirsiniz. Bu listeyi uzattıkça bizim zararımıza bir görünüm ortaya çıkmaz mı? Avrupa'da elbette bugünkü kargaşa içinde herkes değil ama uygar olmayı becerebilmiş insanlar bu koşulların içinde yaşıyorlar. O insanlar Shakespeare'in, Molière'in, Descartes'ın ve öbürlerinin gerçek izleyicileri olan insanlardır.

Evet dostlarım, diyalog önemlidir. Zaten yukarıdaki koşullar biri öbürüne bağlı koşullardır. Zamanı kullanabiliyorsanız diyalog da yaparsınız, hoşgörülü de olursunuz. François Châtelet diyor ki: *"Konuşmayı göze alan, kendine yöneltilen karşıt görüşü benimseyen ve göz önünde tutan kişi kendinden kurtulur, duyguların bayağılığından, tutkulu bağımlılıklardan, ölüm korkusundan, denetlenemeyen geleneklerin ağırlığından, gündelik yaşamın getirdiği boş duygusallıktan kurtulur Görür ki diyalogda ağır ağır gelişen söylemde bir başka dünya kurulur, kendi kesinliklerine kapatılmış, kendi açlıklarına bırakılmış bireylerin anlamsız ve kapkara gölgelerinin yıkıştığı bu gölgeler tiyatrosundan ayrı bir dünya kurulur "*

Kişi olmayı becerebilmiş olmakla beceremmemiş olmak, dolayısıyla toplumsal yaşama yerleşmiş olmakla yerleşmemiş olmak ayrımından başka bir şey değil bu diyalog yapabilmekle yapamamak ayrımı.

YALNIZ VE ÖFKELİ

Siz de zaman zaman benim gibi yapar mısınız, ara sıra Sait Faik'i açıp okur musunuz? Onun kişilerini düşünür müsünüz? Hele *"Sanatındaki tekniğine imanı olan adamlar gibi sertçe"* biri olan Mercan Usta'yı özlemez misiniz? *"Doğma büyüme Bakırköy'lü. Bu gördüğün bahçelerde açmayan çiçeklerin, bu denizlerde yüzmeyen balıkların, bu döner durur halkaların, bu çarkıfelekle-rin, bu masallardaki ejderhaların yaratıcısı Mercan Usta'dır."* Sait Faik'in çekinik ve öfkeli dünyası biraz da dilinin altındaki baklayı çıkarırsa başına bir bela geleceğinden korkan bir "yazıcı"nın dünyasıdır, gözünü budaktan esirgemeden edememiş bir insancının dünyasıdır. Ne diyordu? *"İnsansız hiçbir şeyin güzelliği yok. Her şey onun sayesinde, onunla güzel."*

Gözünü para bürümüş bir dünyada parasız ve işsiz biridir o. Aykırı kişiliğiyle durmadan gerçek insanı arar, o gerçek insanın oluşumuna katılmak ister. *"Yine bilirim ki bu sevinç ne sahte faturalar düzmüş ithalatçının, ne yakalanmamış miri hırsızın, ne de kalay veya kauçuk saklamış muhtekirin sevincidir..."* Bazen bunalır, bir şeylerle başedemeyeceğini sezer, *"Aldanayım daha iyi"* der. Bazen yazmamayı düşünür, her şey pislik içindedir. Yapamaz, yazmadan edemez: *"Kalemi yonttum, yonttuktan sonra aldım öptüm. Yazmasam deli olacaktım."* Bazen yalnızlığın dayanılmazlığında düş kurar: *"Ah, küsüşüne, küstürdüğüme pişman olabileceğim bir arkadaşım olsa da gidip ayaklarına kapansam."*

Kendilerinden başka kimseyi önemsememiş sözde toplumcular bile onda dünyaya sırtını dönmüş bir sorumsuz bulmak için didinip dururken o yaşamın çirkinliklerini pek güzel gördü. *"1942 senesi eylül ayında gazeteler ihtikar havadisleriyle intişar eder dururken, İstanbul sokaklarında, arkaları yenmiş lastik ayakkabılarıyla bir ketenhelvacının mevcudiyetini düşünmek insanı masalların memleketine sürüklüyor. Masalların kötü, aldatıcı, yalancı, hain memleketine."* Apaçık bir eleştiridir bu. Bazen bir yakınma olur: *"Bu şehirde düşünülemez. Düşünmek iyi değil, sıhhate muzurdur. Allah'ı bile düşünemezsin, düşündün müydü karşına onun namına iğrenç mecmualar, nefesleri yırtık para kokan şairler, ölü bekleyen imamlar çıkar."*

Sait Faik eleştirmekle yetinmez, yakınmayı da pek sevmez, açık açık tutum alır, sorumsuz insanın karşısına geçer. Der ki örneğin: *"Onlar böyle ettiler bu şehri. Belki de bu şehre vebalar, belki de bu şehre koleralar gelecek yakında. Kime bütün bunları istiyorum gibi geliyorsa namusuz olan odur. İstemiyorum. Aldanma konuşmama. Bırak Allah'ı bir tarafa. O nasıl bizi sessizce bırakıp gittiyse biz de onu tekrar buluncaya kadar o bizim işimize karışacağa benzemiyor. Ama bu şehir artık şehre benzemeli, ama nasıl? Nasıl mı? Sen mi çare düşüneceksin? Gülerim. Ama evvela sen! Sen yazıcı! Bırak eşekliği artık! Olmazsa yazma."*

Bu yoğun karışıklıkta güçlü bir umut vardır. *"Madem ki her zaman insanların içinde bir cennet yaratmak hülyası hakikat kadar kuvvetlidir"*, öyleyse umut her zaman egemen olacaktır. *"Bırakın beni ey hakikatler yürümek istiyorum. Cennetlerin olduğu yere doğru. Ne açıkları, ne açları, ne beni kızına münasip görmeyen zengin tüccarı, hiçbir şeyi düşünmeyeceğim."* O hem bir toplum gözlemcisidir, hem de insanları teker teker gözlemler, tanımaya çalışır, onların iç dünyalarını yüzlerinden okumaya girişir. Onun işi insanladır, aynı zamanda insanlarladır, ama sonunda gene de insanladır. Bir insancı dünyayı parça parça görmek, parça parça algılamak istemez. İnsanlık bir bütündür. İnsanı yakından tanımak gerekir. *"Bir Üsküdarlı fakirin bir piyango bileti edinmesinin ne kadar mühim bir mesele olduğunu bilmeyen bir adam da pek İstanbullu sayılmaz. Hatta pek Türkiyeli bile sayılmaz."* Buranın koşulları başkadır. Örneğin burada biz *"Fukaralık ayıp değil dediğimiz zaman bunun ancak bir teselliden ibaret olduğunu ve fukaralığın bal gibi hem ayıp, hem günah, hem enayilik olduğunu biliriz."* Sait Faik'in şiir dolu o güzelim öfkeli dünyasını yaşamınızdan eksik etmeyin bence. Edebiyatımız *"Ölüm belki de bir memlekettir"* diyen kaç kişi yetiştirdi ki! *"Madem ki insanlar dünyayı bu şekle sokacak kadar düşürmüşler"*, öyleyse Sait Faik her zaman belleğimizde olmalı.

SORUMLULUK VE ÖLÜM

İnsan her zaman ölmek hakkını kullanabilmeli diye düşünürüm. Bu benim yaşamı yaşanılmaya değer bulup bulmamamla ilgili değildir. Yaşam elbette yaşanılmaya değer. Ancak gün gelip bir şeyler sona dayandı mı iş değişir. O zaman insan pılıyı pırtıyı toplamadan çekip gidebilmeli. Bunun için her kişi her şeyden önce sorumluluklarını tam olarak yerine getirip getirmediği konusunda kendisiyle bir güzel tartışmalıdır. Yerine getirilmemiş ya da yarım bırakılmış sorumluluklarla çekip gidemezsiniz. *"Haydi, ben artık gidiyorum"* dediğiniz yerde bir yakınınız hastalanıverir, bir başka yakınınız şu ya da bu nedenle bunalıma giriverir ve size iş düşer. *"Bu zamana kadar benimle oldular, bundan sonra ne yaparsa yapsınlar, bu onların bileceği iş"* diyebilir misiniz?

Şair ne diyordu? *"Tanrı yardımcı olsun gayri yolda kalana / Biz menzile vararak atları çektik hana!"* Biz bu rahatlığa bir türlü eremedik. Atların teri kurumadan yeni yollara doğru mahmuz vuruyoruz. İçimizde kar beyazı bir boşluk, katranlaşmış duygular, artık geleceği olmayanlara özgü bir bıkkınlık. Yaşamak heyecanlarla sarılmış bir ussal yönelimdi, şimdi bir zorunluluktan başka bir şey değil. Ne olursa olsun, mademki sorumluluğunu bilen insanlarız, ömrün geri kalanını ilaç içer gibi de olsa sürdüreceğiz.

Kimilerinin yaşamı pek düz oluyor, bizimki pek inişli çıkışlı oldu. İnsanın kendini her yıl yaşlanmış duyması kolay iş değil. Bir vurgun, bir vurgun daha, sonra bir vurgun daha... Biraz da kaldırabilene geliyor galiba bu uğursuzluklar. Bizler yük kaldırmaya alıştık. Geçmişe şöyle bir bakıyorum da uçurumun kenarında duruyormuşum gibi titriyorum. *"Yeniden yaşamak ister misin?"* dedi geçenlerde bir dostum. *"Bu koşullarda asla!"* dedim. Bir daha mı Fevzipaşa ilkokulu, bir daha mı Adana'da çektiğimiz açlık, bir daha mı o işten çıkıp o işe girdiğim günler, bir daha mı hapishane, bir daha mı o dost kazıkları, bir daha mı su çeken ayakkabılar...

Lise ikinci sınıfta fransızca öğretmenimiz bizi küçük gruplara ayırmış, her grubun başına bazen bir bazen iki kişi koymuştu. İki kişiden biri fransızca konusunda bilgili öbürü de yönetimde deneyimli kişi diye düşünülmüştü. Tek başkanlı grupların başkanları hem bilgiyi hem yönetimi belli bir düzeyde çözümlemiş kişiler sayılıyor-

lardı. Tek kişilik gruplar başkanlarının soyadlarının iki kere söylenilmesiyle anılıyorlardı: "Çelik-Çelik grubu" gibi. Öbürleri iki soyadının söylenilmesiyle anılıyorlardı: "Çelik-Demir grubu" gibi. Benim grubumun adı da kendi de özeldi: "Timuçin-Timuçin İşi Zor Grubu". Benim gruba öğretmenimiz Bursalı Ahmet, Aletçi Yüksel, Kasap Sabri gibi çok sevimli arkadaşları vermişti. Ben hem topluluğu çekip çevirecek hem de topluluktakilere fransızca öğretecektim. Hepsi benim meyhane arkadaşlarımdılar.

"İşi Zor Grubu Başkanı" olarak arkadaşlarımıza bir yardımım olabildi mi bilmem ama ben bütün bir ömrü bu sıfatla sürdürüp götürdüm. Bütün zor işler bana düştü, ben bu zor işleri omuzladıkça yenileri geldi, bu arada benimle hiç ilgisi olmayan işlerin bana yüklendiğini gördüm. Üniversite öğrencisiyken bunalıma düşen arkadaşlar "Ne olur konuşalım" diye bana gelirlerdi. Ben zaten bunalımlı gençtim. O arada işe gitmem gerekirdi. Böyle şeyler. Hastalıklar, anlaşmazlıklar, itilip kakılmalar derken bir de baktık yaş altmış oluvermiş. Yemin ederim bende ihtiyarlık korkusu diye bir şey yoktur ve hiç olmadı. Benim tek korkum gün gelip ona buna muhtaç olma korkusudur. Biliyorum o zaman birileri altımdan sürgüyü alırken yüzlerini buruşturacak ve ben bin kere öleceğim.

Geçenlerde ölmek hakkını kullanan bir arkadaşın arkasından giderken geç kaldığımı düşündüm. Ölmek hakkını kullanmak konusunda onunla zaman zaman konuştuğumuz, görüştüğümüz, tartıştığımız olurdu. Geç de kalmış olsam gidemem şimdi. Atları hana çekmeden bize ölmek hakkını kullanmak yok. Zaman zaman derinden derine bir dinlenme gereksinimi duyuyorum. Sırtımı şöyle toprağa uzatmak gibi. Artık şunu bunu olmak için, şunu bunu kazanmak için çırpınan insanların olmadığı, sözde dostların, Mehdi'lerin, kabalığı incelik sayan birilerin olmadığı bir yerde olmak ne güzeldir kim bilir. Ah o insanın yakası bırakmayan sorumluluk duygusu olmasa!

ANADOLU'DA TANİN VE ÇETİN BÖREKÇİ

Çetin Börekçi 1970'lerden beri tanıdığım bir aydındı, benim arkadaşımdı hatta dostumdu. Okuyan, araştıran, merak eden bir tarihçiydi. Hele emekli olduktan sonra kitaplıklardan çıkmaz oldu. İğneyle kuyu kazar gibi özenle çalışarak Ahmet Şeref'in *Tanin* gazetesinde çıkan makalelerini toplayıp ve yeni yazıya ve yeni dile aktarıp bize çok önemli bir belge kitabı sundu. Kitabın birinci baskısını yayıncılık serüvenine daldığımız yıllarda biz yapmıştık. Çetin Börekçi o zamandan bu zamana kitabını daha genişletti, üstelik *Anadolu'da Tanin*'e bir de *Arnavudluk'da, Suriye'de, Trablusgarb'de Tanin* ekledi, böylece ortaya iki ciltlik kocaman bir belge kitabı çıktı.

Çetin bana sık sık kitaplıklarda belge değeri taşıyan nice kaynağın bulunduğunu, gelgelelim tembel aydınlarımızın kitaplıklara pek uğramadığını söylerdi. O kaynakların tümü ya da büyük bir bölümü taranabilseydi, onlardan en önemli olanları bugünkü okurun okuyabileceği duruma getirilebilseydi ne iyi olurdu. Kimi aydınlar iş söze geldi mi, ileri geri konuşmayı çok sevdiklerinden, durmadan bir şeylerden yakınıyorlar da iş çalışmaya geldi mi ortalarda görünmüyorlar. Kimileri her fırsatta harf devriminden yakınır, yeni harfler bizi öz kaynaklarımızdan kopardı diye. Ama kimseler çıkıp da bizi eski kaynaklarla tanıştırmak için hiçbir çaba göstermez. İnsanlarımız eski yazıyla yazılmış kaynaklardan uzak kalıyor da yeni yazıyla yazılmış kaynaklara pek mi yakın duruyor? Sait Faik'den, Sabahattin Ali'den, Memduh Şevket'den tek satır okumamış insanlar aydın diye ortalarda dolaşıyorlar. Sonra da Kemal derken a'nın üzerine inceltme işareti koyalım mı koymayalım mı muhabbeti yapılıyor.

Değerli tarihçi Sina Akşin Çetin'in kitabına *Yeni bir Evliya Çelebi* başlığıyla pek güzel bir önsöz yazmış. Sina Akşin şöyle diyor: *"Elimizdeki bu kitap çok değerli bir eserdir, çünkü Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyetin başlarındaki ayrıntılı bir tablosunun vermektedir. A.Şerif Anadolu'da 50'den fazla kasaba ve kente gitmiş, onları anlatmıştır"* A. Şerif'in yazıları her şeyden önce gezi notları niteliği taşıyor. Ne var ki bu gözlemci gazeteci basit bir gezgin olmanın ötesinde bir toplum araştırmacısıdır. Toplumsal yapıyı inceler, yaşamdaki birçok soruna parmak basar. Belli ki bu değerli gazeteci çok belirgin bir dünya görüşüne sahip olmadığından

ortaya koyduğu yargılarda sık sık tutarsızlıklara düşer. Bununla birlikte onun yazılarında Anadolu insanını, özellikle taşranın sınırlı yaşamına sıkışmış kalmış kent ve kasaba insanını çok doğu yansıtan pekçok özellik vardır. Ahmet Şeref'i önemli kılan bir şey de, Sina Aşin'in de belirttiği gibi, eğitime ve aydınlanmaya verdiği büyük önemdir. O Anadolu'nun kalkınmasında bir takım maddi olanaklara kavuşmanın ötesinde bir takım insani değerleri varedebilmeyi amaçlar. Çetin Börekçi kendi önsözünde bir olaydan sözeder. Ahmet şerif bey gezilerini o zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin organı durumunda olan *Tanin* gazetesi adına yapmıştır. Belli ki onun bu geziye çıkışında *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Bey'in büyük etkisi olmuştur. Ahmet Şerif Bey'in Anadolu gezileri, besbelli olayların zorlamasıyla, Arnavutluk, Suriye, Trblusgarp gezileriyle tamamlanmıştır.

Ahmet Şerif Bey Anadolu'da epeyce yer dolaşmıştır. Dolaştığı yerler arasında Bursa, Eskişehir, Ankara, Adana, Mersin, Trabzon, Gümüşhane, Adapazarı, Bolu gibi büyük yerleşim alanları yanında çok küçük yerleşim alanları ve hatta köyler vardır. Ahmet Şerif Bey bize her gittiği yerden toplum manzaraları getirmiştir. Bugünün Türkiye'sini doğru olarak anlayabilmek için elbette o günkü manzarayı çok iyi gözlemlemekte yarar vardır, hatta zorunluluk vardır. İyi ki elimizde böyle çok önemli bir belge kitabı var ve yazık ki elimizde buna benzeyen belge kitapları çok değil. Tarih yazmayı pek sevmeyen bir toplumun üyeleri olarak bu tür kaynakları gün ışığına çıkarsak tarihe epeyce hizmet etmiş, geçmişi iyice aydınlatmış, bugünü daha iyi kavramanın yollarını açmış oluruz.

Kitabın çıkışını görmeden aramızdan ayrılan Çetin Börekçi'ye nur içinde yat derken bu gibi çalışmaları yapanların daha çok olmasını diliyoruz.

ROMANCININ ŞAŞKINI

"Zürafa'nın şaşkını, beyaz giyer kış günü" derler. Romancının şakını da roman yazıyorum diye onun bunun yaşamını çekiştirir. Ne çok yaşam romancısı yetişti son zamanlarda. Bunlar bazen kurguyu bile doğrudan yaşamdan getirip olay ve kişilik sömürücülüğü yapıyor. Basitlikler içinde en basit şeyi yani dedikoduyu çok seven toplumumuz da bu sözde romanları tam bir dedikoducu heyecanıyla okuyup duruyor. Roman denilen şey ilginç yaşamların anlatıldığı bir ortam değildir, insanın belli bir kurgu çerçevesinde olaylar bahane edilerek tam bir titizlikle araştırıldığı bir inceleme alanıdır. Bunu yapabilmek için onun bunun yaşamındaki özellikleri değil insanın temel özelliklerini bilmek gerekir. İnsanı öğrenmeden sanat yapanların musluk tamircisi düzeyini aşamadığını bir görebilseler.

Ölü kaldırıcı ya da olay kollayıcı romancılar özellikle darbeleri pek seviyorlar. Darbelerin ardından gelsin roman. Ne yapıyor burada romancı? Sözde olan bitenin nedenlerine iniyor. Nasıl iniyor? Eh, kendine göre bir şeyleri *kör kör parmağım gözüne* yöntemiyle açıklayarak. Okuyanlar parmak ısırıyor, kitap imzalayacağı zaman romancının kapısında kuyruk oluyorlar. Romancı da bu garip ilgi karşısında dört köşe oluyor. Yazar açısından da okur açısından da tam bir kendini bilmezliktir bu.

Romancı denilen kişi toplumsal sorunları çözümlemekle yükümlü kişi değildir. Böyle bir yükümlülük romancıyı gülünç eder ve romancı olmaktan çıkarır. Romancının dünyasında biz insanı, yaşayan insanı, canlı insanı, bir başka deyişle bir çağın, bir dönemin insanını tüm değerleriyle ve tüm açmazlarıyla yakalamak isteriz. Romancı çözümleyen değildir, gösterendir. O pekçok sorunu tartışsa da daha doğrusu zaman zaman kişilerine bu sorunlarla ilgili sözler ettirse de ondan bir çözüm beklemek yanlıştır. Çünkü romancı belli bir dünya görüşünün hatta belli bir ideolojinin insanı olsa da her açıdan bakan, herkesin gözüyle bakan kişidir. O kendini belli bir açıya yerleştirip başkalarına yani başka açılardan bakanlara veryansın etmez.

Yeni çıkan bir romanı için görüşlerimi soran bir romancımıza *"Keşke bu romanı hiç yazmasaydın"* dedim. Demez olaydım. İşitmediğim söz kalmadı. Zaten daha sonra da bana küserek işi sağlama almış oldu. İnsanlar bir garip, hem eleştiri kaldırmazlar hem de

beni eleştir diye tuttururlar. Eleştiri yağcılığın öbür adı mıdır? Romancımız romanında 12 Eylül'le ilgili ne kadar sorun varsa çözümlemiş, devrimcilerin fasarya adamlar olduklarını bir güzel açıklamıştı. Tartıştık, tartışma sırasında bana şuna benzer bir şey söyledi: *"Ben bütün bunları bilerek, araştırarak yazdım, hiçbirini kafadan atmadım."* Ben diyorum senin işin doğruları anlatmak değil, o diyor ben vallahi doğruları anlattım. Kendini haklı gösterecek bir nokta vardı, o da o kitap imzalayacağı zaman insanların kapının dışına taşacak kadar kuyruk olmaları. Olsun bakalım.

Böyle topluma böyle romancı deyip çıkmak içimizi rahatlatsaydı her şey çok kolay olurdu. Bu toplumun bu işte pek suçu yok. Bir yandan roman olmayan romanları baştacı ederken bir yandan da bunların Flaubert, Dostoyevski, Balzac benzeri ürünler olmadığını biliyor. Ne yapsın, kendi ülkesinin sesini dinlemek istiyor. Bu arada, deyimi hoşgörün, halkımızın biraz da kafaya geldiği elbette doğrudur. Birileri birilerini romancı diye, şair diye, bilmem ne diye tezgahlarken onun bu tezgahı tüm girdisi çıktısıyla kavraması kolay değil. O yüzden iki satırı yanyana getiremeyen bir arzuhalci bozuntusu bize şu ya da bu yolla kendini romancı diye yutturmaya kalktığında bal gibi tongaya düşüveriyoruz. Adamın arkasında destekçileri var ki hem ne biçim!

Romancı dediğin önce insanı tanıyacak. Kitaplardan giderek tanımış olacak, yaşamdan giderek tanımış olacak. Felsefe bilecek, estetik okumuş olacak, toplumbilimin ve ruhbilimin kapısından girmiş olacak. Bu olmadığı zaman roman sanatı da öbür sanatlar da insana hiçbir şey söylemeyecek ölçüde güdük kalır. *Sen beni öv ben de seni öveyim* yöntemiyle romancı olmak ancak darbe yorumcusu ya da yaşam dedikoducusu olmayı göze almaktır. Kendini bilen romancı her şeyden önce insanı tanır, ayrıca kurgulamayı bilir. Her kurguladığı şeyde bir insan gerçeğini açık etmeyi bilir.

SÖZ VE YAZI

Garip takıntılarım vardır. Bazen bir şarkı parçasını ya da bir sözü üç gün dilime dolarım. Uyur uyanır onu söylerim içimden, yorgun düşerim. Geçenlerde dilime bir şarkı takıldı: *"Bir güzel sevdim handan / Ona vuruldum candan."* Sevdiğim bir şarkı olsa bari. Hele o *"Güzel amma vefası yok/ Yalnız cilvesi pek çok"* dizeleri yok mu, kanımı donduruyor. Hem vefasız hem cilveli. Oh, ye Mehmet ye! Biz doğru dürüst adam ararken karşımıza biri çıkıyor, vefasız ve cilveli.Ne demek istiyor bu şarkı? Oradaki *"handan"*ı çözmeden bu işin anlamına varamayız. *"Handan"* yanılmıyorsam güleç, sevinç dolu insanlar için kullanılan bir sıfat. Demek ki adam güleç bir kadın seçmiş. Ne güzel. Herkesin kadın olsun erkek olsun suratından düşen bin parça. Bu adam nasıl etmiş de bulmuş güler yüzlü sevgiliyi? Aşkolsun!

Yalnız biz güler yüzlü diyip çıktık ama işin başka bir yönü, sözün başka bir anlamı olmasın? İşte burada söz yeterli olmuyor, yazının belirleyiciliğine gereksinim duyuyoruz. Sözün özel olarak anlatımcı olduğu yerler var, yazının özel olarak anlatımcı olduğu yerler var. Burada yazı olsaydı anlamı tam olarak sökebilirdik. Acaba bu iki dize nasıl yazılıyor? Şöyle de yazılabilirdi: *"Bir güzel sevdim, Han'dan/Ona vuruldum candan."* Bu da sizin Han kentinden ya da köyünden bir vefasız cilveli kız sevdiğinizi gösterirdi. Şöyle de yazılabilirdi : *"Bir güzel sevdim 'Han'dan /Ona vuruldum candan."* O zaman 'Han' adlı bir yerden, örneğin 'Han' pastanesinden bir güzel sevmiş olurdunuz. Han'ı *Han* diye yazdığımız zaman da sevdiğimiz cilveli kız *Han* mevkutesinde çalışan biri olabilirdi. *"Bir güzel sevdim: Handan / Ona vuruldum candan"* diye yazıyorsanız sevdiğiniz cilveli ve vefasız kızın adı Handan'dır. Şöyle yazıyorsanız iş kolay: *"Bir güzel sevdim, Handan / Ona vuruldum candan."* O durumda bir güzel sevdiğinizi Handan'a bildirmektesiniz. *"Bir güzel sevdim: handan / Ona vuruldum candan"* diye yazıyorsanız bu sevgilinin güler yüzlü tatlı dilli biri olduğunu söylemek istemektesiniz.

Kimileri dili, yazı dili ve konuşma dili olmak üzere ikiye ayırırlar. Bunlar dil bilinci taşımayan kişilerdir. Onlara bakarsanız bilim diliyle edebiyat dili de ayrı ayrı şeylerdir. Bu kişilerin konuşmaları yapma-

cıklı, yazıları da tabanca zoruyla yazdırılmış gibidir. Sözlerini ha bire garip seslerle yazılarını da bol nokta ve virgülle süslerler. Virgül onlara göre bir yazının onurudur. Kötü kemancı iyi keman çalmayı nasıl yanlış ses basmamak olarak anlarsa bunlar da konuşurken ve yazarken kural diye belledikleri formüllerin dışına çıkmamaya bakarlar. Geçenlerde bir kitabımın yeni baskısını düzenlerken eski baskıda dizgicinin öngörüsü gereği binlerce gereksiz virgül bulunduğunu gördüm. O zamanlar aldırmamışım. Virgüllerin atmakla bitiremedim. Virgül manyaklığı diye bir şey var.

Yazarken bazı şeylere dikkat etmek onur adına değil daha anlatımcı olmak adınadır. Ancak, bakın şu kuralcılara, şu noktalı virgül meraklılarına, yazılarının daha anlatımcı olduğunu söyleyebilir misiniz? Cahilliğin bir belirtisi ahlakçılıksa bir belirtisi de dilcilik tir. Durmadan kural koyarlar sözde dilciler. Malherbe XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılın başlarında fransız dilini verimli bir temele oturtmaya çalışırken bu dilin Paris'deki iskele hamallarının dili olacağını söylüyordu. Bu ne demektir? Bu demektir ki dil denilen şeyin gerçek üreticisi toplumdur, toplunun en doğal ve en sıradan yaşayan kesimleridir. Sözün orasına burasına yapmacıklı ses eklemleri yaparak, yazının orasına burasına çeşitli noktalama işaretleri serpiştirerek, durmadan büyük harf mi küçük harf mi tartışması yaparak dili iyi kullanmakta ve geliştirmekte olduğunu sananlar bir güzel aldanıyorlar.

Dilin ne olduğunu iyi öğrenmek ve onu en uygun biçimde kullanmak istiyorsanız zaman zaman mahalle kahvelerine uğrayıverin, çarşıda pazarda onunla bununla sohbet edin, balıkçı hamsi satarken nasıl çocuk gibi seviniyor nasıl çığlık atıyor ona bakın, çocukların oynarken neler konuştuklarını dinleyin, yaşlıların siyaset konularını tartışmalarına kulak kabartın, dil konusunda hiç güvenmediğiniz insanların dili nasıl kullandığına bakın, kısacası dilin gerçek yaratıcılarına başvurun.

AVRUPALI OLMAK

Bildiğim yanlış değilse Yeşilköy'de oturan insanlar İstanbul'un güngörmüş ailelerinin çocuklarıdırlar. Yeşilköy otobüsüne koşturanlar arasında hali vakti yerinde akarcılar,bürokrat eskileri, tüccarlar ve benzerleri ve onların yakınları çoğunluktadır. Bu insanlar davranmayı bilen insanlardır, hatta bizim gibi halktan gelip yerine göre kabalık eden, pot kıran, elini kolunu nereye koyacağını bilemeyen insanlara biraz ters bakarlar. Hatır sormayı, söz çarptırmayı, ince ince sitem etmeyi bildiklerine de kalıbımı basarım. Delikanlıları kanlı canlı, genç kızları zariftir. Başka yerlerde raslayacağınız sonradan görmelere hiç mi hiç benzemezler. Bazı semtler yeni iktisadi dönüşümlerle hallaç pamuğu gibi atılmışken ve buna göre bu semtlerin dokusu tepeden tırnağa değişmişken Yeşilköy olduğu gibi kalmıştır.

Depremde Yeşilköy'ün zarar görmüş olması beni şaşırttı. Yeşilköy'de büyük yıkımlar olmadı belki ama, evlerde bayağı çatlaklar varmış. Toprak çürük bile olsa yapılar sağlam yapıldıysa... dedim ama içime bir kurt düştü. Yoksa Yeşilköy'ün insanları da onca görmüş geçirmişliklerine karşın buralı olmanın bazı koşullarına mı yenildiler? Bir toplumun seçme kesimini de oluşturuyor olsanız sonunda o toplumun insanısınız, o toplumun göreneklerinden ve alışkılarından size bir şeylerin bulaşmış olması çok doğal. Derken benim Yeşilköy üzerine görüşlerim bir akşam vakti birden değişiverdi. Bunun nasıl olduğunu sizlere anlatmadan edemeyeceğim.

Ben Bakırköy'e genellikle trenle giderim. Daha doğrusu Bakırköy'den İstanbul'a gider gelirken daha çok treni kullanırım. Şu yaşıma geldim minibüsçülere alışamadım, bundan sonra da alışabileceğimi sanmıyorum. Pek seyrek olarak, işten eve dönerken Bakırköy için Yeşilköy otobüsüne bindiğim olur, pek seyrek yaparım bunu. Geçenlerde Eminönü'nde atlayıverdim iki katlı yeşil otobüslerden birine, çıktım üst kata. Adam ön cama kocaman yazmış: *"Lütfen cep telefonlarınızı kapalı tutun."* Kimin umurunda! Eminönü-Bakırköy arasında enaz yirmi kişi cep telefonuyla konuştu. Yanımdaki süslü bayan iki kere konuştu, her iki konuşmasında da Yeşilköy'e doğru gitmekte olduğunu birilerine bildirdi.

Değerli dostlarım, şu bileşik kaplar yasası dedikleri şey fizikten çok toplumda geçerli belki de. Bir toplumun şurası nasılsa burası da

öyle oluyor. Ayrılıklar birer görüntüden başka bir şey değil. Üstünü kazıdığınız zaman alttan ne çıkıyor siz ona bakın. Demek ki bu toplumun üst kesimleri bile bilimin kesinliğine, teknolojinin belirli özelliklerine inanmıyor ya da aldırmıyor. Böyle insanların depreme dayanaklı ev yapmaları ya da yaptırmaları beklenebilir mi? Belki milyon kere anlatılmıştır, yeni fren düzenleri cep telefonlarından etkileniyor diye. Bizim gibi yarı ömrü sokakta geçmiş insanlar anlamasa bir şey diyemezsiniz. Ama toplumun seçkin insanları en önemli konular karşısında "Adam sen de!" diyebiliyorsa bunda durup düşünmemiz gereken bir şeyler var demektir.

Çok şeyi yalıtık olarak ele aldığımız için bazı gerçekleri gözden kaçırıyoruz. Örneğin işkenceyle otobüste cep telefonunu açık bırakmak arasında bir ilişki göremiyorsanız toplum sorunları karşısında tam anlamında eksikli bir bilinç içindesiniz demektir. Vergi düzenindeki bozukluğu tutuculuktan, eğitimdeki kötü koşulları yöntemsizlikten, bilinç yetmezliğini tıp dünyasının açmazlarından ayrı düşündüğünüz zaman bir yere varamazsınız. Bu sorunların tümü birbirine bağlı sorunlardır, bu sorunların tümünde bir toplumun dünyaya bakış biçimindeki sakatlıklar belirleyicidir.

Bir toplumun insanları bir takım eksiklikler, yetersizlikler, sakatlıklar için durmadan birbirlerini suçlarlar. Oysa bir toplumun insanları arasında bütün bu olumsuzluklar yönünde belli bir suç ortaklığı sözkonusudur. Neyi nerede eksik tuttum? Neyi yanlış yaptım? Neyi yapmam gerekiyordu da yapmadım? Bu soruları insanlar kendilerine sormadan onu bunu suçlamaya girişiyorlar. Belki Yeşilköy'de oturan bu seçkin insanlar da toplumdaki sakatlıklardan en azından boş zamanlarında yakınmaktadırlar. Onlardan biri çıkıp da kendine şöyle der mi? *"Herkes işi bir yanından savsaklıyor, ben de şurada ve şurada yanlışlar yapıyorum. Ödevlerimi yeterince yaptığımı söyleyemem. Hatta bazen yapmamam gerekenleri de yapmış olabilirim."* Der mi? Hiç sanmıyorum.

DÜZENDEN YAKINANALAR

Bu düzenden en çok yakınanlar bu düzeni bu duruma getirenler arasından çıkıyor. Darbeleri alkışlıyorlar, sonra yavaş yavaş işin kokusu çıkmaya başlayınca başlıyorlar mırıldanmaya. Bir yanlışı bir yanlışla gidermeye kalkıyorlar, yeni bir formül düşünüyorlar ve onu yaşama geçirmek için kolları sıvıyorlar, bu defa onu da beğenmiyorlar, başlıyorlar söylenmeye, bu böyle sürüp gidiyor. Pislik pisliği doğurunca hoşnutsuzluklarını bildirerek işin içinden sıyrılmaya bakıyorlar, demiyorlar ki bu oluşumlarda bizim de şu kadar payımız var. Gerçekte neyi isteyip neyi istemedikleri belli değil, istedikleri, bilerek istedikleri tek şey kendi çıkarlarına çalışacak bir düzen. İyi ama, bu düzen onların çıkarına çalışmıyor mu? Onların çıkarına çalışıyor ama onlar kendi çıkarları için daha sağlam bir düzen istiyorlar.

Daha sağlam düzeni koyacak güçleri yok. Bir kere, en küçük çıkarlarından bile vazgeçmeyecek kadar açgözlüler. İkincisi insanla ilgili bilgiden yoksunlar. Evet, insanın karmaşık geçmişiyle ilgili yoğun bilgileri yok, bu yüzden geleceği tasarlama konusunda çok güçsüzler. Gelecekle ilgili sağlam görüşleri yok. Yapabildikleri tek şey gerçeklikte karşılığı olan ya da olmayan bir takım kalıp sözleri ezberlemek. Her dönemde ağızlarına bir şeyi sakız ediyorlar, şu sırada da bilir bilmez "globalleşme"yi taktılar dillerine. Yarın bir başka şeyi takarlar. "Postmodernizm"in ne olduğunu kendileri de anlamadılar. Anlasalar onu iyi bir şey diye yutturmaya kalkacaklar. Anlamış gibi yapanlar var, onlar iyiden iyiye gülünç düşüyorlar.

Bu saçmalıklarda cahilliğin elbette büyük payı var. Cahillik saçmalatır, cahillik saldırgan kılar, cahillik aptalca kendine güvenmenin koşullarını sağlar... Bu işte bir de kötü niyetin belirleyici olduğunu unutmamak gerekir. Kötü niyet ne anlamda mı? Doğru dürüst bir düzen istemiyorlar, kafalarına göre bir düzen istiyorlar. Kafalarına göre istedikleri düzenin kendileri için elverişli olmadığını, daha doğrusu kendileri için bile uygun olmadığını göremeyecek durumdalar. İnsanların kendilerini kolay yollardan benimsettikleri bir toplumda, herkesin zordan kaçtığı ve kolayda karar kıldığı bir toplumda en belirleyici çözüm yolu sezgisel çözüm yoludur.

O zaman araştırmaya, yöntemli yönelişe, kaynağına inmeye gerek görmeden bir şeyi benimsemek ya da yadsımak tek yol olacak-

tır. İlk aklına geleni doğru saymaya alışmış insanların yaptığı buluşlar boş çıkıyor, yaptığı evler yıkılıyor, yazdığı romanlar okunmaz oluyor... Fıkrayı bilirsiniz. Bir köyün bütün insanları akılsızmış. Aralarında biri, Akıllı Mehmet diye anılan biri biraz daha akıllıcaymış. Köyün insanları güç bir durumla karşılaştıkları zaman Akıllı Mehmet'in görüşüne başvururlarmış. Bir gün gene bir güçlük karşısında kalmışlar. Adamın biri ağaca çıkmış, inemiyor. Akıllı Mehmet'i çağırıyorlar. Akıllı Mehmet bir süre düşündükten sonra çözümü buluyor. *"Bana uzun bir ip getirin"* diyor. *"Ne yapacaksın ipi?"* diyorlar. *"Bir gün kuyuya düşmüş bir adamı beline ip bağlayarak çıkardıklarını gördüm, burada da üç aşağı beş yukarı durum aynıdır. Ben de onların yaptığı gibi yapacağım!"* Ağaçtaki adama ipi uzatıyorlar: *"Beline sıkı sıkı bağla bunu!"*

Bu eksik kafa her türlü olguyu yanlış değerlendiriyor, her türlü oluşumu yanlış anlıyor. Örneğin cumhurbaşkanlığı kurumu simgesel bir kurumdur, bir onur kurumudur, işlevselliğinden çok temsil gücüyle seçilen bir kurumdur. Oradaki insan yönetimdeki üstünlüğüyle değil temsil yeteneğiyle ilgi çeker. Davranışlarıyla, inceliğiyle, söz söyleme gücüyle, gerektiğinde şakacılığıyla ve her zaman hoşgörüsüyle ilgi çeker. Bu toplum, gazeteci kardeşlerimizin de yoğun çabasıyla bu kurumu bir "babalık" kurumuna dönüştürüverdi. Şaşırtıcı olan, en ciddi görünen insanların bile cumhurbaşkanı için "baba" sıfatını kullanmakta sakınca görmemeleridir.

İnsanlığın önünde gitmek var, insanlığın içinde yürümek var, insanlığın arkasından sürüklenmek var. Bu kafa insanı ancak insanlığın arkasından sürüklenir duruma getirebilir. İnsanın önünde gitmek bir lüks otomobili gözünü karartıp saatte iki yüz kilometre hızla sürmek değildir. İnsanlığın önünde gitmek insana geleceğin kapılarını açmada öncü olmak demektir. Bunun için de her şeyden önce ahlaklı olmanın bir zorunluluk olduğunu unutmamak gerekir. Ancak ahlaklı ve bilgili insanlar bir yaşamı bir düzenden bir düzene geliştirerek götürmeyi başarabilirler. Ahlakın ve bilginin olmadığı yerde her şey bu kadar olur.

İNSANIN KÖTÜLÜĞÜ

Son yaşadıklarımız bize *insanın kötülüğü* sorununu düşündürüyor. Katolik din adamlarının düşündüğü gibi insan özünde kötülüğe eğilimli bir varlık mıdır? İnsanoğlu ussal düzeyde iyi sorununu irdelemeye yirmi beş yüzyıl önce başladı. Özellikle XVI. yüzyılın insancıları insan olma koşullarını araştırdılar, bize insan olmanın değerini göstermeye çalıştılar. İnsanlığın insan olma yolunda yoğun bir çaba içinde olduğu kesin. Gene de şu ya da bu nedenle şurada burada insanın türdeşini boğazlamakta hevesleri olduğu görülüyor. Hiçbir kötülük gerekçesiz yapılmaz, kimse çıkıp da *ben kötülük olsun diye kötülük yaptım* demez. Kötülüğün tülden, kadifeden, ipekten kılıfları vardır. Birçok kötülük çok zaman düşünülüp tartışılmamış olan birçok *yüce değer* adına gerçekleştirilmiştir. Yüce değer pekçok insanı insan olmaktan çıkarıp kurda, kaplana, boa yılanına dönüştürmüştür. Hep söylerler. Hitler'in generalleri son derce efendi adamlardı derler. Ne var ki efendilik her şeyi belirlemiyor.

Asıl belirleyici olan sanırım bilgidir, görgüdür, kültür düzeyidir. Pek haklı olarak Sokrates ahlaklılıkla bilgililik arasında belli bir ilişkinin varolması gerektiğin bildirmişti. Yalnızca yaşam deneyleri bizi ahlaklı kılmaya yetmez. Ahlaklılığın altında, gerçek anlamda ahlaklılığın altında yoğun bir bilgi birikiminin olması gerekir. Ancak gerçek anlamda insan bilgisiyle donanmış kişiler insanın değerini bilebilirler. Ben insanı tanımıyorum ama onu seviyorum ve onun iyiliğini istiyorum diyenlere aldırmayın. İnsanı tanımayan onu kabasaba yollarla yola getirmeyi düşünür. Onun bir düşüncesi de kendi kafasına tartışmadan aldığı bilgilerin doğruluğudur. Kulağına üç beş kalıp düşünce fısıldanmış, böylece kafasını birkaç doğru yanlış bilgiyle doldurmuş kişi kendinde dünyayı değiştirmeye yetecek güçlerin bulunduğunu sanır. Bakın sağınızdaki solunuzdaki cahillere, dünyayı nasıl yönetiyorlar ya da yönettiklerini sanıyorlar.

Toplumumuzdaki bütün pisliklerin bilgi eksikliğinden ya da kabaca söylersek cahillikten geldiği kesindir. Bu toplumda eğitimi ciddiye almayanlar hatta eğitimi kafalarına göre koşullayarak insanları koyun gibi güdebileceklerini sananlar kör cahil insanlardı. Ellerinde diploma diye adlandırılan cehalet belgeleriyle topluma şöyle domuz tarlaya girer gibi bir daldılar mı insan olmak adına ne değer varsa

hepsini silip süpürüyorlardı. Elbette onlar bütün bunları kötülüklerinden değil cahilliklerinden yaptılar ya da daha doğrusu cahilliğin getirdiği kötülüklerle yaptılar. İnsan doğuştan iyidir. Bu konuda Sokrates'den Jean-Jacques Rousseau'ya kadar pekçok düşünür fikir birliği içindedir. İnsan temiz doğar ama onu içine girdiği kirli toplum bozuverir. Ondan sonrası kısır döngüdür, buzulmuş bozulmuşu çağrılar ve bu böylece sürer gider.

Çarşıya çıkmak istemiyorsunuz. Nedeni, kötü eğitilmiş bir adam yılışarak ya da eşekleşerek sinirinizi bozabiliyor. Bir devlet kurumuna başvurmak istemeyişinizin nedeni de aynı. Bir masa başına geçmeyi tahta geçmek gibi gören zavallı bir adam ya da görgüsüz kızcağız bakışıyla duruşuyla aklı sıra sizi aşağılarken kendine bir yükseklik payı çıkarıveriyor. Öğretmeninize soru sormak istemiyorsunuz, çünkü beyefendi sorunuzu alır almaz kasılmaya ve sizi küçültücü tavırlar almaya başlıyor. Sağdan soldan para çarpıp üç kitap yayımlamış adam Napolyon Bonapart gibi duruyor. Bir insanın içini açtığınız zaman onda bir avuç insanlık bulabilirseniz seviniyorsunuz, o bir avuç insanlık çok zaman çuval çuval eşekliklerle boğulmuş oluyor. Ne yapacaksınız, kendinize kapanıp dünyaya mı küseceksiniz?

İnsan kötü değildir ama onun insanlığını tam olarak gerçekleştirebilmesi için cahillikten kurtulmuş olması gerekir. Oysa cahillik gün geçtikçe derinleşiyor, yayılıyor, tehlikeli olmaya başlıyor. *Cahilden korkma, okumuştan kork* formülüyle bu ülkede cahilliği kurumlaştırmaya çalışanlar -ki onlar da cahildiler sonunda- amaçlarına ulaştılar. Her ileri düşünceyi yerinde boğmaya kalkmanın ne anlama geldiğini şimdi pek güzel görüyorlar ama iş işten geçmiştir. Ayrıca onların cahilliğe olan güvenlerinin sarsılmış olduğunu da sanmıyorum. Çünkü gerçek anlamda cahil insan bilginin insana sağlayacağı yetkinliği, bilginin insana sağlayacağı erdemliliği görüp anlayamaz ki. Onun gözünde dünya cıvık bir hamurdur, neresine bassan orası çöker.

AĞIRLIKLI ADAM

Eleştirmeyeceksin. Asla eleştirmeyeceksin. Eleştirirsen küçük düşürmüş olursun. Küçükler kendileri düşerler, kimse kimseyi küçük düşüremez, bunu hiç mi hiç anlatamazsın. Toplum eleştiriye alışık değil. Kişileri de kurumları da eleştiremezsin. Kişileri yaradana sığınıp eleştirsen bile kurumları hiç eleştiremezsin. Eleştirebilmek için *ağırlığı olan kişi* olmak gerekir. Toplum ağırlıksızlarla dolu. Eleştirinin olmadığı yerde yağcılık geçerlidir. Toplumsal ilişkiler buna göre "abilik düzeni"nde yürür gider. İlkel toplumlarda kurumsal ilişki yoktur, yüzyüze ilişki vardır. (Bu toplumun insanları "birebir" sözünü boşuna mı ikide bir kullanıyor?)

- Hasan abi, n'aber abi, şu bizim kızın işini bir yapıver abi be, gözünü sevdiğimin abisi, ben senin şeyini yiyeyim...

Vaktiyle Almanya'da kurlu düzen insanları tir tir titretirken, aydın sanılan ya da sayılan insanlar o durumda dillerini katlayıp ceplerine koymuşken Beethoven basıyor kalayı. Yapma diyorlar, dinlemiyor. Neden? Onun ağırlığı vardır. Tolstoy da koca çarlık rejimini karşısına almıştı, o kadar güçlü duyuyordu kendini. Çarın çevresi bir ara *"Bu adamı ne yapsak?"* diye düşünecek olmuş. Kafası çalışanlar engellemişler. *"Aman, dokunmayalım, ne yapacağı belli olmaz"* demişler. Yazarlarımızdan birine 12 Eylül'den sonra pasaport mu vermemişler ya da çıkış yasağı mı koymuşlar, pek anımsayamıyorum,geçmiş zaman. Üzgündü bu yazarımız, biraz da öfkeliydi. *"Yazardan da korkmuyorlar"* dedi. *"Bizim neyimizden korksunlar?"* dedim ben de. Evet, bizim neyimizden korksunlar? Basitlikler, bayağılıklar, yalancılıklar, kolaycılıklar, sorumsuzluklar, kıskançlıklar birbirini destekliyor. Çirkinlikler güzel örtüler altında sunuluyor bize. Pırıl pırıl görünümlerin altında yılanlar oynaşıyor. İşte bu durumda en çok duyduğumuz gereksinim ağırlıklı adam gereksinimidir. Ağırlıksız adam istemediğimiz kadar. Ağırlıksızlıklar her yerde salkım saçak.

Ağırlıklı olmak zor iştir, hem bir bilgi hem bir ahlak işidir. Herkesten ağırlıklı olmasını bekleyemezsiniz. Susmuşları, mahalle boyutlarında düşünenleri, sululuları, yalakaları olmayan bir toplum neye benzer? Ağırlığı olan insanlarda olmalı ki toplum küçüklerin elinde kalmasın. Ağırlığı olan insanların bulunmadığı yerde insanın geleceği

raslantıya kalmıştır. Çokbilmiş yarı cahillerin dört bir yanı kapladığı ortamlarda eğitim de, sağlık da, yaşam güvencesi de, adalet de, erkler ayrılığı da, vergi düzeni de allahlıktır. Böyle bir ortamda en büyük suç eleştiri suçudur. Birini eleştirmeyegörün, hemen birileri sinsi sinsi karşınıza dikilmeye kalkacaktır. En azından eli bele koymalar, göz devirmeler, sözde alaylı sırıtmalar ve kişnemeler...

Kaba eleştirinin, köksüz eleştirinin, iyi düşünülmemiş eleştirinin bir topluma, bir topluluğa, bir kuruma, bir kişiye iyilikler getireceğini elbette söyleyemeyiz. Eleştiri için ağırlıklı insan gerekir. Bildiğini bilen insan, bilmediğini bilir gibi yapmayan insan, uzmanlığa saygısı olan insan... İyi ama nerede o ağırlıklı insanlar? Üç kuruş görünce gözleri parlayan ve üç kuruşun hatırına dün söylediğinin bugün tam tersini söyleyebilen yeni zaman sofistlerinden mi bekleyeceksiniz ağırlıklı olmayı? Gün yirmi dört saat kurulu düzene şapka çıkaran ilerici-aydınlanmacı aydınlardan mı? Burada bir döngü var. Kısır tutumlarla sağlıklı toplumu oluşturamazsınız, sağlıklı toplumu oluşturmadan eleştiriyi kurumlaştıramazsınız.

Cahillik eleştiriyi götürürken kabalığı getiriyor. En insani işi yapanların bile yüzünde ışık yok. İnce ruhlu diye bilinen ikinci cins kabalıkta birinci cinsle yarışıyor. Öyle ya kabalıkta da ondan geri kalmayacak, inat bu, Doktor hastasına, öğretmen öğrencisine, memur eshab-ı masalihine kötü davranabildiği zaman kendini mutlu duyuyor. İnançlı kendini aşağılayacak bir yetke bulamadığı zaman tedirgin oluyor, zavallı kadınlar iki paralık adamlardan azar işitebilmek için televizyonlara telefon ediyorlar...

Ağırlıklı adam, neredesin? Bırak ünü unvanı, parayı, rahatlığı, şunu bunu, kendini ortaya koy. *"Ben varım"* diye bir bağır var gücünle. Ağırlıklı adam, senin şöyle dediğini duyar gibiyim: *"Kendimi ortaya mı koyayım? İyi ama ben yokum ki. Ben düş bile değilim. Kendimi bir türlü kuramıyorum. Çünkü gerçek insan olmak zor!"* Ağırlıklı adam, olsan ne iyi olur!

Ahmet Şerif'in XX. yüzyıl başlarında *Tanin* gazetesinde yayımlanan gezi notlarından rahmetli arkadaşım Çetin Börekçi'nin oluşturduğu *Anadolu'da Tanin* adlı kitap benim başucu kitabım oldu. Türk Tarih Kurumu'nun yayınları arasında çıkan bu çok değerli kitaptan size bazı alıntılar yapmak istedim. Bunu bir kolaya kaçma diye düşünmemenizi çok isterim. Adam yazacak konu bulamadı, günlük siyasetle de pek ilgilenmiyor, havadan sudan yaza yaza bıktı, bize şimdi bir kitaptan alıntılar yaparak bu haftayı geçiştirmeye bakıyor demeyin ne olur. Ben yazı yazmakta zorluk çeken bir arkadaşınız değilim. Bizim için ömür biter, söz bitemez. Ben size o dönemin yaşamından bazı kesitler sunmak istiyorum. Gelin sizinle 1911'in Kasımpaşa'sına gidelim.

"Fakat, daha Kasımpaşa'ya varınca, gayet pis ve ağır bir koku içinde kalmıştık. Bu koku, insanı bayıltacak, yaşadığına pişman edecek kadar rahatsız ediyor, gözlerinizi yaşartıyor, burnunuzu dolduruyordu. Sordum, etrafı gösterdiler ve bu koku sırf Kasımpaşa'ya mahsustur dediler Gerçekten lağımlar, diğer tarafta yıllık çamurlar, odunlar, kömürler, özetle, iğrenç görünüşleriyle koku yaymakta birbirleriyle yarış ediyor zannedilen birçok şeyler hep buraya toplanmıştı. Hele, bir tarafta şekliyle dere, fakat içindekilerle bir lağım bulunuyordu ki onun görünüşüne bakmak kerahet-i tahrimiyye ile tam bir haram meydana getiriyordu. Son günlerde dereye atılan kirecin de hiçbir etkisi görülmüyordu. Dere, hür ve müstakil, servetini bakanlara göstermekte, tabii kokularını devamlı yüzünüze ulaştırmada, bütün duygularınızı burada bulunduğunuz müddet içinde hakimiyeti altında bulundurarak zaferini ilan etmekte devamlı ve ısrarlıydı. Bu pis şeylere ve manzaralara bakmaya kendimde kuvvet bulamayarak, fakat, olduğum yerde kalarak düşünüyordum. Acaba, diyordum, bunların temizlenmesi, kaldırılmasıyla buranın kendine has güzelliklerinin kaybolacağı mı düşünülüyor da bunları bırakamıyorlar?"

"Bahriye nezareti burada göze batıyor. Madem ki komşularına benzemiyor o halde buranın letafetini bozamasın, başka bir tarafa kaldırılsın ve Kasımpaşa iskelesi kendi özel, seçkin

manzaralarıyla başbaşa kalsın! Yukarı doğru giden yolu takip ederek yürüdüm, sol tarafımda kahvehaneler vardı. Bunların biri önünde, alçak bir iskemleye bir kadının oturduğu ve etrafında birkaç kişi bulunduğu görülüyordu. Bir islam kadınının kahvehane önünde oturması ihmal edilemeyecek bir manzara olduğundan, yanlarına doğru sokuldum, anladım ki bu Kasımpaşa'nın meşhur falcı ve muabbiresi Topal Havva Hanım'dır. Şimdi yanında bir erkeğe hafif bir şeyler anlatıyor, belki bakıverdiği falının ne dediğini söylüyordu. Bu Havva Hanım Kasımpaşa'da meşhur bir simaymış, türlü türlü şekillerde fala bakar, rüya tabir eder, gaibden haber verir, kaybolmuş bir şeyin yerini söyler, perilerle görüşür, özetle her şeyi bilir bir nadire-i devran imiş; her gün kadın-erkek birçok iş sahipleri Havva Hanım'a başvurur, ihtiyaçlarının sebeplerini ve sonuçların anlar, rüyalarını tabir ettirir, dertlerinin devasını alır, sonra da az çok bu muhterem kadının hakcağızını vererek, çoğunlukla memnun geri dönerlermiş."

"Yukarı doğru gittiğim sokağın sol tarafında kahvehaneler birbirbirini takip ediyordu. Bunların hemen hepsi gramofonlarını kurmuşlar, birer darülmusiki halini almışlardı. Her makinanın borusundan başka bir makamın başka bir nağmesi çıkıyor. Kahvehaneleri doldurduktan sonra bütün sokakları da istila ediyordu. Bu nağmeleri kahve müşterileri, dışardan gelip geçenler tam bir lezzet ve merakla dinliyor dinliyorlardı. Doğrusu, ilk manzaradan sonra Kasımpaşa kahvecilerinin bu musiki ziyafetleri hoştu, ince bir gönül alıcı karşılamaydı! Güya kahveciler iskeleye çıkınca sinirleri ayaklanan yabancıları musikiyle tedavi ile, hastalığın devirlerine ve safhalarına baş eğmekten engellemeye çalışıyorlardı. Yukarı doğru devam ettim. Bir çarşıyı geçiyordum. Sol taraf hemen kahvehane olmak üzere, sağ taraf bakkallar, dolma yapacağı kabağı sanatkarane oyarken yanındakilerle muhabbet eden, çırağa darılan aşçılar, daha bazı esnaf vardı..."

İnsan bu gibi metinlerle karşılaşınca geçen zaman gerçekten geçen zaman mıdır diye düşünüyor. Kasımpaşa bugün daha mı güzel kokar? Gramofondan renkli televizyona neler değişmiştir? Dünya değişmiştir de Kasımpaşa olduğu yerde mi kalmıştır?

İNSANI SEVMEK

İnsanı sevmek ya da insanları sevmek konusu bana her zaman Sait Faik'i düşündürür. O ne kadar sevdi ve ne kadar sevildi, yüreğini göremediğimiz için bunu bilemeyiz ama, kırk sekiz yaşında bu dünyadan ayrılışı yapayalnızlığında sevgisizlik motifinin belirleyici olduğunu duyurur bize. Yazdıklarında sevilmek için ve sevmek için can atan, ama sevginin her iki biçiminde de eksikli olan bir garip kişinin sezgileri baskındır. Erken ölümü, Milena'nın Kafka için söylediği şu sözleri düşündürür bize: *"Çok sürmez ölür, bak görürsünüz."* Bir Kafka ve bir Sait Faik olmak belki de içten içe gelişen yıkımlara, görülmez dağılımlara ve sonunda erken ölümlere aday olmaktır. Onlar dünyayı ve özellikle insanı çok sevmenin, buna karşılık insanla tam bir bağlantı kuramayarak dünyada iğreti kalmanın renk renk acılarını yaşadılar.

Gene de insandan uzun uzun yakınmadılar, hep bir şeyleri, olumsuz bir şeyleri olağan sayar gibiydiler. Kafka'nın o işkence makinasını çok sıradan bir şeymiş gibi anlatışında acılı bir anlayışlılığın görünümleri yansır. Sait Faik ikide bir insana sevgiyle, umutla, sevinçle yönelir, zaman zaman onda beklediğini bulamamış insanların sıkıntısı duyulur: *"Bu insanları sevmek sözü hayali bir şey değil ama galiba biraz teorik. Yoksa öyle insanlar var ki kafasından tutup koparmak aklımdan geçmese bile başkasının aklından geçebilirse ve bunu yaparsa ben nihayet bir yazıcıdan başka bir şey olmadığım için mazur görürüm. Yine öyle insanlar var ki yanlarına sokulmak zehirlenmekle müsavidir!"*

Balıkçının ölümü adlı öyküsünde sorar o: *"Nerede insanlar?"* Bu ona göre *"son sual"*dir. Evet, nerede insanlar, gittiler mi, yoklar mı, hiç olmayacaklar mı? Gene de insan vardır. Gene de insan güzeldir, umut verir insana varlığıyla. *Yağmurlu havada*'da alabildiğine duygulanır Sait Faik: *"Çok defa dikkat ettim. Kar yağarken bir de böyle sağanaklı havada insanlar harikulade güzeldir."* Yazar insanı sevmek konusunda zorlamakta mıdır kendini? İçiyle dışıyla ve her şeyiyle insanı mı yoksa yağmurlu bir havada bir insan görünümünü mü sevmektedir? Evet, eşsiz güzellikleri sözveren insanla güzelliklerin baş düşmanı gibi görünen insan aynıdır. İnsanın bir yanı güzele bir yanı çirkine adanmış gibidir. Güzele dönük insanlıkla çirkine dönük insanlık bir bütün oluşturur gibidir.

Sait Faik bir yaşam ustasıdır, bir yaşam tutkunudur. İnsanlar şöyle ya da böyle olabilirler, ama yaşam alabildiğine güzeldir. İnsanların dışında bir yaşam sözkonusu olabilir mi ama? Evet, *her şeye karşın yaşam* formülü Sait Faik'in temel davranış kuralı gibidir. İnsan yaşamın tadına varmalı, insanda rasladığı çirkinliklerden bir yıkım payı çıkarmamalıdır. Bu yüzden, bu bakışıyla yada, Sait Faik kötümserlik duygularından uzaktır. *Havada bulut*'da şöyle der: *"Dört bir tarafını randevu evi, genelev sarmış, her karanlık köşe başında bir genç kızın kokusu koklanan bu mahallede rakı, frengi, veremle bile yaşamak yaşamaktır."* Yaşam bütünüyle güzeldir. Yaşamak doğada olmakla eşsiz güzellikte bir iştir. Gene de insansız doğanın yeterince güzel olduğunu söylemek zordur. Sorun döner dolaşır insana gelir. Her şey insanda başlar insanda biter gibidir. Sait Faik doğayı şöyle anar: *"Tabiat çırılçıplak, hatta zelzelesi, fırtınasıyla bile güzel, özlenir bir şey. Bizi kucaklamak, bizi avutmak, bizi çalıştırmak, bize öğretmek için neler yapmaz. O artık bir sır değildir. Bize bir saadeti bağıran, bizi yaşamaya çağıran bir bütündür."*

Bu kadar güzel bir doğadır ama insan onu kendi zavallılıkları çerçevesinde bozmuş, rezil etmiştir. Kocaman bir yarıştadır insan, dünya çirkinleştirme ve pisletme yarışındadır. Çirkinleştirdiği dünyayla çirkinleşir, pislettiği dünyayla pislenir. *Ketenhelvacı*'da Sait Faik şunları söyler: *"1942 senesinde 12.5'luk kundura yaldızı kutusunu 125 kuruşa satan Kevork Efendi'nin yanıbaşında bir ketenhelvacının yaşaması ne garip şey! O İstanbul'da ki senelerce kocaman dükkan sahipleri, birçoğu memur insan kalabalığına bir tek muhabbet nişanesi taşımadan zengin olmuşlardır. Fakat doymamışlardır. Bir lamba şişesinden yüzde yüz kar, bir makaradan 50.000 lira yapmak usulünü öğrenmişlerdir. Kocaman camekanlarda isimleri büyük dükkanlar birdenbire insanların muhtaç oldukları her şeyi yasaklamışlardır Yahut hiç sıkılmadan adeta günde bir liradan bir ay durmadan zam yapmışlardır. Bu ayakkabı yedi liraydı. Otuz yedi liradır. Ama bunlar geçen sene otuz kuruştu. Yine otuz kuruşa bulunmuyor ki. İsterseniz bir tane bulabilirsiniz. Fiyatı üç liradır. Üç liraya yirmi tane bulabilir misiniz? Yirmi tane değil beş yüz tane bulunur..."*

Sait Faik insanı kuru kuru seven biri değildi.

DÜZEY SORUNU

Şu kişiye ya da bu kişiye zaman zaman şu ya da bu nedenle kızdığımız olur, bu adam nasıl olur da böyle davranır deriz. Oysa haklı değilizdir, o adamın bilinç koşullarını ve yaşam koşullarını gözönünde tuttuğumuzda ona kızmamamız gerektiğini anlarız. Ben pekçok kişi karşısında şu duyguya kapılmışımdır: acınacak adam, ama acımak bize uymaz. Gerçekten acıma duygusu çirkin bir duygudur, birinin aşağı durumunu onaylamakla belirgindir. Biz daha çok acımayı biliriz sevmeyi beceremeyiz de. Acımada çirkin olan bir şeyde alttan atla varlığını duyuran "çok şükür halimize" rahatlığıdır.

İnsanlar yaşama eksik bilinçlerle, yetersiz bilinçlerle, bulanık hatta yabancılaşmış bilinçlerle katılıyorlar. Yaşam konusunda , ölüm konusunda, siyaset konularında daha doğrusu her konuda rahat rahat görüş ortaya koyabilen pekçok insan gerçekte bir takım kalıp bilgileri yinelemekten öteye geçmiyor. İnsanlar *ortak bir kafayla* düşünüyorlar, bu kafa toplumdaki herhangi bir kesimin ortak ürünüdür. Oysa insan olmak yepyeni olmaktır, her şeye yeni bir gözle bakmaktır. İnsan olmak her şeyden önce kendi olabilmektir. Kendi olmaktan çok başkası olan, örneğin kocası olan, hocası olan, anababası olan pekçok insan düşünmek adına ve eylemde bulunmak adına düpedüz havanda su dövüyor.

Bu yetersiz kafalar sürekli etiket yapıştırmakta, durmadan toptancılık etmekte, bir yaşam gerçeğini didik didik ayrıştıracak yerde yakıştırmalarla yetinmektedir. Elimizde ne olduğu bilinmeyen bir enflasyon canavarı var, her gün ha öldü ha ölecek diye bekliyoruz, adam semirdikçe semiriyor ve semirirken birilerini de semirtiyor. Bir trafik canavarı kimseyi umursamıyor, burnunun doğrusuna gidiyor. Enflasyon canavarı iktisadi koşulların tümüyle dışında, nereden gelmişse gelmiş bir acayip yaratıktır ki bize kazancımızı haram ediyor. Trafik canavarı yolların kötülüğünü, sürücünün geri kalmışlığını, yayanın beyinsizliğini unutturuyor.

Bir ara birileri birilerini tinerci ilan edip çıktı, iki günün içinde toplumda bir *"tinerci"* kategorisi oluştu. Ne yapalım bu tinerci gençleri? Ne yapacağız, öldürelim, kafalarını patlatalım... Kimse bu zavallı insanların toplumda kendine bir yer açamamış kesimlerin, dökülen kesimlerin raslantıyla dünyaya gelmiş ürünleri olduğunu, bu

insanları topluma yerleştirmek gerektiğini düşünmek istemedi. Hiçbir umudu, hiçbir sevinci, hiçbir gelecek inancını kafasında ve yüreğinde duymadan ergenlik yaşına gelmiş bu genç insanların ne olmasını beklerdiniz? Toplumun bir başka zavallı kesimi, budalaca bir ahlaklılık gösterisi içinde bu çocukları nasıl yok edebileceğimizin hesaplarını yapmakla vakit geçirdi bir süre. Derken yaşamla hiçbir ciddi bağı kalmamış bir iki genç bir arkadaşlarını boğazlayınca bu defa *şeytancılar* sorunu çıktı karşımıza. Adını koy, etiketini yapıştır, çekil kenara. Garip olan o genç adamların tipinden ve giyiminden giderek toplumdaki bir gençler kesiminin mahkum edilmesiydi ki, buna bebekler bile beşiklerinde kahkahayla gülerler.

Birileri beni soyduğunda, bana yalan söylediğinde, benim yakınlığımı kötüye kullandığında ben ne kadar kaçmaya kalksam da düpedüz acılı duyguların içine düşüyorum. Biliyorum ki bana şu ya da bu biçimde olumsuz davranan bu kişi gerçekte bir zavallıdır. Onun el kol sallayışına, "delikanlı" tavırlarına, ses tonuna, giyimine kuşamına bakıp onu yetkin bir insan saymak çocukla çocuklaşmak gibi bir iş olur. Eşek değiliz ya, daha baştan görüyoruz neyin ne olduğunu. Zayıf kişiliklerden güçlü kararlarını çıkacağını sanmak delilik olur. O elbette öyle yapacak. O kadar zavallı ki, onun bundan başka şansı yok. Gel de sen bu adama acıma şimdi.

Önemli olan insanın gerçek anlamda insan olabilmesi için gerekli koşulları sağlayabilmekti. Ama besbelli, yapamıyoruz bunu. Tiner çekip soygunculuk yapan ve *gerektiğinde* çekip bıçağı adamı yere seriveren kişi yetersiz de ona tinerci damgasını vurup bilgece bir doğruyu ortaya koyduğunu sana adam yeterli mi? Kendini uyuşturup *gaipten sesler duydum* gerekçesiyle arkadaşını boğan şeytancı zavallı da ona gerile gerile çok önemli bir iş yaparmış gibi yabancı dil üstünden *satanist* diye ad veren adam zavallı değil mi?

Kimsenin burada yaşam koşullarını evrensel düzeyde eleştirecek durumu yok. Ne o kafa var kimselerde ne o yürek. Bu çocukları, bu gençleri biz bu duruma getirdik, en azından onların bu duruma gelmesini isteyen insanlarla işbirliği yaparak ya da o insanları yüreklendirerek... demiyor kimse. Şeytanlar ve şeytancılar, trafik ve enflasyon canavarları, derin ya da engin devletler sürer gider böylece.

HABER VE YORUM

Gazetelerde pekçok haber var. Ancak bunların yüzde kaçı gerçek anlamda haber değeri taşıyor? Bu konuda iyimser olabilmek çok zor.Ben falanca sözde tiyatro oyuncusunun ya da filanca televizyon kuşunun kiminle nişanlıyken kime göz süzmeye başladığını neden merak edeyim? Bunu merak edenler yok mu? Elbette var. Ancak onlar için özel gazeteler çıkarılır dünyanın her yerinde. Onlar var diye bütün gazete sayfaları *cahiller için özel* durumuna getirilmez. Gazeteci dostlarımız en önemli haberleri bile başından değil de kuyruğundan yakalamaya bakıyorlar. Dışişleri bakanı, komşu ülkenin karşı cinsten dışişleri bakanıyla görüşüyor. Konu bakanımızın kadın bakanı nasıl öptüğüne indirgeniyor. Bu arada ikili görüşmenin konusu ya da anlamı sorunu gürültüye gidiyor. Hala Baltacı Mehmet Paşa duyarlılığıyla gazetecilik yapmak biraz geç kalmış olmak değil midir?

Halkımız böylesini sever anlayışı insanı kusturacak ölçülere ulaştı. Bu formül kendi geriliğini halkın sırtına atıp kaçmaktan başka bir anlama gelmiyor. Halkın böyle istediği yalandır, bu eski bir kolaycılığın ürünüdür. Halkla ömür boyu hiçbir ilişkisi olmamış ve elini şu dünyada sıcak sudan soğuk suya sokmamış olanlar bile halkın neyi isteyip neyi istemediğini pek güzel bilirler. Pekiyi, siz halkın istediğini veriyorsunuz da halk neden verdikleriniz arasında yalnızca tabak çanağı önemsiyor, gerisine aldırmıyor? Halk böyle istiyor da yetmiş milyonluk ülkede gazetenin en kabadayısı neden üç beş milyonluk bir ülkede satılabileceği kadar satılıyor? Öyleyse neden bu gazeteler insanlara durmadan onu bunu vermek gereği duyuyorlar? Uygar ortamlarda adam kitabı kitapçıdan, eti kasaptan, tabak çanağı züccaciyeciden, çiviyi nalburdan alır. Ne istediği pekçok konuda belli olmayan, gelecekten çok bugünle, bugünden çok dünle, gerçeklikten çok doğaüstüyle, bilimden çok gökbilgisiyle ilgilenen sevgili halkımız gene de pekçok konuda olduğu gibi bu konuda da iyiye kapalı görünmüyor.

Gazetecilikle ilgisi olmayan, benim gibi gazeteciliğe şöyle böyle bulaşmış bile olmayan kaç kişi bu konuda bana dert yanmıştır. İnsanlar gazetede haber ve gerçek anlamda yorum bulmak isterken işe yaramaz olmadık bilgilerle ve bazı et yüklü olmadık fotoğraflarla

karşılaşıyorlar. Yorum bulmak istedikleri zaman yani ulusal ya da evrensel bir sorunu iyi anlamak istedikleri zaman da *köşe yazarı* diye birileri çıkıyor karşılarına. Her gazetede istemediğiniz kadar köşe yazarı ve istemediğiniz kadar köşe var. Köşe yazarlarından bazılarının yazarlıktan daha başka işlerde daha başarılı olabileceği izlenimi uyanmıştır bizde. Gazete yazarlığı, bizim bildiğimiz yanlış değilse, *bir konuda iyiden iyiye uzmanlaşmış* kişinin işidir. Uluslararası bir anlaşmazlığı biziyi kavrayamayabiliriz. O zaman gerçekten devletler hukukunu ve daha başka bazı konuları çok iyi bilen uzmanlara gereksinimimiz vardır. Vaktiyle Şükrü Baban böyle bir yetkili kalemdi, onun gibi düşünmeyenler bile onun bir konuda ne düşündüğünü bilmek isterlerdi. Şimdi bir Şükrü Baban daha yok.

Gazetelerin bir ya da iki tane ağzından bal akıtan yazarı olur. Kültürü hem geniş hem çeşitli, anıları zengin, bakışı çokyönlü, görüşü keskin kişilerdir bunlar. Onlar yalnız o anda öne çıkmış bir konuyu değil hemen her konuyu ele alarak okuyucuyla sohbet ederler. Vaktiyle bu işi çok iyi yapan kişiler vardı, bunların başında da Ulunay gibi Burhan Felek gibi adlar gelirdi. Bugünün köşe yazarı kesinlikle aynı tadı vermiyor. Bugünküler ya aşırı soğukluk içinde tak diye kırılacak gibi duruyorlar ya da tam bir cıvıklıkta işin tadını kaçırıyorlar. Benim bir özlemim de roman tefrikasınadır. Romanın roman olduğu zamanlarda hemen her gazete tefrika roman yayımlardı, birileri her gün o romanın hatırına gazete satın alırlardı. Bugünün romanları o çokbilmişlikleri içinde gazete sattırırlar mı, bilmiyorum.

Geçmişe tutkuyla bakmak gerililiktir belki, ama siz ne derseniz diyin ben yapay bir şimdi'ye sıcak bir geçmişi yeğ tutanlardanım. Ayrıca geçmişi olumsuz yanlarıyla özlediğimi de sanmıyorum, öyle olsaydı eski mahalle bakkallarını özlerdim. Kazanç adına pekçok şey gürültüye gitti, belki çok yerde kazanç da gürültüye gitmiş olabilir. Eski kafayla gazetecilik de bakkallık da yapılamayacağını biliyorum. Ama özellikle bu gazete konusunda bir şeyleri durmadan özlüyorum.

BİRİLERİ VE ÖBÜRLERİ

Ağır hastanız mı var, bu yüzden bunaldınız mı, yaşamak size yük gibi mi geliyor? O zaman çevrenizde insan ararsınız. Çevrenizde insanlar vardır, çeşit çeşit. Kimileri sıkıntınızı paylaşmak için telefonu kullanırlar. Telefon denilen çirkin araç, benim hiç alışamadığım sevimsiz alet, aşkı, sevinci öldüren garip yaratık o sırada sık sık kullanılır. Birileri ne durumda olduğunuzu öğrenmek istiyordur. Kimileri de daha yakın ilgi gösterirler, hastaneye gelirler, gelirken çiçek getirirler, şunu bunu getirirler. Gerçekte onlar da gideremez sıkıntınızı. Aylarca hastane köşelerinde sürüklenmişseniz ilgi değil yardım beklersiniz. Kimileri de orada yardım için vardırlar. Yakınlarınız bazen uzak dururlar, uzaktan olanlar ya da görünenler yanınıza gelirler.

Kimileri gürültü çıkara çıkara sizinle olduğunu duyurmaya çalışır, oysa sizinle değildir o, kendiyledir. Görev gösterisi içinde şuraya buraya koşturur, ama uzun bir geceyi sizinle paylaşmayı göze alamaz. Gecelikler getirir, çiçekler getirir, kolonyalar getirir, pastalar getirir, ama kendisi yoktur, var gibi görünür ama yoktur. Boşuna yolunuza çıkar, yok yere sıkıntınızı arttırır, acınızı tazeler. Bu arada sorularıyla bunaltır. Soru sormak ilgilenmek oluyor ya, o da ilgileniyor ne güzel. Geldiği kapıdan giderken arkasında garip bir soru işaretleri topluluğu bırakıyor.

Öte yandan gerçek dostlar vardır. Onlar gecelerinizi paylaşmak için evlerini, kocalarını, çocuklarını bırakıp koşarlar. Bir hastanın sorumluluğunu üstlenmek kolay mıdır? Üstlenirler. Şamata etmeden, onu bunu tedirgin etmeden, *"Dün yanında kim kaldı?"* ya da *"Yarın işe gidecek misiniz?"* gibilerinden sorular sorma gereği duymadan görevlerini yaparlar. O zaman insan olmanın ne anlama geldiğini daha iyi anlarsınız. O zaman yalnız olmadığınızı duyarsınız, korkularınız azalır, içinizi sıcaklar kaplar. Zordasınızdır ama yalnız değilsinizdir, yanınızda yörenizde birileri vardır.

İnsanoğlunun ikiyüzlülüğü böyle zamanlarda çıkar ortaya. İnsan bu gibi durumlarda kendini gizleyemez. Sizinle hiç ilgilenmese daha iyi olacaktır. Zaten siz ondan özel bir ilgi beklememişsinizdir. O kendi gelmiştir. Küçük bir pastayla gelmiştir. Size şöyle der: *"Dayan arkandayız!"* Ve çekip gider. O zaman içiniz isyan duygularıyla dolar. İnsan denilen varlığın bir yanıyla da bu kadar güvenilmez ol-

ması içinizi yakar. Kötülük ilgisizlikte değildir, o sözde ilgidedir. O sözde ilgi babanın oğula, kızın anaya düşman olması sonucunu getirir. Sevgilileri birbirine düşürür bu yapay ilgi. *"Ya adam gibi sev ya da çek git"* dedirtir insana.

Kilometrelerce yolu teperek gelir,gelir ve ortalığı şamataya boğar,ağlar,inler,bağırır, *durum bu kadar vahimmiş demek ki* diye kendini yerden yere atar, sana yol gösterir, senin tutumunu ve davranışlarını yetersiz ve uygunsuz bulmaktadır, ama tam bir şeyler gerektiğinde kaçar gider. Az önce buradaydı, şimdi nerede? Kim bilir! Bir yerlerde kafayı çekiyordur. Kınamamak gerekir gene de. İnsan bile bile zayıf değildir ve zayıflıklar bizi sık sık saçmalatır. Kolay mı insanın *ben varım* diyebilmesi. Çevrenize bir bakın, şu siyasal yaşama bir göz atın, en çok umut vermiş insanları gözlemleyin, hangisi açık açık *ben varım* diyebilmiştir? Öyle olsaydı her şey böylesine boş, böylesine saçma, böylesine aptalca mı olurdu?

İnsanı yaşamın ince zamanlarında tanıyacaksınız dostlarım. Kime güvenebileceğinizi ve kime güvenemeyeceğinizi özel durumlarda anlayacaksınız. Şunu sorabilirsiniz: *"Yani seni birileri üstünde yanılmış mıydın? Yanılmıştın da karın hastalanınca mı tanıdın bazı insanları?"* Yok canım, kimin ne olduğunu zaten biliyorduk. İnsanları tanımak için ille yaşamın sıkışık zamanları gelsin diye beklemek gerekmez. İnsanı tanımak o kadar zor bir iş değildir. Birilerini yemek yiyiş biçiminden, konuşma biçiminden, oturup kalkma biçiminden, bir konuyu ele alış biçiminden, kapıdan giriş çıkış biçiminden, telefon ediş biçiminden, burnunu karıştırış biçiminden pek kolay tanırsınız. İnsanı tanımak o kadar zor bir iş değil. Zor olan insan olamamış insana katlanmak, o ikiyüzlü insana, o kaytarıcı insana, o insan kaçkını insana katlanmak. Yoksa insan tanımak çok kolay. Onları zaten tanıyorduk. Onları hiçbir şey ele vermese mutsuzlukları ele verecektir. O bencil yaşamlarında dünyayı uyuttuklarını sanırken kendilerini yok etmişlerdir.

DEVLET VE İNSAN

Dünyanın her yerinde her zaman devlete ya da daha geniş olarak kurulu düzene yakın duran sanat adamları mutlu oldular ya da rahat ettiler, öbürleri birer Prometheus kimliğiyle acılı bir yaşam sürmek zorunda kaldılar. Lucien Goldmann geçen yüzyıllarda Almanya'da insancı yazar olmanın ateşten gömlek olduğunu, insancıların ya sürgünde ya intihar ederek öldüğünü, aralarından bazılarının da çıldırdığını *Kant felsefesine giriş* adlı kitabında pek güzel anlatır. Yalnız sanatçılar değil, filozoflar ve bilim adamları da devlete yakın durdukça gönenirler. Hegel devletin resmi filozofu gibidir. Nietzsche'nin *"...bakışları ancak yaşamın bir yüzünü görebiliyor"* dediği insan topluluğundan olan bizim ilerici aydınlarımız Hegel'i Marx'ın öncüsü olarak yere göğe koyamazlar da gerçek bir sivil aydın olmayı başarabilmiş bir Nietzsche'yi hiç ilgisi yokken naziliğin öncüsü saymışlardır.

Katı kafalar devlet katında görev yapan aykırı bir aydını kurulu düzeninin içinde sayarken kurulu düzene en büyük desteği veren sözde bağımsız kişiyi devletin karşısında görürler. Sorun devletin karşısında ya da yanında olmak sorunu da değildir, sorun gerçek anlamda aydın kişinin görevi ne olursa olsun devlet de içinde toplumun bütün kesimlerini yetkiyle ve dürüstlükle eleştirebilmesi sorunudur. Kant çağımızın bir eleştiri çağı olduğunu, eleştiriden kimsenin kaçamayacağını söylüyordu. Oysa özellikle gelişmekte olan ya da yaya kalmış toplumlarda eleştirmenin ya da gerçekleri göstermenin büyük bir suç olduğu görülmektedir. Bu arada dünyanın her yerinde bir takım insanlar devletle içiçe yaşamakta, onun ya da temsil ettiği düzenin öngörüleri ölçüsünde davranarak gününü gün etmektedir.

Devlet o kemik gibi gülüşüyle insana neleri yapıp neleri yapamayacağını yapay bir baba sevecenliğiyle göstermek isterken önce korku duygusunun güçlü etkisinden yararlanmaktadır. Nietzsche devleti şöyle tanımlıyor: *"Tüm soğuk ucubelerin en soğuğudur devlet. Soğuk soğuk yalan söyler İşte ağızdan kaçan yalan: ben devlet, halkın kendisiyim."* Önemli olan devletin yok olması, aşağılanması ya da bir gün eriyip gidecek olması değildir, devleti anlamaya çalışırken her şeyden önce onun ne olması gerektiği üzerinde görüşler ortaya koymaktır. Çünkü dünyanın hiçbir yerinde insan devlet

denilen düzeneği insan için yaralı bir kurum olarak görmüyor, tersine onu insandaki filizleri kıran bir durdurucu, kısıtlayıcı, kısırlaştırıcı güç olarak görüyor. Öyleyse devlet katındaki insanların, tüm bilim ve felsefe adamlarının hatta sanat adamlarının devletin ne olup ne olmaması gerektiği konusunda geniş çerçeveli bir tartışma başlatmaları zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir.

Devletin birinci yanlışı, dünyanın her yerinde bir biçim insanlar yetiştirme telaşıdır. Özgürlükçülük savları dünyanın her yerinde tek tip insan yetiştirilmesi konusunda kurulu düzenlerin amaçlarıyla elbette tersleşiyor. Ancak hepimiz biliyoruz ki içinde yaşadığımız düzende özgürlükçülük gerçek bir istek olmaktan çok bir süstür. Adam bir yandan dünyanın her karış toprağında özgürlüklerin gerçekleştirilmesi sorunundan sorumlu duyuyor kendini, öte yandan derisinin rengi biraz koyu olan insana dayanamıyor. Bir yandan her anlamda özgürlükleri savunuyor, öte yandan adaletsiz yaşam düzeninin özgürlük sözvermediğini görmek istemiyor. Nietzsche çok haklıdır: *"Yüzeysel olmayan insan ancak devletin bittiği yerde başlar: zorunluluğun şarkısı orada başlar, tek ve benzersiz ezgi orada başlar."*

Oysa dünyanın her yerinde kendini aydın diye ortalığa sürenler önce devletin sıcak kanatları altında kurulu düzenin şarkısını söylemekle işe başlıyor. Çünkü insanlar artık kolayın, basitin, sıradanın tutkulusu oldular. Belli ki bu bir süre böyle gidecek, zaman kendini yenileyene kadar. *"İnsanlığın henüz amacı yok"* diyor Nietzsche. En azından belli bir amacı yok, sağlam bir amacı yok. *"Devletin bittiği yerde, bakın bakın kardeşler, gökkuşağını ve Üstinsan'ın köprüsünü görmüyor musunuz?"* Düşünmeyen, kafalarını düşünmeye alıştırmamış insanlar birilerinin de kötü etkisiyle Üstinsan'da tam anlamında insanlık düşmanı bir zorba kimliği görmek istediler. Oysa Nietzsche'nin Üstinsan'ı bize geleceğin insanlığa adanmış dürüst, çalışkan, ödün vermeyen, onurlu, yaratıcı insanını anlatıyordu. İnsanlar belki de böyle bir insan tasarısı karşısında korkuya kapıldılar.

YARINA KALMAK

Büyük sanatçı *yarına kalan* sanatçıdır. Nasıl oluyor da bazı sanatçılar yarına kalabiliyorlar ya da yarını yakalayabiliyorlar diye düşündüğünüz oldu mu hiç? Düşünmüşsünüzdür. Bir sanat adamı, örneğin bir şair yarını düşünerek mi yaratır? Hayır,bunu yapamaz.Yarın dediğimiz şey zaten hiç bilmediğimiz şeydir .Kimileri bu bilinmeyen yarın üzerine boş bilinçleriyle durmadan bir takım yargılar verip bir takım öngörülerde bulunuyorlarsa da inanmayın onlara.Onlar kendi öngörülerinden çok başkalarının unutkanlığına güvenmektedirler.Nasıl olsa biri çıkıp onlara sen falanca zamanda şunu şunu söylemiştin demeyecek.Evet,ne olursa olsun yarına kalmak zor iştir,bu yüzden biz de yarına kalabilene büyük diyoruz.Büyük sanatçı yarını gördüğü için yarına kalır diye düşünüyorsanız aldanıyorsunuz.Büyük sanatçı dünü iyi bildiği,bugünü iyi gördüğü,dolayısıyla genel insan için doğru yargılarda bulunduğu ya da bir başka deyişle *bugün geçerli olduğu gibi yarın da geçerli olabilecek görüşler ürettiği için* yarına kalır.

Yarınla ilgili ileri geri sözedenlere inanmayın, onlar filozof da olsalar boş konuşuyorlardır.Hiçbirimiz yarını bilemeyiz, deha da olsak bilemeyiz,ama insanı o kadar iyi tanıyabiliriz ki buna göre tanıtladığımız insan yarının insanını da açıklayabilir. Bir Molière,bir Shakespeare,bir Rimbaud önlerini çok iyi görmeseler yarına kalabilirler miydi? Yarına kalmak demek yarınki insanla buluşmak demek,onun duygu ve düşünce dünyasıyla uyuşmak demektir.Kimi sözde büyükler de daha ölümlerinin ardından anılmaz oluveriyorlar.

Bazılarımız bu tür unutulmalar karşısında sıkıntıya uğrayıp insanları ya da toplumu suçlamayı pek severiz. *"Falanca yazar üç günde unutuldu"* dediğiniz zaman birileri hemen *"Bu toplum işte böyle..."* diye söylev vermeye başlayıverir.Oysa unutulmayanlar gerçek anlamda kendilerini unuttumayanlardır.Kimse kimseyi hatır için ya da iyilik olsun diye ya da insan değerleri adına yaraşır bir tutum içinde olmak adına belleğinde tutmaz.Birileri birilerini unutmadılarsa *unutulmayanların unutmayanlarda henüz bir şeyleri karşılamakta olduğu* hiçbir tartışmayı gerektirmeyecek biçimde kesindir.

Yaşarken gördüklerimizle öldükten sonra bulacaklarımız çok zaman birbirine benzemeyecektir. Eğer kalıcılık bizim için çok önemliyse, yaşamımızı ve sanatımızı ona göre düzenlememiz gerekecektir.

Yaşarken çok tutulan ve ölür ölmez unutulan sanatçılar genellikle kendilerini birilerine şu ya da bu yolla benimsetme becerisine ulaşmış kişilerdir, bunlar sanatlarıyla olmaktan çok birileri üzerinde etkili oluşlarıyla yüceltilirler. Ancak sanatları gelecek insanın hiçbir yanını karşılamadığı için onlar maddi ölümleriyle birlikte manevi ölümlerini de yaşamaya başlarlar. Çünkü onlar her şeyden önce insan olmanın, gerçek anlamda insan olmanın koşullarını bilinçlerinde ve yaşamlarında gerçekleştirmiş kimseler değillerdir. Pekçoğu tapılası ya da tapınılası bir nesne gibi görünmek ya da yaşamak istemiştir. Gerçek büyükler böylesi bir tapınmacılıktan kaçarlar. Einstein *Dünyayı nasıl görüyorum* adlı yapıtında şöyle der: *"Yolumu aydınlatan ve beni durmadan sağlam bir yüreklilikle dolduran ülküler, iyilik, güzellik ve doğruluk oldu. İnsanın uğrunda çaba gösterdiği bayağı amaçlar yani mal mülk sahibi olmak, toplumsal başarılar, iyi yaşam, genç yaşlarımdan beri bana tiksinti vermiştir Kendimi bütünüyle ne devlete, ne doğduğum topraklara, ne dostlar çevresine, ne de hatta yakınlarıma adadım. Benim siyasal ülküm demokrasi ülküsüdür. Herkese kendi kişiliği içinde saygı duyulmalı ve kimse putlaştırılmamalı."*

İçimizi büyüteceğimize çok zaman dışımızı sağlama alıyoruz. Renk renk, boy boy, çeşit çeşit maskeler hazırlıyoruz kendimize. İlişkilerini ayarlamayı bilen kişi büyük şair, büyük sinema adamı, büyük ressam,büyük tiyatrocu oluveriyor. Ancak kimse o büyük şairden tek bir dize anımsamıyor, kimse o büyük mü büyük sinema adamının tek bir filminden alabildiğine etkilenmiş değil, o büyük ressamın resimlerini bilen üçü beşi geçmiyor, o büyük tiyatrocu da vaktini sahnede insanı açıklayacak bir çaba içinde olmaktan çok ekranda soytarılık yapmakla geçiriyor. O zaman sözde büyüklerimiz çabucak unutuluveriyor. Yoksa insan kendisi için yaşamsal bir önem taşıyan şeyi unutur mu?

Büyük insanı kendi içimizde özene bezene yaratmak çok zor iş. En iyisi en verimli ilişkileri kurarak günü kurtarmak. Onun için çok büyük bir çaba da gerekmez. Değersiz adamları överek başlayabilirsiniz işe. Arkası kendiliğinden gelir. Gerçekten değer yaratmak istiyorsanız o zaman kendinizi bir şeylere adamanız gerekecek.

BEN OLMAK

Her şeyi öğretiyoruz çocuklarımıza,trigonometriyi öğretiyoruz, Fatih Sultan Mehmed Han'ın İstanbul'u nasıl ele geçirdiğini öğretiyoruz, cebiri, düzlem ve uzay geometrileri öğretiyoruz, hatta yeni başladık şimdi dinselliği de öğretiyoruz, ama *ben* olmayı öğretemiyoruz. İki çeşit mutsuz insan yetiştiriyoruz: ya kendine kapalı, iyiden iyiye çekingen hatta korkak ya da alabildiğine yırtık, umursamaz, değertanımaz. Bir üçüncü çeşit de var: işini bilen tip bu üçüncü tip kendi yararını erkenden kollamayı pek güzel beceriyor. Ama ona da *ben* olmayı öğretemediğimizden o zavallıcık da dünyada pek de önemli olmayan bir şeyleri elde etmiş olmanın erinciyle kasım kasım kasılmaktan başka bir şey bilmiyor.

Amerikan tıraşı olmuş kafalarıyla beş on kişilik topuluklar halinde dolaşıp sağı solu bağırtı çağırtılarıyla tedirgin etmeyi seven yırtık tipler bu üç topluluk içinde benim en çok sinirime dokunanı. Geçen yıl Milano'da İstanbul uçağını beklerken böyle üç beş görgüsüz ortalığı birbirine kattı, yolcuları hafakan bastı, birileri homurdanmaya, söylenmeye, ters ters bakmaya başladılar ama nafile. Uçağa girerken otobüse bindik, orada da öyle. İngilizce konuşuyorlardı, konuşmalarından dışarıda okuyan *iyi aile çocukları* olduklarını öğrendim. Uçakta arkama otururlarsa yandım, İstanbul'a delirmiş olarak inerim diye düşünüyordum. Uçakta da yılışmaya başladılar. Ancak kaptan pilot onların yanına gitti ve iki çift söz söyledi. Bizimkiler korktular ve suspus oldular.

Yılışan adama kızıyoruz ama onu yılışık eden koşulları pek düşünmüyoruz. Onu yılışık eden koşullar aileden okula, okuldan işyerine her yerde istemediğimiz kadar. Hele o anneanneler ve babaanneler yok mu, onlar çocuğu daha beşikte bozmak için ellerinden geleni yaparlar. Kişiliksizliklerini bir torun sahibi olmuş olmakla aşmaya çalışırlar. Ah, kişiliksizlik öyle şeylerle aşılabilseydi dünyada kişiliksiz ya da derme çatma kişilikli kimse kalmazdı. Dayılar, amcalar, dedeler, halalar, teyzeler, herbiri birer bozucu etken olarak zavallı bebeğin yaşamına ayrı ayrı girerler. Sonra o çocuk biraz büyüdü mü, ele gelir duruma geldi mi ele avuca sığmaz olur.

Eskiden çocuk ailede eğitilirdi, aile de *büyük aile* diyebileceğimiz genişlikteydi. Büyük aile tüm olumsuz koşullarına karşın belli ya

da kendine göre tutarlıkları olan bir bütündü. Dayı-yeğen ilişkisi biraz gevşek bir ilişki de olsa baba ve büyükbaba yetkesi tutarlılığın güvencesiydi. Büyük aile dağıldı, babadan ve anadan oluşan küçük aileye indirgendi. Küçük aileye bazen yama gibi eklenen büyükler eski ağırlıklarını yitirdiler. Kısacası eğitimde ailenin hemen hiçbir geçerliliği kalmadı. Aile eğitiminin yerini okul eğitimi, sokak eğitimi, mahalle eğitimi, stadyum eğitimi, televizyon eğitimi, pomo eğitimi, diskotek eğitimi almaya başladı. Nasıl doğa yasaları gereği çocuklar anababalarını seçemiyorlarsa toplum yaşamı gereği anababalar da bugün neredeyse evlatlarını seçemiyorlar ve o evlatlar anababaların gözü önünde bir başkası olup çıkıveriyorlar.

Bu durumda okul eğitiminin ağırlık kazanması gerekirdi. Nitekim ileri ülkelerde çocuğun kaymasını önleyen en büyük kurum okuldur. Bizde okul eğitiminin stadyum eğitiminden ya da televizyon eğitiminden daha sağlıklı olduğunu düşünmeyenler arasında eğitimciler de vardır. Eğitim hemen baştan sona ticaret konusu durumuna gelmiş, birileri çocukların taze yaşamları üzerinden iyi paralar kazanmaya başlamışlardır. Cilası bol paralı okullar aileden bozuk çıkmış genç insanı daha da bozmak için sağlam bir temel oluşturuyor. Bacak kadar adamların işledikleri aşk cinayetleri (o ne biçim aşksa!) her gün gazete sayfalarını bol bol süslüyor. Kıl görünüşlü bir kopuk Rusya'yı ele geçirmeye giden Napolyon edasıyla sağa sola pozlar atarak yargıca hiç de pişman olmadığını ya da çok pişman olduğunu anlatıyor.

Toplumun bütün değerlerini paraya dönüştürmek için ellerinden geleni yapanlar bütün bu olanlardan utanç duyuyorlar mı? Hiç sanmam. Utanması olan insan, değerleri paraya tahvil etmeyi zaten düşünmez. Her şey paradır demek insanı kediyle, köpekle, domuzla aynı düzeye düşürmek değil midir? *Ben olmak* olanağı bulamamış bu insanlar bozuk bilinçle ya da boş bilinçle topluma katılıyorlar, sözde anneler ve sözde babalar oluyorlar. Çöküntü sürüyor. Bir gün bu toplum gerçekten kendini toplamaya karar verirse karşısına çıkan ilk sorun *ben olma* sorunu olacaktır. Bugün böyle bir sorun yok. Bugün insanlar birbirlerini çarpmaya bakıyorlar.

BİRİLERİ

Benim görüşüm odur ki şu dünyada renowned şahsiyetlerin her hal ü karda yaşamlarına son derece dikkat etmeleri icap eder. Bir yerde böyle bir conception oluşmadığı hallerde kişinin cemiyet içindeki honourable durumu kim ne derse desin tehlikeye girer. Bu itibarla hususiyetle statesman diye tabir edilen kişilerin diarrhoea of brain olmuş gibi elini kulağına koyup affınıza mağruren söylüyorum efendim dağ başında gazel okur gibi durmadan çene çalmaları ve böylece konuşmalarıyla bizi sıkmaları hiç de affedilebilir bir husus, hiç de tolerable bir tarzı hareket değildir. Bu cümleden olarak bazı şahsiyetlerin felsefi (philosophical) bir atmosfere bürünüp kendilerini bir şey sanarak alamadın veremedin bir biçimde şekle (form) dikkat etmeksizin piloting hatası yapar gibi (hayat da bir çeşit cockpit değil mi?) tertipsiz davranmaları, okyanusun ortasında bir yachtsman rahatlığında boşluğa yelken açarak kendilerini bir şey sanıp öyle şeyler yapmaları hiç de yakışık almıyor. Bunu bir Amerikalı görse ne der? Görgüsüz bir takım insan bozuntuları trainig yapar gibidirler. Mesela kendileriyle bir interview yapmaya gitseniz hemen fruid salad yapar gibi konuşmaya başlıyorlar ki çok fena. Dur adam, üstüme fenalık geliyor, daral geliyor, şöyle iki nefes alalım, şöyle karşılıklı chat yapalım, yani conversationalist olarak tamam da insanın kendini öyle şey gibi koyuvermesi doğru mu? Ben her yıl muntazaman New York'a gittiğimde insanları konuşturmaya çalışırım, bakalım, carelessness sorunu yani, ama kimse ağzını açıp da bir districtde ya da bir neighbourhoodda ne bileyim, kafasını kesseniz böyle şey yapmaz. Chequer-work yapmıyoruz ya nihayet canım, konuşuyoruz işte. Nasıl deniyor türkçede, diccussion yapmak, debate, o bile bir terbiye sorunu değil mi efendim?

Benim sizi güldürmek için sabah sabah daktilonun başına geçip bir takım numaralar tasarladığımı, sonunda da bunu bulduğumu düşünüyorsunuz deli mi? Böyle düşünüyorsanız yanılıyorsunuz, ben sizi güldürmek değil de ağlatmak istedim. Bu toplumun gelecekteki, örneğin elli yıl sonraki dilini merak ediyorsanız, size bu dilden bir örnek vermek istedim, hepsi o kadar. Adam işi iyice ilerletti, gelecekten haber vermeye başladı demeyin sakın. Bendeniz öyle öngörülü biri değilim. Ancak gelecekteki dilimizin yani yarım yüzyıl sonraki

dilimizin nasıl bir şey olacağını görememek için insanın eşek olması gerekir. Bu eğitim düzeyinde ve bu özenti ruhsallığında dilimizin gazete sayfalarında ne duruma geldiğini gözlerinizle görüyorsunuz. Gazeteleri okurken, televizyonları izlerken ikide bir Etiemble'ın *"Parlez-vous franglais"* değişi gelir aklıma. Yüzyılın ortasında da soracak insanlar birbirlerine: *"Türk gizlice konuşur musunuz?"* Elbette konuşur, konuşmaz olur mu, hem de bülbüller gibi konuşur. Bugün kafayı boş sorunlarla ve alkolle yıkamış, daha çok belden aşağının yasalarıyla dünyaya bağlanan insanlar bu dili yaratırken onu bugün var yarın yok bir şey olarak mı yarattılar? Hayır efendim. Olur mu öyle şey!

"Eskiden çocukların şiirini yazardın, şiirinde hep çocuklardan sözederdin, şimdi çocukları pak ağzına almıyorsun şiirinde, şimdi onlardan sözetsen bile başka anlamlarda sözediyorsun" diyenler oluyor. Doğrudur, bu belirleme hiç yanlış değil. Ben çocukların her şeyi iyi yapacaklarını düşünüyordum. Onlar bizim daha önceki heyecanlarımızdan bir şeyler taşıyorlardı sanki. Sanki onlar bizim beceremediğimiz şeyleri becereceklerdi. Doğruyu bulup çıkaracaklar, sonra onun gerçekleşmesi için ellerinden geleni yapacaklardı. Yepyeni bir kültürün yaratılması için çalışacaklardı, bizden öncekilerin gördüğü o bulanık düşü gerçekleştireceklerdi. Dil de onlardan sorulacaktı, edebiyat da, öbür sanatlar da. Felsefenin bu topraklardaki yaratıcıları olacaklardı. Her yenide onların imzası olacaktı, her yerde bir öngörülmemişin izini bulacaklar, onu yaşama geçirmek için ellerinden geleni yapacaklardı. Öldürmeyeceklerdi ama varedeceklerdi. Her türlü güzelliğin kaynağında onlar bulunacaktı. Ne gezer! Yıllar bizi haksız çıkardı. Onlar şimdi otomobillerin, pantolonların, boş düşlerin, rahat davranışların, amerikan tıraşının gölgesinde durmadan bozuk bir dil geliştiriyorlar. İnanır mısınız, çoğunun söylediğini anlayabilmem için "ne?" diye bir daha sormam gerekiyor. Durmadan yakınıyorlar, suçu birilerinin üstüne atmak için. Kaçamayacaklar. Çünkü yaşam kolaylıkları geçerli kılma kumazlıklarını hiçbir zaman bağışlamamıştır.

KAĞITTAN BİR AY

Ternesse Williams'ın *A strettcar named desire* adlı oyunu pek severim. Bizdeki adı *İhtiras tramvayı*'ydı. *Arzu adlı bir tramvay* denilse daha iyi olur sanırım. Oyunun baş kişisi Blanche kabına sığamayan bir kadındır. Yazar bütün oyunlarında olduğu gibi bu oyununda da bizi çarpıcı sözlerle insan yaşamının gerçeklerine yöneltir. Amerikalı yazarlar arasında amerikalı kokmayan pekaz yazardan biridir Tenessee Williams. Bir yazar çokça fransız, ingiliz, türk, alman koktu mu ben tedirgin olurum. Eline kalemi alan, dünya insanı için yazmalı diye düşünürüm. *"Bana önce Arzu caddesine giden tramvaya binersin dediler, sonra iner Mezarlık caddesine giden tramvaya binersin."* Böyle der Blanche oyunun başlarında. Böyle diyerek belki de hepimizin yaşamını bir güzel özetlemiş olur. Arzu tramvayı bir yere kadar geliyor, ondan sonra tramvay değiştirmek gerekiyor, Arzu tramvayından inip Mezarlık tramvayına binmek gerekiyor. Üstelik hepimiz yolumuzun bu olduğunu bilmekle birlikte Arzu tramvayıyla hiç durmadan bir yerlere gideceğimizi sanıyoruz.

O kabına sığmayan kadın, sürekli kendi dışına taşan, kendi dışında bir şeyler arayan kadın yaşamın gizlerine sezgiyle de olsa varmış gibidir azçok. *"İnsan çok hızlı koşmak istedi mi hiçbir şey elde edemiyor"* der Blanche. Ama hep hızlı koşarız. Bir tür açgözlülüktür bu, bizi yaşamın tadlarından yoksun bırakır. Aradığımız ince zevkler midir, ince heyecanlar mıdır, az bulunur sevinçler midir? Her zaman değil. Blanche, Stella'ya şöyle der: *"Senin sözünü ettiğin arzu hayvanca arzudur, düpedüz arzu işte, daracık bir yolu tırmanarak, bir başka yolda tangur tungur ilerleyerek bütün bu mahallede salınıp gezen o külüstür tramvayın adı gibi."* Belki de savaş basitle, sıradanla, olanla yetinenlerin yetinmeyi bilmeyenlerle savaşıdır. Yetinenler çoğunluktadır. Arzu gündelik kalıpların içine girer ve insani özünü yitirir. Sevişmek bir alışkanlık olur. Giderek her şey bir alışkanlık olur. Alçaklık sonunda bir alışkanlık olur. *"Onun gibi bir adamla bir kere, iki kere... üç kere birlikte olmak... Onunla yaşamak ve ondan çocuk yapmak..."* Blanche Stella'yı kınar, ama çoğunluk Stella'lardandır. Bir hayvanla bir an'ı, bir ömrü, bir dünyayı paylaşabilen ne çok insan vardır.

Her şey çarklarda döner durur. Yalan sevinçler büyütülür, an-

lamsız amaçlar belirlenir ve bir ömür öylece geçer gider. *"Senin adına titriyorum"* der Blanche, Stella'ya. Bilemeyiz, gerçekte kim kimin adına titremektedir. Yaşamın dingin sığınaklarında belki de gerçek esenliği bulabileceğimiz pek güzel koşullar vardır, kim bilir. Ancak hızlı otomobillerin yapay bir biçimde hızlandırdığı yaşamımızda her şey dünkü olanları andırır ve yarın olacakları düşündürür. Değişmeyen bir yaşamda yalnız küçük değişiklikler vardır. *"Küçük sevinçler"* diye adlandırılan rezil şeyler. Blanche *"Basit olmak yetmez"* derken haklıdır. Gündeliğin içinde yitip gidiverir insan. Blanche'ın banyoda söylediği şarkı yaşamımızda neyin eksik olduğunu duyurur bize: *"Kağıttan bir ay bu/Kartondan bir denize yansıyan/Bu bir yanılgı olmazdı/Bana inansan."*

Ne olursa olsun, bulmayacağını bilse de ya da bulamayacağını bile bile, gerçek aşkı, gerçek sevinçleri araması gerekiyor insanın. Bir kağıttan ay ve bir kartondan deniz bizim sevinçlerimizi bize getirebilir, yeter ki biz onlar karşısında yüreğimizin o derin anlamlarını koruyalım. İnsan, besbelli, yaşamı kolaya alıp boşluğa düşüyor. Yetinmek belki de en büyük yanlışımız. Bir de bakıyorsunuz ummadığınız bir kişi, bu adam direnir dediğiniz bir kişi bir çırpıda yaşamın çarklarından birine takılıveriyor. Takılır takılmaz da kendini kandırmaya başlıyor. Çocukluğun ve ilk gençliğin o çetin savaşlarını verdikten sonra basitin hatta bayağının sınırlarından girip sırtımızı kolay olana yaslayıveriyoruz. *"Bir sirk ve yanılsama dünyası bu/ Olabildiğince yalan/Bu bir yanılgı olmazdı/Bana inansan."*

Yaşamı tatsız tuzsuz kılan bu bizim çabuk teslim olan yanımızdır. Yenilgimizi bize yengi gibi yaşatan duyguları bir aralasak kendimizi pek güzel göreceğiz. Ve bu gördüğümüz kendimizden korkuya kapılıp bir başka şeyin peşine düşeceğiz. *"Her erkek kraldır, burada da kral benim, bunu unutma!"* diye büyüklük taslayan Stanley'in dünyası kendini bilene bir korkulu düş gibidir. Stella bundan tedirgin olmaz. Yaşamın çarkları döner. Çok bir şey beklememek gerekir. Blanche araya araya ne bulacak? Belki bir hiç. Ama o başeğmiş bir Stella olmayı da istemeyecek. *"Kağıttan bir ay bu/Kartondan bir denize yansıyan/Bu bir yanılgı olmazdı/Bana inansan."*

GİTTİKÇE ARTIYOR YALNIZLIĞIMIZ

Şair der ya: *"Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir/Gittikçe artıyor yalnızlığımız."* Bir yığın boş insan ikide bir bir şeylerden gurur duyarken bizim yalnız olmamamız olası mıdır? Bana acı gelen, dostlarla yolların ayrılmış olması değil. Giderek genç insanlarla aynı dili konuşamaz oluyoruz,o bana çok dokunuyor. Becermiş becerememiş ama bütün çabasını genç insanların yetişmesine katkıda bulunabilmek için harcamış birinin bu duygular içinde olması çok yazık. Boşa emek vermiş olma takıntısı son zamanlar yakamı bırakmıyor. Bir başka kente gittiğinizde birileri sizi dinlemeye geliyor, tamam. Onlarla ne kadar ortak yanımız var, bilemem. Ama bir şeyler öğretmek zorunda olduğumuz insanlar, kendi öğrencilerimiz, gün geçtikçe bizim elimizden çıkıyorlar. Öyle görünüyor ki bu genç insanlar zamanın akışına pek güzel uymuşlar. Bir gün onlar da şöyle ya da böyle bir kazanç kapısı buldukları zaman *mutlu* olacaklar.

Basitin peşine gidenler eskiden bunu belli etmezlerdi. Şimdi insanlar basiti hatta bayağıyı savunmaktan utanmıyorlar, sıkılmıyorlar. Bu bir yana, sizin değer bildiğiniz, insanın bütün bir tarih boyunca değer bildiği şeyleri hafife almaya kalkıyorlar. Gündeliği yaşamak varken bir takım değerlerin peşine gidiyor olmamız onları tedirgin ediyor. Sanıyorlar ki bizim bu gidişi durduracak gücümüz var. Ya bu adam etkili olursa, bizler şu yalan dünyada bir şeyleri elde etme şansını yitirirsek diye düşünüyorlar. Yok, iki gözüm, bizim, hiç bir etkimiz yok ve olmayacak. Biz yalnızca toplumun on binde birini bile oluşturmayan bir küçücük topluluk için bir şeyler yazıp bir şeyler okuyoruz. O insanlar da ateş olsalar el kadar yer yakamazlar. O yüzden siz rahat olun, kimse bu değersizlikler ortamında sizi amaçlarınızdan caydıracak dönüşümleri sağlayamayız.

Geçenlerde bir sınıfta Spinoza'yı anlatıyordum. Önce filozofun bilgi anlayışını özetledim, sonra bilgi anlayışına bağlı olarak ahlakını anlatmaya başladım. Söylediğim şeyler hepimizin bildiğimiz şeyler. Üç kişi belli ki hazırlıklı gelmişler. Biri hazırlayıp yollamış onları. Böyle şeyler çok olur, daha gençlerin merhaba deyişinden bir şeylere hazırlıklı olduklarını anlarsınız. Ne var ki onları hazırlayanlar iyiden iyiye cahil oldukları için bu hazırlık biraz köfte bir hazırlıktır. Bu tür hazırlıklarla donanmış olarak gelenler her zaman biraz telaşlı olurlar

ve olur olmaz yerde, *soru soruyoruz* niyetine sözünüzü keserler. Amaçları sizi tongaya düşürmektir, ama kendileri tongaya düşerler.

- Spnoza'ya göre üç bilgi katı vardır. Birinci kat çağrışımlar katıdır, burada bir fikirden bir fikre, bir imgeden bir imgeye geçilir, yakınlıklar ve benzerlikler bulunur. İkinci kat deneye dayalı bilimsel düşünce katıdır. Üçüncü kat sezgisel metafizik bilgiler katıdır. Birinci katta insanın durumu kölelik durumudur. Bu katta insan tutkuların tutsağıdır. İyiyi görse de kötüyü yapar. İkinci katta tüm bilimi elde edemesek de bir ölçüde bilime ulaşırız, en azından eylemlerimizin olası sonuçlarını görebiliriz, kendimizi adalete ve iyiliğe adayabiliriz. Bu katta insan ussalığın koşullarını yerine getirir, önemli doğruları bulur çıkarır, acılı ya da acıklı durumdan sevinçli duruma geçer, iyiliklerin en iyisi olan başkalarıyla olma edimini gerçekleştirir. *Homo homini Deus* (İnsan insanın Tanrı'sıdır) formülü burada belirir. Üçüncü kata çıkıldığında mutlak dinginliğe ve sonsuz sevince ulaşılmıştır. Bu katta insan her şeyi sonsuzluk ya da ölümsüzlük boyutunda görür. Bu katta sevinç ya da aşk her şeye egemen olmuştur. Bu üçüncü kat yetkin bilgelik katıdır, insan bu katta tanrısallıktan bir şeyler taşıdığını sezer, varlığında ölümsüz bir şeylerin bulunduğunu duyar. Üçüncü kata ulaşmak bilgi açısından da ahlak açısından da en büyük yetkinliğe ulaşmaktadır.

Ben bunları anlatırken sözüm ikide bir kesiliyor ve dersi dinleyen öbür öğrencilerin sabrı da zorlanarak bu üç katlı anlayışın sınıfsal bir anlayış olduğu savunuluyor, üç kişiden en yüreklisi konuyu Che Guevara'ya kadar getiriyor...

"Sen yıllarca ne ektin ne biçiyorsun toraman?" diyeceksiniz, değil mi? Arabesk şarkıda denildiği gibi ben de yıllardır bu soruyu soruyorum kendime. Geçenlerde bir başkası estetik dersinin sanat öğretiminde ne kadar yararsız olduğunu anlatmaya kalktı bana. Söyleyene bakma söyletene bak. Evet dostlarım, siz de benim gibi bütün ömrünü gençlerin iki satır bir şeye öğrenmesi için harcayıp böyle şeylerle karşılaşsanız... Neyse, boş verin. *"Dostlarla da yollara ayrıldı bir bir/Gittikçe artıyor yalnızlığımız."* Yalnızlığımız daha da artacak.

YAŞAM ZORLAŞTIKÇA

Yaşam zorlaştıkça siz güçlü olmak zorunda kalıyorsunuz. Yaşam yaşlılığın koşullarında daha da zorlaşıyor. Düz giden pekçok şey artık düz gitmemeye başlıyor.Hastalıklar geliyor,sorunlar artıyor. Duygularınız allak bullak oluyor. Zorlandığınızı duyuyorsunuz. Ben bunların altından nasıl kalkarım tedirginliği kaplıyor bütün varlığınızı, gene de ayakta durmakla yükümlüsünüz. Kendinizi akıntıya bırakamazsınız. Kendini salıvermek belki bir kurtuluş, ama sorumluluklar var. Bir arkadaşımın babası öldüğünde annesi yataklara düşüp konunun dışına çıkıvermişti. Bunu yapabilmek güzel belki ama bize göre değil. Üstünüze düşeni yapacaksınız. Biz ki hiçbir koşulda savaşı bırakmamışız,şimdi bir şeyler alabildiğine ters gidiyor diye baylar buraya kadar diyebilir miyiz?

Yaşama evet demek onu tüm koşullarıyla benimsemektir. Kimileri iyilikte vardır, kötülükte yelkenleri suya indiriverir. Kaytarmak bir kurtuluş biçimidir. Ancak siz kaytardığınız zaman yükü başkaları yüklenmek zorunda kalır. En iyisi güçlükleri paylaşmak, sonuna kadar paylaşmak, yılmadan paylaşmak. Bunun için gerektiğinde duygusallıkları şöyle bir güzel bastırmak düşüyor size. İnsan duygularıyla insandır ve duygulanmamak elde değildir. Ne var ki gerektiğinde insan duygularını da ussallaştırabiliyor. Babam anlatırdı. Çatışmanın ilk dakikalarında bir şaşkınlık olur, kimi kusmaya kimi bağırsaklarını boşaltmaya gider, ama bir süre sonra bütün bunlar biter ve herkes savaşın zorunlu bir ögesi olduğunu anlayarak elinden geleni yapmaya başlar, derdi. Bu belki de her türlü savaşımın zorunlu koşuludur. Bir süre sonra panik bitecek ve direniş başlayacaktır.

Sanırım hepimiz yaşamı yalnız bize hoş gelen yanlarıyla değil bize itici gelen yanlarıyla da sevmek zorundayız. Yaşamın bir bütün olduğunu, onun bir bütün olarak bizi ilgilendirdiğini unutmamalıyız. Olağanüstü durumlarda bence geçmişi ve geleceği çokça konu etmeden şimdide belirlenmek gerekiyor. *"Onlar ne güzel günlerdi"* ya da *"Gelecek günler nasıl olacak"* gibi duygusallıklarla bir güçlüğü omuzlamak zorunda kalırsak boşluklara düşeriz, acılarımız kat kat artar, giderek eylemsizliğe düşeriz, çaresizlikleri yaşarız ve yenilgiye giden kapıları elimizle açmak durumunda kalırız.

Güçlükler karşısında kendimizi yorgun duymamız olağandır. Yeni

yorgunluklarımız eskileriyle birleşmiş gibi olur. Daha yapılacak ne çok iş vardır ve bilinmeze açılan bu yolda kim bilir başımıza daha neler gelecektir. Gene de bizler güçlükler içinde sınavımızı iyi vermek zorundayız. Yıkılmak gerekiyorsa savaşın sonunda yıkılırım diyebilmeli insan. Bu yüzden ben her zaman geleceğin olumsuzluklarını kolay kaldırabilmek için bugünümüzü doğru kurmalıyız diye düşünürüm. Bugünü kaldırabilmek için, özellikle bugünün açmazlarını kaldırabilmek için sağlam bir geçmişe gereksinimimiz vardır. Herkes her şeyi söyleyebilir, ama biz kendi yaşadıklarımızdan yakınmıyorsak işimiz kolay demektir. Babamın ölümünde de annemin ölümünde de çok üzülmüştüm doğal olarak. Ancak onlara karşı görevlerimi yeterince yapmış olmak benim üzüntümü azaltıyordu. Yarı aç yarı tok geçen günlerimizde kazandığım üç beş kuruşu eve getirmemiş olsaydım kim bilir bu ölümler karşısında ne kötü duygulara kapılırdım. Onları şurada burada kendi hallerine bırakmış olsaydım kim bilir neler yaşardım kendi içimde. Ama öyle olmadı.

Babam anneme şöyle dermiş: *"Sana öyle bir evlat bırakıyorum ki Nebile, ölürsem kesinlikle gözüm arkada kalmayacak."* Sanırım babam yanılmadı. Ben vicdan azabım göze alabilecek kadar yürekli biri olamadım hiçbir zaman. Dürüst kalmada böylesi bir korkaklığın büyük payı olduğunu söylesem şaşar mısınız? Kötü duygular yaşmaktansa ruhumla ve bedenimle her türlü yükü kaldırmaya hazırımdır. Ama annem neden öyle yapardı? İki buçuk liraya kocaman bir torik alıp eve gittiğimde *"Gene mi bu yağlı balığı getirdin!"* derdi, neden? İçtenlikli olmaktı belki de bu. Her ne olursa olsun, karşılığının ne olduğunu ya da ne olacağını düşünmeden yapmalıyız yapacağımızı. *Sen şunu yaptın öyleyse ben de bunu yapıyorum* gibi bir anlayış insanı yarı yolda bırakır. Evet, geçmişte bizi tedirgin edecek bir pürüz bırakmamışsak ne mutlu bize. Varsın yükümüz ağır olsun. Bir gün sırtımızı toprağa dayadığımızda bir güzel dinleniriz. Her şeyi çok güzel yapmış olamayız, yeter ki elimizden geleni ardımıza koymamış olalım. Başkaları daha güzel yapmış olabilir, bizim elimizden bu kadarı geliyordu. Bunu söyleyebiliyorsak ne mutlu bize! Kalanı ne beni ilgilendirir ne de bir başkasını ilgilendirmeli.

AYAKTAKIMI

Geçenlerde düzenden yakınan bir hanımefendiye *"Ne yaparsınız, ayaktakımının zaferi bu, ayaktakımı bu zaferi elli yılda kazandı"* dedim. Hanımefendi bıyık altından güldüler. Soyluluğu yaşamamış bir toplumda soylu pozu atıyorlardı, cepleri biraz doluydu da. Gülüşünün nedeni şuydu: bir halk çocuğu olan ben kendimi bir üst sınıfa benimsetebilmek için tabandaki insanları aşağılıyorum gibilerden bir düşünceye kapılmıştı. Oysa benim onların dünyasına girmek gibi bir telaşım olmadığını çok iyi biliyor olması gerekirdi. Öte yandan cepleri dolu dolu olan bu hanım benim ayaktakımı tanımıma kendisinin de girdiğini biliyor muydu? Hiç sanmam. Öylesine bilinçli olsaydı zaten *"Sen ne sanıyorsun kendini, sen çok matah mısın, şu üstüne başına bak, rengi atmış sekiz yıllık gömleğinle, ütüsüz pantolonunla (ayrıca çocuk kakası rengi), derisi pis pis kokan ayakkabılarınla (yanından geçen aylarca ayaklarını yıkmadığını sanıyor), ucuzdan alınmış o döküntü montunla, aylardır makas yüzü görmemiş kafanla asıl sen ayaktakımındansın"* der gibi sırıtmazdı.

Şu ya da bu koşulda biti kanlanmış ve biti kanlanmışlığın olanaklarından yararlanarak kendine maddi ve manevi anlamda iyi bir cila çekmiş olan birileri bilerek bilmeyerek "halk"la "ayaktakımı"nı birbirine karıştırırlar. Onlar ayaktakımı dedikleri zaman halk, halk dedikleri zaman ayaktakımı demek isterler. Oysa halk başka ayaktakımı başkadır. Halk tabandaki insandır, geliri sınırlı, buna göre istekleri zorunlu olarak sınırlı insandır. Onun yaşamı zorunlu olarak bu koşullarda acılarla örülmüştür. Çocuğuna bir yeni gömlek alamamanın acısını çeken babalar, her gün parasızlıktan ne pişireceğini şaşırmış anlar bu sınıfın insanlarıdırlar. Dünya onların sırtından küreselleşir, uluslararası para güçleri kazançlarını onların sırtından sağlarlar, çokuluslu ortaklıklar onlar yüzünden vardır, darbeler onlar adına yapılır ve onları ezer, onlar hep veren ve hiç almayanlardır. Bunca kötü koşulda bir yanlış iş yaptılar mı, örneğin yaşam güçlüklerinden kafayı bozduracak duruma gelip çocuklarına-elbette yapmamaları gerekirken-iki tokat attılar mı televizyonların "malzeme"si olurlar. Bir kadın program yapıyorum ayağına gelir, adamı bulur ve ona bağırmaya başlar: *"Ulan utanmaz herif, ulan arlanmaz herif, sen bu çocuğa vurmaya hakkın olmadığını bilmiyor musun? Bir de baba*

olacaksın, iskele babası. Hele bir daha bu bir lokmacık şeye elini kaldır da bak seni ne yapıyorum, sürüm sürüm süründürüyor muyum süründürmüyor muyum?" O sırada kamera tıkır tıkır çalışmakta ve para akıtmaktadır.

"Ayaktakımı" bir sınıf değil bir tiptir. Bir başka deyişle, ayaktakımı dediğimiz insan her sınıftan çıkar, halktan da çıkar, küçük burjuva sınıfından da çıkar (küçük burjuva direği desek acaba daha mı doğru olurdu, "sınıf" demek biraz uygunsuz kaçıyor da), o hanımefendinin yer aldığı büyük burjuva sınıfından da çıkar. Ayaktakımı demek kendi çıkarı adına bütün bir ormanı yakabilen, toplumun bütün değerlerini ayaklar altına alabilen, yarar sağlamak adına en yakın bildiği adama kazık atabilen, üç kuruşluk çöpü içi sızlamadan otuz kuruşa satabilen, becermediği ve beceremeyeceği işlerin başına geçip ona buna ve giderek bütün bir topluma zarar veren, hangi çağda yaşadığının bilincinde olmadığı ve içinde bulunmakla yazık ettiği insanlığın nereden gelip nerden geçerek nereye doğru gittiğini bilmediği halde insan üstüne yargılar ortaya koyabilen demektir. Böyle şeyler yapmayan ama bunları yapana (korktuğu için ya da başka bir nedenle) ses çıkarmayan ya da daha ileriyle gidip onu yüreklendiren insana da ayaktakımı demek yanlış olmaz.

Ayaktakımı bütün bir toplumu ele geçirirken, bir şeyler bilir gibi duran her sınıfın bir takım insanları kuş trene bakar gibi olanı biteni gözlediler ve hiçbir olumsuzluğa sorumlulukla karşı koymayı düşünmediler. Çünkü hem gerçekten bilgi yoksunuydular hem de dolayısıyla ahlak açısından yetersizdiler. Bende cahillikle ahlaklılığın bir arada bulunabileceğine inanmayanlar partisindenim. Evet, böyle bakıp durdular ve sonunda şu gördüğünüz, şu yakışıksız tablo oluştu, şu çirkinlikler tablosu çıktı ortaya. Üstlerindeki pahalı giysiler, gezip gördükleri (ya da martı tankere bakar gibi baktıkları) yerler, ağızlarını çok şey biliyormuş gibi büze büze konuşmaları, hatta ingilizceyi ya da almancayı sular seller gibi konuşuyor olmaları, hatta bilmem ne ülkesinin bilmem ne üniversitesinde turizmcilik yada işletmecilik okuyup gelmiş olmaları onları ayaktakımı olmaktan kurtarmıyor. Afşar'a bakıp bakıp kendi durumuna şükretmekse... O da ayaktakımından olmanın başka bir özelliği olmalı.

KEMGÖZ

Beni bu gazetenin bu sütununa kırk üç yıllık dostum ve edebiyat kolu başkanım Turgay Olcayto getirip oturttu. *"Bizim Gazete'mizde yazsana"* derdi. Ben de onu kırmak istemediğimden *"Olur, yazarım elbet"* der geçiştirirdim. Neden geçiştirirdim onu söyleyeyim: ben kişilik yapım gereği birileriyle uzun süre düğün kurup bayram edebilenlerden değilim. Bende bir topluluğun kurallarına uyma inceliği yoktur. Aklıma geleni şıp diye söylemeliyim. Diyelim sol görünen bir gazetede yazı yazmaya mı başladım? Gün gelir, onlarla aynı anlayışı paylaşmadığımı anlatmaya başlarım. Şimdilerde "yol arkadaşı" diyorlar ya, ben hiç de iyi bir yol arkadaşı değilim.

Kaç gazetede yazarlık ettimse hepsinden "münasip bir dille" kovuldum. Gel diyen de kendileriydi, git diyen de kendileri oldu. Zaten gazete yazarlığı diye bir telaşım olmadığı gibi bu işi pek güzel becerdiğimi, becerebildiğimi de sanmıyorum. Gazeteci sağını solunu kollayan adamdır. Hükümet kurulurken kargaları, depremin ardından Ziya Paşa'yı, af konuşulurken kıyı yağmasını konuşan ilgisiz bir adamın gazeteciliğinden ne hayır gelir. Sonra siz bilmezsiniz, bizler alışmışız üç bin satıyorum diyip de iki yüz satan dergilerde yazı yazmaya. O dergilerde de ne yazsan gidiyor. Ben bu ülkede şair olmak istemiş de olamamışlara enayi gözüyle bakarım. Yahu sen şu ülkede de kendi adını şaire çıkaramadıysan hiçbir yerde bir şey yapamazsın.

Sonunda Turgay dostuma (aramızda hilesi hurdası olmayan bir dostluk vardır, zaten hilesi hurdası olan şeye de dostluk denmez) evet dedim ve gördüğünüz gibi çarşambaları burada, yüksek huzurlarınızdayım. Ara sıra Turgay'a *"Benden bıkmış olmalısınız, sen ince adamsın, açık açık söyleyemezsin bunu ve bu yüzden acı çekersin, kovma vaktiniz geldiyse hiç zorlanmayın kovun, bilirsin ben böyle şeylere gücenmem"* diyorum, ama o hayır deyip duruyor.

Yarayışlı aydın kimseyi ürkütmeyen adamdır. Sözünü öyle usturuplu söyleyeceksin ki kimse üstüne alınmayacak ama söz gene de yerini bulmuş olacak. Yazı yazıyorsan herkesi ürkütsen bile fincancı katırlarını ürkütmeyeceksin. Şöyle dersem şu gücenir, öbür türlü söylersem filancayı kırmış olurum gibilerden hesaplar yapmak bir zorunluluktur. Gazeteciler için değil yalnızca, toplumda yaşayan

herkes için bir zorunluluktur bu. *"Kör kör parmağım gözüne"* rahatlığı insanı güzel yerlere götürmez elbette. Bunu bilmek ve her durumda ona göre davranmak gerekir.

Bendeniz dostlarım, bu tutarlılığı bir türlü gerçekleştiremedim, birilerine gözünün üstünde kaşın var dememeyi öğrenemedim. Bunun için de *fena halde* (böyle derler) yalnız kaldım. Benim işim bir bakıma zehir kusmak, nerde açık varsa onu yakalamak. Yanlış anlaşılmasın, kişilerle, kişiliklerle bir işimiz yok bizim. Ben bu yazılarda genellikle birilerinin adını da anmam bilirsiniz. Bizim işimiz toplumun köküne kibrit suyu eken yanlış davranışlardır. Bu konudaki duyarlılığımız da belki mesleğimizin eleştiriyi gerektiriyor olmasından geliyor olabilir. Bizim işimiz nerde bir açık varsa onu yakalamak. Ya senin açıkların? diyeceksiniz. Onları yakalamak da başkalarının işi. Toplumsal düzeydeki yanlışlarımızı göstermezlerse ayıp ederler.

Bir seçici kurul toplantısında rahmetli Azra Erhat bana şöyle çıkışmıştı: *"Yahu sen ne biçim adamsın, sen kuzum hep olumsuzu mu görürsün? Ödül vermeye kaktığımız kitaplardan herbirinin bir açığını yakalıyorsun, üstelik de çok haklısın. Benim aklıma dokunan, senin gördüğün olumsuzlukları bizim görmüyor oluşumuz. Böyle giderse kimseye ödül vermeyeceğiz. Günlerdir toplanıyoruz, sen her önerdiğimize bir kulp takıveriyorsun..."* Kafanızı iyiyi görmeye alıştırdınız mı iyiyi görürsünüz, kötüyü görmeye alıştırdınız mı kötüyü görürsünüz. İyiyi görmeye alışmak aptallaştırır adamı. Önemli olan kötüyü görmek değil, kötüyü görmeyi de bilmektir. İyimserlikte bir toplumsal rahatlık yok mu? Elbette var. *Her şey düzelir* duygusallığı bir umuttan çok bir ilgisizliği duyurur bize. Aydın insan odur ki açmazları görür ve gösterir.

Gerçekte kimsenin bir şey görmek ya da göstermek istediği yok. Herkes *dumanı doğru çıksın* formülüne göre yaşıyor. Bizim gibi sivri akıllılar da bu kargaşada toplumdışı kişiler durumuna düşüyor. İnsan çenesini tutmayı bilemedi mi en yakınlarıyla bile tersleşiveriyor. *"Karım kardeşim anam babam dahil/Hiç kimselere dert anlatamadım"* der ya şair, onun gibi. Ne yapalım, biz de böyleyiz işte. Dostluk başka iş. Turgay Olcayto beni kovma hakkını istediği zaman kullanabilmeli. Ben alışığım. Benim öğretmenliğim bile iğreti.

SEVGİLİ ÖĞRETMENİM

Yetişmemizde olumlu etkileri olmuş kişilerin sayısı çok azdır. Olumsuz etkileri olmuş kişilerin sayısı çoktur. Siz de benim gibi saymaya kalksanız, olumluların sayısı üçü geçmez. Bunlar da genellikle öğretmenlerimizdir. Benim yetişmemde olumlu etkisi olan kişilerin başında da o öğretmenim gelir. Bugün kendime birazcık insan diyebiliyorsam bunda onun katkıları büyüktür. Öğrenciliğimizde beni pek severdi, boş zamanlarda koridorlarda, koca lise binasının loş koridorlarında konuşup tartıştığımız çok olurdu. Çok şeyi ondan öğrendim. Felsefe öğretmeni değildi ama felsefenin tadını ben ondan aldım. Ancak benimle ilgili tedirginlikleri vardı. Aklını nedense her anlamda "sağ"a takmıştı ve benim tehlikeli görüşler gezdirdiğimi çok açık söylemese de bana duyurmaya çalışıyordu. Ben de böylesine kültürlü bir kişinin artık kullanılmaz olmuş sözcükleri kullanacak kadar tutucu olmasını anlayamıyordum.

Birbirimizi sevdik ama anlayamadık. Yıllar geçti, bizler başka ortamlara düştük. Bir gün üniversitede öğretmenimiz uygulama dersi yapmak adına bizi eski liseme götürdü, orada o öğretmenimizin dersine girdik. Öğrencilerin tam bir boşluk içinde olması onu yaralıyordu. Çıkışta *"Biraz kalın da görüşelim"* dedi. Öğrencilerden yakındı. *"Biz de çok yaramazdık"* dediğimde gözleri dolu dolu oldu. *"Yaramazdınız ama arsız değildiniz"* dedi. Gerçekten çok yaramazdık. Birinde akşam olmuş, öğrenciler dağılmış, geriye disiplin kuruluna girecek öğrencilerle disiplin kurulu üyeleri kalmıştı. Biz onunla sahanlıkta sıkı bir tartışmaya dalmıştık. Aslında ben bir şeyleri anlatır gibi yaparken ondan bilgiler alıyordum. Biri bağırdı: *"Disiplin kurulu toplanıyor!"* Öğretmenimiz benden özür dileyerek müdür odasına doğru yöneldi, bu arada *"Sizi çok tuttum, özür dilerim"* dedi. *"Hayır efendim, ben de kurula giriyorum"* dedim. Şaşırdı: *"Neden?"* Güldüm: *"İmza sahtekarlığı'ndan. Mazeret kağıdına babamın yerine imza atmaktan. Oysa babam bana bu hakkı vermişti."*

Zaman zaman yolda karşılaşıyorduk. Beni görünce tedirgin oluyordu belli. Başlarda anlayamadım. Sonra o anlatmaya başladı. *"Sizin çok aşırı düşüncelere sahip olduğunuza inanmak istemiyorum"* gibilerden sözler ediyordu. Sonunda beni tanımaz oldu. Birinde iyice şaşırdım. Tanımıyordu beni. *"Siz falanca değil misiniz?"*

dedim. Öyle ya, insan insana benzeyebilirdi. Beni başından savmak için *"Ben Mustafa"* dedi, kanmadığımı anlayınca bir şeyler geveleyip yoluna gitti. Çoktan emekli olmuş, iyiden iyiye yaşlanmıştı. Ondan sonra onu ne zaman gördümse görmezden geldim. Öyle ya benimle konuşmak istemeyen birini ille benimle konuşacaksın diye zorlayamazdım. Aynı semtte oturuyorduk. Yollarımız kesiştiğinde ben ötelere bakıyordum. Geçenlerde bir büyük yiyecek-içecek dükkanında gördüm onu. Çok ama çok yaşlanmıştı. Bana baktığını sezdim. Ona doğru döndüm, göz göze geldik. Şöyle bir gülümsesem yanına gidecektim. Sanki biraz sıkıntılı gibiydi. Ben hiçbir şey yapmadım, öylece durdum. O kuyrukta ilerleyip kasanın önüne gelince zorla eğilip yerden sepetini aldı, bana bir daha baktı. Gel dese gidecektim. Buna benzer davranışlar gösterdiklerinde sevgililerime dönüp bakmadım. Ama öğretmenime gidebilirdim, bana çok şey öğretmişti.

Gidip ellerini tutmayı, yanaklarından öpmeyi, aldıklarını evine kadar taşımayı, yapılacak bir işi varsa yapmayı, kahvesini pişirmeyi, odasını süpürmeyi çok isterdim. Çıkarken *"Ne olur, bir işin olduğu zaman beni çağır"* demeyi çok isterdim. Olmadı. O hiç yoktan parçaladığı bir yüreği onaracak gücü kendinde bulamadı besbelli, ben de inadımı öfkemi yenemedim. Onu bir daha görmedim ya da çoktandır göremiyorum. O taraflara gitmediğim için belki de. Bildiğim kadarıyla bekardı. Kim bilir ne yapıyordur şimdi? Zaman zaman aklıma geliyor, içimi bir burukluk kaplıyor.

Sevgili öğretmenim, ben her şeyin özünü senden öğrenmişken, edebiyatı ve felsefeyi senin öğrettiklerinle sevmişken, hoşgörünün ne olduğunu bile seninle kavramışken sen daha hoşgörülü olmayı bile öğrenememişsen ve kendin gibi düşünmeyenleri adam yerine koymuyorsan ya da tehlikeli görüyorsan ben ne diyebilirim! Oysa, sevgili öğretmenim, biz bu topluma bir kere bile ihanet etmedik (kendimden sözediyorum), buna karşılık senin kendine yakın duyduğun insanlar savunur gördükleri *yüce değerler* adına bu toplumun altından girip üstünden çıktılar.

Evet, garip olan, hoşgörünün ne olduğunu da ben senden öğrenmiştim. Bu çelişkiyi bir türlü kavrayamıyorum. Seni düz korkaklıkla suçlamayı da kendime yediremiyorum. Ama sana bir düşünürün ağzından insan olma sorumluluğunun ne olduğunu anlatmak isterim: *"İnsan evcilleştirdiği şeyden sorumludur."* Madem yanlıştım, benimle kavga etmen gerekirdi.

FAHRİ BEYLER

"Doktora" en önemli akademik payedir. Unvan diye bilinir ama, payedir. Unvan olan doçentliktir, profesörlüktür, yardımcı doçentliktir... Bir adam doktor oldu mu bilimsel yerliliğini kanıtlamış demektir. Dünyanın her yerinde doktor payesi alabilmek için çok sıkı koşullara boyun eğmek gerekir. Pekçok üniversitede doktora çalışması yıllarca sürer. Bizde doktor olmanın çok genel koşulları yanında çok özel koşulları vardır. Kurumların kökleşmediği bir toplumda insan ilişkileri çok özel görünümler kazanır. İşin içine her şeyden önce siyaset girer. Belki dünyanın hiçbir yerinde tam nesnel ölçüler yoktur ama ilişkilerin bizde olduğu gibi çok özel ya da öznel koşullarda kurulduğu ülke sayısı sanırım çok azdır. Bu yüzden de bilgi üretimi üniversitelerimizde enaza indirgenmiştir. Unvan bilgiden daha önemlidir. Ne yaparsınız, bu da böyle bir dönem. Elbette geçecek.

Çok zaman doktora öğrencisi ne yapmak istediğini bilmeden kolları sıvamış kişidir. Hocasına bir çalışma önerisiyle gidecek yerde hocasından "konu" edinir. Zaten hocası da konusunu seçip gelmiş birine iyi gözle bakmaz. Bakmaz ama öğrencisiyle pek ilgilenmez de. Genç adam bir konuyu doğru yanlış orasından burasından çekiştirir. Şöyle hocasıyla üç beş saat yan yana oturup çalıştığı görülmemiştir. Bir gün bu iş biter, delikanlı ya da genç kız eğrisini doğrusuna denk getirerek "doktor" olur. O kadar ince eleyip sık dokumamak bir alışkanlık olmuştur ama bu alışkanlık gereksinimden gelir: onca üniversite genç bilim adamını beklemektedir. Genç bilim adamı ne kadar yetişebildiyse o kadar güçlü olacaktır. Kitap araç ve gereç yokluğunda çırpınır durur. Sonra zaman geçer, yaşlanır, o da öğrencilerini aynı yöntemle yetiştirir.

Dünyanın her yerinde doktorluk yanında bir de fahri doktorluk kurumu vardır. Dünyanın her yerinde bilime ya da insanlığın gelişimine çok büyük katkılarda bulunanlar fahri doktor yapılırlar. Ancak bunun için gerçekten üniversite çapında bir etkinliğin sözkonusu olması gerekir. Üniversiteler fahri doktor yaptıkları kişilere şunu demek isterler: *"Sen vaktiyle üniversiteden doktor payesi almadın ama sonradan bilime ya da insanlığın gelişimine öylesine katkılarda bulundun ki doktorluğu çoktan hak ettin."* Bu gibi insanlar parmakla gösterilecek kadar azdır. Üniversitelerde bile biri-

leri kendilerini bilime adamazken üniversite dışında bu işi yapan kaç kişi olabilir ki. Bu yüzden dünyanın her yerinde fahri doktorluk kurumu ikide bir çalıştırılan bir kurum değildir. Bizde bu fahri doktorluk konusunun hele son zamanlarda iyiden iyiye ölçüsü kaçmaya başladı. Gün geçmiyor ki birine bir cüppe giydirmesinler. Biri de çıkıp demiyor: *"Kardeşler siz ne yapıyorsunuz, böyle ikide bir fahri doktor üretirseniz ağırlığınız nerede kalır?"*

Benim en çok garibime giden ya da sinirime dokunan bu "fahri"lerin felsefe doktoru ilan edilmesidir. Anladık felsefeyi sevmiyorsunuz hatta felsefeden iğreniyorsunuz, anladık felsefeyi gerçeklikte karşılığı olmayan boş bir uğraş sayıyorsunuz, gene de felsefenin ne olduğunu bilmeyen birine felsefe doktoru payesi vermek (fahri de olsa) yakışık alır mı? Adamı fahri tıp doktoru yapmaktan korkuyorsunuz, çünkü kendinde bir güç bulup birilerini iyileştirmeye kalkabilir. Hukuk doktoru da olmaz. Botanik doktoru da. Felsefe doktoru olsun, ileri geri konuşup dursun, kimseye zararı dokunmaz. Zaten bu ülkede her yurttaş biraz felsefe doktorudur. Felsefe boş bir uğraş sanıldıkça bu anlayış sürecektir, bütün fahri'ler felsefe üzerinden fahri olacaklardır.

Geçen yıllarda Mersin Üniversitesi değerli hocamız Prof.Dr. Bedia Akarsu'ya fahri felsefe doktoru payesi verdi. Hocamız zaten felsefe doktorudur. Olsun. Çok iyi bir değerbilirlikti bu. Benim pek hoşuma gitti. Sayısız öğrenci yetiştirmiş, düşünür olarak topluma hizmet etmiş, bilgi üretmiş, kitaplar yazmış bir kişiye böyle bir davranışta bulunmak tam anlamında bir tutarlılık örneğiydi. Bilime, felsefeye, sanata gerçek anlamda katkılarda bulunmuş kişiler dururken çeşitli işlerde başarılı olmuş kişilere fahri doktorluk vermek bana gereksiz bir davranış olarak görünüyor. Bu kişilere fahri doktorluk yerine plaket vermek gerekir. Zaten toplumda bir plaket verme salgını başladı. Bu salgını daha da genişletmekte yarar var. Sevinsin başarılı insanlar. Plaket değiniz nedir ki, altı üstü madeni bir levha.

Her şeyi tadında bırakmak, hiçbir şeyi abartmamak gerekir. İşadamlarının, hayırseverlerin, iyi yöneticilerin, siyasete yıllarca emek vermiş kişilerin ödülü doğrudan doğruya başarılarıdır. Her kişi en büyük ödülü aldığı başarılı sonuçlardan elde eder. Bilmem yanlış mı düşünüyorum?

NE KALDI

Yıllar önce çocuklarını telaş içinde kolejlere yazdırmaya çalışanlar onları batılı papazların ya da rahiplerin güdümünde gerçek birer dünya adamı olarak yetiştireceklerini sanıyorlardı. Bilgiyse bilgi, paraysa para, efendilikse efendilik... Kafalarındaki bu dünya insanı tipi kültürden çok ünü, unvanı, cebi doluluğu simgeliyordu. Olmadı da değil. İkinci Dünya Savaşı'nın koşulları sonrasında yetiştikleri için çok iyi beslenmiş olan kızlar ve oğlanlar kolej eğitiminden geçerek pırıltılı bir görünüm kazandıklarında insanda nerdeyse kıskançlık duygusu yaratıyorlardı. Sonradan bu kolejliler topluluğunun küçük işler çevirmekte yatkınlığı olan son derece dinamik gençlerden olmuşmuş bir topluluk olduğu görüldü. Bunlar bu toplumun dünya sermaye güçlerine kavuşmasında büyük rol oynayabilirlerdi ve nitekim öyle oldu. Ancak bildiğim kadarıyla aralarından büyük bir düşünür, büyük bir sanat adamı, büyük bir bilim adamı topluluğu ayrılıp çıkmış değildir. Hatta bu öğretim kurumları güçlü diplomatların yetişmesine bile katkıda bulunmadılar.

Bulunamazlardı, çünkü çok eskiydiler. Locke daha XVII. yüzyılda onları yerden yere vurarak sivil eğitimi savunmuştu. Onların başka topraklardaki varlığı da doğrudan doğruya *sömürge aydını* yetiştirebilmek içindi. Takır takır fransızca ya da ingilizce konuşan karaderililerin dramını görmezden gelebilir misiniz? Avrupa bildiğim kadarıyla bu tür okulları artık tarihe gömerek yeni eğitim yöntemleri geliştirmenin peşindeydi. Ama kendisi için öngörmediği bir eğitimi başkaları için bal gibi öngörebilirdi.

Kolejlerin tutulmasında liselerimizdeki gerilik de belirleyici olmuştur. Hele Anadolu'da! Tarih dersine tahrirat katibinin, kimya dersine eczacının, coğrafya dersine hazine avukatının, fransızca dersine albay emeklisinin girdiği okulları okul sayar mısınız? Kolejde okuyan paralı oğlanlar ve kızlar bu durumda öbürleri karşısında kasım kasım kasılmakta haklıydılar. Biz İstanbul Lisesi'nde okurken ya da daha doğrusu okur gibi yaparken evden okula ve okuldan eve gidiş gelişlerimizde kolejli taydaşlarımızla karşılaşırdık. Haspalarda bir kurum bir çalım. Ara sıra yahudi ya da rum aksanıyla öyle fransızcalar patlatırlardı ki biz oracıkta susar kalırdık.

Bir gün ermeni asıllı bir ağabeyimiz bana şöyle dedi: "*Sizler*

kolejde okumadığınız için mutlu sayın kendinizi!" Doğrusu ben bu sözü duyar duymaz şaşırmıştım. *"Neden?"* dedim. *"Kolejler birbiçim insan yetiştiriyor"* dedi. *"Tam tamına kalıplıyor seni. Şunları şunları yapabilirsin, şunları şunları asla yapmayacaksın. Kolejlerde yaratıcı kafa oluşamıyor. Birer meslek sahibi olabiliyoruz. İşte o kadar!"* Ben bu görüşün doğruluğuna yıllarca inanmadım. Şöyle orta yaşlı bir adam olmaya başladığım sıralarda da o ermeni yurttaşımız haklıymış demeye başladım. Sonradan başka kolejli arkadaşlarım benzer şeylerden yakındılar. Zaten sonuç ortada değil miydi? Bu toplum kolejliler arasından da kolejli olmayanlar arasından da pırıltılı insanlar topluluğu çıkarmayı başaramadı.

Avrupalılar karşısında garip duygular taşıyan insanımız, özellikle kentli insanımız, bir takım yetkinliklere ulaşmaya çalışırken kısa yolu seçmenin karanlık uykusuna düştü. Bencillik insanı yanıltır, ona kısa yolları ya da kurnazlık yollarını seçtirir. Oysa özellikle eğitimde zoru seçmek gerekiyordu. Bugün de bu toplumun insanı kolayın batağında çırpınıyor. Türklerin yüzde bilmem kaçı geri zekalı gibi saçma sözleri bir yana bırakmak gerekiyor. Her toplumda geri zekalılar ve ileri zekalılar vardır, ama zeka tek başına hiçbir şeyi çözümlemez. Her yerde insanoğlu yapıcı ya da yaratıcı olmaya bakıyor. Bizde gene kısa yolculuk egemen.

Bu toplumun insanı dünya ölçülerine ulaşmanın kısa yollardan sağlanamayacağını artık iyice öğrenmek zorunda. Gelişmiş toplumlarla aramızdaki temel ayrılığın kokoreç ve bumbar sevmekten, yağlı yağsız güreş tutmaktan, çiğköfte yoğurmaktan, ayran ezmekten, horoz dövüştürmekten, sokak köpeklerine arka çıkmaktan, birkaç yılda bir birilerine oy atmaktan ve arkasını aramamaktan, mahalle arasında kedi beslenmekten çok ne yaptığını, ne istediğini, nasıl bir dünyada yaşadığını, nasıl bir yaşam özlediğini bilmemekten kaynaklandığını görmek gerekiyor.

Gelişigüzel eğitim ancak gündelik yaşayan insanlar yetiştirme konusunda verimli olabilir. Dünü olmayan ve yarını olmayan, yalnızca bugüne, şimdinin dar alanlarına sıkışmış insanlar yaşamı dönüştüremezler. Ünler, unvanlar, köşkler, saraylar, tantanalı düğünler insanı insan yapmaya yetseydi bizim dünyada çok seçkin bir yerimiz olurdu. Sağda ve solda sloganlarla yaşayan bu toplum kendini geldigeçtiye mahkum etmiş görünüyor.

DEDİKODU

Dostlarıma hep söylerim, aman derim, sizinle ilgili olumsuz şeyler söylediğimi duyarsanız, inanmadan önce benimle bir konuşun; konuşmazsanız, biliyorum yüzünüzü asacaksınız, bir şeyler duyurmak istercesine gariplikler edeceksiniz ve benim tepemi attıracaksanız. Ben insanın yüzüne sen şusun sen busun diyemeyecek kadar zavallı bir insan değilim, ayrıca kimin ne olduğuyla ilgili de değilim. Sevdiklerimi karşılıksız severim, sevmediklerim dünyamın dışındadır. Dostlarım beni dinlemezler. Bakarım aralarından biri buruluvermiş. Anlarım ki adamın biri ona gidip *"Afşar senin için şöyle şöyle söyledi"* demiş ve adamın canını sıkmıştır.

Rahmetli annem söz çaptırmayı pek severdi, bense böyle bir şeyi hiç mi hiç yapmam. Belki de annemde görüp rahatsız olduğum için yapmam. Dokundurmaya ne gerek var, ya söyle ya sus. Sözü dokunduracak ama bir şey olursa ben senin için söylemedim diyecek. Bu küçüklüğün de küçüklüğüdür. Bendeniz deli kafalı olduğum için çok açık konuşurum. Ancak kişiliklerin zedelenmemesine de özen gösteririm. Biri için *"kafasızdır"* demiş olabilirim. O kişi gelse, *"Sen bana kafasız demişsin"* dese hayır mı diyeceğim? Ama kimseye *"muhbirdir"* demem, onun böyle bir işi yapıp yapmadığını bilemem çünkü.

Geçenlerde eski bir öğrencimiz ve şu sıra iş arkadaşımız olan bir kişinin beni görmezden geldiğini sezdim. Doğrusu kendisini pek sevmezdim, bunun şurada anlatılması gerekmeyen pekçok neden vardır. Sevmezdim ama o bana yakınlık gösterdiğinde de kendimi çekmeyi düşünmezdim. Bir bakarsınız yakındır, bir bakarsınız sizinle kavgaya girişmiştir. Ama açık açık dövüşmez, imalarla, dokundurmalarla, benzer şeylerle dövüşür.

Ancak onun bana unutmayacağım iyilikleri oldu bu kış. Dost olanla olmayan böyle zamanlarda belli olur. Karım hastalanınca bazı dostlarımı gerçekten yanımda buldum. Yanımda bulduğum kişilerin başında birkaç kişi vardı, o da onlardan biriydi. Çırpındı benim için. Üstüne düşenin otuz katını yaptı. Neredeyse ezildim. Bir yandan da hoşuma gitti. Bu bir öğretmen duyarlılığıdır. Emek verdiğinize inandığınız kişiler size yakınlık gösterdiği zaman onurlanırsınız. Ben de onurlandım doğrusu.

Onu gene böyle bir soğuk hava içinde görünce şaşırdım. Artık alışmıştım bir sıcak bir soğuk davranmasına ama, bana gösterdiği o büyük dostluktan sonra hiç değilse açık olmayı becerebilir, gelir benden hesap sorabilirdi. Hesap sormak hiç ayıp değil, bir takım imalarda bulunmak daha ayıp. Ne söylüyorsan açık açık söyleyeceksin. Efendi, diyeceksin, sen benim için bunları bunları söylemişsin. Gerçek o zaman ortaya çıkacak. Öyle ya belki de ben öyle değil de bir başka türlü söylemişimdir. Öyle ya ses tonunun bile söz söylemede önemi var. Şöyle söylediğiniz bir sözü bir başka türlü söyleseniz bambaşka bir etki yaratırsınız.

Üzüldüm mü? Daha doğrusu kendi adıma üzülmedim, ama onun adına üzüldüm. Bir hesap sorma işini bile beceremiyorsa insan, o noktada üzülmekten başka ne yapılabilir? Zaman zaman insanlar neden bu kadar yüreksiz diye düşünüyorum. Bir türlü tam bir karşılık bulamıyorum. Yüreksiz davranıp kendimi çirkinleştireceğime yürekli davranıp gerçeğin ortaya çıkmasına çalışırım. İnsanlar bir garip oldular, sürekli birbirleriyle uğraşıyorlar. Sürekli bir yerden bir yere söz taşıyorlar. Dizlerini kırıp oturup çalışacaklarına onunla bununla uğraşıyorlar. Böyle olunca da bir takım çirkinlikler saçılıyor ortalığa. Ben kendi payıma çok rahatım, çünkü kimseyle bir alıp vermediğim yok. Eleştirmeye gelince, o benim hakkım, isteyen bundan rahatsız olabilir.

Dostlarım siz siz olun, biri yanınıza gelip de *"Falanca senin için şöyle şöyle dedi"* dediğinde onu dinlemeyin, kovun gitsin. Ya da alın karşınıza ona şöylesine bir şeyler söyleyin: *"Sende hiç utanma yok mu arkadaş? Benim için şöyle şöyle diyen kişi onu gelip doğrudan doğruya yüzüme söylemiyorsa sana mı düştü tasası. Sen neyin aracısısın, neyi sağlamaya neyi kurtarmaya çalışıyorsun? Bu yaptığın iş utanılası bir iştir. Onurlu insanların yapacağı işlerden değildir. Haydi defol başımdan ve bir daha gelme. Bir daha seni böylesi davranışlar içinde görürsem canını yakmak zorunda kalırım. Bu fare ilişkileri kimseye bir şey kazandırmaz. Haydi bas bakalım!"*

Toplum her gün biraz daha dalıyor basitliklerin ve bayağılıkların batağına. Bundan nasıl kurtulacak? Bu düzeyde kurtuluş yok. Kurtuluş ancak gelişmiş bilinç koşullarında olasıdır. Bilinçler her gün biraz daha dağılıyor. Her gün biraz daha yokluğa gömülüyoruz. Koca koca adamlar oradan oraya söz taşıyorlar. Fareler gibi.

YAKIŞANI YAPMAK

Bir şiir toplantısı için ülkemize gelmiş olan Makedonyalı bir şair profesör arkadaş İstanbul-Bergama arasında koyulttuğumuz sohbet sırasında bana *"Kaç para alıyorsun?"* diye sormuştu. Benim verdiğim rakamı nasıl değerlendirdiyse gözleri fal taşı gibi açıldı *"Çok yahu!"* dedi ve sordu: *"Bu kadar parayla ne yapıyorsun?"* Güldüm. *"Ayın sonunu getirmeye çalışıyorum"* dedim. Anlayamadı. *"Ya, demek öyle!"* dedi. *"Kaç saat ders vermek zorundasın?"* dedi. *"On saat, ya sen?"* dedim. *"Altı saat"* dedi ve ekledi: *"On saat ders verdiğin zaman kendini yetiştiremezsin ki!"* Makedonyalı dostumuz bizim kendimizi yetiştirmek gibi bir kaygımız olduğunu düşünüyordu. Pek sevmem bu tür sorular sormayı ama bu defa ben sordum: *"Sen aldığın parayla ne yapıyorsun?"* Yaptıklarını saydı: *"Bir kere, istediğim kadar kitap alabiliyorum. Çok güzel bir evim var, orada yaşıyorum. Kızımı Paris'de okutuyorum. Yılda bir defa bir yabancı ülkede tatil yapabiliyorum ya da uzun bir yolculuğa çıkabiliyorum..."*

Makedonyalı arkadaşa gıpta etmedim dersem yalan olur. Kıskanmak diye bir şey biliyor olsaydım rahatça kıskanabilirdim onu. Yalnız üniversitedeki görevini yaparak insan gibi yaşamak şansını elde etmiş olmak pek güzel bir şey. Bizde çok iyi koşullarda yaşayan öğretim üyeleri ya da bilim adamları yok değil. Ama onlar bu olanakları üniversite dışında bir takım işler tutarak ya da yeni açılan özel üniversitelere giderek elde ediyorlar. Bu durumda maaş da cep harçlığı yerine geçiyor. Doğrusunu isterseniz ben bu yaşam biçimine hep karşı oldum. İki nedenle karşı oldum. Birincisi, bir bilim adamının başka iş yapacak vakti olmamalıdır. Böyle bir kişi kendini bilime ve yetiştireceği kişilere adamalıdır. İkincisi, bilim adamlığı onuru bir bilim adamının herhangi bir kişiden iş almasını engeller.

Birincisi anladık da ikincisi nedir diyeceksiniz. Şimdi ben bir bilim adamı olarak özel bir işte çalışıyor olsam, patronum beni çağırsa, ben onun huzuruna önümü ilikleyip girsem bilim adamlığı yara alır mı almaz mı? *"Patronun önünde önünü iliklemek ayıp mı?"* diyeceksiniz. Elbette değil. Gençliğimde ben de birçok işte çalıştım. Patronun önünde önümü iliklemezdim ama saygılı davranmayı da elden bırakmazdım, aldığım terbiye gereği. Patron yamaklarıyla geçinemezdim

yalnız. Kraldan çok kralcı olan bu adamalar iyiden iyiye sinirime dokunurdu. Üniversitede başıma gelmedik kalmadı, haklarım yendi, ama ben gene dışarıda çalışmayı düşünmedim. Yalnız bir kış kalorifer parasını ödeyemez durumna gelince bir ansiklopedide üç ay redaktörlük yaptım. Yapmaz olaydım. Burnumdan getirdiler. Zaten orada kalacak değildim, bastım çıktım. Ondan sonra bana çok iyi iş önerileri yapıldı. Evet deseydim şimdi bir elim yağda bir elim balda yaşıyor olacaktım. Diyemedim. Yukarıda söylenen iki nedenle söyleyemedim.

Eşim hastalandı, masraflar arttı. Diskçalarım bozuldu, artık bu işe yaramaz, yenisini alacaksın dediler, alamadım. Video da öyle. Onun da yenisini almam gerekiyor. Kitap alamıyorum. Kitap fuarı açıldığında fransızca kitapların önünden geçmemeye bakıyorum, geçersem ucuz satış için ayrılmış kitaplardan başkasına bakmıyorum. Kışlık montum yırtıldı, attım, yenisini alamadım. Ev yıllardır badana edilemedi. Ucuzcudan aldığım ayakkabıların derileri çok kötü kokuyor. Bizim orada bir ucuzcu pantoloncu vardı, yıllardır pantolonlarımı ondan alırdım, geçenlerde pantolon almaya gittim, dükkanı buzdolapçıya devretmiş. Yıllardır eve üç duvarı kaplayan bir kitaplık yapma tasarımı gerçekleştiremedim, kitaplıkta kitaplar iki sıra duruyor, aradığım kitabı bulamıyorum.

Bunları yazışımın nedeni kendime acındırmak ve birilerinden bir şey beklemek değil. Bizler onurlu insanlarız, böyle bekleyişler bizden uzaktır. Ben bir yaraya parmak basmak istiyorum. Çok isterdim, öğretim üyesi arkadaşlarım benim gibi yaşasınlar. Ama onlar çok güzel kazanç yolları buldular. Rektör adayları *"Başka üniversitelerde ek görev alma kolaylığı"* sözveriyolardı.

Biliyor musunuz, içim parçalanıyor. Ben bu dünyaya uyamadım dostlarım, siz ne derseniz deyin, eşek geldim eşek gidiyorum. Ama ne yaparsınız, ben de böyleyim işte. Kırk yıllık Afşar'ı nasıl edip de değiştiriniz?

Para o kadar tatlı mı ki hiç ummadığımız kişiler bile parayı gördü mü fırlıyor. Devlet bize o Makedonyalı arkadaşın koşullarına uygun ya da yakın koşullar yaratmalı. Ben istediğim kitabı, istediğim diski satın alabilmeliyim, evime kitaplık yaptırabilmeliyim, canım çıkana kadar yorulmalı ve şöyle gerile gerile dinlenmeliyim. Başka türlü üretemem ki. Sen enayisin, sen hiçbir şey almadan da üretirsin diyeceksiniz. Doğrudur.

BENCİLLİK APTALLIKTIR

Türkiye'nin paralı kent insanı her şeyi parayla elde edebileceğini sanır, daha doğrusu onun için parayla elde edilemeyecek hiçbir şey yoktur. Aslına bakarsanız kentteki insanın sağcısı da bu kafadadır solcusu da. Bir gün bir yemekli toplantıda sözü bilgisini aşan paralı efendilerden biri uluorta *"Dünyada paranın satın alamayacağı hiçbir şey yoktur"* deyince ve dostlardan biri *"Var, Afşar var"* deyince hava kısa bir süre için sağuyuvermişti. Burjuva dünyanın her yerinde bencildir, bencilliğin birinci insanı burjuvadır ve burjuvanın birinci niteliği bencilliktir. Ancak dünyanın her yerinde burjuva bencilliği kendisi için yıkıcı olmaya başladığı yerde ya da sınıfı için tehlike oluşturmaya başladığı yerde *bencilliği gereği* bencilliğinden vazgeçer. Bilir ki onun varolma koşulları sınıfının koşulları içinde olasıdır ya da daha doğrusu kendi çıkarı sınıfının çıkarıyla tersleştiği zaman kendi çıkarı gürültüye gidecektir. Bencilliğin son noktası *kendini yoketme* noktasıdır. Kendi çıkarlarınızı sınıfınızın çıkarları üstünde tuttuğunuz zaman batarsınız.

Batı'da burjuvazi bu gerçeği XIX. yüzyıldan sonra öğrendi ya da XIX. yüzyılla birlikte öğrendi. Neredeyse Marx'ın öngörüleri gerçekleşecek, neredeyse sermaye sınıfı tepetaklak olacaktı. O zaman insanlar anladılar ki sınıfının çıkarlarını hiçe sayan bir birey kendi çıkarlarını da hiçe saymaktadır. XIX. yüzyılda öğrendi Batı bireyselliğe indirgenmiş bencilliğin bir felaket üreticisinden başka bir şey olmadığını. Ondan sonra aynı sınıfın insanları kendi çıkarlarını önemsemekle birlikte sınıfsal çıkar diye bir şeylerin olduğunu ve bu bir şeyleri önemsemek gerektiğini öğrendiler. Sermayeciler bir yandan halkı sömürüp bir yandan birilerinin gözünü oyarken nerdeyse kendi sonlarını çizmeye başlıyorlardı.

Türkiye'de toplum kurumlaşmadığı ve insanlar kendi sorunlarını daha çok yüzyüze ilişkilerle çözmek zorunda oldukları için birileri bireysel bencillikten kurtulamıyorlar, daha doğrusu bencillik duygularını sınıfsal düzeye yükseltmeyi beceremiyorlar. Kentli para babaları vergi vermeyi hiç sevmiyorlar. Vergiye ayıracakları parayla eğlenmeyi, köşkler almayı, meyhanede tabak kırmayı alışkanlık edinmişler. O yüzden ayakta durabilmek için her zaman başka güçlerin varlığına gereksinim duyuyorlar.

Hacıbey, burjuvaya akıl verecek adam mı kalmadı da sen bu işi yüklendin? Böyle dediğinizi şuracıkta şu iki kulağımla duyar gibiyim. Yanıldınız, benim burjuvamıza verecek aklım var mı? Bu iş bana kaldıysa raslantıya kaldı demektir. Böylesi akıl hocalığını sol gösterip sağa çalışan bilim adamlarımızdan tutun da eski solcu ve yeni cumhuriyetçi pardon ikinci cumhuriyetçi kardeşlerimize kadar pekçok kişi pek güzel beceriyor. Sermaye benim gibilerin aklıyla gerdeğe girecek olsaydı hali yamandı. Ben yalnızca şunu söylemek istiyorum: bu ülkenin burjuvası kendi yararını bile kollayabilecek durumda değil, bereket dünyanın her yerinden onu biçimleyip yoluna koyacak epeyce gücün sesini dinliyor da *"İşler nasıl?"* dediğin zaman *"Bin şükür"* diyecek gücü kendinde bulabiliyor.

Onun esenliğinde halkımızın aptallığının demeyelim de düşçülüğünün elbet büyük payı var. Sevimli ve sevgili halk insanımız her anlamda kazıklanmak için bahaneye bakıyor. Ben şimdi bir dükkan açsam, yüzde iki yüz faiz karşılığı para toplasam önümde kuyruk olur musunuz olmaz mısınız, doğru söyleyin? Ben paralarınızı iç ettikten sonra da dama çıkmalar, kendini yakmalar, toplanıp valiye gitmeler... Halk dediğin sınıfsal çıkarını bilebilseydi burjuva da sınıfının çıkarlarını azçok bilmek zorunda kalacaktı. Şimdi alan gidiyor ve olan yetime, öksüze, yoksula, çaresize oluyor. Bu arada türk burjuvası da ne uzuyor ne kısalıyor. (Ay ben keşke sınıf yerine "direk" deseydim, "sınıf" nedense pek iyi kaçmıyor.)

Kuzu ruhsallığı bütün sınıflar için geçerlidir. Adam bir kere-iki kere değil-"sınıf" yerine "direk" dedi, ondan sonra hemen herkes çok *kişilikli* bir biçimde "direk" demeye başladı. Kısacası dostlarım, bu ülkede sınıfsal ayrım sorunu kaba bir biçimde rahatça işini bilenler ve bilmeyenler ayrımına indirgenebilir. Hele burjuvanın kültür düzeyi düşünülünce. Bu sınıfın insanlarını tabandaki insanlardan nasıl ayıracaksınız? Her iki sınıfın insanı da çiğ köfteyi, göbek atmayı, yarını konu etmemeyi, kısa yoldan paçayı kurtarmayı, her şeye çabucak inanmayı, hiçbir şeye şamamayı alışkanlık edinmişken...

Zaman zaman kaşının birini yukarı kaldırır: düşünüyor sanırsınız. Oysa düşünmek diye bir alışkanlığı yoktur. Akşam içeceği rakıyı düşünüyordur en çok. Aşırı derecede bencil ve tüm benciller gibi aşırı derecede kıskançtır. Birine bir iyilik geldiği zaman o delirecek gibi olur ve bu durumunu gizleyemez. Kendinden yaşça ve toplumsal düzey açısından küçük olanlarla olmayı yeğler: onlara kabasaba davrandığında onlar ses çıkarmazlar da ondan. Birinin bir zayıf noktasını gördü mü hemen alaya başlar, bu arada çirkin kahkahalar atar. Aşırı derecede cimridir, cimriliği kendini rezil edecek ölçülere vardırmıştır. Üstelik iyiden iyiye zengindir. Parasıyla güzel görünümlü kitaplar bastırıp adını şaire çıkartmıştır. Birçok şairin izlerini taşıyan o sevimsiz şiirlerini sağda solda pazarlamayı iyi bilir. Kaymak tabaka diye değerlendirdiği topluluklara sokulmayı, onlardan bir takım yararlar sağlamayı da pek iyi bilir. Ancak bu "tabaka"lar da onun ne biçim biri olduğunu bilirler. Candan tek bir yakını yoktur: yalnızlık içinde kıvranır gibidir.

Edebiyatın birçok dalında kalem oynatıyor olmakla birlikte iyileşmez bir cahilliğin karanlık kuyusunda çarpınır gibidir. Yılları boş geçirmiş, çıkar kollamanın dışında pek bir şey yapmamıştır. Yağlı kapıya damat olmakla paçayı kurtarmış, ondan sonra amatörce ya da sporuna solculuk yapmıştır, ancak bu işte de *tutturamayınca* büyük kültür adamı havsıyla yetinmek zorunda kalmıştır. Cimridir ama cimriliğini açık etmemeyi iyi bilir, çünkü sağlam bir çıkarcıdır. Hiçbir gerçek çıkarcı tam anlamında cimri izlenimi uyandırmamalıdır. Kıskançtır, özellikle becermediği edebiyatçılık alanında başarılı kimseleri kıskanır. Ünlü dedikoduculuğunun kaynağı buradadır. *"Sana gizli söylüyorum"* gibi tavırlarla birilerini yerden yere vurur. Bir günde yüz elli kere "namus" sözü eder, ne var ki kaypaklığın ve kayganlığın ustasıdır. Tavşan gibi korkaktır. Sözüne güvenemezsiniz. Delikanlı görünmeye özen gösterir ama delikanlılık üstünden akar. Kazık attığı kimselerden özür dilediği çok olur.

Çelebi pozlarında dolaşır. *"Bu adamda peygamberce bir şeyler var"* diye düşünürsünüz. Bir Hazreti İsa yumuşaklığı içindedir. Bu yetkinlik gibi görünen şey bir gevşeklikten başka bir şey değildir. Her kesimden insana selam verir, her çeşit adama şapka çıkarır.

"Kim olursan ol gene gel" der gibidir. En değersiz adamlara yakınlık gösterir ve onlardan iyi not alır. Dünyadan hiçbir şey beklemiyor gibidir. Oysa parayı, malı mülkü çok sever, onları elde etmek için çaba gösterir. Bu "şirin" görünümüyle "kaymak tabaka" insanlarının ilgisini çekmiş, onların sevgilisi olmuş, onlardan yardım görmüştür. İleri derecede korkaktır, bir yerde gerilimli bir ortam oluştu mu tüyüverir. O çelebi görünümüyle iyileşmez bir kincidir. *"Sende şunu yapmıştın ama..."* deyiverir. Kendine güveni yoktur, o yüzden hep birilerinin etkisi altında kalır, birilerinin yörüngesine girer. İyileşmez tembellerdendir, şiirinden de tembellik akar. Uykulu gibi dolaşır. Görünüşte tam bir İstanbul efendisidir: kabalıklarını sessiz sessiz yapar.

Onu görür görmez *"İşte benim aradığım mert adam"* dersiniz. El kol sallayışıyla, ses tonuyla sizde bu izlenimi hemen bırakıverir. O mert adam mertliğinin gereği biraz da saldırgandır. Yakından tanımaya başladığınızda onun mertlikle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığını görürsünüz. Yaman bir çıkarcıdır: sessiz sessiz kazık atar. Küçük bulursa küçük çarpar, büyük bulursa büyük çarpar, ama işini iyi bilenlerden olmadığı için elde ettiklerini yel üfürür sel götürür. Tam bir cahildir ama bilge havasına bürünmeyi pek güzel becermiştir. Anlaşılmaz bir solculuğu vardır, sağa hoş görünmekle görevli bir solcu gibidir. Çok rahat yalan söyler. Çıkarı sözkonusu olunca verdiği sözü unutuverir, hatta sizi tongaya düşürmek için çok zarif planlar yapar: bütün aptallar gibi herkesi aptal görme alışkanlığı içindedir. Bütün yaşamı fincancı katırlarını ürkütmeme özenine göre düzenlenmiştir. Aykırı adam görünümü çizmeye özen gösterse de tam tamına uyumlu bir kişidir.

Size birkaç tip çizdim. Gerçeklikte karşılığı olmayan düşsel tipler. Gene de bunlar sizin her gün gördüğünüz, oturup konuştuğunuz, yakından tanımadığınız, güven duyup yücelttiğiniz tipler. Türk aydınının nerelerde olduğunu göstermek açısından çok önemli tipler. Bu kişiler var, daha doğrusu onlar yok da onlara benzeyenler var. Ortak özellikleri: korkaklık, çıkarcılık, cahillik, cimrilik, biraz da üçkağıtçılık...

Toplum yaşamının sağlıklılığı açısından eğitime güvenenlerle cezaya güvenenler tam bir karşıtlık oluşturuyorlar. Bu konuda hem eğitime hem cezaya güvenenlerin sayısı yok denilecek kadar azdır yanılmıyorsam. Çoğunluk cezacıdır. Bu cezacılık babamızdan, dedelerimizden, dedelerimizin dedelerinden kalma bir anlayıştır. Hukukçular arasında da bu kafada çok insan olduğundan zaman zaman cezalar artırılır ya da yeni cezalar konulur, ancak toplumda iyiye doğru bir gelişme gözlenemez, tersine bir şeyler daha kötüye gitmeye başlar. Cezacılık kısa erimde amaca ulaşma ve yasalarla oynama gibi basit istekleri ve tutumları gerektirdiğinden sık sık gündeme gelir. Eğitime gelince, o içinden çıkılmaz bir sorunlar yumağıdır. Onda da zaman zaman indir kaldır uygulamaları gerçekleştirilir. Ama bunu yapanlar başta olmak üzere kimse eğitim sorunlarının çözülebileceğini düşünmez. Çünkü eğitim sorunu iki dilekle çözülebilecek gibi değildir. Eğitim sorunlarının çözülebilmesi için her şeyden önce paraya gereksinim vardır, para yoktur; zamana gereksinim vardır, çünkü kötü koşullanmış kafaların genç insanları şu ya da bu anlamda zehirlemesi ancak yeni kuşakların gelmesiyle son bulacaktır.

Evet, ceza kolaydır. Ne var ki, insanın en kötü yanı ve en iyi yanı alışan varlık olmasıdır deriz ya, insan sonunda cezaya alışıverir. Bazı anneler ya da babalar diyelim ders çalışmayan çocuklarını odalarına gönderirler ve oradan çıkmamalarını isterler. Bu çocuk için başlangıçta çok sıkıcı bir deneyim olur, giderek çocuk buna alışır hatta bunu ister. Çocuk yalnız arka odaya kapatılmaya değil dayağa da alışır, azarlanmaya da alışır. *Dayak arsızı* denilen çocuklar dayak yiyebilmek için durduk yerde sorun çıkarırlar, dayağı yiyince de rahatlayıp bir köşeye çekilirler. Ama bu bir tiryakiliktir, biraz sonra dayak arsızı yeniden kaşınmaya başlayacaktır. Kısacası, insan katlanmayı bilen bir varlık olarak cezaya çok çabuk alışır, o zaman suç sorun olmaktan çıkar.

Hapishaneye girenler oradaki insanların kapatılmışlığın koşullarına pek güzel alıştıklarını görürler. İyi ki de alışırlar, yoksa çıldırabilir insan. Düşünsenize, bir yerdesiniz ve oradan çıkmaya hakkınız yok. O durumda yaşasın alışkanlıklarımız. Alışkanlık bize yavaş yavaş uyum kolaylıkları sağlar. Hapishaneye alışan kişi oraya uyum

gösterir, böylece edilginleşmeye başlar. Hem bedensel alışkanlıklar hem ruhsal alışkanlıklar kişiyi bir yere kapatılmışlığı olağan saymaya doğru götüren koşullar oluştururlar. Alışkanlıklar bazen yerlerini daha başka alışkanlıklara bırakırlar, böylece alışkanlıklardan alışkanlıklara geçilir. Evet, iyi ki alışıyoruz ve iyi ki alışmıyoruz. Etkin bir yaşam kurarken de, örneğin sağlam bir amaca doğru giderken de; edilgin bir yaşamı kurarken de, örneğin hapishaneye uyum sağlarken de alışkanlıklarımızı kullanıyoruz.

Ceza edilginleştirmekten başka bir işe yaramayacaktır. Ceza intikam için değilse iyileştirme için olacaktır, oysa cezanın özünde iyileştiricilik yoktur. Ceza kötü eğilimleri artırır. Ya da şöyle söyleyeyim: salt ceza uygulamasıyla kişiler kötü yanlarını derinleştirmeye yönelirler. Cezayla birlikte kişiye eğitici etkilerde bulunmak, örneğin ona insan onuru denilen şeyin özünü duyurmak gerekecektir. Bu yüzden insanları alıp bir yere tıkmak onu iyileştirmek anlamına gelmiyor. Öyle olsaydı çok kolay olurdu. İnsanlar hapisaneden arınmış, yürekleri insan sevgisiyle dolu çıkarlardı. Bana sorarsanız kişi üretici olma durumundan çıkıp da tam anlamında bir aylak durumuna geldiği anda tehlikeli olmaya başlar. İnsanı insan yapan *iş*'dir. İnsanı insan yapmak için *iş*'i kullanmak gerekir. insan boşlukta ya da angaryada ne ölçüde kendiyle çelişirse, ne ölçüde kendine ağır gelirse, üretici işte o ölçüde kendini insanlığın bir parçası olarak görecektir. Bu yüzden, sanırım, ceza usullerinin yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır. Suçlu kişileri suçlarının niteliğini, mesleklerini, kişisel eğilimlerini gözönünde tutarak üretici durumuna getirirseniz cezayı anlamlandırmış olursunuz.

Yalnız çalıştırmak değil, kişilerin bilinç düzeyini yükseltmek de cezanın anlamını olumluya doğru dönüştürecektir. Bunu için cezaya ek olarak özel eğitici uygulamalara girişmek doğru olur. Ama her şeyden önce toplumun eğitim düzeyini yükseltmek gerekecektir. Bunun için iyi bir eğitim planlamasına gereksinim var. Bunun için de para gerekli. Uzman ve istek olmayınca paranın da bir anlamı yok. Eğitimi düzenliyoruz diye para toplarsınız, sonra o paraların ne olduğu bile bilinmez olur. Belki de her şeyden önce dürüstlük. Ne dersiniz?

DEĞER SORUNU

Kolay ve ölçüsüz kazanç toplumsal değerleri zedeliyor. Kolay ve ölçüsüz kazanan insan için kazancın dışında saygıdeğer hiçbir şey yoktur. Kazanç tek değer olunca, onun elde ediliş yolları da sorun olmamaya başlıyor. Bir de zor kazananın kolay kazananla giriştiği yarışta yaya kalma korkusu var. *"Bugüne kadar kolay kazanıyorduk, dünyalığımızı edindik, bundan sonra biraz da zor kazanalım"* demiyor kimse. Tersine, kolay kazanma yolları yeni kolay kazanma yollarını bulduruyor. Kolay kazancın büyük bir kalkınmayı getireceğini düşünenler halkın parasının yasadışı yollardan yukarıya pompalanmasına göz yumdular. Sonunda ziyan olan, zavallı insanların alın teriyle elde edebildiği üç beş kuruştur. Halk dediğin parayı ne yapacak. Aşağı yukarı bir otuz yıldır halkı soymak alışkanlıkları geliştirildi. Halkımız da soyulmaya doyamamanın garipliklerini yaşıyor.

Halkımız ulusal ve uluslararası üretim için bir ucuz emek alanı oluşturuyor. Özellikle işçiler ve memurlar boğaz tokluğuna çalışmanın alışkanlığını edinmiş gibi duruyorlar. Bu ucuz emek üreticileri ara sıra da paralarını tefeciye ve tefeci nitelikli para kurumlarına kaptırıyorlar. Tabandaki insanların tek umudu kolay ve ölçüsüz kazanç yollarından geçebilmek için olanaklar elde etmeye dayanıyor. Her durumda dürüst kalmaya kararlı olanlar ya da kolay ve ölçüsüz kazanç yollarını bulamayanlar çeşitli talih oyunlarıyla yetiniyorlar. Yetinmeyenler ne yapıp yapıp kolay ve ölçüsüz kazanç yollarını buluveriyorlar. Bir de bakıyorsunuz dünün yoksul kişisi bugün boynunu çeviremez duruma gelmiş.

Bu insanlar değer düzenini zedeliyorlar yani toplumu kirletiyorlar. Toplumdaki pekçok kirlilikte kolay ve ölçüsüz kazancın belirleyici olduğunu kimse görmek istemiyor. "Trafik canavarı" ya da "enflasyon canavarı" gibi kavramları oluşturan gerçekliğin düpedüz kolay ve ölçüsüz kazanç tutkusundan geldiğini bilmiyorlar mı? "Trafik canavarı" dedikleri şeyin üç temel nedeni vardır: vergi adaletsizliği, bilgisizlik, yolların yetersiz oluşu. Bilgisizliği ve yolların yetersizliğini anladık da vergi adaletsizliği nerden çıktı? Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Kazananlar, özellikle ölçüsüz kazananlar vergi olarak vermeleri ya da gözden çıkarmaları gereken parayı haydan gelen huya gider hesabıyla olmadık biçimde harcayarak zavallı dünyalarını renk-

lendirmeye çalıyorlar. Bakıyorsunuz bir evde dört kişi varsa o evin kapısında dört tane otomobil var. Büyük oğlanınki şu marka, küçüğünki şundan, ananınki şöyle bir şey, baba bu yıl en pahalısından bir cip çekti altına. Ne kadar vergi verdi? Onu karıştırmayın. Ödenmeyen vergilerle otomobiller alınıyor, kıyılarda arsalar kapatılıyor, beton yığınları oluşturuluyor, boğaz lokantalarında yeme içme toplantıları düzenleniyor, meyhanelerde ceket yakılıyor ve tabak kırma yarışları yapılıyor. Bu yaşam biçimi bir yandan "trafik canavarı" denilen garip yaratığı, bir yandan "enflasyon canavarı" denilen ucubeyi semirtiyor.

Hiçbir emek harcamadan en hızlı otomobili elde etmiş olan delikanlı o amerikan tıraşlı kafasında üç yüz kavramlık bilinciyle basıyor gaza. Değer bildiği tek bir şey yok, kendi yaşamı bile önemsiz onun için. O yalnız tüketmeyi biliyor. Pekiyi, insanların hiç emek harcamadan alabildiğine para saçarak yaşadıkları bir toplumda, kimsenin vermek istemediği, herkesin almak istediği, herkesin kolay ve ölçüsüz kazanmak istediği bir toplumda enflasyonu nasıl önleyeceksiniz? Dükkanımı açıyorum, dün elliye sattığımı bugün keyfim misiniz yetmişe satıyorum. Neden doksana satmıyorum? Geriye halkın alım gücü diye bir şeyin kalması için. Alıcıyı boğmamaya, yoketmemeye çalışacaksınız ki sizi beslesin. Yoksa, siz de onunla batarsınız. Onun sizi besleyebilmesi için onu ne kadar yolabileceğinizi iyi hesaplamanız gerekiyor.

Geçenlerde Kocaeli Üniversitesi'nin Hereke bölümünde bir konuşma yapıyordum. Bir delikanlı bana şöyle bir soru sordu: *"Sınıf değiştirmiş olmak vicdanınızı sızlatmıyor mu?"* Ben de şöyle dedim ona: *"Gençliğimde nasıl yaşıyor idiysem şimdi de öyle yaşıyorum. Zaten çalışmaktan başka bir şey yaptığım yok. Dört yüz seksen milyon lira maaşımla ayın sonunu getirmeye çalışıyorum. Kitaplarımdan bugüne kadar hemen hiç para almadım."* Düşünün, delikanlı beni bir sabah aklına esince uçağa atlayıp Londra'da kahvaltı etmeye gidenlerin arasında sayıyor. Diyeceğim yakından tanımadığımız toplumu üç beş sloganın penceresinden görmeye kalkarsak böyle toplum değerlerini ayaklar altında çiğneyenlerle toplumda iyi kötü değerler yaratmak isteyenleri birbirine karıştırmış oluruz.

CANAVAR OKULDA

"Canavar okulda" diye başlık atmış gazete. Bak terbiyesize, şimdi de okullarama dadandı? Olacak iş değil. Çocukların sefertaslarına, kurabiyelerine, pastalarına göz koymuş demek ki serseri. Bu ucubeyi besleyenler utansın. Ben bundan daha adi bir canavar görmedim. Haberi okuyunca güldüm de güldüm. Ne oluyormuş bilir misiniz? Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayıyla hazırlanıp okullara gönderilen *Canavar evine dönüyor* adlı dergide çocukların enflasyonun düşmesine nasıla katkıda bulunacakları anlatılıyormuş. Çocuklar, iş size kaldı, benim size güvenim var. Şu canavarı kuyruğundan yakalayıp yere indiriverin yavrularım. Çocukların anababalarından daha akıllı oldukları, en azından büyüyene kadar akıllı kaldıkları kesin. Çocuklara yetki verilirse inanıyorum enflasyon canavarını anasından doğduğuna pişman ederler. Çünkü çocuk dediğin namusludur, oyun oynar ama oyuncu değildir, soytarılıkla, şaklabanlıkla, hergelelikle, dolapçılıkla bir ilgisi yoktur, sonra büyüdükçe büyüdükçe olanlar olur ve o da büyükleri gibi olmaya başlar, namus dendiğinde çok zaman uçkur namusunu düşünmeye başlar.

Çocuklar enflasyonu nasıl önleyecekler ya da birilerinin deyişiyle "aşağı çekecekler"? Şöyle. Bir kere bu çocuk milleti pahalı mallardan uzak durmayı öğrenecek. Annesi ve babası boşa para harcamayı onur sayarken ve alışkanlık durumuna getirmişken, böylece haydan gelen huya giderken, o zavallı kendi kendine şöyle diyecek: *"Bugün ben ya hiç leblebi almayayım ya da amcalarım üzülmezlerse, beni bağışlarlarsa elli gram kadar alıvereyim. Yok, hayır, leblebinin yanında çekirdek gerekmez. İstersem yarın da çekirdek alırım. Hayır, dondurma kesinlikle yok, isterse dondurmacılar iflas etsin, hiç ilgilendirmez beni. Fıstık bile alırdım eskiden. Utanıyorum kendimden. Ne ayıp! Bilinçsizlik işte! Yarın anneme söyleyeceğim, bana o pahalı gömleklerden almasın. Ne gereği var yani. Sevgili kardeşlerime ve arkadaşlarıma söyleyeyim, bütün bir mendile burunlarını silmesinler, mendili yarım yarım kullansınlar..."*

Devlet vergi almayı beceremiyorsa ya da zaten becermek istemiyorsa, belediyeler "yerel yönetimler" adı altında toplumu vantusluyorsa, fabrikalar bir türlü yenilenemiyorsa, herkes para üzerinden

para kazanmaya bakıyor ve kimse çalışmayı sevmiyorsa, tarım ve hayvancılık yokolmanın eşiğini çoktan aşmışsa, insanlar lüksten başka bir şey düşünmeyecek kadar cahilseler, tüketmek bir onursa, dışsatım tam anlamında raslantıya kalmışsa ve birileri dışsatım ayağına toplumu soyuyorsa, piyasa üzerinde en küçük bir denetim sözkonusu değilse ve özellikle "sanayici" istediği mala istediği fiyatı koyuyorsa, enflasyonun belli bir yükseklikte kalması bazılarının işine yarıyorsa, dış ve iç borçlar toplumun ödeme gücünü aşacak boyutlara ulaşmışsa, devletin bir dışalım siyaseti yoksa ve dışalım üretimi zorlayacak ölçülere getirilmişse, siyasiler oy kaygısıyla davranıp iktisadi düzeyde köklü kararlar almaktan korkuyorlarsa, devleti yönetenler arasında dünya çapında ağırlığı olan iktisatçılar yoksa, devletin hiçbir katında rüşvet önlenemiyorsa, devleti yönetenlerin tutumluluk gösterilerine karşın devlet israfı alışkanlık durumuna getirmişse, devletin belli bir toplumsal iktisat öngörüsü yoksa ve iktisadi yaşam gündelik kararlarla götürülüyorsa, bankalar kredi vermek ve verdiği kredi yi unutmak gibi güzel bir anlayışlılığı inatla sürdürüyorlarsa, ara sıra yüksek faiz veriyoruz ayağına iyi para toplayıp sonra iflas ediyorlarsa, en büyük güvence gibi düşünülen turizm "sektör"ü aptallıklara kurban gittiyse, eğitimde ve sağlıkta çok büyük ölçülere ulaşan özel harcamalar her gün biraz daha artıyorsa, insanlar yarınlarına güvenemedikleri için biriktirdiklerini yastık altında saklamayı yeğliyorlarsa, kırsal alanlardan kentlere göçler bugün de sürüyorsa, kıyı yağması tüm hızını koruyorsa... çocuklar ne yapsın?

Çocuk, elleri paketlerle dolu gelen annesine şöyle diyecek: *"Sevgili anneciğim, ben artık pahalı mallardan uzak durmaya kararlıyım, artık gereksiz alışveriş yapmayacağım, kalemin biri bitmeden öbürünü almayacağım. Bu konularda arkadaşlarımı da uyaracağım. Senin de bu konuda duyarlı olacağına inanıyorum anneciğim."* Anne bu söylenilenlerden bir şey anlamayacak. *"Boş boş konuşma da bana bir bardak su ver, çok yoruldum"* diyecek ve ekleyecek: *"Babana telefon et de sabah ona verdiğim listedeki şeyleri almadan gelirse çok kızacağımı söyle."*

Çocuklar, büyükleriniz beceremedi, her konuda umut sizde, unutmayın.

TOPLUMSAL İNSAN OLMAK

Toplumsal insan olmak ya da kısaca insan olmak (insan toplumsal bir varlık olduğuna göre) eğitime bağlı olduğu kadar yani kişinin yetişmişliğine, bilinç koşullarına bağlı olduğu kadar toplumun ruhsallığına da bağlıdır. Bizim toplumumuzda okumuş etmiş kişiler bile ilgisizlikte, edilginlikte, bahanecilikte dünyanın en cahil insanlarını geride bırakırlar. Çünkü bu toplumun insanları katlanmaya alışmıştır (ya da alıştırılmıştır). Katlanır, her olumsuz koşula katlanır. Olumsuz koşullar karşısında etkin bir tutum almayı değil de hile hurda yolunu seçer, örneğin adamını bulup işini arka kapıdan yaptırmayı dener. Hakkını aramak diye bir şey yoktur.

Geçenlerde bir yerde bilet kuyruğuna girdim. Bizim kuyruk bir türlü ilerlemiyor. Benim bulunduğum gişenin üzerine "şimdi için" diye yazmışlar üstelik. Bizim gişe "şimdi için" bilet satacak yerde öbür gişeler gibi "her zaman için" bilet satıyor. Adamın birini birileri yollamışlar, bir mahalle için bilet alıyor neredeyse. Alıyor alıyor bitmiyor. Arkamdaki delikanlı hafifçe söylenmeye başladı. Söylenmekten çok mızmızlanıyor, kimsede kımıldama yok, bizim gidişimize yirmi dakika kalmış, biz daha bilet kuyruğundayız. Bir bağırmaya başladım, ortalık allak bullak oldu. Benden intikam alacaklar ya, *"On beş dakika için bilet satışı durdurulmuştur"* bildirisi yayınlandı. İnsanlar bana *"Senin yüzünden oldu"* dediler. Kadının biri daha ileriye giderek *"Hiç bilet satmayacaksın ki akılları başlarına gelsin"* gibilerden söylenmeye başladı. Beş dakika sonra doğal olarak bilet satışına yeniden başladılar. Bu defa başka zamanlar için bilet alacak olanların biletlerini daha sonra alacakları bildirildi. Tam bir çocuk oyunu. Güldüm ve üzüldüm.

Buna benzer olayları çok sık yaşıyoruz. Toplumun nice baskılardan sonra geldiği bu yer tam anlamında bir edilgenlik durumudur. İnsanlar başlarını derde sokmadan bir şeyler elde edebilirlerse ne iyi, yoksa görünmez yollardan yani adamını bularak elde edecekler. Onu da yapamadılar mı kadere başeğip çıkacaklar. Minibüste giderken minibüsün şoförü dümeni zavallı ihtiyarın üstüne kırdığında ihtiyara çıkışacaklar: *"Vay moruk, doğru yoluna gitsene, ezileceksin, şoförün de başını belaya sokacaksın, adam ezildi diyecekler, adam olsan bari."* Minibüs şoförünün kolları kabaracak,

ezmek için ya da korkutmak için bir ihtiyar daha arayacak.

İnsan değerleriyle ilgili yanları oldukça tartışma götürür olan bu düzenin ayakta durabilmesi için *yurt ve ulus adına* girişilmiş olan bastırma ya da edilginleştirme girişimleri sonunda meyvesini verdi. Şimdi hiçbir direnişle karşılaşmadan ya da yalnızca kurulu düzenin haklı olduğunun gösterecek saçma sapan direnişlerle (sokak direnişleriyle) karşılaşarak istediklerini yapacaklar. Saçma sapan direnişler hatta onların kışkırttığı direnişler olacak, bu onların baskılarına gerekçe hazırlayacak. İyiden iyiye edilginleşmiş bir toplumda insanların büyük bir çoğunluğu *yurt ve ulus adına* girişilmiş her baskıcı devinime alkış tutacak.

Bizler gençliğimizden beri kişilikli kuşakların yetişeceğini ummuştuk. Pırıl pırlı düşünen insanlar gelecekti. Bu insanlar yetkin bilinçleriyle toplumun hızla dönüşmesine katkıda bulunacaklardı. Onlar basitliklerle, bayağılıklarla, boş şeylerle uğraşmayacaklardı. Evet demeyi bildikleri gibi hayır demeyi de bileceklerdi. Her bakımdan tutarlı davranacaklardı. Baskı ve kötü eğitim bizim bu tasarılarımızı yoketti. Karmakarışık kafalar topluma edilgin varlıklar olarak katıldılar. Onlar yalnızca gemisini kurtaran kaptan olmanın yararlarını öğrenmişlerdi. Ne yazık ki gemilerini de kurtaramadılar. Toplumsal insan olmak koşulları geriye itildikçe bencillikler kurumlaştı. Her anlamda yazık olmuş insanlar sağda solda kendilerini kurtarmaya bakıyorlar, ama sonuç sıfır.

Siz ne düşünüyorsunuz bilmem dostlarım, benim topluma baktıkça içim acıyor. Durmadan yüreğimin kanadığını duyuyorum. Nereye el atsak bir boşlukla karşılaşıyoruz. Toplumun dürüst insanları tedirgin. Kimse ne yapacağını bilemiyor. Bir zamanın değer yıkıcıları *nurlu ufuklara doğru* gittiğimizi söylemeyi alışkanlık edinmişlerdi. Nurlu ufuklar geldi işte. Nurlu ufuklarda karanlıktan başka bir şey yok; bilinçsizlikten başka, umutsuzluktan başka, isteksizlikten başka bir şey yok. Karanlık bastırdıkça bastırıyor. İnsanlar karanlığa alışıyorlar, hatta karanlığı sevmeye başlıyorlar. Benim yüreğim acıyor. Kusacak gibi oluyorum.

PATLADI MI ÇATLADI MI

Patladı patlayacak diyorlar, bana kalırsa sonunda çatladı. Örneğin bizim orada mafyanın *Silver Sand Beach* adı altında şemsiyeyle donattığı kıyıya bir iki kendini bilmez yabancı tipli adamın dışında doğru dürüst kimse gelmedi. Ortalıkta yerli bile az, yabancıyı koydunsa bul. Ama gene de kıyı adam almıyor. Neden? Dağı taşı villa adı altında kümes yığınlarıyla doldurdular. Vergi verme villa al. Yıllarca özenle yetiştirilmiş meyve bahçeleri yokedildi. Hele o kesilen zeytin ağaçları. Şeftalilerin herbiri yarım kilo geliyordu. *Turist* dediğin adam bu şaşkınlığın orta yerine gelir de dikilir mi? Esnaf yılışık mı yılışık. Küstahlığın bini bir para. Ortalık pislik içinde. Akşamın ilk saatlerinde karasinekler nöbeti sivrisineklere devrediyorlar. Herbir yandan bir başka ses geliyor. Şarkılar birbirine karışıyor. *"Bir ihtimal daha var"*la *"Çökertme"* Mevlana peşrevinin eşliğinde birlikte söyleniyor. En zevksiz bir batılının bile kaldıramayacağı bir müzik şöleni.

Mafyanın görevlendirdiği garsonların herbiri Batı'dan cinsel anlamda aç gelmiş kadınları doyurmaya aday. Adam kendini öyle görüyor. Çamaşırını kolay çıkaran bir iki yabancı kadın bu delikanlılara bu güveni vermiş. Şemsiyeciler halkı şemsiyelere yaklaştırmıyorlar, ayrıca "site" denilen iğrençliklerde yaşayanlar da halkı kıyıya yaklaştırmıyorlar. Cumartesi pazar günleri insanlar çoluk çocuk gelip bir ağacın altına konuyorlar, hem denize giriyorlar, hem hava alıyorlar, hem bir şeyler yiyorlar. Yalnız poposu yetmiş kilo gelen bayanların o zavallı insanlara bakışını göreceksiniz. Nitekim bu yıl o ağaçların altını bellettiler insanlar gelip oturmasın diye...

Gezgin insan yamandır, bütün bunları görmez gibi yapar ama bal gibi görür. Görür ve kendini güvencede duymaz. Adam Kuşadası diye geldiği yerin Bört Aylınd olduğunu bir dükkanın alnının çatından öğrenince gülmekten kırılmaz mı? Güler de sonra *"Yahu bunlar ne biçim adamlar!"* demez mi? Gerçekte bu turizm denilen şeyin bakanı bile var da ağlayanı yok. Bir ara "bacasız sanayi" diye dört elle sarıldılar. Öyle ya, elin enayisi bacalı sanayi kursun, aptal, biz bacasız sanayi kuralım, bizim burada denizimiz var, kıyılarımız var...

Demez mi adam: *"Ne? Kıyılarınız mı var? Yahu siz kıyı mıyı*

bırakmamışsınız ki!" Bütün Ege ve Akdeniz, hatta Marmara, hatta Karadeniz kıyısı olmayan denizler oldular. Gidin Samsun'a, Rize'ye, Mersin'e kıyıyı arayın, bulamazsınız. O kentlerde deniz bazı yüksek yerlerden ya da tepelerin üzerine kurulmuş evlerden görülebiliyor. Cebi dolu adama manzara oluyor, başka da bir işe yaradığı yok. Kısacası bu bacasız sanayi formülü tutmadı, tutsaydı bir koy beş al yöntemiyle iyi para kazanacaktık, çoluğa da yetecekti çocuğa da.

Ölü Deniz denilen yerden iki yıl önce zor kaçmıştım. Oranın bir gecesi bile bize çok geldi. Adam dört tane köfteyi ıstakoz fiyatına satıyor. Deniz dersen denizlikten çıkmış, çarşı hamamı gibi kokuyor. Şemsiyeciler ve şezlongcular tehdit edercesine üstünüze geliyorlar. Fahiş fiyata berbat bir otelde kalıyorsunuz. Sivrisinekler kapı altlarından, pencere aralıklarından giriyor. Dışarıda acayip gürültü. Sabahın köründe yalan yanlış bir kahvaltıdan sonra bir kaçışımız var oradan.

Yazlığa gitmek denildi mi içimi karanlıklar basıyor. Denizi çok sevmesem o kadarına da katlanamam ama deniz de her gün biraz daha ölüyor. Binlerce evin dışkısı toprak atlarından denize sızmıyor mu? Elbette sızıyor. Aşağı yukarı on bin kişi denize giriyor o kocaman kıyıda, ancak nasıl oluyorsa tuvaletçi iflasta. Ara sıra tuvalete uğrayan da para vermemeye bakıyor. Akşama doğru takım elbiseli kasaba bıçkınları kıyı lokantalarını şereflendiriyorlar. Bir de bakıyorsunuz ki tabancalar patlamaya başlamış.

Enayi sandığımız turistin hiç de enayi olmadığını yeni yeni anlamaya başlayanlar var. Ama anlasa ne olacak? Adam sanki başka türlüsünü biliyor mu? *"Gerçekte ayılar bile bile ayı gibi davranıyorlar, yoksa onlar isteseler insan gibi de davranabilirler"* diyene bütün organlarınızla gülmez misiniz?

Kısacası, bu insanın sanatta, felsefede, bilimde yaptıklarına bakarak turizmde neler yapabileceğini çıkarmak hiç de zor değil. Kendini avrupalı saydırmanın kokoreçle ve işkembeyle bir ilgisi olmadığı gerçeği de sanırım yavaş yavaş çıkıyor ortaya. Dünyanın hiçbir yerinde bu koşullarda yaşayan insanı baştacı etmezler. Oturduğu yeri pisleten insanı, her türlü insan olma koşuluna yan çizen insanı, hiçbir şeye emek vermeden bir takım kazanımlar elde etmek isteyen insanı... Yani uygarlaşamamış insanı.

SOĞUĞU SOĞUĞUNA

Bir olay üzerine doğru yargılar vermek istiyorsanız aradan belli bir zaman geçsin diye bekleyin. Acele görüş bildirmek, acele karara varmak bizi yanlışa düşürebilir, en azından verileri eksik değerlendirmek gibi bir durum ortaya çıkabilir. Bu çok yapılıyor, gazeteci kardeşlerimiz işin aslını aramadan ilk verilere göre ya da doğrudan sezgilerine güvenerek fikir üretiyorlar ve elbette yanlışa düşüyorlar. Sıcağı sıcağına fikir üretmek tehlikelidir. Nitekim rektör seçimleri konusunda da böyle oldu, işin özünü kavrayamadan kaleme sarılanlar düpedüz yanıldılar. İnsanları da şaşırttılar. İnsanlar düşündü: bu adam rektör oldum diye neden bu kadar çok seviniyor ya da bu adam rektör olmadım diye neden ağlıyor?

Rektörlük ve dekanlık gibi makamlar dünyanın her yerinde onur makamlarıdırlar. Oralara getirilen kişiler bir kurumun birinci planda onur duyduğu kişilerdir, bu makamlara getirilmek de onlara onur verir. O koltuklara oturanlar yöneticilikte ustalaşmış kişiler değillerdir. Yöneticiler başka kişilerdir. Rektör ve dekan dünyanın her yerinde yönetir gibi yapan adamdır, onur konuğu gibidir, ihalelere girmek, kapı kolu aldırmak, yumurta mübayaa etmek gibi işlerle elbette ilgilenmez. Zaten yetkileri de sınırlıdır, bu gibi işler ona bırakılmamıştır.

Ve dünyanın her yerinde üniversite adına yaraşır her üniversite kendi içinde bir bütündür, kendi sorunlarını kendi çözümler, onun çok özel bir kişiliği vardır, onun devlet bakanlarıyla, eğitim bakanlarıyla, öğretim kurullarıyla ya da cumhurbaşkanlarıyla ya da krallarla bir ilişkisi yoktur. Çünkü üniversite dışındaki insanlar üniversitede okumuş da olsalar üniversitelerin içi sorunlarını bilemezler ve onların çözümlerinde yardımcı olmazlar. Bizde üniversitelerin üniversite olmayışının bir nedeni de onların her zaman görünür görünmez ilişkilerle denetleniyor olmasıdır. Buna göre rektörler ve dekanlar son derece yetkilidirler. Hele rektörlerin üniversite içinde birinin kaderiyle oynamaya kadar varan neredeyse sonsuz hakları vardır, buna karşılık öğretim üyelerinin haklarını tam olarak koruyabilmesine yardımcı olacak herhangi bir düzenek yoktur. Bu nedenle üniversiteler bilim kurumları olmaktan önce siyaset kurumlarıdırlar. Ayrıca rektörler ve dekanlar bir takım alım satım işlerinde de söz sahibidirler.

Rektör seçimi garip bir seçimdir. Her zaman iki ya da üç gerçek aday vardır. Ancak yukarıdaki kurula "oy almış" altı kişinin adını vermek gereklidir. Rektör seçimlerinde bir ya da iki oy almış adaylar buna göre gerçekten naylon adaylardır ama onlar gerçek adaylar gibi işlem görüler. Ancak onların da bir çevrinti olayında rektör olmaları işten bile değildir. Çünkü adayların şu ya da bu kadar oy almış olması değil yalnızca oy almış olması önemlidir. Öğretim üyeleri bu seçim anlayışıyla tersleşmediler, ona uyum sağlamaya çalıştılar. Bir oy alanla yüz oy alan arasında ayrım görmeyen anlayışı onların benimsememeleri gerekirdi. Ben bu yüzden bu seçimlere ya hiç katılmadım ya da ille katılacaksınız dendiğinde gidip boş oy verdim. Çünkü benim işim aday saptamak değil, benim işim kendi rektörümü seçmek. Aday saptamak iş değildir. Oy sayısı önemli değilse hele.

Genellikle öğretim üyeleri bir adayın çevresinde toplanmayı uygun buluyorlar. Adayımız kazanamasa bile güçlü bir topluluk oluşturmuş oluruz anlayışı bence üniversite gibi bir yerde çok tehlikeli bir anlayıştır. Görevden almalar, göreve atamalar, falanca kişiyle gelmeler, filanca kişiyle gitmeler üniversitelerin bilim yuvası olma şansını azaltıyor. Bu seçim düzeni de insanları birbirine düşürmek için biçilmiş kaftan. Bu defa sağolsunlar bazı arkadaşlarım beni de rektörlüğe aday göstermek istediler. Ben yapamayacağımı bildirip teşekkür ettim. Hatta o zamanki sayın rektörümüz o sırada bana bunun kutsal bir görev olduğunu anımsattı. Ama ben gene hayır dedim. Ben kim birilerini yönetmek kim.

Türkiye'de insanlar çok şeyi yeniden gözden geçirmek zorundalar. Bu konu da gözden geçirilmesi gereken konular arasındadır bana sorarsanız. Öğretim üyesine güvenmeyen bir düzende yüksek öğrenim gerçekleşemez. Rektörler öğretim üyelerine tepeden inme gelmiş izlenimi vermemelidirler. Sayın cumhurbaşkanı da şöyle düşünemez mi: *"Öğretim üyelerinin seçmesi gereken kişiyi neden ben seçiyormuşum?"* Demokrasiye inanmış bir kişinin daha başka bir duyarlılık içinde olması düşünülemez. Biz bile seçeceğimiz kişiyi bu dağınıklık içinde iyi tanıyamazken...

GİDER Mİ HİÇ

Her uygar insanın yapması gerekeni yaptı, başarısızlığı ortaya çıkınca çekti gitti. Böyle düşündü kimileri. Zaten o da insanlar böyle düşünsünler istedi. Gerçekte bir yere gittiği yoktu, bir süre gözden uzak duracak, yaptıklarını yapmadıklarını unutturacak, sonra çıkıp gelecekteki. Gündelik yaşamda çok kişinin uyguladığı, çok kişinin kullandığı bir yöntemdir bu.

- Necati abi, gelirlerse yok de, ben tüyüyorum tamam mı? Nereye gittiğimi de söyleme. Artık bu işlere ben bakıyorum, bir olumsuz durum varsa bana söyleyin de! Ben dörtten sonra gelirim kısmetse...

Geçen yıl bu sütunlarda yazmıştım. Dönmez olur mu, elbette dönecek demiştim. Öngörülü olmak değil bu. Bunun böyle olacağını görmemek için insanın pek saf olması gerekirdi. Yerine çok uygun birini bıraktı gitti. Şimdi arınmış olarak, istenen adam olarak gelecek. Toplumun o yanını iyi biliyor. Bu toplum hep gidenden yana olmuştur. Adam bir yeri pisletir ve öfke uyandırır. Aklı varsa haydi ben gidiyorum der. Arkasından gözyaşları. Bırak gitsin ve bir daha da gelmesin diyenlerin sayısı üçü beşi geçmez.

Dönecek çünkü orası iyi bir yer. Orada akarcılar birbirleriyle yarışıyorlar. Hem bir çıkar ortamı orası hem de iyi bir oyalanma yeri. Bilim adamı değilsen (unvanın olsa bile), sanat adamı değilsen, felsefeyle işin yoksa, kahve köşelerini sevmiyorsan en iyisi bu iş. Alanlar, alkışlar, oy almalar, oy alamamalar, ayak kaydırmalar, pazarlıklar, hırsızı aklamalar, uğursuzu baştacı etmeler... Bunlar eğlenceli işler. Adam enayi mi, benim gibi oturup masanın başına gerektiğinde on altı saat okur ve yazar mı!

Birileri kurtarılmaya aday olunca birileri de elbet kurtarmaya aday olacaktır. Zavallı kitleler birbirlerinin gelip kendilerini bu sefaletten kurtaracağını sanıyor. Oysa o birileri günü kurtarmakla uğraşmaktalar. Adam demiş ya: *"Önce şu iskender kebabını kurtaralım, sonra da gelir sizi kurtarırız."* Haklı değil mi? Siz oturmuş güzel güzel pide parçasını salçaya sardıra sardıra kebabınızı yiyorsunuz, kendini bilmez bir sürü adam dışarıda kıyamet koparıyor: *"Gel bizi kurtar!"* Ölünün körü!

Önce biri geliyor kurtarmaya, olmuyor, o kurtaramayınca bu

defa bir başkası kurtarıcı oluyor. O da beceremedi mi öbürü. Bu adamların kendini kurtaracak gücü yok. Bu ülkede siyaset demek cehalet demektir. O bir yana, seni kimse kurtarmak istemiyor, kimsenin böyle bir telaşı yok, sen kendi kendine bir hava tutturmuşsun, birileri seni kurtaracak diye düşünüyorsun. Seni kurtaracak adamlar gerçekte günü kurtarıyorlar, haberin yok. Hepsi birbirine benzeyen örgütler tam bir hantallık ve duyarsızlık içinde gelip gidiyorlar. Birini tutarken öbürünü bırakıyorsunuz, sonra bir başkasını tutuyorsunuz... derken yaşam sürüp gidiyor.

Gelecek, çünkü gelmek üzere gitti. Öbürleri buna cesaret edemiyor. Cesaret edebilseler en iyi iş bu. Eh, herkes yerine koyacak adam bulabilir mi? Ya sen benim yerime biraz burayı bekle dediğin adam döndüğünde ahraz taklidi yapıp lololo derse? İşte yandın o zaman. Oysa bu işin erbabı yerine sağlam adamını bırakıp gidiyor. Kendini özleteceksin. Aklı olan sevgili her gün gelmez, değil mi? Arınmış, paklanmış, doğru yolu biraz daha bulmuş, biraz daha insan ve biraz daha sevecen bir durumda dönüp gelmenin güzelliğine diyecek yoktur doğrusu.

İnsanların toplum kavrayışı, buna bağlı olarak demokrasi anlayışı, buna bağlı olarak da siyasal yaşmadan bekledikleri değişmedikçe bu gidip gelmeler bu inip çıkmalar daha çok yaşanır. Bir Allah'ın kulu çıkıp da siyasal partiler yasası üzerine sözetmeyi düşünmüyor, seçim yasası üzerine sözetmeyi düşünmüyor. Sağcısıyla solcusuyla, dincisiyle tanrıtanımazıyla pek garip bir toplum bu. Eh, bu toplumun garipliklerinden yararlanmayan da enayidir.

Birileri hey nereye gidiyorsun demezse yepyeni bir kurtarıcı pozunda gelip başköşeye kurulacak. Bir yerlerden destek görecek. O bir yerler bunun dekoru tamamlamak açısından çok önemli olduğunu bilmektedirler. Gelecek ve hiçbir şey değişmeyecek. Aynı kısır döngü. Sonra gene umutsuzluk. İkinci defa gitmeyi göze alamayacak elbette. Erkek tavşan bir kere geçilir derler.

Yani dostlarım öylesine tatsız bir güldürü oyunu ki bu! Pekiyi bu toplumun aydını ya da yarı aydını bu küçük oyunlardan ne zaman kurtaracak kendini? Siz bir tarih söyleyebilir misiniz?

BOZULMA

Bir takım bozuk insanlar bile "bozulma"dan yakınmaya başladılar. Demeye getiriyorlar ki *"Uçuruma doğru gitmekteyiz"*. Oysa bozulmayı getiren koşulları onlar yarattılar, en azından onlar desteklediler. Bu bir kurnazlıktır biraz da: şimdi destekle, işin tadı kaçınca karşısına geçer hesap sorarsın. Getiren de onlar, götürmek isteyen de onlar. Boş umutlar eken de onlar, bu böyle gitmez diyen de. Durumun vahim olduğu tartışma götürmez. Neden derseniz bozulma yüzeyden aşağılara indi, temeli zorluyor. Bozulma yüzeyde kalsa sorun değildi. Diyelim adalet düzeneğinde bazı sıkıntılar mı var, bu sıkıntılar bir takım düzenlemelerle rahatça giderilebilir. İktisadi düzende bir aksama mı oldu, alınacak bir önlem aksamayı çabucak ortadan kaldırabilir. Üniversite düzeyinde bir sorun mu var, onu da elbet konuşup tartışarak gidermek olası.

Ancak durum böyle değil. Bozulma tabana işledi. Toplumu sıkıntıya sokmakla kalmadı, bireyi parçaladı. Bir toplumsal olumsuzluğun giderilmesi kolaydır ama bireyleri minibüs toplatır gibi onartmak hiç de kolay değildir. Birey yıkıma uğradı mı, birey bütünlüğünü elden kaçırdı mı, kişiliksizleşti mi işler sarpa sarmış demektir. Bugünkü tablo bu yüzden hiç de iç açıcı bir tablo değildir. Birey bütün toplumsal bağlarını yitirdi, bunu yitirirken kendini de etkin yani yapıcı bütünsel güç olarak elden kaçırdı. Artık onun kendiyle tam anlamında sorunlu bir varlık olduğu kesin. Bütün ahlak değerleri dağılıp gitmiş durumda. Ne sevgilinize güvenebilirsiniz, ne babanıza, ne köylünüze, ne yöneticinize. Ahlak bozukluğunun en üst kesimlere kadar yükseldiği, buna karşılık ar damarı çatlamışlığın giderek geliştiği bir ortamda artık ne adalet düzeneğinin düzeleceğini umabilirsiniz, ne bilim kurumlarının bilim üretebileceğini, ne gazetelerin "kazeta" olmaktan ileri gidebileceğini, ne enflasyonun düşeceğini, ne de futbolumuzun büyük bir ilerleme içinde dünyaya çok yakında parmak ısırtacağını.

Bozulmanın pekçok nedeni vardır. Bunların başında eski bozukluklar gelmektedir. Bu toplum bu pis görünümünü bir günde kazanmadı. Bugün rüşvet alırken yüzü kızarmayan adamın dedesinin dedesinin dedesi de aynı durumdaydı, onun da rüşvet alırken yüzü kızarmıyordu. Baskı bu toplumda çok çok eskidir. Avantacılık da.

Adam kayırma da. Alınterini sömürme de. Bunlar bizim eski alışkanlıklarımız. Trafik canavarı dediğiniz şey biraz da rüşvet canavarı değil midir, kolaycılık canavarı değil midir, cahillik canavarı değil midir, insana saygı duymayan adamın boşvermişliği değil midir? Bozulmada elbet dış kaynakların da etkisi vardır. Kurnazca düzenlenmiş planlar, bu toplumu kendi sorunlarını çözemeyecek duruma getirme yolunda ince ince yapılmış tasarılar en rezil meyvesini şimdilerde veriyor. Kimseye kızmayın, gencecik insanlar bu ülkenin kötü biçimde bağımlılanmasına karşı çıktıkları zaman vatan haini işlemi görmüşlerdi. Biz hepimiz, biz namuslu insanlar ömür boyu aynı sıkıntıyı yaşamadık mı?

Bozulmada darbelerin de payı büyüktür. Darbeler iyi şeyler söz vererek geldiler ve çok kötü işler yaptılar. Gerçekte iyi şeyler yapmayı istiyorlar mıydı? Bu konuda benim sakınıklıklarım var. Çünkü ortada kör kör parmağım gözüne yöntemiyle yapılmış yani bile bile yapılmış yanlışlar vardır. Adam şapkayı sağa yıkıyor ve dini kaşımaya başlıyor. Dışarıdakiler zaten böyle bir çıkış bekliyorlar ki onu iyice bir kullansınlar. Sonunda her şey beklenmedik bir biçimde çirkinleşiyor. Toprağa hangi tohumu attığını iyi bileceksin. Cahilliği koruyalım ki insanlar uyanmasın, dini kötüye kullanalım ki insanlar uyanmasın, her şeyi kendi kafamıza göre biçimleyelim ki insanlar uyanmasın... İşte karşınızda uyanmamış ve hiç uyanmayacak bir toplum var. Uyanıkların her gün yakası açılmadık yöntemlerle haraca kestiği.

Bu toplumda aydının en büyük düşü gidip Bodrum'da meyhanecilik yapmaktır. Bu da bence size ne günlere kaldığımızı anlatmak için yeterli olacaktır. Aydın olmak maaş artırmak adına mutfaktan tencereyi ve kaşığı kapıp sokağa fırlamaktan çok daha başka bir şey olmalı. Aydını aydın olmayan bir toplumda çürümelerin önüne geçmek, yeni değerler oluşturmak hiç de kolay değil. Gelecek kuşakları bekleyelim, bakalım onlar ne yapacak, ne getirip ne götürecek?

NEDEN BÖYLE

Süzüm süzüm süzülen şu kadın gerçekte bir ev hanımı olmalıydı. Kim bilir ne güzel pilavlar, kazandibiler, tavukgöğsüler, dolmalar pişirirdi. Bu konudaki yeteneği gözlerinden okunuyor. Ama o ev hanımı değil, ülkenin geleceği üzerine sözde tasarılar üreten bir siyasetçi. Her şeyi yüzüne gözüne bulaştırıyor. Şu felsefe profesörü gerçekte iyi bir köfteci olabilirdi, ne var ki şu garip ülkenin koşulları onu buralara getirdi. Bu adam en çok fikir üretmesi gereken kişiler arasında yer almakla birilikte fikirden tümüyle arınmış durumda. Zaman zaman anlaşılmaz şeyler söylüyor ve yazıyor işi gereği. Bıraksalar böyle şeylerle hiç uğraşmayacak. Düşünür gibi yaparak kendine göre kamuoyu oluşturmaya çalışan şu gazeteci en titiz manavlardan biri olabilecekken şeytana uyup ya da açık kapılardan girip bu işi yüklenmiş. Birilerinin hoşuna gidebilmek için elinden geleni yapıyor, siz isteyin ben yazayım der gibi duruyor.

Toplumsal düzen gereği şu ülkede pekçok insan hak etmediği yerde iş tutuyor, pekçok insan da pekçok şeyi hak etmişken hemen hiçbir şeye ulaşamamışlığın acısını yaşıyor. Düzen *bozuk düzen* olabilmek için değerli insana değil de değersiz insana gereksinim gösteriyor. Dik başlı olmayan, eğilip bükülebilen, gerektiğinde iki kat olabilen, yalan söyleyebilen, iplerim başkalarının elinde diye tedirgin olmayı aklından bile geçirmeyen insana gereksinim gösteriyor. Başarısızlıklar simgesi durumuna gelmiş insanlara başarı ödülleri veriliyor, insan için ömür boyu kılını kıpırdatmamış ve durmadan kendi çıkarına çalışmış insanlara kendini insanlığa adamış insan etiketi yapıştırılıyor. Bütün bunlar ne için yapılıyor? Bu pis, bu iğrenç, bu düzeysiz, bu kokuşmuş düzen sürsün diye.

Doğru dürüst adam yok mu bu toplumda? Elbette var. Ama onlar tozlu devlet dairelerinin ya da kenar mahallelerin boğucu havasında yaşam savaşı veriyorlar. Onlardan biri birazcık sıyrıldı ya da sivrildi mi hemen baskı güçleri karşısına dikilip gel bu pis düzene katıl çağrısı yapıyorlar. Bir de bakıyorsunuz, namuslu bildiğiniz biri, toplum için savaşmış, bu yüzden başına işler gelmiş biri hiç ummadığınız bir biçimde bir köşeye yerleşivermiş, oradan dünyaya zeka ışıkları saçıyor. Bunu ayıp saydığınız zaman, bunu eleştirdiğiniz zaman birileri hemen savunma durumuna geçiyor: "*Efendim, ne yap-*

sın adam, aç mı kalsın? Zaten başına onca iş geldi. Görüyorsunuz, onun gibileri yaşatmıyorlar. O da oracıkta üç beş kuruş kazanıyor işte."

Bir gün eski öğrencilerimizden biri yekten *"Hocam biz eşekmişiz"* dedi. *"Estağfurullah, neden?"* dedim. *"Biz olduğu gibi, hiçbir ön hesap yapmadan yaşama girdik, oysa önce sosyalist olup sonra pazarlığa oturmak varmış biz bunu bilemedik"* dedi.

Öfkeyle söylenmiş bu söz beni o eski öğrencimiz adına çokça tedirgin etti. Ancak, sonradan düşündüm, bu adam bu toplumun insanı olarak hiç de ters bir tutum içinde değil. Sosyalist olup sonradan sayım suyum yok diyenlerin ne güzel koşullarda yaşadığını görür de tedirgin olmaz mı? Çünkü onun bulunduğu yer belli ki yanlış yoldan yürümüş birinin değil yanlış yola girmeyi becermemiş birinin yeri. Kimileri gerçekten namusludur kimileri de darı dünyada namussuzluk etme olanağı bulamadıkları için namuslu görünürler. Siz namussuzluk edememiş birini, onu bile beceremeyiş birini namuslu sayabilir misiniz?

Önemli olan bir yer tutmaktır, musluğun başına yakın bir yerde kendine bir yer açabilmektir. Değer önemli değil. Siz işinizi biliyormuşsunuz ya da bilmiyormuşsunuz, yetenekleriniz yaptığınız iş için elverişliymiş ya da değilmiş, bunlar boş şeylerdir. İnsan olmak açısından ne kadar ödün verirseniz o kadar kazançlısınız. Birileri, namuslu geçinen birileri sizi hor görecekmiş, sizi aşağılayacakmış, hiç aldırmayın. Haydi oradan köpek diye bağırın onun yüzüne. Çeşmeler akarken doldurun. Öyle ya, bilinmez, bakarsınız musluk kuruyuvermiş, tam siz kovanızı dolduracakken "tısss..." diye bir ses ortalığı sarıvermiş. Bu işte geç kalmak olmaz.

Pekiyi, bunları çocuklarımıza nasıl anlatacağız? Böyle mi diyorsunuz? Düşündüğünüz şeye bakın. Çocuklarınızı da şimdiden buna göre yetiştirin efendim. Çocuklarınız sizden utanmasınlar istiyorsanız onları da ar damarı erkenden çatlamış insanlar olarak yaşama kazandırın. Ve, gerçekten, siz bence oyalanıyorsunuz, sakın daha geç kalmayın. Ne olur ne olmaz. Çeşmeler kuruduğu gün dizinizi döversiniz.

SONBAHAR

Sonbahar uzun sürecek gibi. Dışarıda hafif bir rüzgar ve alabildiğine güneş var. Bu beni pek ilgilendirmiyor ne yazık ki. Ben aşağı yukarı bir yıldır hasta bakıyorum. Hasta bakıyorum demek düpedüz acı çekiyorum demektir. Çaresizliğin en rezil biçimi. Ancak derse gidip gelebiliyorum. Oğullarım ve bir dostum benden nöbeti alıyor, ben çıkıp ders anlatıp geliyorum, gelirken alışveriş ediyorum. Geceler parça parça, gündüzler hiçbir şeye benzemiyor. Oysa kendi kendime sözüm vardı. Yaşamımın son yıllarını kafama göre takılarak sereserpe yaşayacaktım. Olmadı. Ne yapalım. Doğanın bana ya da bize bu kadar acımasız davranabileceğini doğrusu düşünememiştim. Ya oğullarım olmasa, ya o bana her güçlüğümde yanındayım diyen dostum olmasa ne yapardım? Gene de bir düzen tutturduk işte. Tutturduk ve bilinmez bir sona doğru sesiz sesiz gidiyoruz.

Deniz kıyısında küçücük bir ev olacaktı. Arkada meyve bahçesi. Önde çiçek bahçesi. Ben bir şezlonga oturup denizi gözleyecektim. Denizi gözlerken, yaşamın ne olduğunu, ölümün ne anlama geldiğini, acılara nasıl bir anlam vermek gerektiğini kendi kendime düşünecektim. Ve bir gün denizi gözlerken derin bir uykuya dalacaktım, o dönülmez güzelim uykuya. Biliyorum, bencilce yapılmış bir tasarıydı bu. Yaşam boyu bencilliklerden korkup kaçmış ve belki de hiç bencilik etmemiş birinin ilk ve son bencillik hakkını kullanmasıydı. Ne deniz kıyısında öyle bahçeli bir ev var ne benim şezlongda ölümü bekleyecek durumum. Yaşam sıkıştıkça sıkışıyor ve ben yeni yükleri omuzlamak durumda kalıyorum.

Filozoflar, özellikle Eskiçağ'ın ahlakçıları, özellikle de Stoa filozofları bizi ölüme ve her türlü acıya hazırlamak için çaba gösterdiler. *"Bilgeliğin en sağlam belirtisi kalıcı bir sevinçtir"* der Montaigne. Onun bu bildirisinde eskiçağ filozoflarının bu bakış açıları belirir. O kalıcı sevinci nasıl yaratmalı? Acılara tepeden bakabilmek, ölümü adam yerine koymamak elbette çok güzel. Elbette bilge kişi ölüme ve her türlü acıya aldırmayan kişidir. Gene de bunu sağlayabilmek için biraz da insanüstü diyebileceğimiz bir yürek sağlamlığı gerekmez mi? Belki de biz yaşamayı iyi bilmiyoruz, o yüzden çeşitli korkulardan kendimizi kurtaramıyoruz. *"Bize yaşamayı yaşam geçtikten sonra öğretiyorlar"* der Montaigne. Gerçekten, yaşamın ne

olduğunu iyi bildiğimizi söyleyemiyoruz. Çocukluğumuzdan başlayarak bizi yaşamın her türlü güçlüğüne alıştırmaları gerekirdi.

Epikuros daha o zamanlar bize ölüm diye bir şeyin olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Kendi ölümümüzü yaşayamıyoruz, o geldiğinde biz gitmiş oluyoruz, demek istiyordu o; başkalarının ölümüne gelince, başkalarının ölümünü görüyoruz ama yaşayamıyoruz. Öyleyse ölüm korkusu anlamsızdı. Gerçekten ölüm korkusu bana hep anlamsız gelmiştir. Mozart'ın dediği gibi, ölüm nerede, hangi koşullarda gelirse gelsin, başımla birlikte. Ama insan yakınlarının ölümünü ya da acılarını rahatça karşılayabilecek kadar güçlü olamıyor her zaman. Çoğumuz ölüm karşısında tedirginiz. Çok zaman ölümü düşünerek yaşamın da tadını kaçırıyoruz. Montaigne'in hakkı var: *"Ölümü düşünerek yaşamı, yaşamı düşünerek ölümü tatsızlaştırıyoruz."*

Stoa felsefesinin ünlü kişisi Epiktetos şöyle der: *"Biliyorum, doğan her şey ölmek zorunda, bu bir doğa yasası. Öyleyse ben de ölmeliyim. Ben ölümsüzlük değilim. Ben bir insanım, bütünün bir parçasıyım, saat nasıl günün bir parçasıysa. Saat gelir ve geçer. Ben gelir ve geçerim. Geçiş biçimi önemli değil. Ateşle ya da suyla. Hepsi bir."* Stoa'nın bir başka büyük adı imparator Marcus Aurelius da şöyle diyordu: *"Ölüm doğanın bir isteminden başka bir şey değildir, doğanın isteminden korkan da çocuktur."*

Hayır, sorun ölmek sorunu değil. Ölmek en beceriksiz adamın bile becerebildiği bir şeydir. Biz yaşamı çözümlemeliyiz, yaşamın sorunlarını çözebilmeliyiz. Acılar karşısında dingin kalabilmeliyiz, her türlü acıyı usumuzla etkisiz kılabilmeliyiz. Ben de biliyorum, bilge kişi ruhunda usa aykırı hiçbir şey bulundurmayan adamdır. Gene de yakınlarımızın, sevdiklerimizin acı çekmesine dayanmak çok zor. En kolayından şunu düşünüyoruz: keşke onun çektiği acıları onun yerine ben çekebilseydim. Böyle bir olanağımız yok. Gene de bilgeler haklı: ne yapıp yapıp yaşamın olumsuzluklarına usumuzla karşı koymayı becerebilmeliyiz. Yoksa yaşam her saniye yeniden ölmek gibi bir şey olacak.

TELEFON

Bizim buzdolabımız yoktu. (Buzdolabına, markadan giderek, biraz da ince bir söz etmiş olmak için "Frijider" derlerdi o zamanlar.) Buzdolabı alacak durumumuz yoktu. Zaten bu aleti o zaman ancak zenginler alabiliyordu. Teyzemlerde de dayımlarda da buzdolabı vardı. Bizim telefonumuz vardı, çünkü babam etkin görev yapan bir memurdu. Yoksa o zamanlar evlerde telefon olan zamanlar değildi. O kapkara şey oturma odasında pencerenin önünde dururdu. Manyetoyu çevirip beklerdim, Hanefi abinin "Alo" diyen sesini duyana kadar. Hanefi abi santralın başından kısa bir zaman için de olsa tüyerdi bazen. O zaman çevir dur manyetoyu.

- Alo, Hanefi ağabey, babamı bağlasana!

Babamın geçirdiği kazaları da o telefondan öğrendiğim için mi nedir telefon denilen aleti hiç mi hiç sevmezdim. Şimdi de sevmem. Ayda iki ya da üç kere birilerini aradığım olur, zorunlulukla. Telefonda konuşmak benim için ölümdür. Ne söyleyeceksem söyler kapatırım. Telefonun şimdilerde neyini seviyorum diye düşündüm geçende. Besbelli onun getirdiği kolaylığı, insanı kolaycılığa iten yanını sevmiyorum. *"Sen gericisin, gerici değilsen de gerisin arkadaş"* deyin isterseniz bana. Oturduğu yerden dünyayı yönetmek ya da poposuyla dünyayı yönetmek diye bir şey varsa bunu bize telefon sağladı.

Biri hasta oluyor, yolunuzu gözlüyor. Sıkılıyor hasta olmaktan ve yalnız kalmaktan. Zaman kısa ve kent büyük, siz ona hasta oldu diye yarım gününüzü verir misiniz? Gidip onun başucunda oturmak, onunla iki çift söz etmek, ona bir şeyler anlatıp acısını dindirmek... Bütün bunlar eskidendi. Ne gereği var efendim o kadar yolu gideceksiniz! Trene bin, oradan vapura bin, efendime söyleyeyim oradan atla otobüse... Ne gereği var! Açarsınız telefonu, biraz üzgün bir adamın sesiyle hatır sorarsınız. Sonra da, yüzsüzlük bu ya, baktınız tehlike yok, sizi bağlayacak bir durum yok, sizden bir şey istemiyorlar, hemen zeytinyağı gibi üste çıkıverirsiniz:

- Bak şekerim, biz dünya ahret kardeşiz, tamam mı? Eğer bir şey gerekir de beni aramazsan, bak ne söylüyorum, bu dünyada da öbür dünyada da iki elim yakandadır. Biz seninle kardeşiz ayol...

Yeğenimi aylardır görmüyorum. Benim evimde büyüdü, elimde büyüdü ya da. Onun babası hasta, benim karım (ona ömür boyu

anne gibi yakın davranmış olan yengesi) hasta. Geçenlerde kızkardeşim telefon etti, beni kızının nikahına çağırıyor. Gördünüz mü olanları! Dostlarım, hep telefonun suçu bunlar. Daha doğrusu telefonun kolaylaştırdığı insanlık suçu, insanlık suçları. Benim bütün bir dünyadan elayak çekmemi getiren bunlar değil mi?

Birtakım araçlarla insanlığımızı sağladığımızı sanıyoruz. Düş bile değil aslında. Dostoyevski romanlarını bilgisayarda yazmış olsa daha büyük bir romancı mı olacaktı? Bugün piyasayı tutan ve *ite atsan yemez* dediğimiz cinsten romanlar bilgisayarda yazılmıyor mu? Siz ne derseniz deyin, bu teknolojik aptallaşma insanı insan olmaktan çıkardı. En küçük bir çıkar sağlayan insan İstanbul'u yeniden ele geçirmiş bir fatih çalımla dolaşıyor. İçi boşalmış insanlar yan yana ya da yüzyüzeyiz.

Telefondan nefret ediyorum, hele cep telefonu denilen bilmiş fareden. Herkesin elinde bir tane var. Bana sorarsanız bu garip aygıt bir tür cinsel organ görevi görüyor. İnsanın elinden düşürmediği cebinden ayırmadığı bu şey gerçekte sanırım yalnız olağanüstü durumlarda kullanılması gereken bir kurtarıcı. Diyelim trafik tıkandı, siz gideceğiniz yere geç kalıyorsunuz, o zaman açarsanız cep telefonunuzu. Gerçekte kendini bilen adam yola çıkarken trafik yoğunluğunu da hesaba katar ya neyse. Her on dakikada bir, bilmiş tavırlarla, sanki bir şey varmış gibi bir kaşını kaldırarak ve saçlarını arkaya atarak birilerini sokak ortasında telefonla aramak biz zavallılığın belirtisi değilse neyin belirtisidir?

Teknoloji dediğimiz düzenek enayiler için özel üretim aygıtı durumuna geldi dersem hayır diyebilir misiniz? Al bunu tüket. Tükettin mi? Al canım bunu da tüket. Arkasından bunu da. Otomobilleriyle, telefonlarıyla, mutfak gereçleriyle iyiden iyiye garip bir dünya bu. Giderek daha da garipleşiyor. Şu cep telefonlarına harcanan parayla neler neler yapılmazdı ki, koskoca üniversiteler, pırıl pırıl hastaneler, eşsiz kitaplıklar... Kitaplıklar mı? Güldürme. Amca sen çok eski zamanlarda kalmışsın. Besbelli insanlığın ilkel zamanlarını özlüyorsun. Böyle dediğinizi duyar gibiyim.

ALATURKA

Geç zamanda, ne demekse "sanat müziği" diye vaftiz edildi, ama biz eskiler onu "alaturka" diye biliriz. Alaturka sever misiniz? En azından bir aşinalığınız vardır. Geçmiş yıllarda siz ders çalışırken anneniz mutfakta kısık bir sesle *"Bir ihtimal daha var"*ı söylemiş ve çocuk gönlünüzü buğulu bir duygusallık içinde derinden sarsmıştır. Benim annem dikiş makinasında nakış işlerdi ve bunu yaparken hep şarkı ya da türkü söylerdi. Söylediği bazı şarkılar ve türküler sinirlerime dokunurdu. *"Ata binesim geldi/Hay dah dah..."* diye başladı mı gerilirdim. Babacığım azeri oluşu dolaysıyla bir azıcık tar çalar, eski ayyaşlık günlerini anarcasına kırk yılda bir iki kadeh rakı parlatırken sitem dolu bir şarkı tuttururdu: *"Hani ya sen benimdin/ Niye döndün sözünden?"* Güvenilir mi?

Biz de gençliğimizde içtik ve söyledik kendimize göre. Ama zamanla alaturkanın ufuklarında sınırlanmanın müzik açısından bir yetersizliği ortaya koyduğunu görüp yavaş yavaş klasik müziğe doğru dümen kırdık. Ama ben bugün de, bilir bilmez, özellikle iş yaparken yani bulaşık yıkarken ya da yemek yaparken bir şarkı tutturur giderim. Klasik müzik dinleyen birinin alaturkayla bütün bağlarını kesmesi gerekir diye bir zorunluluk var mı? Kimileri alaturkadan kaçarlar, alaturkanın basitliğine düşmek istemezler. Ama dünyaya köşeli bakan birinin klasik müzik alanında da iyi bir alıcı olduğunu söyleyebilmek güçtür.

Alaturka yoğun olumsuz duygularla doludur, insana umuttan çok umut kırıklığını duyurur, onda sevgiliyi yücelten bir şarkı varsa sevgiliye demediğini koymayan yüz şarkı vardır, uzun süre dinlerseniz kafanıza ağrılar saplanabilir ve yoğun bir bırakılmışlık duygusu duyarsınız; ama onun kendine göre incelikleri de vardır. Alaturka elbette dünyanın acılı yüzünü iyi anlatır. Ne yapalım bu toplum insanları da bu yapıda. Onlar şen şakrak, umutlu, dirençli, tuttuğunu koparan, tepeden tırnağa dürüst kimselerdi de buna karşın alaturka böyle mi gelişti? Olacak şey değil. Ayrıca alaturka da sekiz on güzel şarkı vardır ki insanı derinden duygulandırır.

Epeydir alaturka dinlemiyordum, daha doğrusu hiçbir şey dinleyecek vaktim olmuyordu. Zaten diskçalarım da bozuldu. Yüzde on zamla yenisini alabilmek çok zor. Bizi bu duruma getirenler utan-

sın. Utanırlar mı? Her neyse. Bu yaz zaman zaman radyodan alaturkaya kulak kabarttım ve korkulara kapıldım. Yanlış vurgularla şarkı söyleyenler mi ararsınız, sözcükleri yanlış telaffuz edenler mi ararsınız, bozuk türkçeyle şarkı söyleyenler mi ararsınız, ne ararsanız hepsi var, siz isteyin yoksa. Hele bir takım kim olduğu bilinmeyen adamların besteleri! Adam bozuk bir dille yazılmış bir şiir bozuntusunu almış, onun üstünden kendine göre bir inilti tuttumuş, olmuş size beste. Ama çokbilmişliklerin biri bin para. Şarkı için adam öyle bir giriş müziği yazmış ki sanırsınız dünyayı anlatıyor. Gerçekte boş, hiçbir şey yok.

Bir gün bir izleyici telefonla yahu şunların iyisini çalsanız da kötüleri boş yere bize vermeseniz gibilerden bir şey söyleyince spiker hanım (sunucu mu desem?) celallendi. Olur mu öyle şey, demeye getirdi, oh, iyileri yiyelim kötüler kalsın. Galiba işi manav ya da kabzımal duygusallığına kadar götürdü. Siz domatesin iyisini torbaya koymaya çalışırken manav da ne yapıp yapıp iki çürük domatesi araya koymaya bakar. İyi de, bu işin manavlıkla bir ilgisi var mı? Manav çürüğü çarığı sokuşturmasa zarara uğrayacaktır (kafası ilkel olduğu için çürüğü ayırıp ucuza satmayı düşünmez), siz radyocular çürük çarığı çalmasanız zararınız ne olacak? Elbette bu bir ilişki sorunudur. Falanca uydurma besteci size sitem edebilir, sizin de onunla yarın bir işiniz olabilir. Özetle söylersek, öyle besteler var ki onlardan günde otuz tane yapmazsam bana da Afşar demesinler (yeter ki biri yazsın notayı), öyle şarkıcılar var ki onlardan on kat güzel söylemiyorsam eşeğim, hiç değilse vurgularım yanlış olmaz.

Her şey bozulurken alaturka bozulmasın mı? Elbet o da bozulacak. Adının değiştirilmesinden belliydi: sanat müziği. Sanat olmayan müzik olur mu? Yoğurt ayranı der gibi. Bir de gazoz ayranı mı var? Bunları düşünenler ömür adamlar. Zekanın bu kadarı da pek hoş olmuyor. Adam saçma sözler ederek inliyor, bunun da adı sanat müziği oluyor. Bir ezgi oluşturma zahmetine bile katlanmadan.

MEKTUPLAR

Ben mektup biriktirmeyi sevmiyorum. Bana gelen mektup en çok üç gün içinde çöp tenekesini bulur. Mektuba önem vermediğimden, mektup yazanı hafife aldığımdan değil bu. Usta sanatçılardan benim için iyi şeyler söyleyen mektuplar almışım, onları bile dönülmez yola gönderip çıkmışım. Belki de şu nedenle yırtıyorum mektupları:mektuplar bekledikçe bizi geçmişle buluşturuyor, bizi anılara doğru çekiyor. Bense anılarla hemen hiç işi olmayan biriyim. Anılar bana acı verir, anıların vereceği duygu yükünü kaldıramam. Benim için geçmiş ne kadar boğucuysa gelecek o kadar çekici. Hep kötü şeyler yaşadım diye mi korkuyorum anılardan? Hayır, ben kötü şeyler yaşamadım, herkes gibi ben de hem iyi hem kötü şeyler yaşadım. Ayrıca anılardan korkmuyorum, ama onları taşımak gibi, onlarla yatıp kalkmak gibi bir tutkum yok.

Kimileri geçmişi pek severler. Onlar da gelecekle pek ilgili değillerdir. En küçük bir anı kırıntısını bile anımsarlar. Ben onlardan değilim. Geçmiş bana her zaman bilgi dünyasıyla ilgilerim çerçevesinde önemli gelir. Dercartes'ıyla, Comte'uyla, Baudelaire'iyle. Onları da geçmiş zamanlardan koparıp almayı, canlı birer varlık olarak yaşamayı severim. Baudelaire bir XIX. yüzyıl şairi olmaktan çok benim yaşayan eşsiz arkadaşımdır. Ona sorar ona danışırım pekçok şeyi. Kısacası geçmişle pek ilişkim yok benim. Yaşanan yaşanmıştır. O yüzden bana gelen mektupları yırtıp atmışımdır.

Kemal Özer öyle yapmamış, aldığı mektupları saklamış bir güzel. Şimdi onları *Sanatçılarla yazışmalar* adıyla kitaplaştırıyor, kitabın birincisini çıkardı. Bu kitabı tasarladığını yıllar önce söylemişti bana. Birinci kitapta benim de on yedi mektubum var. Bunların on dördü Montreal'den, üçü Erzurum'dan yazılmış. Diyor ki Kemal Özer: *"Fransızca ve felsefe, onun yaşamında önemli yeri olan bu iki uğraş alanı mektuplara neredeyse bir arka yapı olarak yansımış. 1960 ortalarında Türkiye'nin içine girdiği toplumsal çalkantılara, siyasal devinimlere onun nasıl baktığının, nasıl bir tavır takındığının ipuçlarıyla da karşılaşılıyor. Yazdığı satırlar, aynı zamanda, sanat üzerine gençlik yıllarından beri sürekli kafa yoran bir sanatçıyla, ilerde estetik alanında verimli çalışmalara girişecek bir uzmanın nasıl bir birikimden geldiğine ilişkin*

belirtiler barındırıyor. Yine bu satırlarda, Afşar'ın yeri geldiğinde ateşli bir tartışmacı kesilen, ama bu genelde uysal ve çelebi diye nitelenebilecek kişiliğinden kesitler çıkıyor karşımıza. Mektuplar, Afşar'ın şiiri düşünüş biçimi üzerine önemli ayrıntılarla dolu. Bunun yanısıra, gurbet yaşamı ve değişik doğa koşullarıyla kuşatılmış bulunması onun duygu dünyasına küçük bir yolculuğu olanaklı kılıyor diye düşünüyorum."

Sevgili Kemal Özer sabırla korumuş ve düzenlemiş bu mektupları, ne güzel. Ben ona Kemal derim ama aslında Kemal Abi demem doğru olur. O benden dört yaş büyüktür. Bense "abi" sözünün ağırlığını aramıza sokmak istemediğim için ona hep Kemal dedim. Her Kemal deyişimin altında gizli bir "abi" var gibidir. Kendi sanatını kendi sırtında taşıyanlardandır o. Şiir emekçisi diye bir sıfat varsa ona tıpatıp uyar.

Kitabı büyük bir heyecanla şöyle bir karıştırdım. Otuz beş yılı aşkın bir zamandan kalma mektupların herbiri. Uzak bir yerlerde olmanın tedirginliği daha ilk mektupta kendini gösteriyor: *"Öylesine takma bir nezaketin göbeğinde yaşıyorum ki, kafam excusez-moi'larla allak bullak. Namusuz yerde herkes nazik. Neyse, bu arada adresi yanlış yazmışsın ama, mektup geldi. Öyle ya, nerede 1700, efendim, nerede 1900. Her neyse aldık mektubu bereket, almasak sen 'nezaketsiz herif, bir mektubumuza bile cevap vermedi' diyecektin."*

Daha neler neler yazmışım: *"Çenebaz bir dünyanın bir köşesi burası. Kar var, soğuk var, soğukluk var, uzaklıklar var. Gırgıra vurmak gerekiyor, soğuğu altedebilmek için. Öyle bir düzen ki biçimleriyle zorluyor adamı, kalıplıyor, ona yalnızlığı sevdiriyor, yalnız kalabilmeyi öğretiyor. Gerçi bir doğu laubaliliği, Yenikapı sofizmi, mezesiz ucuz şaraba meze yerine refakat eden sosyalizm falan filan da yenir yutulur dava değil ya. Her neyse, bende galiba buradaki yurttaşlarımızın düştüğü havaya düşüyorum. Ne Kanada'yı sevebiliyorlar (...) ne de Türkiye'ye dönebiliyorlar. Yok canım, ben döneceğim, döneceğim günü de can atarak bekliyorum..."*

Hele şu günlerde anıların duygu yükünü kaldırabilecek durumda değilim.

BİR VEDA

Güz uzun sürdü, hiç bitirmeyecek gibiydi. Aldatıcı bir serinliğin ardından yeni bir sıcak dalgası geliyordu. Sonunda fırtınalar soğukları getirdi. Bekli bu defaki soğuma da aldatıcıdır, bakarsınız yarın ortalık günlük güneşlik oluvermiş. Biz İstanbul'da yaşayanlar koyu gri bir gök altında ipil ipil soğukları yaşamaya alışığız. Koyu gri bir gök altında Boğaz' dan geçen bu buz parçaları, Köprü'de çırpınan torikler... gençliğimizden kalan güz ve kış imgeleri bunlar. Sonra sonra birçok şey değişti, yaşam soğudukça hava ısındı, ne kışlar kışa ne yazlar yaza benzer oldu.

"Bu veda uzun sürecek" diyordu Sabahat. Ne garip, ölümü bekler gibiydik. Acılı yaşam ve uzun bir güz. Gecelerin gündüzlere, gündüzlerin gecelere karıştığı zor zamanlar. Veda uzun sürdü, sonbahar da. Hayır, ölümü beklemiyorduk, bekliyorduk ama beklemiyorduk. Ölüm içeri girmesin diye pencereleri sıkı sıkı kapayabilir, kapılarına altlarına çaput sokabilirdik. Ama o gene de gelirdi. Acıyı mı ölümü mü seçersiniz? Seçme olanağımız yok ki. Ben kendim için her zaman ölümü seçmeye hazırım. Başkaları için acıyı seçişimiz bencilliğimizden değil mi? Hastane odaları, koşuşturmalar, umut ışıkları, umut kırıklıkları derken bir de bakıyorsunuz nerdeyse bir yıl olmuş bu zorunlu serüvene dalalı.

Yaşam durmuyor. *"Siz öyle ne yapıyorsunuz?"* diye soruyor bir hemşire. *"Kitaplarımdan birinin yeni baskısını hazırlıyorum"* diyorum. Gece yarılarına kadar masa başında... Bir gözüm onda, onun soluk alışında, bir gözüm kağıtlarda. Ölüm kararlıysa kararlıdır, bir şey yapamazsınız. Bir gün bekler, bir gün daha bekler, sonun da haydi bakalım der. *Binbir gece masalları*'nda olduğu gibi: *"Ölüm seni bir gün unutabilir ancak bir gün daha unutmayacaktır o seni."* Geceler sakızlanıyor, uzadıkça uzuyor. Demiş ya şair: *"Şeb-i yeldayı müneccimle muvakkit ne bilir/Müptela-yı gama sor kim geceler kaç saattir"*. Geceler yüz saat, yüz elli saat, iki yüz saattir. Sabah tabak çanak tıngırtılarıyla başlar, şafak sökmeden az önce başlar. *"İşte yeni bir gün..."* dersiniz. Oysa gün hiç de yeni değildir, bir önceki günün kaba bir örneğidir...

Bazı insanlar ölüme hazırdırlar. Ben onlardan biriyim. Yakınlarıma gelecek ölüm bana gelmeli. *"Benim yerimde sen olsaydın, se-*

nin yerinde ben olsaydım, bunu ne kadar çok isterdim!" Böyle derdim ona. Bu öylesine söylenmiş bir söz değildi. Ben hep ölümlerle yaşadım, ölümün dostlarından biri gibi oldum. Kimileri ölü evlerine giremezler. Ben bir cesedin yanında saatlerce yatabilirim. Zamanla pek güzel öğrendim: en canavar adam bile ölür ölmez bir melek yüzü ediniveriyor. Annem, babam, dayımın oğlu, eşim... dördünün de yüzünde dinginlikten, artık acı çekiyor olmamaktan gelen bir esenlik pırıltısı vardı. Dördü de sesiz sesiz yattılar götürülene kadar. Ne bir kızgınlık, ne bir öfke, ne bir tedirginlik. Babam artık *"Benim oğlum sosyalist mi olacaktı, ben bu günleri de mi görecektim"* diye ağlamıyor, annem öfkeli bir yüzle *"Bana bak, sana kesin söylüyorum, hapishaneye düşersen seni görmeye gelmem, bunu iyice koy kafana, anlıyor musun?"* demiyor (gerçekten hapishaneye beni görmeye gelmedi annem, bana verdiği sözü değil de hastalığını gerekçe gösterdi, oysa o sıralarda hasta değildi, en azından ciddi bir hastalığı yoktu), dayımın oğlu (nedense "Afşar" diyemez "Apşar" derdi) *"Apşar, ben bir cumhurbaşkanı olsam"* deme gereği duymuyor, eşim en küçük bir anlaşmazlıkta bir köşeye çekilip *"Nasıl istersen öyle yap, bu iş beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor"* demiyordu.

Sabahat'm dediği uzun bir vedalaşma oldu bu. Annemle de, daha önce babamla da uzun olmuştu ayrılış törenimiz. Dayımın oğlu bir solukta çekip gitti. Kendini mi öldürdü, yoksa alkolle birlikte aldığı ilaçlardan mı öldü? Hep bu soru soruldu, ikisi aynı şey değilmiş gibi. Yanında bir küçük Yeni Rakı şişesi, boş bir ilaç kutusu, birkaç tane biber turşusu. Bir türlü alışamadığı bir dünyadan böylece ayrıldı gitti. Gittiler ve bize acılar bıraktılar. En büyük acı da biri karşısında erirken ve senden yardım isterken hiçbir şey yapamamanın acısı. Günler uzuyor, geceler sakızlanıyor, uykular paramparça, hastanede kırık bir iskemle üstünde yirmi dört saat nöbet...

Ölüm uslu bir çocuktur, çok zaman gece gelir, gündüz geldiği de olur. Haydi giydirin de onu alıp gideyim, gitsin biraz dinlensin, çok yoruldu, der. Birden her şey düz ve ıssız bir dinginlikte, bir çöl genişliğinde kalakalır.

SOLUN SIKINTISI

Bu ülkede solun en büyük engeli yetersiz bilinç sorunudur. Solcularımız solcu olmanın zorluklarını gözardı etmişler, bu işi sağcı olmak gibi basit bir iş sanmışlardır. Solculuk bilinci ilerilik bilincidir, değişim istemiyle belirgindir. Bu yüzden yol yordam gerektirir, yöntem gerektirir. Bilimin bile yönteme gereksinme duymadığı bu mucizeler ülkesinde solun yöntemli olmasını beklemek duyguculuktan da öte bir iş olurdu. Solculuk bir seçim işi olmaktan önce bir bilinç işidir, dolaysıyla ahlaki bir tutarlılığı gerektirir. Hem solcu hem ahlaksız olmak doğanın yapısına aykırıdır. Ahlaklı olmak da bilinçlilik koşuluna bağlı olduğuna göre bir solcunun en azından hangi çağda yaşadığının temel bilgisini almış olması gerekir. Bizimkilerse Marx'ın bazı sözlerini ezberleyerek işe girdiler ve çok zaman garip tablolar çizdiler.

Kimi eline silahı alıp haydi yürüyün diyerek, kimi kafaya göre şunu bunu yaparak bu işi kepaze etti. İnsanlar da sol denilen şeyi anlamakta ve sevmekte güçlüklere uğradılar. Bu sevimsizliği yaratmakta elbet kurulu düzenin de büyük katkısı vardır. Kurulu düzen solu çirkinleştirmekle kendi kurtuluşunu sağlayabileceğini sanmıştır. Gerçek anlamda ilericilik bilincinden yoksun bir toplumda, insanların geleceklerini tartışma gereği duymadıkları bir ortamda hani güvenceden sözedebilirsiniz? Bugün Türkiye'nin solu olsaydı, eski solcular mandacılığa kadar varan bir kaymışlık içinde günü kurtarıveren insanlar durumuna düşmeselerdi, mecliste tutarlı bir sol parti bulunsaydı sorunlar elbette böyle dağ gibi birikmeyecekti.

Sola en büyük darbeyi vuranlardan biri de "sosyaldemokrasi"dediğimiz ve o in mi cin mi olduğu pek anlaşılmayan siyasettir. Gönlü halkta, eli, ayağı ve kafası sermaye kesiminde olan bu sosyaldemokrat denilen insanlar yıllardır hep bir şey yapacakmış gibi durup hiçbir şey yapmayan kesimin büyük bir bölümünü oluşturmuşlardır. Cahilliklerini bir takım toplumsal tavırlar altında gizlemeyi pek iyi bilen bu insanlar gerçekte ne bu ülkenin ne de insanlığın geçmişiyle ve geleceğiyle ilgili yetkin bir bilince ulaşabilmişlerdir. Bunu en büyük kanıtı yıllardır ağızlarından *"Atatürk der ki..."*den başka söz çıkmamasıdır. Bu durağanlık onları oturdukları yerde hır insanları durumuna getirmiştir, giderek birbirlerini yemeye başlamışlardır. Bu

birbirini yeme işinde elbet çıkar hesaplarının olduğu da bilinmektedir.

Sağcı olmak kolaydır. Düşünce düzeyinde bile insandan çok şey istemez sağcılık. Sağcı demek olanlardan memnun insan demektir. Hatta iyi bir sağcı olanlardan çok geride kalanlardan hoşnuttur. Geriye dönülemeyeceğini bile bile (ya da bilse de) geçmiş zamanları özler, o zamanları düş gücüyle allayıp pullar, o zamanlara olmadık kılıklar giydirir ve düşlemler içinde yaşar. Sağcı olmak gerçekten kolaydır. İnsan için en büyük güçlük geleceği tasarlamakla ya da bugünü geleceğe bağlamakla ilgilidir. Bu ülke insanı yapısı gereği gelecekle çokça ilgili değildir. Gelecekle ilgili olmak için geçmişi çok iyi bilmek, yaşanmışı çok iyi kavrayabilmek gerekir. Geçmişe bir sağcının renkli özlemleriyle yönelirseniz ondan ancak bir takım yanıltıcı pırıltılar elde edersiniz. Geçmişe bilinçle yönelmek gerekir. Çünkü insan olmanın bütün koşulları tarihin derinlerinde yatmaktadır. İnsan geçmişiyle insandır, geçmişinin gerçek bilgisiyle insandır.

Bizde ne sağcılar ne ortacılar ne sosyaldemokrat diye adlandırılanlar ne solcular geçmişle sağlam bir alışveriş içindedirler. Bilgi bizde korkulan kaçılan şeydir. Bilgi ancak balıkyağı gibi zorla içilebilen ya da içirilebilen şeydir. Söz her zaman bilginin önündedir. İnsanlar konuşurken çok ilginç zeka pırıltıları gösterirler. Gelgelelim söylenilenlerin altı iyiden iyiye boştur. Bu ülkenin solcusu doğru dürüst bir gündelik gazete bile çıkaramamıştır, korku ve bilgisizlik ağır basmıştır, çok kötü baskılar bile solu böyle bir gereksinimi karşılamaya yöneltememiştir. Evet, sağcı olmak kolaydır, bunun için geçmişin pırıltıları bile yeter. Ama solcu olmak zordur. Bu ülkenin insanı bilgi açısından ve ahlak açısından bu zorluğu aşmayı göze aldığı gün yaşamımızda çok şey değişecektir. Ne var ki aşkı bile üçkağıda getirmiş olan bu ülkenin insanları besbelli bu zorluğu kolay kolay göze almayacaklar, geçmişi de olmayan geleceği de olmayan varlıklar olarak yaşamlarını sürdürecekler.

Gavurdağları'nda kışlar genelde sert geçer. Fevzipaşa'da kar dizboyu olurdu. *"Kar dizboyu ölümü sokakların."* Ablamla beni bir yandan annem bir yandan anneannem okula hazırlardı. Okul bucağın kıyısındaydı, bunun için sabahın köründe iki kilometre kadar yol yürümemizi gerekiyordu, bir o kadar da dönüş için. Annem yanımıza Süleyman ağayı katardı. *"Süleyman ağa sen bunlara bakma, okulun kapısına kadar git!"* derdi. Sırt çantamla rüzgara karşı yürürdüm kuzeye doğru. Ayağımda babamın ucu çengelli bir çeşit mille giydirdiği Sümerbank işi kösele botlar demirden gibiydi, sırtımda kaskatı bir iplikten annemin ördüğü bir hırka bulunurdu, hırka sırtıma geçirildiği anda kaşınmaya başlardım. Isınabilmek için odun götürmek zorundaydık, zaman zaman koltuğumuzun altında birkaç da odun olurdu. Sınıfın camlarının yarıdan çoğu kırık zaten. Savaş sonrasıydı. Yeşil kaba camdan yapılmış bardaklara çayı biraz hızlı koyduğunuzda çat diye bir ses duyardınız.

Bütün ülke yoksunluğu yaşarken biz orada yoksunluğun kaç katını yaşıyorduk. Meyve adına yediğimiz şey babamın çuvallarla getirdiği tatlıpatatesti. Bodur meşelerden kozalak toplar, onları sobada kızartır, o acı şeyleri kestane niyetine yerdik. Biz memur çocukları hiç değilse ayağı çıplak değildik. Köylerden, kilometrelerce uzaktan gelen arkadaşlarımız çıplak ayakla karlara basa basa yürürken içimde kolay kolay anlatamayacağım yaralar açarlardı. O çocuklar memur çocuklarını hiç sevmezlerdi, onlarla ikide bir kavga çıkarırlardı, dayağı yiyen çok zaman çelimsiz memur çocukları olurdu. Nedenini bilemiyorum, köylü arkadaşlarım ve bucağın yerlisi olan arkadaşlarım beni pek severlerdi. Akşam iner inmez çakalların ulumaya başladığı bu küçücük bucakta her şey bırakılmışlıktan yapılmış gibiydi.

Şimdilerde evden çıkarken beş yüz metre ötedeki okula gitmek için evinin önünde "servis aracı" bekleyen çocukları görünce garip duygulara kaplıyorum. Kimilerine göre bunlar "şanslı" çocuklar. Soğukta yürümeden okula ulaşıyorlar, evlerinde beslenme adına hiçbir şeyleri eksik değil, bilgisayarları var,çeşit çeşit oyuncakları var. Ama bu çocuklar mutlu değiller. Mutlu olabilmeleri için gereken insan sıcaklığından yoksunlar. Çoğu merhaba demeyi, sevgiyle bak-

mayı, gülümsemeyi bile bilmiyor. Bekli de bir şeyler elde edelim derken, örneğin okula kolayca gidelim derken bir şeylerini yitirivermişler. Suyun yanında susuz gibi duruyorlar, ya susuzluktan yanmak ya da suda boğulmak gerekirmiş gibi bir duruşları var. Okulda da öyle, çoğu öyle. Karşınıza gelip isteksiz isteksiz oturuyorlar, anlamsız bakışlarla bakıyorlar size, bitse de gitsek der gibiler, o durumda sizin de içinizden ders anlatmak gelmiyor. Akılları sıra bir şeylerle dalga geçiyorlar, nelerle dalga geçtiklerini kendileri de bilmiyorlar.

En kötüsü insanı tanımıyorlar. Yazdıkları şiir şiire benzemiyor, yaptıkları resim resme benzemiyor. Yazdıkları öyküler iç karartıcı söz yığını olmaktan öteye geçemiyor. Bakın ben bugün sabahtan beri oyalanıyorum ders hazırlamamak için. Ben eli cebinde derse giren öğretmenlere gıpta ederim. Ama ben beceremem o işi. Çalışmalıyım, hazırlanmalıyım, bilgileri örneklerle bezemeliyim... Şimdi hiç içimden gelmiyor ders hazırlamak. Yıllar önce çok daha iyi koşullarda çalışıyorduk. Bizimle dersi olmayan bölümlerin öğrencileri boş günlerimizde bizi kolumuzdan tutup dersaneye sokarlardı. Onlar da zamanla çok değişik yerlere düşmüş olabilirler, bilemiyorum. Bu toplum insan yiyen bir makine. Ancak onlar hiç değilse bir şeyleri seve seve tartışabilmenin hazzını yaşamışlardı.

Şimdi iki adım ötedeki okula "servis aracı" denilen o minibüsle ya da midibüsle ulaşmak yeni yetme kız çocuğu ya da oğlan çocuğu için bir üstünlük yerine geçiyor. Özü elden kaçırdıkça, kabuk değerleri yaşamın temel amacı durumuna getirdikçe çuvallıyor insanımız. Uydurma solculukları, karşılıksız aydın tavırlarını, bir takım kendini beğenmişlikleri ayıklayın, geriye özentiden başka bir şey kalmıyor. Derse giriyorum, kocaman kız bir yandan sakız çiğniyor, bir yandan arkadaşıyla konuşuyor, bir yandan beni dinler gibi yapıyor. Ben de o zaman *"Ahlaksız olmak ya da olmamak sizi bağlar, ama burada terbiyeli olmak zorundasınız"* diyorum. Kızcağız hiç üstüne alınmıyor.

BİZE YUTTURANLAR

Biri tökezliyor, öbürü düşüyor, bir başkası ayağa kalkıyor. Garip bir indi çıktı oyunu. Biri silme yalancı, etiketlerine karşın zır cahil, o cahilliği içinde aklı sıra insanı hafife alıyor, insanla alay ediyor. Öbürü daha beter! Yıllar yılı düşünür gibi yapmış ama tek bir düşünce kırıntısı üretememiş. Anlamlı anlamlı bakmaya çalışıyor. Bön bön bakıyor. Görüşleri kendi kafasından çıkma değil. Onları birileri ezberletmiş ona. Zaten pek bir görüşü de yok ya. Bir başkası bütün zavallılıkları kendinde toplamış, çaresizleştikçe derdi artıyor. Öbürü köyden dün gelmiş gibi, köy ihtiyar heyetinden bir amca, saf görünüyor ama kafasının içinde cılız ve aptal tilkiler dolaşıyor.

Bu toplum düşmüşlere acır. Düşmüşlere arka çıkan, hiç değilse bu ölçüde arka çıkan bir başka toplum yoktur sanırım. Her türlü pisliği yapın, düşün, boynunuzu bükün, ne yapar yapar sizi kolunuzdan tutup kaldırırlar. Yaptığınız kötülüklerin tümü unutulur. Cellatları için gözyaşı döken insanları bu toplumdan başka yerde kolay kolay bulamazsınız. O yüzden biri düşer öbürü kalkar, biri iner öbürü çıkar. Birinin yükselişi öbürünün düşüşünden ötürü değildir, biri düştüğü için öbürü yükselmiştir. Bir düşme nöbetini bir yükselme nöbeti izleyecektir. Düşenler bir süre nadasa bırakılıyor. Ondan sonra "bir kısım basın" onları sevimli gösterebilmek için kolları sıvayıveriyor. Öyle ya bir toplumda umutlar toptan kırılmamalı. Bunlar kötüydüler, yanlıştılar, ama şimdi akılları başlarına geldi, düzeldiler. Hele bunlardan biri kendini düzeltmek için başkanlığı bile bıraktı ve iyiden iyiye düzeldiğine inandığı anda geriye döndü.

Gazetelerde bunların aile fotoğrafları yayımlanıyor, filozofça ya da kabakça sözleri alt başlıklarda sunuluyor, torunlarına olan sevgileri özellikle belirtiliyor, kadınsalar kocalarıyla erkekseler karılarıyla olan muhabbetlerinin üstünde duruluyor, boş ve anlamsız yaşamları şişiriliyor ve parlatılıyor, bu arada ipini koparmış olan bir takım yakınlarından sözedilmiyor ya da onlar da tertemiz gösteriliyor. Bazı kusurlar mı? Onlar kadı kızında bile olur efendim. Basın bunu neden yapıyor? Çünkü bunlar her şeye karşın kurulu düzenin korunması açısından güvenilir kişilerdir. Kimi bu oyunda etkin rol alacak, kimi sahneye şöyle bir girip çıkacak, kimi dekoru tamamlayacaktır. Bunlar son derce olumlu niteliklerle donanmış olsalardı kurulu düzen on-

lardan rahatsız olmaz mıydı? Dişe dokunur zayıflıkları olmayan insanlar zor insanlardır. Zamanın Fransa'sında Robespierre sırf namuslu olduğu için korkutucu oluyordu. Zaten o daha çok "Incorruptible" yani namuslu diye anılıyordu. Bir tek bu niteliğiyle düzeni sallıyordu. Dişe dokunur zayıflıkları olmayan insanlar kafalarına yatmayan durumlara direnirler. "Hayır" diyebilen insan çok azdır.

Bunlar tarih boyunca varolmuş ve çok zaman da perüşan olmuş insanlardırlar. *"Perüşan olduğum halkı perüşan ettüğümdendür"* der ya Fuzuli. En basit dayanışma duygusundan, özveri denilen o insanca yönelimden yoksun oldukları için mutluluklarının arkasında koyu bir yabancılık, esenliklerinin temelinde kaba bir bırakılmışlık duygusu sinsi sinsi kımıldanır durur. Varlıklarını kitlelerin zavallılıklarına borçludurlar. Toplumun sıradan insanları onlarda her şeye karşın bilgelikler görmeye, iyilikler bulmaya hazırdır. Kitleler aydınlandıkça onlar da karanlık sulara gömüleceklerdir. Ama kitleler hiçbir zaman tam olarak aydınlanamadıkları için, çeşitli nedenlerle hep karanlıkta ya da alacakaranlıkta kaldıkları için onların yeri sağlamdır.

Onlar aralarında çelişkiler varmış gibi görünmeyi pek severler. Oysa tam bir uyum içindedirler. Durmadan yalan üretirler, zaman zaman kendi yalanlarına inandıkları olur. Yalanlarını bir kurtuluş umudu gibi göstermekte nasıl da ustadırlar. Her zaman kurtarıcı rolü oynaya oynaya yaşlanırlar ve ölürler, yerlerini kendilerine çok benzeyen bir takım insanlara bakarak tarihin derinlerine atılırlar. Kısa bir zaman sonra unutulurlar. Bütün kazançları pırıltılı bir yaşamdır, bir eli yağda bir eli balda olmaktır, onun dışında kendileri için hiçbir şey elde edemezler. İnsanı birazcık tanısalardı, böylesi bir yaşamın değmez bir yaşam olduğunu göreceklerdi. Geberene kadar yemenin hiçbir şey anlamına geldiğini anlayacaklardı. Ancak insanı tanıyamayacak kadar zavallıdırlar.

İnsan küçüklüklerinden kurtulmadıkça dünyamız hak ettiği güzelliklerden yoksun kalacak dostlarım.

SİNİR İNSANLAR

Para gücüne iyi okullarda okumuş ve zamanla kulaktan dolma bir şeyler öğrenmiş ya, Allah'ını seven tutmasın onu: dünyanın bütün doğrularını kendinde topladığını sanıyor ve bu sözde doğruları yerli yersiz ve tam bir saldırgan havasında kusuyor. Terbiyesizlik etme hakkını o kendinde varsaydığı üstünlükten alıyor. Ben kendi çocuklarıma uğraşa didine şunu öğrettim yıllar içinde: eşekle eşek, domuzla domuz, salakla salak olmayın, karşınızdakine göre davranmaya hakkınız yok, her davranışınız sizi bağlar, birilerinin değersizliğine karar verecek olanlar da sizler değilsiniz, beğenmediğiniz adamdan uzaklaşırsınız olur biter, en bayağı adamın karşısında bile kendi onurunuz adına efendi olmak zorundasınız.

Kadın kurulmuş kameranın karşısına, iyi bir av bulmuş olmanın sevinciyle yalana yalana konuşuyor. Aslında dünyadan haberi yok ama bilir gibi duruyor. Çalımına bakarsanız bütün doğrular ondan sorulacak. Çocukların çöp tenekelerinde yiyecek aradığı bir toplumda, bu zavallı, soyut bir kadını soyut bir erkeğe karşı vargücüyle savunuyor ya da savunduğunu sanıyor. Saldırıyor, hem de nasıl saldırıyor. Karşısındakine anlatmak için bazı şeyleri doğrudan terbiyesizlik etmek zorunda duyuyor kendini. Karşısındaki insanlara hakaretler yağdırıyor. Bereket karşısındakiler, onun beğenmediği, adam yerine koymadığı insanlar ondan otuz kat daha olgun, elli kat daha terbiyeli davranıyorlar.

Bunlar azgelişmiş toplumun aydın yokluğunda aydın görevi yapmaya çalışan yarı aydınlarıdırlar. Cahilliğin bütün bir topluma egemen olduğu ve sanatı, aşkı, ticareti, ahlakı, bilimi, aileyi, felsefeyi, inancı ve her şeyi tarlaya girmiş domuz gibi ortadan biçtiği koşullarda bunlar sözde şairlikleriyle, sözde romancılıklarıyla, sözde "köşe" yazarlıklarıyla, sözde düşünürlükleriyle birer zavallılık anıtından başka bir şey değillerdir. Zavallı bir düzenin kötü koşullarından alabildiğine beslenirken o üstün insan görünümünü ne olursa olsun elden bırakmazlar. Lövanten özentisi konuşmalarıyla, görmüş geçirmiş tavırlarıyla ülke sınırlarını çoktan aştıklarını, evrensel insana kavuştuklarını göstermeye çalışırlar, oysa bilinçleri hiç köy görmemiş bir adamın köylü bilincidir; insan sorunlarından tümüyle habersizdirler ama insanla ilgili her sorunu şıp diye çözebilecek bir zihin yetkinliğini ulaşmış

olduklarına inanırlar.

Bunların işi tanrıtanımazlık gibi kadıncılık gibi boş şeylerle uğraşarak kurulu düzenden alkış ve olanak sağlamaktır. Sanırlar ki *"Tanrı yok"* dedikleri anda insanlığın tüm sorunlarını aşmışlardır. Onların bir işi de ezilen kadını ezen erkeğin elinden kurtarmaktır. Dar kafaları şunu bir doğru olarak tartışmasız benimsemiştir: dünyanın her yerinde erkekler kadınları alabildiğine ezmektedirler. Aralarından bir tanesi bile çıkıp demez ki: *"Yahu, bu iş biraz beden gücü işi ama biraz da edepsizlik işi. Biz her yerde kadının erkeğe ezildiğini söylüyoruz ama ya erkeği ezen kadınlar da varsa?"* Yok, kuşkuyla tanışmamış olan kafaları böylesi bir fikrin yanından bile geçmeyecektir.

Bu arada gürültüye giden ne oldu biliyor musunuz? Benim çocukluğumda bir kadının en değerli niteliği sayılan kadın inceliği yokoldu. Kadın dediğin hangi kültür düzeyinde olursa olsun incelikli davranan varlıktı. Edepsizle edepsizlenmez, boş boş konuşmaz, birilerine söz yetiştirmeye çalışmaz, sövmeyi bilmez bir varlıktı. Gün olup bana yüksek sesle çıkışan annem başkaları karşısında hiçbir zaman sesini yükseltmezdi. O insanlar gittiler, onların yerine azgelişmişliğin saldırganlığa dönüşmeye yüz tuttuğu koşullar içinde başkaları geldi. Esans, ayak, cıgara, ve aybaşı kokan, saçı başı dağınık, her an birilerine pençe atmaya hazır birileri geldi.

Bu toplumun açmazları, sözde ilerilik bilinci biçiminde, bu adamların ya da daha doğrusu bu kadınların varlığında pek güzel yansıyor. Toplumun dönüşümlerine en küçük bir katkıda bulunmayan bu garip insanlar yalnız bir toplumu değil bütün bir insanlığı o cılız omuzlarında götürdüklerini sanıyorlar. O ne idüğü belirsiz televizyon programlarında birer bilgin edasıyla boy gösterdikleri zaman bütün hastalıklarını kusuyorlar. Doğru dürüst kadın olamamış kadınların kadın haklarını savunması bana bir yanıyla gülünç görünse de bir yanıyla acı görünüyor. Bu insanlara bakın, insan olmanın neresinde olduğumuzu anlayın.

İÇİ VE DIŞI

Her yerde üniversite açılıyor, varoşlarda, kent yakınında, kentin göbeğinde. Boş arsalar bulunuyor, ormanlara giriliyor, kocaman binalar yapılıyor, bazen kırık dökük yapılara sığışılıyor ve ille üniversite açılıyor. Her üniversite kurulduğu ortam için bir iyilik kaynağıdır. En kıytırık üniversite bile çevresine esenlikler getirir. Bu esenlik elbette özellikle kazanç olanaklarının genişlemesiyle ilgilidir. İnsanlar daha önce üç kuruşa kiraya verebildikleri evlerini on kat daha çok kazanacak biçimde işyerine dönüştürüverirler. Taşra kentleri bu üniversite açma telaşı içinde kazanç olanaklarını artırmışlar, görünümlerini iyiden iyiye değiştirmişlerdir. Varoşlar da öyle. Elbette bu değişim bazı kişilerin cebine para girmesinin ötesinde bir anlam taşımaz. Üniversite açılan bir varoşta insanlar tepeden tırnağa daha iyi yaşam koşullarına kavuşurlar diye bir kesinlik elbette yoktur. Üniversitenin yakınındaki birkaç yerleşim yeri şansı yakalamıştır, kalanı yine eski acılı uykusunu uyumak zorundadır. Bakkal dükkanlarının "market", izbe yerlerin "café", kırık dökük yapıların "şarküteri" olması şeker yiyemeyen çocukların çikolataya kavuşması gibi bir sonuç getirmez elbet. Gene de değişim değişimdir diyebilirisiniz.

Birileri gelip zaten zor ayakta duran gecekondunuzu elinizden iyi para karşılığında alıp sizi zengin etse kötü mü? Tıpkı kıyı yağmasında olduğu gibi. Adam portakal bahçesinden, elma bahçesinden, şeftali bahçesinden yirmi yılda büyük emeklerle kazandığını bir gün bir imzayla toptan cebine indiriveriyor. Kötü mü? Kıyılar ölüyor mu, umurunda mı adamın! Aldığı para ye ye bitmez. O biraz da havadan kazanılmış olan para onun yaşamına iyilikler mi kötülükler mi getirecektir? O ayrı konu. Önemli olan para kazanmaktır. Üniversiteler de (doğrusu ne kadar görkemli dururlarsa dursunlar onlara üniversite demeye benim dilim varmıyor) benzer bir rahatlığı getirdiler birilerine. Hiçbir umut ışığı göstermeyen bir yaşam bir gün yüksek sosyeteye kadar çıkabilecek bir yolun başında buluveriyor kendini.

Bu "üniversite" diye adlandırılan kurumlar çevreye getirdiği iyiliği eğitim verdiği genç insanlara da sağlıyor mu? Bu konuda benim çok ciddi kuşkularım var. Bilim adamı yetiştirmek zor iştir, bizde üniversite açma hızı bilim adamı yetiştirme hızının çok üstüne çıkmıştır. *"Bilim adamı değil öğretim üyesi yetiştiriyoruz"* diyebilir-

ler. Öğretim üyesi dediğiniz kişi basit bir belletici midir? Yapısı gereği üniversite bir takım paye ve unvanları elde edebilmeyi gerektirir. Bu paye ve unvanları bilim adamı yetiştirme hızının çok üstünde dağıtırsanız bir gün gazetede şöyle bir haber okuduğunuzda şaşmasınız: *"İki doçent ve iki profesör okey oynarken kavgaya tutuştular, onlardan biri öbürünün kulağını kopardı."* Şaka bir yana, eskilerin deyişiyle ceffelkalem öğretim üyesi yetiştirmeye kalkarsanız bir bilim kurumunda olması gereken ortak bakış açısını sağlayamazsınız, her şeyi sağlasanız bile bunu sağlayamazsınız. Her eğitim kurumu kendi kişiliğiyle seçilir, bu kişilik de yılların ortaklaşma düzeninde ortaya çıkacaktır.

Devşirme yöntemiyle oradan Hasan beyi, buradan Hüseyin beyi, şuradan Veli Bey'i ayarlayarak yapılan eğitim eğitim değildir. Ne olursa olsun, bir kere gel dediğiniz öğreticide unvan aramak zorundasınız, en azından doktoralı birilerini bulmak zorundasınız. (Sanırım yakında buna da gerek kalmayacak.) Gerçi halkımızın ve basınımızın sık sık birbirine karıştırdığı "öğretim üyesi" ve "öğretim görevlisi" ayrımı bu konuda epeyce işe yaramıştır. "Öğretim görevlisi" uygulaması kolaylık getirmiş, hiçbir payesi ve unvanı olmayan kişilerin üniversitelerde tam yetkiyle belletici olmalarını sağlamıştır. Ancak tüm kadroları üç öğretim üyesine otuz öğretim görevlisi anlayışıyla oluşturmak olası olmadığına göre, bir takım payelerden ve unvanlardan vazgeçerek işi sağlama bağlamak bizce en doğrusu olacaktır. Ya üniversitede ders veren kimselere hiçbir ayrım gözetmeden "profesör" denilmeli ya da buna bile gerek görmeden nitelikleri uygun her kişi üniversitede ders verme hakkını bir "mülakat"la elde edebilmelidir. O zaman her mahallede bir üniversite kurmak ve toplumu böylece aydınlıklara çıkarmak işten bile olmayacaktır. Bugün paye ve unvan verme işi çok kolaylaştırılmış da olsa zor iştir. Ne diye uğraşmalı bununla? Özellikle ağzı kalabalık bazı uzmanlar yüksek eğitim verme konusunda son derece verimli olabilirler.

ZİHİN TEMBELLİĞİ

Gençlerden çoğunun konuşmalarını anlamıyorum. İkide bir "efendim" ya da "anlamadım" diyorum. Sözü söylerken yarısını yiyip yutuyorlar. Siz kulağınıza ulaşan bir takım sözleri şifre çözer gibi anlamaya çalışacaksınız. Birbirleriyle daha iyi anlaşıyorlar. Bunun bir nedeni de aşağı yukarı aynı bilinç koşullarını sürdürüyor olmalarıdır. Daraldıkça daralan sözcük dağarcıklarıyla her gün biraz daha uzağınıza düşseler de aralarında anlaşıyorlar. Bu durumdan gençleri sorumlu tuttuğunu sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Bu durum baş sorumluları onların babaları ve dedeleridir yani bizleriz. Zihin tembelliğini onlar bizden tevarüs ettiler. Saçı başı ağarmış insanların televizyonlardaki konuşmalarını izliyorsanız bana hak vereceksiniz. Benim yaşımda bir adam doğru dürüst bildiği tek konu olan sporla ilgili konuşurken bir kere bile doğru dürüst "Galatasaray" ya da "Beşiktaş" demez. Ne der? "Gasıray" der ya da "Beştaş" der.

"Galatasaray" ya da "Beşiktaş" demek o kadar zor bir iş midir? Bence değildir. Ben ikide bir maç konuşan ya da daha doğrusu maçtan anlayan biri değilimdir ama gerektiğinde bu takımların adlarını olduğu gibi söylerim. Bana hele şu beyazlanmış saçlarımla ve açılmış tepemle "Gasıray" demek ayıp gibi görünür. Ayıptır da. Dünyanın her yerinde halk insanları dili gelişigüzel kullanırlar. Oysa, ne garip, dilin gerçek yaratıcısı da onlardır. Dilin gerçek yaratıcısı balıkçılardır, terzilerdir, nalbantlardır, ayakkabı boyacılarıdır, simitçilerdir... Ama onlar vurgulara dikkat etmeyebilirler, gündelik yaşam koşulları gereği ileri geri sözler edebilirler, anlamın en iyi biçimde dışlaştırılması umurlarında olmayabilir. Ama ben aydınım ya da en azından mürekkep yalamışım diyerek televizyonda boy gösteren yaşlı başlı adamların ne dediğini bilmemesi anlaşılır gibi değildir, bağışlanır gibi de değildir. "Gasıray" yerine "Galatasaray" demenin insana yükleyeceği yükü en cılız bir karınca bile koltuğunun altında taşıyabilir.

Zihin tembelliği yanlış ya da kötü telaffuzu getirirken kısaltmacılık tutkusunu da getiriyor. Dikkat ederseniz herkeste bir kısaltma eğilimi var şimdilerde. Yolda karşılaştığınız arkadaşınız örneğin *"gel ZİDEK'e gidelim"* diyor size. *"ZİDEK de ne ola ki?"* diye düşünüyorsunuz. *"Zincirlik Delileri Kalkındırma Derneği olmasın bu?"* olabilir. Bal gibi uyar. Zamanı iyi değerlendirenler kulübü de

olabilir. Kısaltmalarda her zaman gizemli bir hava da var ayrıca. Derken insanlar bir yandan sözleri yutarak, bir yandan kısaltmaları kullanarak, bir yandan da dilimiz yoksul ayağına üç kuruşluk ingilizcelerini işin içine katarak bizim gibi sıradan insanların anlayamayacağı çok özel bir dil oluşturuyorlar.

Ne yapacaksınız, düşünmeden yaşayan insan dili de kendi dünyasına göre oluşturuyor. Düşünceden ayrı bir dil olsaydı, olabilseydi, kafası hiç çalışmayanlar bile pek güzel konuşacaklardı. Yazı ki öyle olmuyor. Eğitim gürültüye gittikçe dil tanınmaz oluyor. Bereket dil dediğimiz şey çoklarının sandığı gibi bozulan ve düzelen bir şey olmaktan çok ötede durmadan dönüşen bir şeydir. Birileri bugün ona aşağıya çeker, yarın bir başkaları yukarıya kaldırır. Eyvah dil bozuluyor yani elden gidiyor diye bir şey yok. Dil nereye gidecek, hiçbir yere gitmez. *"Böyle köyün böyle muhtarı olur"* gibi *"Böyle insanın böyle dili olur"* gerçeği bize sarsılmaz bir doğruyu duyuruyor.

Önemli olan kafa tembelliğini atabilmek, birazcık bir şeyler düşünebilmek. İyi ama, gündelik yaşam içinde işini tıkırında götüren adam ne diye düşünsün, ne diye kafasını yorsun? Zihin tembelliğinin gerisinde toplumsal ve kişisel gereksinimlerin sınırlılığı ya da kısıtlılığı var. Gazetelere baktığınızda görüyorsunuz: bu toplumun insanı düşünmekten hoşlanmıyor, en baba gazeteciler bile gündelik sorunların içine sıkışmış kalmışlar. Çevrenizde, ailenizde, iş ortamınızda da göreceksiniz aynı şeyi. Gündelik sorunlara ayarlanmış kafalar düşünmekten bucak bucak kaçıyor. Ne romanlarda, ne şiirlerde, ne filmlerde bir düşünce kırıntısı. Geçenlerde çok ünlü bir ressamımız bana şöyle dedi: *"Biz Avrupa'daki ressamdan hiç de geri kalmayız, arada çok küçük bir ayrım var: onların yapıtlarındaki felsefi derinlik bizlerde yazık ki yok."*

Çok güzel bir saptama bu. Bütün bir toplumun ne yapmak ve ne demek istediğini pek güzel anlatıyor. Zihin tembelliği ya da düşünmeyi bilmemek: bizim sıkıntımız bu.

İSTANBUL'U SEVMEK

Gazetede bir haber: *"Öğretim üyeleri İstanbul'u seviyor."* İstanbul'u seven yalnızca öğretim üyeleri mi? Para babasından yolsuzuna kadar herkes İstanbul'u seviyor. Çulluyu da çulsuzu da barındırıyor İstanbul. Öyle olmasa şişer şişer de bir yandan Tekirdağ'a öte yandan Kocaeli'ne kadar uzanır mıydı, nüfusu on beş milyonlara yirmi milyonlara yaklaşır mıydı? Üretmeden yaşamak isteyenlerin cennetidir İstanbul. Para üstünden para kazanıp yan gelip yatanlar, akarcılığı hem zevk hem meslek durumuna getirmiş olanlar, hiçbir iş yapmamakla birilikte yaşayışlarıyla aleme parmak ısıtanlar bu kentin kanatları altında yaşamaktadır. Berbat bir gecekondudan iki günün içinde lüks mahallelere taşınan insanları ancak bu kette görebilirsiniz. Kapısında pahalı otomobiller duran yıkık dökük evler de bu kenttedir. Bu kentte kimin ne yaptığını, kimin neyi kaça alıp kaça sattığını bilemezsiniz. İstanbul gizler, gizlilikler kentidir. Bir de bakarsınız bir varoşta birlikte ilkokula gittiğiniz o çocukluk arkadaşınız bir gün size Mercedes'inden el sallıyor. Bu kentte iki günün içinde manken olmak, iki günün içinde romancı olmak, iki günün içinde ünlü bir oyuncu olmak işten bile değildir.

İstanbul'u sevmeyene ben beyinsiz derim. Tüm uğraşlara karşın bir türlü çirkinleştirilemeyen İstanbul'u...Dayaktan gözü morarmış, ağzı yüzü birbirbirine karışmış güzel bir kadın gibidir o. Onca sarsılmışlıkta bile gözünüze çarpan ilk niteliği güzellik olacaktır. Mimarlar, mühendisler, kalfalar, yontucular, müteahhitler, para babaları, para anaları, pislik, deniz anaları, denizin önüne dikilmiş lokantalar... hiçbiri onu çirkinleştirmeye yetmemiştir. İstanbul'a alışan Ankara'da boğulur, İzmir'de ne yapacağını bilemez, Erzurum'da bunalıma girer, bir başka kentte dert sahibi olur... İstanbul'a alışmayagörsün insan.

Öğretim üyelerinin İstanbul'u sevmesine gelince, ben bunun bir sıradan sevgi değil de bilim adamı olmakla ilgili bir zorunluluk olmasını dilerim. Bir öğretim üyesi de herkes gibi bir akşam vakti Üsküdar'da denizi gözleyerek düşlere dalmayı, bir sabah tazeliğinde Emirgan'da oturup çay içmeyi isteyebilir. Bunu dışında İstanbul'u sevmenin bilim adamlığıyla ilgili bir zorunluluk olduğunu da unutmamak gerekir. Her ülkenin saygın bilim yuvaları kültür merkezlerinde kuru-

lur. Üniversite olmak her şeyden önce dünyayla bağlantılı büyük kentlerde olmaktır. Bir başka ülkeden gelen tanınmış bir bale topluluğunu bu kentlerde izleyebilirsiniz. Dünyanın kemanını, piyanosunu, viyolonselini en iyi çalan insanları bu kentlere gelirler. Bu kentlerde yıllanmış yada yüzyıllanmış büyük üniversiteler vardır, bu üniversitelerdeki bilim adamları birbirleriyle görüş alışverişinde bulunurlar.

Küçük kentte üniversite gelişmez. Bir üniversitede yapıların çokluğu bir gelişim belirtisi değildir. Dış görünüş gerçekleri ortaya koysaydı küçük kentlerdeki üniversiteler en değerli bilim yuvaları olarak değerlendirilebilirlerdi. Ama öyle olmadığı apaçık görülüyor. Şimdi bana söyle diyenler olacaktır: *"Efendi, sen neden sözediyorsun? Sen değil misin bir toplumun bir yanı eğriyse her yanı eğridir diyen? Yani İstanbul üniversite düzeyinde bilim üretiyor, sanat üretiyor, felsefe üretiyor da öbür kentler horul horul uyuyor mu?"*

Hayır, ben onu demek istemdim. Ben büyük kentlerde her durumda bilim, sanat, felsefe üretimi en yüksek düzeyde ve eksiksiz sürer gibi bir görüş ortaya koymuş değilim. Be yalnızca şunu söylemek istiyorum: bilim, sanat ve felsefe ancak büyük kentlerin üniversitelerinde üreyebilir. Öğrencinin de öğretim üyesinin de büyük kentin sağlayacağı *görü*'ye gereksinimi vardır. Yaşamın akşam saat yedide horultuya dönüştüğü küçücük bir kette dünyanın sezgisine varamazsınız. Anadolu'nun hemen bütün ketleri güneş batarken yatağa girmeye hazırlanır. Kaldı ki oralarda açılan üniversiteler olanaksızlıklar içinde kıvranmaktadır. Öğretim üyelerinin tümüne hatta tüm memurlarına lojman veren üniversite doğru dürüst bir kitaplık düzeni, doğru dürüst bir laboratuar düzeni, doğru dürüst bir konser salonu ve konferans salonu sağlayamamıştır. Öğretim üyeleri için çiftlikten yumurta gelmektedir ama bir yerlerden kitap ve dergi gelmemektedir.

İstanbul'daki öğretim üyelerinin yurdun en gelişmiş kültür ortamında olma koşulundan ne ölçüde yararlandıkları sorunu bir başka konudur.

ÇOK KONUŞMAK

Babam büyük bir memur değildi, küçük bir memur da değildi. Ortalarda bir yerlerdeydi. "Maiyyet"inde epeyce insan vardı. Kimileri babalarının büyüklüğüyle övünürler. Bir yazar arkadaş vaktiyle bana içkinin de verdiği hoşlukla şöyle demişti: *"Biz kimiz? Kimimiz bakan çocuğuyuz kimimiz vali çocuğuyuz. Sen nereden çıktın geldin?"* Bu kötü yazarın bu kötü duyarlılığına günlerce gülmüştüm. Ben babamın büyüklüğüyle değil dürüstlüğüyle övündüm hep. Kılı kırk yaran dürüstlüğümüz babadan kalmadır. Sütte leke vardır, bizde leke yoktur. Küçük yaramazlıklarımızı saymazsanız, ahlak sorunu yaratabilecek her türlü davranıştan uzak kalmayı bilmişizdir. O küçük yaramazlıklar da bir bakıma insanı insan yapan şeylerdir. Bir gün kafaya esip kendinizden kırk beş yaş küçük birine sapır sapır dökülürcesine aşık olmadıysanız adınızı ahlaklılar listesine mi geçirtmemiz gerekir?

Babam eviyle işini ayırmayı bilen biriydi. Devletin kalemleri evde kullanılmazdı. Devletin kağıtlarına evde mektup yazılmazdı. Yurt dışından kaçak getirilen tükenmez kalemler eve sokulmazdı. Babam işte olup bitenleri evde konuşan biri değildi. Bu golf pantolonlu ve papyon kravatlı garip adam gereksiz tek söz etmemekle ünlüydü. Annem babamın işiyle ilgili bazı haberleri başkalarından alır, o zaman babama sitem etmeye kalkardı: *"Falancanın görevi askıya alınmış, filanca da geçenki tren kazasından suçlu bulunmuş, sen bize söylemedin?"* Akşam yemeğinden sonra uzun uzun gazete okumayı alışkanlık edinmiş olan babam gözlüklerinin üstünden anneme bakar, *"Böyle şeyler herkesi ilgilendirmez, bunların ulu orta konuşulması da doğru değildir"* derdi. Annem bu durumda babamın işine hiç karışmazdı, çünkü işte ne olup ne bittiğini bilmezdi.

Ben bu konuda küçük bir değişiklikle babama benzemişimdir. Babam çok az konuşurdu, benim çok konuştuğum olur, ama kimse söylememem gerekeni taş çatlasa ağzımdan alamaz. Bazı şeyleri uluorta anlatışım bir *ağızdan kaçırma* gibi algılansa da bazen, bizim sözlüğümüzde boşboğazlık yoktur, Demek ki o sözleri bile bile söylemişizdir. Bazen sanki bilmiyorlarmış gibi sorarlar: *"Falancayı nasıl bilirsin?"* Ya hiçbir şey söylemem ya da çok açık konuşurum, örneğin *"Alçağın biridir"* derim. Babamla beni ayıran budur işte.

O düşmanı için bile ağzını açıp tek söz söylemez hatta iyi bir şeyler söyleyip konuyu başladığı yerde bitiriverir.

Bunları neden yazıyorum? Son zamanlar bir yurttaş olarak büyük bir rahatsızlık içindeyim. Büyük yerlere gelmiş bir takım adamlar öfkeye kapılıp ya da bir başka nedenle beyin ishaline uğramış gibi durmadan konuşuyorlar. Hem de ne konuşmak. Özel ilişkilerinde gördükleri ya da gözlemledikleri ve tanık olunduğu noktada unutulması gereken şeyleri bile topluma büyük bir bilgi aktarır gibi ortaya döküyorlar. Daha açık söylemek gerekirse ortaya dökülecek kirli çamaşır arıyorlar. Hepsi bir yana, birinin evine girdiyseniz, biri size evinin kapısını açtıysa orada eksik yakalamak en çirkin davranışlardan biri olur. Kimileri giderler, adamın sofrasına otururlar, yer içerler, sonra başlarlar üretmeye: *"Ay o çerkes tavuğu diye çıkardığı şey neydi öyle? Görgüsüz ne olacak! Üstündeki etekliği de gördünüz değil mi? Gülmemek için zor tuttum kendimi!"* Bu gibi tutum ve davranışlara bizim sözlüğümüzde "bayağılık" denir.

Son yıllarda alışkanlık oldu, üst düzeyde görev yapan bir takım kişiler kişisel ya da ideolojik bir takım nedenlerle açıyorlar ağızlarını yumuyorlar gözlerini. Durmadan geçmişe göndermeler yaparak sözde yurtseverlik adına birilerinin iler tutar yerlerini bırakmamaya çalışıyorlar. O gibi yerlerde görev yapanların gülümseyerek susmayı bilmeleri gerekir. Kendini küçük düşürmek istemeyen yüksek memur ya ağzını hiç açmayan ya da ağzını açtığında hiçbir şey söylemeyen adamdır. Bir takım kişisel öfkelerle elini beline koyup ucuz siyaset yapmak her şeyden önce toplumun çok iyi korunması gereken kurumlarını yıpratır, öte yandan o ucuz siyaset yapıcıya da hiçbir iyilik getirmez. Yıllarca önce böyle biri vardı, konuştukça büyüyeceğini sanıyordu. Sandalını kıyıya çektikten sonra sağa sola bakındı ama kimse onunla ilgilenmedi. Şimdi de böyle biri var, durmadan konuşuyor. Konuştukça kendini yıpratıyor. Kapalı kapılar ardında bol bol konuşup hızımızı alalım, insan içine çıktımızda da susmayı bilelim. Çok konuşan hiçbir toplumda ciddiye alınmaz.

SABAH YÜRÜYÜŞÜ

Bu sabah erkenden yürüyüşe çıktım. Bazı sabahlar, özellikle herkesin uyuduğu erken saatlerde pazar sabahları yürüyüş için birebirdir. Sanırım çoğunuz pazar sabahları uzun uzun uyumayı seversiniz. Uyku mayalandıkça mayalanır. Ben sabahları erken kalkarım. Öğleden sonra bir saat uyumayı sabahları uykuyu uzatmaya yeğ tutarım. Evet bu sabah erkenden yürüyüşe çıktım. Gazete paketleri yeni açılıyordu. Çarşının ortasına dalınca yoğun bir öğrenci kalabalığıyla karşılaştım. Bunlar bu güzelim tatil gününde ayağını uzatıp dinlenmesi gerekirken bir yarışta yer alabilmek için erkenden sokağa dökülmüş ergin insanlardı. O çok sorunlu çağlarını düşüne taşına yetişkinliğe doğru aşıracak yerde tüm sorunlarını bir kıyıya itip yani kişilik gelişimlerini geciktirmeyi göze alıp bir iki satır bir şey öğrenmek ya da ezberlemek adına erkenden sokağa dökülmüşlerdi. Hırslı anaların ve hırslı babaların çocuk ruhundan anlamayan ve her an çocukları zedelemeye eğilimli olan dünyalarıyla eğitimin ne olduğunu bilmeyen yarışçı öğretmenlerin dünyalarında yaşamaya mahkum edilmiş genç insanlardı bunlar.

Kimi bir büfenin önünde incecik bir tostu sindire sindire yiyor, kimi dünyadan intikam alırcasına sigarasından derin bir nefes çekiyordu. Yüzleri sapsarıydı. Aralarında şakalaşır gibi yapıyorlardı ama yaymaya çalıştıkları hava zorlama bir sevinç havasıydı. Çoğunun yüzü asıktı zaten. Bir şeyler öğrenmekten çok bir yer kapabilmeyi amaçladıkları için yaptıkları işin tadına varamıyorlardı besbelli. Şimdi onlar kafalarını aptal aptal sorulara hazırlayacakları yerde çatır çatır yanan bir sobanın başında bir koltukta ya da radyatörün yanına uzatılmış bir sedirde *Karamazof kardeşler*'i, *Madam Bovary*'yi, *Küçük Prens*'i, *Goriot Baba*'yı okuyarak dinleniyor olabilirlerdi. Onlar bu koşu içinde bu başyapıtların adını bile duymayacaklar belki de.

En pırıltılı öğrencilerimizin bile bu başyapıtlardan haberli olmadıklarını öğrendiğimde çıldıracak gibi oluyorum. Hepsi bir yana *Küçük Prens*'i okumadan büyümek dünyanın herhangi bir uygar ülkesinde olası mıdır? Düşünün, bir adam var kaşınızda, kocaman bir adam, insan ruhundan dem vuruyor, bilinçten sözediyor, bilinçaltı diyip duruyor ama *Karamazof kardeşler*'i okumamış. Korkarım

bu ülkede Beethoven'i dinlememiş müzikçi bile vardır.

Orta halli bir semtin yorgun ve tedirgin çocuklarıydılar, belki çok kötü beslenmiş değillerdi ama yüzleri sapsarıydı. Şuraya buraya gak guk ederek konup kalkan kargalar kadar da mutlu değillerdi. Yoksunluklar içinde yaşama bir yerinden girmeye çalışıyorlardı. Okuyup "adam" olacaklardı. Olabilecekler miydi? Belki de yitip gedeceklerdi. Yaşam onları da bir köşeye oturtacaktı elbet. Onlara da bir oturumluk yer verecekti ister istemez. Ancak onlar bununla mutlu olabilecekler miydi? Sanatın, felsefenin, bilimin dışında bir şeyleri bir teknisyen kolaylığıyla öğrenip çıktıklarında insanı tanıyor olacaklar mıydı?

Akılsız analar ve akılsız babalar çocuklarına başkalarının çocuklarından çok daha iyi koşullar sağlama hırsıyla geriye dönülmesi çok güç bir yarış başlattılar. Bu gözü dönmüş insanların tek telaşı çocuklarıyla birbirlerine parmak ısırtmaktı. Yarış bu çocuklara ne kazandırırdı? Bir hiç. Ana dilini bile doğru dürüst konuşamayan bu insanlar, bu genç insanlar değer diye yalnızca bir takım değersiz şeyleri tanıdılar. Ellerindeki bilgisayarla birileriyle dostluk kurmayı ya da boşa vakit harcatan oyunlar oynamayı biliyorlardı ama basit bir araştırmanın nasıl yapılabileceğinden haberleri yoktu. Bu yarışta yer alabilmek için orta halli babalar hatta yoksul babalar yok yanlarından kurs paraları ödemeye başladılar. Bu yarış yalnızca birilerinin büyük paralar kazanmasını sağladı, o kadar.

Biliyorum, artık pazar sabahları yürüyüşe çıkmak gelmez içimden. Ya da en azından çarşıya doğru değil de öte yana doğru yürürüm, sabah sabah soluk benizle bir olmazın peşine düşen bu zavallı genç insanları görmemek için. Yaşlandıkça bir şeylerden kaçamaya başladım belki de. Felsefeyi ve edebiyatı bırakıp cümbüş çalmak isteği nereden gelip yerleşti içime? Şimdi bana cümbüş öğretecek birini arıyorum. Yıllardır hiçbir şeyi iyiye doğru değiştirmeyi başarmadığımız bir dünyada bize deli gibi çalıp söylemek kaldı. *"Bu ne sevgi ah ne ıstırap"*ı çalıp söylemeyi başaramadan ölürsem gözüm arkada kalacak. Bıktım insanı ve özellikle bu toplumu düşünmekten.

SOKAK ÇOCUKLARI

Darkafalılar kalıplarla düşünmeyi çok severler. Bütünsel bakmak onlar için olası değildir. Kalıplı bakış çok zaman bilimsellik görünümüne bürünür. O da üçe ayrılır, o da dörde ayrılır diye konuşan, böylece boş bilimsellik üreten çok kişi vardır. Düzgün düşünen insan bir sorunu iç yapısı ve başka sorunlarla bağlantısı içinde ele alır, parçalamaktan çok açıklamaya eğilimlidir. Darkafalı bir şeyi bütününden alır, oyar çıkarır, ona apayrı bir özellik ular ve ona ad verir. "Sokak çocukları" deyimi de bu geri kalmışlığın ürünüdür. Demek ki çocuklar ev çocukları ve sokak çocukları olmak üzere ikiye ayrılıyor. Artık bunun arkası gelir. Ev çocukları da üçe ayrılır: muti ev çocukları yani yumuşak başlılar, isyankar ev çocukları yani anne ve baba yetkesini hiçe sayanlar, tepkisiz ev çocukları yani her oluşum karşısında ilgisiz kalanlar...

Sokak çocuklarının kaça ayrıldığını bakan bey açıklıyorlar. Bizim yukarıdaki sınıflamamız şakaydı ama bakan beyinki ciddi. Bakan bey sokak çocuklarını üçe ayırıyor: *1. Bir şekilde evinden kaçmış olan çocuklar; 2. Sokakta çalışan ama akşam evine para götüren çocuklar; 3. Aileden ve toplumdan kopmuş tamamen sokakta yaşayan çocuklar* Böyle buyurdu bakan bey. İnsanın "bir şekilde" evden kaçması ne demektir ya da "sokakta çalışan ama eve para götüren" neyi anlatmaktadır, oradaki "ama" ne anlama gelmektedir, bunları şimdi bir yana bırakalım. Bakan beyin şu görüşüne kulak kabartalım: *"2. grupta simit, mendil satarak akşam evine para götüren çocuk büyük risk altında. Her an para kazanmanın verdiği rahatlık ve sokağın ona verdiği kuralsızlığa alışarak aileden ve toplumdan kopması sözkonusu."* Bakan beye göre bu ikinci gruptaki çocuklara "dilenmiyor, hiç olmazsa çalışıyor" gerekçesiyle para vermek çok yanlış. Diyor ki bakan bey: *"Çocuğu sokakta desteklemeyin. Çocuklar akşam parasının tamamını eve götürüyor. Yaş ilerledikçe paranın üçte birini kendine alıyor, atari salonlarına giriyor. Daha ilerledikçe tinere, uyuşturucuya alışıyorlar."*

Sayın Bakan, siz hiç aç kaldınız mı? Ben aç kaldım ve aç kalmanın rezil bir şey olduğunu çok iyi biliyorum. Belki ben de bir sokak çocuğuydum. Okul çıkışı arkadaşlarım sevinç içinde evlerinin

yolunu tutarken ben iş peşine giderdim. Tam bir sömürü düzeni geçerliydi: gece yarılarına kadar çalışır, haftada yirmi beş lira para alırdım. Onunla ancak kendime bir tek sandviç yeme hakkı tanımıştım, kalanını babamın emekli maaşına eklemek zorundaydım. Yalnız gençliğimin o dalgalı yıllarında değil çok daha sonra da açlıkla yüzyüze geldim. İşsiz kaldım, uzun süre eve beş kuruş getiremedim. Doktoralı bir felsefe adamının işsiz kalması size biraz anlamlı görünmüyor mu? Yıllar sonra oğullarım bana şunu sordular: *"Baba, sen bir yaz boyu bize yalnız yumurta ve peynir yedirdin, kendin de hep domates ekmek yedin, neden yaptın bunu?"*

Geçenlerde bir kadını çocuğunu çalıştırıyor diye eleştirdiler de eleştirdiler. Çok bilmiş asık suratlılar hemen fikir üretmeye başladılar: efendim, çocukların çalışması zaten yasaktır, anaların ve babaların çocuklarını sokaklarda çalıştırmaları suçtur. Ah çok bilmişler sizi! Yaşamadığınız durumları nasıl da kolay yargılıyorsunuz. O çocuk annesine para getirmediği zaman mutlu mu olacak sanıyorsunuz, kendini daha çok mu insan duyacak sanıyorsunuz? Babam çorbasını içerken bana dönüp *"Sağol yavrum bu gece de doyurdun bizi"* dediğinde ılık sular akar giderdi içimden.

Bakan beyin işi çocukları sınıflamak ve hangi grupta yer alan çocukların daha tehlikeli olduğunu belirlemek değildir. Sayın bakan becerebiliyorsa bu tür filozoflukları bir yana bırakıp çocukları sokağa iten toplumsal, iktisadi, ailevi, göreneksel nedenlerle savaşsın. Kimse durduk yerde evini barkını bırakıp sokağa düşmemiştir. Bu tür acıklı olayların temelinde her şeyden önce iktisadi sorunlar yatar. Kimilerinin karnını doyurabilmek için çöp tenekelerini karıştırdığı, kimilerinin eğleniyorum ayağına gecede milyarları havaya saçtığı bir toplumda bir bakan çıkıp da sokak çocuklarını üçe ayırmaya kalkarsa çok ayıp olur. Gerçekte ne "sokak çocuğu" diye bir kategori vardır ne de "tinerci çocuk" diye. Bunlar uyuşturucuya alışırlarmış. Sayın Bakan bu zavallı çocukların suçu kötü kalite uyuşturucu kullanıyor olmaları mıdır? İyi kalite uyuşturucu kullananların sayısı konusunda bir bilginiz var mı? Bu iyi kalite uyuşturucu kullananlar "tinerci" çocuklardan daha az mı tehlikeli?

HAMAM MERAKI

Eşcinsel olmamakla birlikte hamama meraklıyımdır. Anneannem haftada bir gün kızkardeşimle beni kaynar sularla yıkardı. Bu sessiz, sevimli, onurlu Anadolu kadınının belki de tek yanlışı bizi kaynar sularla yıkamaktı. Birinde kızkardeşim (daha doğrusu ablam) hamamdan fırlayıp babamın dairesine kaçmaya kalkmıştı. Ben ne kadar katlanmaktan yanaysam o o ölçüde karşı koymaktan yanaydı. Ama böyle böyle ikimiz de hamam tutkunu olduk. Kızkardeşim bugün de kaynar su yoksa banyonun eşiğinden girmez. Ben de öyleyim. Öyle ılık suyla falan duş yapmalar bilmemneler yaramaz bize. Biz yana yana yıkanmalıyız. Kaplıcada aslan ağzından akan kaynar suya sırtımı verdim mi dünyalar benim olur.

Yoksul yıllarımda yani gençliğimde İstanbul'un o ipil ipil soğuk günlerinde yırtık ayakkabılarımdan ayaklarıma ve pırtık pardösümden sırtıma işlemiş olan dondurucu ıslaklığı geçici bir süre için de olsa unutabilmek adına boğazımdan keser hamama giderdim. Atardım üstümdeki soğuk ıslak şeyleri, oh şöyle göbek taşına bir yatardım, sonra tas tas kaynar sular dökerdim başımdan aşağıya. O zamanlar insanların daha efendi olduğu zamanlardı, kimse çıkıp da şöyle demezdi bana: *"Delikanlı, üç kuruş para vereceksin, otuz kuruşluk su harcadın, haydi yeter, giyin de çık bakalım!"* Acı olan, o ıslakları yeniden üstüme geçirip kendimi soğuğun ortasına atmaktı. Bir yandan buram buram terlerim bir yandan tir tir titrerim...

Yıllar sonra Cağaloğlu'nda bir ansiklopedide yazıcılık yaparken öğle tatilinde arkadaşları hamama götürme işini yüklendim. Haftada bir toplanıp hamama gider, halvette sohbeti koyulturduk. Ansiklopedi yönetimi bunu hoş karşılamasa da bize bir şey diyemezlerdi. Zaman zaman gene yalnız başıma hamama gittiğim oluyordu. Göbek taşına uzanmak, sonra sıcak sularla yıkanmak gene benim çok sevdiğim şeydi. Hamama girdim mi dışarıyı unuturdum. Dünyanın pislikleri sanki bu buğulu ortamın dışında kalırdı. Yüreğim küt küt vurmaya başlayınca da kendimi dışarıya atıverirdim.

Çoktandır hamama gitmiyorum. Hamamlar değil hamamcılar bozuldu. Herkes bozulurken hamamcıların olduğu gibi kalması ya da kendini iyiye doğru geliştirmesi olası mıydı? Gençliğimizdeki hamamcılar ille sırtını keseleyelim diye insanın başında alıcı kuş gibi

dolaşmazlardı. Hele hamamcılar arasında ille masaj yapmalıyız diye tutturanlar hiç yoktu, zaten o zamanlar masaj yapma diye bir sorun da yoktu. Gel zaman git zaman hamam görenekleri değişti. Siz yıkanıp paklanmış olarak kapıdan çıkarken bir de bakıyorsunuz ki beş kişi önünüze dizilmiş, herbiri bahşiş bekliyor. Bekleyişin havası da pek hoş değil. *"Küçük bir para vereceksen hiç verme arkadaş!"* der gibi duruyorlar.

Hamamcıları şımartanlar gittiği yerde ne göreceğini bilmeyen salak turistler oldu. Kapalıçarşı'da kafasına fes takıp dolaşan adamdan hayır mı gelir! Mübarek adam, şöyle bir bak çevrene, her türlü aleti kafasına şapka diye geçiren bir sürü insan olsa da bir tane fes giyen var mı senden başka? Bir yeri turist olarak tanıyacağıma hiç tanımam daha iyi. Turistler hamamı keşfedince bizim hamamda işimiz kalmadı. Çünkü hamama gitmek lüksten başka bir şey değildi artık. Hamamın kapısından girdiğiniz anda gözler üzerinizde. Oraya ödediğiniz parayla gider bir güzel karnınızı doyurursunuz, üste de şu kadar para kalır.

Hamamcıları değiştiren yalnızca turistler değildi elbette. Kente bir yerlerden gelmiş ve parayı nerede kazandığı pek belli olamayan insanlar da hamamcıları kışkırttıkça kışkırttılar. Bazı meyhanelerin insan dokusu nasıl değiştiyse hamamların da insan dokusu iyiden iyiye değişti. Ve böylece hamamlar giderek halktan koptu. Geçenlerde gazetelerde şöyle bir haber vardı: *"Kereste deposu olarak kullanılan Mimar Sinan'ın eseri Ayakapı hamamı satışa çıktı."* İstanbul eski hamam sevincini çoktan elden kaçırdı. İki oğlumu ellerinden tutup hamama götürdüğümü bilirim. Onlar benimle bir iki defa hamama gittiler ama hamam diye bir şey onların yaşamlarına girmedi. Ayıptır söylemesi, ben hemen hemen her gün yıkanırım. Her banyoya girişimde eski hamam günlerini anımsarım. Suyu sonuna kadar ısıtsanız bile duşta yıkanmanın pek tadı yok. Denizlerimizi de hamamlarımızı da aldılar elimizden. Bize bir "tahattur" zevki bıraktılar, o da zevkse.

BALIK ÇEKMEK

Bir parti başkanı, aman ne iyi yapmış, balıkçıların sorunlarını yaşamak için bir gece Marmara'da tekneyle balığa çıkmış. Biz bu işi gençliğimizde balıkçıların sorunlarını tanımak ya da halkın sorunlarıyla içli dışlı olmak için değil de aç karnımızı doyurmak için yapardık. Koca koca tekneleri halatlarla karaya çekerdik. Ancak ben gene de görmüş geçirmiş, okumuş etmiş olanların "sorun yaşamak" adına bir işi bir geceliğine omuzlamalarını anlamıyorum. Bir gece mankenlik, bir gece gece bekçiliği, bir gece bozacılık, bir gece hastabakıcılık yapsak bu mesleklerin rüknüne varabilir miyiz? Ya da bu meslekleri birer gece yaşamadan, azçok bilinçli insanlar olarak, onlarla ilgili bilgiler edinmeye kalksak daha doğru olmaz mı? Bir gecede öğrenilen balıkçılık, bir gecede öğrenilen kaptanlık, bir gecede öğrenilen eczacılık insanı bir yere götürmeyebilir.

Türk aydını duyguculuktan kurtulamayacak. Bu tür siyasal duyguculukların yanılmıyorsam iki kaynağı var: kolaycılık ve gösteri merakı. Aynı partinin adamları geçen ramazan ayında da fakirlere yemek dağıtılan çadırlardan birinde kuyruğa girmişlerdi. Eh, bu da bir yaşam deneyi. Bir de işin şöyle bir savlı yanı var: bizler gerektiğinde fakir fukara çadırında gerektiğinde Boğaz lokantalarında karın doyurabilecek kadar geniş yürekli insanlarız. İyi de o çadırlar zaten birer utanç yuvası. Sizin o çadırlarda hiç işiniz olmamalıydı. Öyle ya, on bir ay yarı aç yarı tok yaşayan adama bir ay iki kap yemek ver ve böylece Tanrı karşısında da görevini yapmış ol. Bu bir ay yemek verme iyilikçiliği bir gece balıkçılarla denize açılma sevimliliğinden hiç de ayrı bir şey değil.

Türkiye'de siyaset belli ki daha uzun süre bir "gösteri merkezi" olma niteliğini pek güzel sürdürecek. Toplum aklını başına toplayana kadar siyaset alanı nice kirliliği derinlerinde barındıran bir değersiz tiyatro sahnesi olarak kalacak. Bir televizyoncu çıkıp bir yurttaşa şöyle dese: *"Sayın falanca, bir parti başkanın bir gece yarısı balıkçıların sorunlarını yaşamak adına denize açılmalarını nasıl karşılıyorsunuz?"* Adam şöyle bir şey söyler mi bilemem: *"Canım kardeşim, ben senin şeyini yiyim, kafayı mı yedin oğlum sen? Torun torba sahibi koskoca bir parti başkanı, efendime söyleyeyim, o güne kadar balıkçıların sorunlarını öğrenmemiş*

de bu işi bir gece balığa çıkmakla mı gerçekleştirecek. Hem balıkçıların tüm sorunları gece karanlığında denizden görülebilecek sorunlar mıdır? Ücret sorunu, sigorta sorunu, güvenlik sorunu... Geç kardeşim geç, bizi de boş yere oyalama!" Şöyle bir yanıt halkımızın toplumsal konular karşısındaki duyarlılığına daha uyarlı düşecektir: *"Çok doğru bir davranış. Keşke bütün siyaset adamları, en azından parti başkanları bir gecelerini denizde balıkçılarla geçirebilseler. O zaman yalnız balıkçıların değil balıkların da sorunu ya da sorunları pek güzel çözülebilir. Her siyaset adamının denizden ve balıkçılardan öğreneceği çok şey var..."*

Şimdi biz ne bekleriz? Bu parti başkanının, sorunları da yerinde görmüş olmanın tutarlılığı içinde, partisinde bir kurul oluşturarak balıkçılarla ilgili geniş çerçeveli bir araştırma başlatmasını ve araştırmanın sonuçlarını bir kitapla ya da kitapçıkla bu toplumun insanlarına açıklamasını bekleriz. Mesleklerle ilgili olarak gerçekleştirilecek bu tür araştırmalar gelecekte sorun çözmek için uğraşacak olanlara da katkı sağlayacaktır. Zaten siyasal partilerin bu tür araştırmalar yapan ve onları özellikle kendi çıkardıkları etkili gazete ve dergilerde yayımlayan küçük toplulukları olmalıdır. Bu topluluklar belki de bir "gölge kabine"nin yönetiminde ve tam bir bilgi alışverişi içinde araştırma yapan topluluklar olarak bir yandan yurdun dört bir yanına ulaşabilmeli öte yandan dünyadaki benzer siyasal etkinlikleri de göz önünde tutarak kuramsal çalışmalar yapabilmelidir.

Siz boş verin bunları, en iyisi bir gece sarı çizmeleri çekip Marmara'nın kirli sularında dolaşmak ve şafak sökerken görevini yapmış bir seçkin kişi sıfatıyla evine gidip iyi bir kahvaltı ettikten sonra temiz bir uykuya dalmak ve düşünde renk renk balıklar, pırıl pırıl deniz dipleri, yemyeşil yosunlar, kalyonlar, korsanlar, kaptanderyalar, denizanaları, kayık olmaya özenmiş karpuz kabukları görmektir. Şu ölümlü dünyada kurullarmış yok meslek topluluklarıymış yok bilmem neymiş, bunlara vakit ayırmak akılsızlıktan başka nedir?

KÖYLÜ AKLI

Sirkeci'de trenden inip karşıya geçtim. Tam ben Cağaloğlu yokuşunu tırmanmaya başlayacakken arkamdan seslendi: *"Hocam, uğurlar olsun, nereye böyle?"* Bir esans tezgahının başında duruyordu. Tanımam etmem. Cin gibi bir Anadolu köylüsü. Yanına yaklaştım. *"Görünmüyorsun yahu, nerelerdesin?"* dedi. Çalışmaktan başımı kaşıyacak vaktim olmadığını söyledim. *"Süleyman ne yapıyor?"* dedi. *"Ne yapsın, işe gidip geliyor, onun işi çok ağır"* dedim. *"Öyle, Allah kolaylık versin"* dedi. *"Amin, cümlemize"* dedim. *"Ya Necati?"* dedi. Uzattın ama der gibi baktım yüzüne. *"Necati de iyidir"* dedim. *"Sana esans vereyim"* dedi. Küçük bir şişe hacıyağı uzattı bana. *"Al bunu"* dedi. *"Parasını vermeden almam"* dedim. *"Canım, münasip bir şey verirsin sen de!"* dedi. Bir yüzlük çıkarıp verdim. *"Az olmadı mı?"* dedi. *"Yok canım iyidir, bit kadar şey zaten"* dedim. *"Pekiyi, öyle olsun, sabah siftahını senden yapalım"* dedi.

Besbelli köyden gelirken köylü kurnazlığını da yanında getirmişti. Haksız mı? İstanbul'da "beğen beğendiğini al" cinsinden sayısız olanağın onu beklediğini biliyordu. İstanbul'a vardığında kimse ona şöyle demeyecekti: *"Oh, sen mi geldin Abidin? Biz de seni bekliyorduk. Hangi fabrikada çalışmak istersin? Ya da fabrika açmaz mı seni? Eh, öyleyse sen söyle nerede nasıl bir iş tutmak istediğini!"* Bilmiyorum bizlere sık sık Haydarpaşa garından sahneler gösteren filmlerimizde böyle bir iyilikçi tutuma raslayabilir miyiz? Böyle bir şeye filmlerde raslanmıyorsa başka yerde tövbe raslanmaz.

Batı ülkelerinde ya da daha doğrusu dünyanın gelişmiş kesimlerinde bizim anladığımız anlamda köy kalmadı. Oralarda kentleri birbirinden ayıran geniş ekili alanlar var. Bu alanlarda iş görenler kentlerde oturuyorlar. Bir fabrika işçisi sabah erkenden fabrikasının yolunu tutarken toprak işçisi de otobüse binip tarlasına gidiyor. Bu yüzden oralarda kent düzeyinde köylülükle karşılaşmıyorsunuz. Bizde köyden kente gelen kişi varlığını sürdürebilmek için ya tam anlamında ahlaksız ya da iyiden iyiye kurnaz olmak zorunda. Ya barlarda fedailik yapacak, ya Yüksekkaldırım'da üçkağıt açacak, ya kadın ticaretinde etkin rol oynar duruma gelecek ya da Eminönü'nde üç

kuruşa aldığını Sirkeci'de on kuruşa satmak kurnazlığını gösterecek.

Köylü kente gidiyor, kentli olamıyor, köylü kalıyor. Kentli olabilmesi için kentin üretim düzeninde yerini alabilmesi, örneğin işçi olabilmesi gerekir. Zaten insanlar göreneklerini birden değiştiremezler. Bu yüzden kentte bir türlü yerini bulamamış nice insanla karşılaşabilirsiniz. Köyden kente geliş tam anlamında bir çarpılmadır. Kent köyden gelene tüm bilinç koşullarını, duyarlıklarını, sezgilerini benimsetmek ister. Köyden gelen de kentte aynı şeyi yapmak ister. Bunu yapabilir mi? Bir ölçüde yapabilir. Nitekim benim yaşımda olanlar kırk yıl önceki İstanbul'u düşünsünler, bir de şu İstanbul'a baksınlar, köylü kenti köylüleştirebilir miymiş köylüleştiremez miymişhemen anlarlar. Zaten esans satıcısının sabahın köründe beni çarpma olanağı bulması da bunu göstermiyor mu?

Geçenlerde ateş gibi bir kadın benim de bir huni almak için sıra beklediğim bir züccaciyeciye girdi, girer girmez, benden önce birileri var demeden bağıra bağıra sordu: *"Çomça var mı çomça?"* Satıcı anlamadı ve duymazdan geldi: sırada başkaları vardı. Kadın sorusunu birkaç kere yineledi. Alıcı bir kuş gibiydi, bir hak önesürüyordu sanki, öfkeliydi, belki hepimize kızıyordu. Köylüleşmekte olan bir kentte köyden yana savaşıyordu belli ki. Bir kahraman gibiydi. Belki de kadın haklarıyla köylü haklarını bir bütünde ele alıyordu. Züccaciyeci sonunda kadınla ilgilenmek zorunda kaldı: *"O dediğin de ne ki hanım, ben öyle bir şey duymamışım bugüne kadar."* Hanımefendi o an Charles VII'nin taç giymesine önayak olmuş bir Jeanne d'Arc ya da bilimsel yaşamın derinliklerinde dolaşan bir Madame Curie görünümü aldı ve şöyle dedi: *"Öğrenin artık bunu, çomça demek kepçe demektir."*

Dostlarım bir gün bir züccaciyecinin önünden geçerken vitrinde şöyle bir yazı görebilirsiniz: *"Fenerbahçe ve Galatasaray armalı çomçalarımız gelmiştir."* O zaman küçük dilinizi yutar mısınız? Yutmazsınız. Aldırmazsınız bile. Adam sen de, diye düşünürsünüz, çomça olsa ne olur kepçe olsa ne olur! Girer o armalı çomçalardan bir tane de siz alırsınız. Alıp çıkarsınız. Çıkarken *"Yahu ben de köylüleşiyorum galiba?"* diye düşünür müsünüz? Hiç sanmıyorum. Kepçe dediğinizde anlamayıp çomça dediğinizde uyanan züccaciyecinin tavrı bile şaşırtmaz sizi.

SERİ KATİL

Ya ben iyice köhneleştim ya da bu "basın" denilen kuruma bir şeyler oldu. Gazetelerle bütün bağım koptu dersem yeridir. Televizyon zaten iyice uzağımda benim. Sabah gazeteyi açıyorum, gazeteyle alışverişim beş dakika ya sürüyor ya sürmüyor. Geçenlerde sivri akıllıca bir iş yapmaya kalktım da sonra değmez deyip vazgeçtim. Bir gazetenin bir gün içinde bana verdiği bilginin ve haberin yüzde kaçının beni ilgilendirdiğini santimetrekare üzerinden hesaplayacaktım. Sonra deli misin oğlum sen, dedim kendime, iş yokluğunda iş mi icat ediyorsun? Çocuklar istemeseler ben ne gazete alırım ne televizyon açarım. Belki size garip gelecek ama, ülkenin siyasal yaşamında ne olup ne bittiğini de izlemiyorum. Falanca parti kapatılacak mıymış, filanca parti başkanı ne demiş, hiç ilgilendirmiyor beni.

Gazetede gene de birkaç dakikalığına ilgilendiğim haberler toplumsal sorunlarla ilgili olanlardır. Cinayet haberlerini özellikle gözden kaçırmak istemiyorum, onlara şöyle bir bakıp geçiyorum. Cinayet haberleri toplumsal hastalıkların en parlak aynası gibi görünür bana öteden beri. Bu sabah bir haber: *"Seri katil yakalandı."* İnsan yaşadıkça bir şeyler öğreniyor. Demek ki katilin de serisi oluyor. Seri katil nasıl bir şeydir acaba? Adam belki de elli kişiyi ya da en azından on kişiyi arka arkaya ölüme gönderdi diye düşünüyorsunuz. Bizim seri katil üç kişiyi öldürmüş. Katil, adamlardan birini Romanya'lı kadınlara sövdüğü için öldürmüş. Siz bundan bir şey anladınız mı? Aman ağzımızı sıkı tutalım. İnsan dalar, yolda yürürken *"Şu Romanyalı kadınlar şöyle şöyle olsun"* der, o anda bir tabancanın soğukluğunu ensesinde duyuverir. Olur mu? Olur.

Aman ne haberler aman ne haberler. Sanırsınız günlük magazin dergisi. Son sayfanın sağ üst köşesi biz gözü doymayanlar için ayrılmış. Bu sağ üst köşeyi bizim için düzenlemeyen kaç gazete vardır? Popo tümüyle ortada. Zaten resim arkadan çekilmiş. Öbür sayfalar bu açıdan verimsiz mi? Hiç de değil. Her sayfada hemen hemen kadın bedeninden bize bir işaret sunuluyor. Bu işaretler yaşamsal değerde işaretlerdir. Örneğin? Örneğin bir artistimiz havaalanında denetleme kapısından geçerken kendisine *"Güzelim"* diyen görevliye çok bozulmuş. Bozulmaz mı? Bunlar var da, dünyada neler olup bitiyor, onlar yok. Dünyaya poposunu dönmüş bir basının magazin

basını olup çıkması doğal değil midir? Biraz cinayet haberleri biraz şirket haberleri biraz artist haberleri derken gazete doluveriyor.

Çalışmaktan yorulduğum zaman bazen televizyon karşısına geçip kestiriyorum. Siz de deneyin, çok hoş oluyor, iki dakikanın içinde uykuya geçiyorsunuz. Hangi program olursa olsun, hangi kanal olursa olsun, farketmez. Elbet en uyutucuları yemek tarif edenler. Uyumak için yemekli programı elbette yeğliyorum. Adam daha tencereye tavuğu yerleştirirken ben bulutlara çıkıvermişim. Akşamları bazen oğlumla birlikte yarışma programlarına bakıyoruz. Bunlara cehalet sergileme programları desek daha doğru olmaz mı? Cehalete pirim verme programları ya da. Kimi bilmemesi gereken şeyi sular seller gibi biliyor kimi bilmesi gereken basit bir şeyi bilmiyor. Soru: *"Etin kıyılmışına ne denir?"* Yanıt: *"Gazoz ağacı."*

Derken adam kadının üstüne *"Seni öldüreceğim"* diye yürümez mi? Yüreğim ağzıma geldi. Kadın da torik gibi seriliverdi yere. Ola ki bayıldı. Ortadaki adam yani televizyonun adamı habire doğruları ortaya çıkarmaktan sözediyor. Doğrular dediği de bu kadın zorla mı bir yere götürülmüş yoksa kendi ayağıyla mı gitmiş? Konunun anlam ve önemini kavrayabiliyor musunuz? Zavallı bir kadın. Belli ki yaşamını değişik ilişkiler içinde sürdürüp gidiyor. Belli, hem reklam için bazı şeyleri göze almış hem de yaptıklarına üzülüyor. Bir televizyon kanalının saatlerini bu işe ayırması size güzel görünüyor mu?

Aşksız, sevgisiz, inançsız, bilgisiz, özensiz, güvensiz bir toplumda yalnızlık içinde yaşamımızı tüketiyoruz dostlarım. Bir gün bu yoksunluklar içinde ölüp gideceğiz. (*"Gebereceğiz"* yazıyordum, elim varmadı.) Bundan kırk yıl önce bana insanın bu kadar çürüyeceğini söyleselerdi tövbe inanmazdım. Geçenlerde otobüste bir beyle konuşuyorduk. Kim olduğunu bilmiyorum. *"Beterinden saklasın!"* dedi. *"Beteri mi?"* diye sordum. Şöyle dedi: *"Bu kadar kötü olabileceği kimin aklına gelirdi? Beterin beteri var."*

Birileri durmadan bir şeylerin duayeni olurken bence o da mahalle bakkallarının duayeni'ydi. Yüksek sesle sıfırları topladığını çok iyi bilirim: *"Sıfırın sıfır elde var sıfır."* İşsiz güçsüz günlerimde, eve beş kuruş para getiremediğim o rezil günlerde bana saygı göstermesi annemin telefonla verdiği siparişler yüzündendi. Anacığım o günlerde dul maaşını bize harcar, karımın kazancına destek olmak için bakkala şunu bunu ısmarlardı. Ben de olası vatan haini sıfatıyla sağda solda sürterdim.

O az sonra dükkanı oğullarına bıraktı ve başka işlerin peşine gitti. Oğulları da bir zaman sonra başka işlerin peşine gittiler. Bakkallık mesleğine güvenleri yoktu belli ki, keskin karadenizli zekasıyla bakkallığı daha iyi işler için atlama taşı yapmışlardı. Onların bakkallıktan uzaklaştıkları dönemde küçük esnafın, özellikle bakkalların yakınmalarını duyardık. Bakkalların işi iyice zordu. Her yerde "süpermarket" denilen koca koca dükkanlar açılıyordu. Bazı bakkallar "bakkaliye" yi silip "market" yaptılar, pek bir şey değişmedi. Böylece bakkallık mesleği de yavaş yavaş tarihe karışır duruma geldi.

Oysa benim çocukluğumun bakkalları pek afra tafraydılar. Demokrat Parti felaketinin yaşandığı o günlerde bakkallar ve kasaplar burunlarından kıl aldırmayan insanlar oldular. Hele bakkallar! Gazyağının yaşamda önemli yer tuttuğu o günlerde bakkalların önünde uzun kuyruklar oluşurdu. Şeker kuyruğundan çıkar gazyağı kuyruğuna koşardık. Gerçekte kuyruk bir sonraki aşamadır. Önce her şey bakkalların önünde kocaman bir yığın oluşturmakla başladı. O koca insan yumağında biz çocuklar ayaklar altında kalıyorduk. Doğal olarak en güçlüler en önde yer alıyordu. Böyle bir buluşmada ağızlar ve yumruklar konuşuyordu elbette. Önce güçlüler alacağını alıyor, kalanı -kaldıysa- çocuklar ve kadınlar topluyordu.

Bakkalların birer küçük imparator gibi dolaştığı günlerdi o günler. Bakkalların hiç kuşkusu yoktu: yeni düzen onlar için ve benzerleri için gelmişti işte. Kasaplar da az kasıntı değillerdi. İki yüz elli gram et isteyene dönüp bakmazlar, hele yağsız yerinden iki yüz elli gram kıyma isteyeni bağıra çağıra kovarlardı. *"Hanım, hanım, boşuna bekleme burada. Bak, görüyorsun işim var. Hasta masta anlamam ben. Çok istiyorsan öğleden sonra gel bir şey yaparız."*

Onlar her şey böyle gidecek sandılar. Yeni düzenin bir bakkallar ve kasaplar düzeni olmayacağını anlayacak yapıda değillerdi. Su birilerini boğa boğa yukarıya doğru çıkıyordu. Bakkallar bunu anlayamadılar. Geçenlerde bir ilgilinin "süpermarket" denilen o büyük bakkal dükkanlarını kentlerin dışına çıkarmak tasarısını okuyunca gülmekten alamadım kendimi. Demek ki su biraz daha yükselmiş, bakkalların boğazına kadar çıkmış.

Bakkallar bunun böyle olacağını görebilmiş olsalardı bir şey değişir miydi, bilemiyorum. En azından o ballı kaymaklı günlerde, o mutluluk günlerinde yaşam denilen şeyin bin türlü biçime girebildiğini düşünür, insanlara o kadar kötü davranmazlardı. Örneğin beni para yerine kesekağıdı götürüyorum diye en ince yerimden kırmazlardı. O ses aradan yarım yüzyıl geçmesine karşın kulağımda kalmıştır: *"Yahu, ben kesekağıdı istemiyorum. Boşuna yapıp getirme bunları. Para vermem, karşılığında peynir istiyorsan verebilirim. Ama en iyisi sen bu işten vazgeç!"*

Küçücük çocuğum. Bu işten nasıl vazgeçerim. Rüşvet yemediği için işten atılmış bir babanın oğluyum. Ayda yüz altmış liraya geçinmek zorundayız. Elli lirası kiraya gidiyor. Bakkallar durmadan fiyat bindiriyorlar. Düzen onlara çalışıyor, çalışır görünüyor... Biz büyüyüp delikanlı olurken bakkallar da ağlaşmaya başladılar. Efendiler, sizin için öngörülen saltanat bu kadardı. Bu ülke daha büyük yerlere doğru, nurlu ufuklara doğru ilerlerken sizleri mi düşünecek?

Bakkallar saflığı elden bırakmamış olmalılar ki "süpermarket" denilen o koca dükkanların kent dışına çıkarılabileceği düşünü görüyorlar. Onlar bu düşü göredursunlar "süpermarket"lere yenileri ekleniyor. Bana sorarsanız en iyisini bizim duayen yaptı: bakkallığı bir geçiş yeri olarak düşündü. Kim bilir, şimdi belki de bir yerlerde bir "süpermarket" açmıştır, bakkallara veryansın ediyordur.

Kasadaki genç kız benim aldıklarımı yazarken birden baston ekmeği kaldırıp arkasına döndü.

- Demet, keşke sen de bundan alsaydın, dedi.

Demet kızmadı, öfkelenmedi, tedirgin olmadı, kıkır kıkır güldü. Arkadaşına çapkın çapkın baktı.

Benim yerimde bir başkası bu cinsel dokundurmayı duymazdan ya da anlamazdan gelmez, hemen konuya girip yılışabilirdi. Ben duymamış gibi yaptım. Yaptım ama içimi garip bir sıkıntı bastı. Ben ki bu tür şakalar yapan erkekleri bile itici bulurum, bir genç kızın kafasında böylesine sevimsiz bir cinsel bir imge oluşturmasından hoşlanmadım.

Bu garip toplumda insanlar sözü cinsel dokundurmalar için bol bol kullanırlır. Çocukluğumdan çok iyi anımsarım, kadın toplantıları cinselliği anıştıran sözlerle renklenirdi sık sık. O renk benim çocukluğumda da sevmediğim bir renkti. Koca koca kadınlar biz çocukları eşek yerine koyup bu yönde dillerini döndürürlerken çirkinleştiklerini biraz olsun sezerler miydi? Hiç sanmıyorum. Şuracıkta, annemin bu konudaki efendiliğini anmadan geçersem yanlış olur, annem hiçbir zaman o tür konuşmalar yapmadığı gibi o tür konuşmalar yapanları da hoş karşılamazdı.

Bendenizin bu konuda erkeğe benzemez bir yanım vardır. Erkekler bütün organların birbirine karıştığı filmleri izlemekten pek hoşlanırlar. Kadınların da bu konuda erkeklerden geri kaldığını hiç sanmıyorum. (Kadınlar hangi konuda erkeklerden geri kaldılar ki?) Bendeniz böylesi filmlerden tiksinirim. Bu konuda beklenmedik bir durumla karşılaştığım zaman yüzümü asıveririm. İnsanların cinsel organlarıyla ne gibi mucizeler geliştirdikleri beni hiç ilgilendirmez. Rahatlığım belki de bir şeyleri vaktiyle gönlümün istediği gibi yaşamış olmamdan gelmektedir.

Yaşadıklarımızdan çok yaşamadıklarımız çenemize vurur ve davranışımızı etkiler. Bu yalnız cinsellikte böyle değildir, her konuda böyledir. Başarısız bir romancı roman dendi mi hop oturup hop kalkar. Başarısız bir oyuncu sahnede oynamadığını gündelik yaşamda oynamak isterken kendini rezil eder. Şapşal bir ressam kötü resimler yapıyor olmasının acısını başkalarından çıkarır, ona buna saldırır du-

rup dururken. Siz hiç saldırgan bir başarılı gördünüz mü? Görmemişsinizdir. Doygun insan kendiyle, doymamış insan başkalarıyla ilgilenir.

Hepimiz biliyoruz, bu ülkenin insanları eskiden tam anlamında cinsel baskılar altında büyür yaşlanır ve ölürlerdi. Bugün de aşağı yukarı böyledir bu. Ancak yeni zamanlarda eskide olmayan bir şey var: kimileri ne yapıp yapıp cinsel baskının elinden kendilerini kurtarıyorlar ve bu defa kolaycılıkla gelen değerbilmezliklerin eline düşüyorlar. Kısacası, bir yanda kendini iyiden iyiye kilitlemiş insanlar, öte yanda çabucak çamaşırını çıkarıveren insanlar. Ne tutsak olmuşlardan ne ipini koparmışlardan hayır bekleyebiliriz. İnsan kendi değerleri çerçevesinde belli bir cinsel özgürlüğü ya da rahatlığı gönlünce yaşayabilmelidir.

Gelgelelim, kafayı göreneklerin boş değerlerine takmış anababalar çocuklarını tam anlamında kafeste yetiştirmeye çalışıyorlar. Baba gerile gerile konuşuyor, sözde kızını övüyor: *"Benim kızım, amcası, çok usludur ve çok çalışkandır. Okuldan eve, evden okula. Derslerinden başka bir şey düşünmez. İki üç arkadaşıyla da pek seyrek görüşür. Öyle erkeklerle gezip dolaşsın falan, yok öyle şey. Dilerim herkesin evladı böyle olsun..."*

Dileme. Dilini eşek arısı soksun. O köleleştirdiğin insan yarın insan olmak adına hiçbir şey yapamayacak. Ne doğru dürüst çocuk yetiştirebilecek, ne kocasıyla doğru dürüst bir cinsel ve insani ilişkiye girebilecek. Hiçbir sağlıklı girişimde bulunamayacak. Giderek yatağı cehennem, evi hapishane gibi yaşamaya başlayacak. Fosur fosur cigara içecek, erkek gibi kadeh tokuşturacak, bir ortaklığın gelirini bağıra çağıra artıracak, hatta kadıncılık ayağına bir gün oturup bir roman yazacak...

Ama bir şeyler eksik kalacak. Hiç yaşamışla yaşamamış bir olur mu? Ticarethane gibi evler, iş ortaklığı gibi evlilikler, mutsuz çocuklar ve onca emeğe karşın bir türlü rayına oturamayan bir toplumsal yaşam. Öyle olacak böyle olacak, yaşam yalanlarla sürüp gidecek...

DAHA NELER

Bir ara televizyonda çocukları gaza getirirlerdi: *"Hayat zaten bir yarış/ Haydi gel sen de alış..."* Çocuklar yıllardır birbirleriyle yarışıyorlar. Sonuç: elde var sıfır. Bugün gazetede bir ilan: *"21. yüzyıla hazır olabilmek için çocuğunuza bir şans tanıyın!"* Neymiş, özel okullar sınavı yapılacakmış. 21. yüzyıla girdik arkadaşlar, hem öyle bir girdik ki. Keşke ilanı 22. yüzyıla diye verselerdi. O zaman daha anlamlı olurdu. Çünkü 21. yüzyıla bizim çoktan hazırlanmış olmamız gerekirdi. Görüyorsunuz, hiçbir hazırlığımız yok. Zavallı çocuklar, 21. yüzyıla hazır olmak için gidip bir yerlerde test sorularını yanıtlayacaklar. Bir bölümü bu işi becerecek, bir bölümü beceremeyecek. Becerenler 21. yüzyıla hazır demektir. *"Sen bu kafayla nah gidersin sılaya!"*

Derken efendim sayfayı çeviriyorum ve bir yaşıma daha giriyorum. Haber çok ilginç. Başlık: *"Felsefe olimpiyatı yapıldı."* Bu nasıl olur demeye kalmadan dokuzuncu olimpiyatı idrak ettiğimizi anlayarak kendime kızıyorum: *"Oğlum Afşar, uyumana devem et!"* Felsefeyle ilgilenilmiyor diye yakınırdık. Ne büyük bir yanlış içindeymişiz. İlgilenmemek ne demek, olimpiyatını bile yapıyorlar. Yakında dolmasını da yaparlar. Şaka bir yana, böyle ilgileneceklerse hiç ilgilenmesinler. Felsefeyi de burjuva özentisine kurban edecekler sonunda. İşi bile bile bir düşünce etkinliği olmaktan çıkaracaklar, burjuva çocukları için yarış konusu durumuna getirecekler. Baylar siz yarıştan başka bir şey bilmez misiniz?

Tamdört yüz otuz iki kişi başvurmuş olimpiyat için. Bunlar arasından iki kişi seçilecek, bu iki kişi Philadelphia'da yapılacak olan büyük olimpiyata katılacaklar. Burada başlayan yarış orada da sürecek demek ki. İnsanlığın geleceğine hayran burjuva çocukları orada kim bilir neleri konuşacak ve daha da önemlisi ne konularda yarışacaklar! Babaları dünyayı pisletirken onlar pırıl pırıl bir dünya isteyecekler. Barış da isteyebilirler bu arada. Daha neler neler... Felsefeyi tüketmiş, düpedüz filozofsuz kalmış dünyada onlar alamadın veremedin filozofluklar üretecekler... Felsefeyle hiçbir bağı kalmamış bir dünyada insanlara felsefe adına parmak ısırtacaklar.

Hiç mi hiç yarış kaldırmayacak bir alanda çocukları yarıştırmak kimin aklına gelir? Felsefeyi bu kadar çok seviyorsunuz da dünyayı

neden uğraşa didişe felsefesiz bıraktınız, onu devletin gözünün içine bakan felsefe profesörlerinin sorumluluğuna bırakıp çıktınız? Felsefeyi bu kadar çok seviyordunuz da dünyanın en ileri ülkelerinde bile felsefe nasıl olup da bir takım bilgi alanlarının altında kalıyor? Felsefeyi bu kadar seviyordunuz da neden insanların düşünsel gelişimini anlatan kültür tarihi gibi dersler okutup felsefenin temel kavramlarıyla tanıştırmıyorsunuz genç kafaları? Felsefeyi bu kadar çok seviyorsunuz da dünyanın her yerinde felsefe fakülteleri ya da bölümleri ne diye havanda su dövüyor? Felsefeyi bu kadar çok seviyorsunuz da gerçek anlamda felsefe yapanları ne diye toplumdışı insanlar olarak gösterme tutumunu elden bırakmıyorsunuz, felsefe denilince bir takım içinden çıkılmaz sorunları şeytanın bile anlayamayacağı bir dille tartışır gibi yapma kurnazlığından vazgeçmiyorsunuz?

Öğretmediğiniz, öğretemediğiniz, öğretmek istemediğiniz bir alanda çocukları yarıştırmak *"Bak benim neyim var, senin var mı?"* duyarlılığından başka neyi düşündürebilir bize? Felsefe öyle dört yüz otuz kişiden iki kişiyi seçmekle ve o iki kişiyi Philadelphia'lara göndermekle yapılacak iş değil. Felsefe her şeyden önce önbilgi ister. Felsefe yapmak isteyen, kimseyle yarışmayı gönlünün en ıssız yerinden bile geçirmeksizin, oturacak, temel bilgileri alacak, sonra gene kimseyle yarışmak istemeden bu temel bilgilerin ışığında bir şeyleri uzun uzun düşünecek. İnsanı düşünecek, insanın ne olduğunu ve ne olabileceğini, onun sorumluluklarını ve yükümlülüklerini düşünecek. Geçmişin insanına bakarak geleceğin insanına ulaşmaya çalışacak. Yaşadığı dünyaya insanca bir yorum getirmek için özen gösterecek. Bunları sesiz sessiz, tüm gösteri heyecanlarının dışında, kimseye göstermeden yapacak.

Siz iyi bir felsefe eğitiminin hangi koşullarda sağlanabileceğini bile düşünüp tartışmamış kişiler olarak felsefe olimpiyatları düzenlerseniz, biz size yalnızca *"Yapmasanız iyi olur"* deriz. Yoksa siz *"Canına okumadığımız bir felsefe kalmıştı, gelin onu da bitirelim!"* mi demek istiyorsunuz? Kendinize haksızlık etmeyin, felsefenin canına çoktan okumuştunuz.

TATRİHATÇI NİNE

Bundan elli yıl kadar önce Adana'da bizim mahallede beli bükülmüş bir Tathiratçı Nine'miz vardı. Adını bilmezdik. Tathiratçı Nine diye bilirdik onu. Devlet Demiryolları'nın temizlik işçilerine o zaman "tathiratçı" denirdi. Tathiratçı Nine kazıklar üstüne oturtulmuş çok büyük bir tahta sandıktan başka bir şey olmayan bir kulübede bir başına otururdu. Emekli olunca aldığı ikramiyeyle bir ev yaptırmaya kalktı, parasını leş kargalarına kaptırdı. Ev bir türlü ortaya çıkmıyor ancak Tathiratçı Nine ev konusunda umudunu kahramanca koruyordu. Daha da koruyacaktı, hep koruyacaktı ama birileri işe çomak soktular. Çomak sokanların başında mahallenin cin kadınlarından Şadan vardı.

Şadan, belki de onca derdini unutabilmek için, "bitmek bilmeyen ev" konusunu kafasına taktı. Biri kucağında birkaçı eteklerinde bir çocuk topluluğuyla dolaşan bu muzip kadın evle ilgili olarak çeşitli yorumlar yapıyor, akıl almaz söylentiler yayıyordu. Onun söyledikleri her ulaştığı yerde yeni biçimler alıyor, dedikodu düzeneği tıkır tıkır işledikçe ev sorunu büyüyor da büyüyordu. Tathiratçı Nine bu konuda her türlü pisliğin Şadan'dan kaynaklandığını düşünmekle doğru bir iş mi yapmış oluyordu? Dedikoduyu Şadan gibi kahramanca ya da uluorta yapanların sayısı çok değildi: dedikodu dediğin biraz da sinsilik isterdi.

Nine her kötülüğü Şadan'dan bilir duruma geldi. Kendisinden başka kimseyi ilgilendirmemesi gereken bir konuyu bu densiz kadının sakız etmesinden son derece rahatsızdı. Şadan Tathiratçı Nine için umutsuzluk üreten zehirli bir kaynak durumuna gelmişti. Tathiratçı Nine onca yıl çalışa didine elde ettiği parayı birilerine kaptırmış olmanın korkunçluğunu unutup Şadan'la uğraşmaya başlamıştı. Şadan konu içinde konu yarattıkça mutlu oluyor, Tathiratçı Nine de Şadan'ın ürettiği dedikoduları duydukça hop oturup hop kalkarken aklını kaçıracak duruma geliyordu. Tathiratçı Nine kafayı Şadan'a öyle bir taktı ki artık neredeyse dünyada Şadan sorunundan başka sorun yoktu.

Tathiratçı Nine'yle yolda karşılaşan biri ona iyi niyetle ya da domuzluk olsun diye soruverirdi: *"Nine senin ev işi ne oldu?"* Tathiratçı Nine bu soru üzerine kaşlarını çatar, olduğu yerde şöyle belli

belirsiz bir sallanır, dişlerinin arasından cık cık diye sesler çıkarır, birkaç saniye derin derin düşünür, sonra arka arkaya sıralamaya başlardı: *"Kalın dudaklı orospu! Kalın dudaklı Şadan! Ben ona dünyayı dar etmezsem bana da Tathiratçı Nine demesinler. Bugüne kadar sesimi çıkarmadım, bundan sonra ben ona gösteririm. Boyu devrilesice. Ne demiş. Ne demiş? Eh, ben de ona bunu sormazsam..."*

Hedef saptırma açısından pek güzel bir örnek olduğu için Tathiratçı Nine'yi ikide bir aklıma getiririm. Birileri öyle yaptılar, böyle yaptılar Tathiratçı Nine'ye asıl sorununu unutturdular. Ev sorununun Şadan sorununa indirgenmesi Nine'ye bir şey kazandırdı mı? Sanmıyorum. Nine parasını yiyenlere sinirleneceğine Şadan'a sinirlendi. Belki Şadan konusu olmasa ev işiyle daha yakından ilgilenecek, hiç değilse kendisini soyanları savunur durumna düşmeyecek, evi kurtaramasa bile parasının hiç değilse bir bölümünü kurtarabilecekti. Biz o sıralar Adana'dan ayrıldık. Tathiratçı Nine ne yaptı? Bilemiyorum.

Hedef saptırmak bu toplumda insanların eski bir alışkanlığıdır. Bunu bazen bile bile yaparlar: ağlayan çocuğa *"Bak kuş geçiyor"* der gibi. Bazen de ya da çok zaman da kafa karışıklığından yaparlar bunu. Siz asıl sorunu bırakıp yan sorunlarla ya da ilgisiz herhangi bir sorunla uğraştıkça asıl sorun sizi ezecek, yokedecek durumna gelir. Bu yanlışı bu toplum son zamanlarda en belirgin bir biçimde Susurluk konusunda yaşadı. Susurluk diye bir sorun yoktu gerçekte. Ya da Susurluk sorunu devletin eli kulağı gibi bir sorundu. Devletin kendisiyle uğraşmak zordu, en iyisi devletin eliyle kulağıyla uğraşmaktı. Nicedir bir Susurluk edebiyatı gidiyor.

Asıl sorun bu toplumda yaşayan insanların devlet kavrayışında gizlidir. Tekçi devlet hemen hemen hepimiz için doğru ve sağlıklı yaşamının tek güvencesi olarak düşünülür. Bir Atatürk gelsin de her şeyi düzeltsin diye bekleyenlerin Atatürk adına çıkıp gelenlerden neler çektiğini unutarak bugün de aynı isteklerde bulunduğunu düşünürseniz sorunun ne kadar köklü olduğunu görürsünüz. Kaldı ki Atatürk'ün bütün çabası demokrasiyi yerleştirmek ve bir Atatürk gelsin de düzeltsin formülünü unutturmak olmuştu.

Hedefi doğru saptamak çok önemli.

ARDENTİSİMA 2001

ARDENTİSİMA 2001, İspanya'nın Murcia kentinde toplandı. Böylece bu kentte gelenekselleşmekte olan şiir festivallerinin sekizincisi de yapılmış oldu. Ben bu toplantılardan üçüne katıldım daha doğrusu çağırıldım. Dört yıldır üstüste İspanya'ya gidiyorum ama bu dört gidişten biri bir başka toplantıya, Valencia'da yapılan dünya yazarlar kongresineydi. *"Sen bir garip çingenesin gümüşlü zurna neyine?"* anlamında *"Ne işin vardı oralarda, ne kimseyi tanırsın ne şu dünyada birileriyle ilişkiler kurmayı becerebilmişsindir..."* diyenler olacaktır. Bunun nasıl olduğunu fransız şairi dostum François-Michel Durazzo bu yılki oturumlardan birinde bir şair dostuna ayaküstü şöyle anlattı: *"Afşar'ı ben nasıl tanıdığımı sana anlatayım. Benim ilk eşim Türktür. Ben de ondan biraz türkçe öğrendim. Bir gün Afşar'ın şiirleriyle karşılaştım. O çok büyük bir şair. İnanmıyor musun? Göreceksin. Neyse, ben bu adamın izini sürdüm ve sonunda kendisine ulaştım. Çağırdık, Murcia'ya geldi..."*

Benim büyük bir şair oluşum gerçek bir aydın kişi olan Durazzo'nun yüreğindeki güzel duygularla ilgilidir. Yoksa biz de herkes gibi şiir yazıyoruz işte. Kimi yerine oturuyor biraz daha ilgi çekici oluyor, kimi de olmuyor. Önemli olan büyük ya da küçük şair olmak değil, önemli olan dünyanın her yerinden kendine şair diyen ya da adı şaire çıkmış insanları tanıyabilmektir. Bu da Murcia toplantılarında alabildiğine gerçekleşiyor. Yıllardır gide gele dostlar edindik orada. Senli benli konuştuğumuz, şakalaştığımız, dertleştiğimiz çok kişi var. Daha Bercelona havaalanında Alicante uçağını beklerken Maram al-Masri'nin seslendiğini duydum. Sarılıştık, öpüştük. *"Birçok defa telefon ettim sana, bulamadım, birinde oğlun çıktı"* dedi. *"Çok acı günler geçirdik"* dedim. *"Biliyorum, ben de onu için aradım ya zaten"* dedi. *"Unutmaya çalışıyorum diyorsun. Unutma. Neden unutacakmışsın! Ama şu üzerindeki yorgun bıkkın havayı da at. Yaşama bağlan yeniden. Yaşamak güzel. Kendini kapıp koyverme!"*

Bu yıl Ardentisima toplantısına daha çok kişi çağırılmış. Önceki toplantılara daha çok Akdeniz şairleri çağırılıyordu. Bu yıl dünyanın her yerinden insanlar çağırılmış. Tartışma toplantıları, konferanslar,

özellikle şiir okumaları birbirini izledi. Her yıl Rincon de Pepe otelinde kalırdık, bu yıl sanırım çok kişi olduğumuzdan Arco de San Juan otelinde kaldık. Herbiri enaz iki saat süren öğle ve akşam yemeklerinde dostlarla uzun uzun görüşme ve yeni arkadaşlarla tanışma şansımız oldu. Toplantının bütün yükü şair José Maria Alvarez'in omuzlarında. José Maria ve eşi konuklarına tam anlamında bir dost sıcaklığıyla yöneliyorlar. Böylece Akdeniz çevresinde ve giderek bütün dünyada yaşayan şairler hem şiirin temel sorunlarını hem insanlığın temel sorunlarını tartışma olanağı buluyorlar, bu arada tasarılar geliştiriyorlar.

Macar şairi Eva Toth bana şöyle dedi: *"Afşar, benim bir önerim var. Bunu Alvarez'e söyledim. Bu toplantı ne olursa olsun Akdeniz şairleriyle ilgili. Ben Macar'ım, Akdeniz'den değilim. Sizlerin birlikte bir dergi çıkarmanızı önerdim Alvarez'e. Böyle bir tasarıya destek vermen gerekir."* Ben de böyle bir tasarının gerçekleştirilmesi yolunda elimden geleni yapabileceğimi söyledim. Burada ortaya konulan sorunlar Akdeniz'le sınırlı değil ayrıca. Akdeniz'den bütün dünyaya bir kültür açılımı sözkonusu. Nitekim ilişkiler yayılarak gelişiyor. Kimsenin kimseyi kıskanmadığı, insanların birbirinden bir şeyler öğrenmeye çalıştığı bir ortamda elbette çok şey yapılabilir.

Murcia'da olmak her bakımdan çok güzel. Murcia çok sevdiğim üç beş kentten biri. Ben özellikle Santo Domingo alanındaki beyaz güvercinlere tutkunum. Gün doğar doğmaz onları görmeye gittim, beni özlemişlerdir diye düşünüyordum! Hiç oralı olmadı yaramazlar. Zaman zaman ya da vakit buldukça kenti dolaşmaya çıkarım, yoruldum mu Santo Domingo alanındaki banklardan birine oturuyorum. Bu yıl şair dostum Germain Drogenbroodt, Altea kentinden gelmiş, aramıza katılıvermişti. Onunla uzun uzun görüştük, bir yerlerde oturup bir şeyler içtik. Belçikalı ama Altea'da yayımcılık yapıyor Germain. Şiir kitapları çıkarıyor, bu arada dünyayı dolaşıyor.

İsrail'den bayan Margalit Mititahu şöyle dedi: *"Yarın radyoda toplantıyla ilgili bir haber program yayınlanacak. Programın bir bölümünü yalnızca sizin şiirinize ayırdılar."* Benim şiirime bu kadar çok ilgi duymaları hoşuma gitmiyor dersem yalan söylemiş olurum. Çok zor yaşanmış zamanların buruk meyvalarıdır onlar.

JOHN LAW

Fransa'da Louis XIV'ün elli dört yıllık saltanatı sona erince insanlar ortalığın güllük gülistanlık olmadığını daha iyi gördüler, o tantanalı günlerin pekçok şeyi inatla gizleyen örtüsü kalkınca insanlar her olan bitene eleştirici bir gözle bakmaya başladılar. Naipliğe getirilen Orléans dükü Philippe düşman güçleri uzlaştırmak için herkese hoş görünmeye çalışıyor ancak Paris'deki ve taşradaki aydınların mutlakyönetime direnişini önleyemiyordu. Mutlakyönetime diş bileyenlerin başında "noblesse de robe" dan kişiler yani sonradan soyluluk unvanları almış burjuvalar vardı. Bunlar mutlakyönetimin bir anlamda paraya boğduğu insanlardı.

Naiplik döneminde mutlakyönetim ve kilise tam bir uzlaşma içine girdi. Buna güvenen saray tam anlamında bir sefa ortamı olup çıktı. Mutlakyönetim kötü sesler çıkaran aydınları sürgüne göndererek ayakta durmaya bakıyordu. Hırsızlık, dolandırıcılık, üçkağıtçılık almış yürümüştü. Halk büyük vergiler altında eziliyordu, özellikle çiftçilerin durumu içler acısıydı. Yönetime kızan burjuvalar vergi ödememeyi bir cezalandırma yöntemi olarak benimsemişlerdi. O zaman iktisadi sorunları çözebilecek iyi bir iktisatçı arama yoluna gidildi. Böyle biri var mıydı? Olması gerekirdi.

Sonunda araya araya bu iktisatçıyı buldular. Kral naibi maliyeyle ilgili tüm sorunların çözümünü iskoçyalı bir garip adama, John Law'a bıraktı. Artık gönüller rahattı, John Law önünde sonunda Fransa'yı bu açmazdan kurtaracaktı. John Law kimdi? John Law elde ettiği mirasın hemen tümünü Londra'da saçıp savurmuş bir serüvenciydi. Hasmını düelloda öldürünce ülkesinden kaçmak zorunda kalmış, gidip Paris'e yerleşmişti. Tüm yetkililer bundan böyle John Law ne isterse yapmaya hazırdılar. Bu güven ortamında John Law 1716'da bir banka kurdu. Kral naibine iktisadi bunalımı giderecek yollar göstermekle yükümlü bu adamın bankası 1718'de krallık bankası olarak belirlendi. John Law kısa bir süre sonra Hindistan Kumpanyası'nın başına getirildi.

Bundan sonra Law ülkenin iktisadi açıdan yönetimini tümüyle eline geçirdi. Artık hemen hemen her şey ondan soruluyordu. Ne var ki iktisadi yaşam her gün biraz daha kötüye gidiyordu. Gerçekte John Law'ın iktisattan falan haberi yoktu. Kurnazlıkla bir şeyleri ra-

yına oturtabileceğini sanıyordu. Bir kuramı vardı: kağıt para altından çok daha değerlidir. O hemen herkese bunu benimsetmeye çalışıyordu. Kralın inandığı kişiye insanlar inanmayacaklar mıydı? Pekçok kişi elindeki altını kağıt parayla değiştirmek için yarışa girmiş gibiydi. Baskılarla ve telkinlerle kurulmak istenilen denge her gün biraz daha bozulmaktaydı. John Law durmadan kağıt para basılmasına ve devlet adına ada yazılı senetler çıkarılmasına önayak oldu. Böylece mal akışını hızlandırma düşünü gerçekleştirebileceğini sanıyordu. Oysa ölçüsüz kağıt para basımı enflasyonu körüklemekten başka bir işe yaramıyordu. Açların, işsizlerin, hırsızların sayısı günden güne artmaktaydı. Bir yer geldi, insanlar artık John Law'a inanmamaya başladılar. Ancak kral naibi ona olan güvenini hala korumaktaydı. Birdenbire patlak veren bir ayaklanmadan sonra John Law Fransa'dan kaçmak zorunda kaldı. 1720 yılıydı. Bu sözde maliyeci Fransa'nın maliyesini tam anlamında çıkmaza sokmuş, milyonlarca insanı açlığa mahkum etmişti.

Ondan sonra ne mi oldu? Orléans'lı Philippe 1723'de öldü. Fransa'nın yönetimi çıkarcı, umursamaz, korkak yani kısacası zayıf kişilikli ve dar kafalı Louis XV'in eline geçti. Kral kendini çok büyük ya da önemli gören bir kişiydi. Ölçüsüz istekleri vardı onun. Bu duygularının kaynağında belki de kadınlar karşısındaki başarıları etkiliydi. Nedense kadınlar bu zavallı adamı gönüllerinde yücelttikçe yüceltiyorlardı. Sarayı bakanlardan çok gözdeler çekip çevirmeye başladılar. Kralın tek düşüncesi gözdelerinin mutlu olmasıydı, şen ve esen olmasıydı. Devlet işlerinden nefret eden bu zavallı kral özellikle savaşa yol açabilecek dış sorunlar karşısında tedirgindi. Bu durumuyla iktisadi yaşamda yeni düzenlemeler getirebilecek gücü de yoktu. John Law'ın açtığı yaraları kapatmak şöyle dursun onlar için merhem bile olamadı. 1774'ün 10 mayısında öldü ve ölümüyle halkını mutlu kıldı. Ülkede açlık ve işsizlik kol geziyor, yalnız kentlerdeki insanlar değil kırsal kesimdeki insanlar da bir lokma ekmeğe muhtaç dolaşıyorlardı.

Lise yıllarımızda Demokrat Parti'ye sıkı muhaliftik ya, gittik birkaç arkadaş Cumhuriyet Halk Partisi'ne yazıldık. Bizim ocağımız Malatya ocağı adını taşıyordu, Beyazıt'ın arka sokaklarında bir yerdeydi. Ocak başkanımız bir hamalbaşıydı, evinin altında karanlık ve rutubetli bir köşeyi örgüt için ayırmıştı. Parti için çalışmak istediğimizde kocaman bir anahtarla tahta kapıyı açar ve bitirin işinizi de gidelim gibilerden elinde anahtarla kapıda beklerdi. Bu koşullarda Demokrat Parti'yle savaşıma giremeyeceğimizi anlayarak ocak değiştirdik.

Yeni ocağımız Beyazıt ocağı kabzımalların elindeydi. Başkanımız da hep kolalı gömlek giyen ve hem bu yüzden hem de çeşitli ruhsal nedenlerle başını döndüremeyen bir kabzımaldı. Ocağımız iyiydi ama; her şeyden önce kaloriferliydi, etimiz iliğimiz ısınıyordu. Boş bir alanda kocaman bir masa ve birkaç sandalye anımsıyorum. Başkan nedense beni hiç sevemedi. Ben gençlik kolu sekreteriydim. Gençlik kolu başkanı da arkadaşım Yavuz'du. Başkanımız evet beni hiç sevemedi. Yavuz'u "Yavus" diye telaffuz ederdi. Bizleri birileriyle tanıştırırken önce Yavuz'u gösterirdi. *"Gençlik kolu başkanımız Yavus Bey."* Sonra aşağılayıcı bir tavırla beni gösterirdi: *"Bu da sekreter arkadaş."*

Dışarıda yağmur, fırtına. Sığınacak bir yer bulmuşuz. Eh bir de işe yarayalım bari dedik. Ne yapalım? Tiyatro yapalım. Sanırım tiyatroya el atmadan geçmiş gençlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Oyun seçmeler, oyun için kız aramalar...O zamanlar aşk için de oyun için de kız bulmak kolay iş değil, hele bizim gibi cebi delikler için... Neyse, öyle yaptık böyle yaptık, bir şeyleri doğru yanlış kotardık. Ama bizim başkanın umurunda bile olmadı. Ocağa her gelişinde, ocaktan çıkmayan bu iki delikanlıyı kuşkulu gözlerle izlemek onun için bir alışkanlık olmuştu artık. Besbelli Yavuz'dan çok beni takmıştı aklına. Haklıydı da. Yavuz daha o zamandan ciddi adam olmaya adaydı. Bense üstü başı dökülen biriydim.

Sonradan parti içinde *çok iyi yerlere gelmiş olacak* olan bir arkadaşımız il gençlik kolu başkanıydı. Sıkıntılarımızı, yakınmalarımızı, dileklerimizi ona bildirirdik. Dinlemekte bu kadar sabırlı bir başka kişi tanımadım ben. Özellikle particiliğin ne olduğunu henüz

hiç kavramamış olan ben öfkeli kişiliğimle ona bir şeyler anlatırdım. O hiç heyecanlanmadan beni dinler, arasıra yüzüme "oğlum sen daha toysun" gibilerden bıyıkaltı gülüşlerle bakar, *"Haklısın, çok haklısın"* demekten geri durmazdı. Partinin bugünkü kodamanları ya bizim gibi etekten tırmanmaya başlamışlardı ya da hatta henüz ortalarda yoktular.

Gün gelip çattı: ocağımızın gençlik kolu genel kurul toplantısını yapmamız gerekiyordu. Gençlik heyecanları içinde genel kurula özenle hazırlandık. Yanılmıyorsam on ya da on beş üyemiz vardı. Bu kişiler vaktinde geldiler ve yerlerini aldılar. Tam toplantıyı açacağımız sıra içeriye otuz kadar genç hamal girdi. Besbelli bunları başkanımız sebze halinden getirmişti. Bunlar üye miydiler? Elbette. Olmaz olurlar mı? Başkan öyle çürük işlere yüz verir mi. Hepsini teker teker üye yazmış. Bizim Cumhuriyet Halk Parti'sindeki siyasal yaşamımız orada noktalandı. Durumu gençlik kolları büyük başkanına anlattığımızda gene aynı tepkiyle ya da tepkisizlikle karşılaştık. Dinledi, dinledi, dinledi bizi. *"Haklısınız arkadaşlar, ne diyeyim?"* dedi.

Gelin, Cumhuriyet Halk Partisi' yle ilgili bir başka anımı anlatarak bu yazıyı bitireyim, başınızı daha çok ağrıtmayayım.

Beyazıt ilçesinin genel kurul toplantısında bendenizi de divan katibi seçtiler. Biz kürsüde not alıyoruz, Turhan Feyzioğlu büyük bir heyecan içinde söylevini veriyor. Toplantının başından beri bana karşı yoğun bir ilginin oluşmakta olduğunu sezdim ve bunu hiç anlayamadım. Arada gelip elimi sıkanlar, boynuma sarılanlar... Tıfıl bir delikanlıyım sonunda, benim neyime ilgi gösteriyorlar bu adamlar, bir türlü anlayamadım. Genel kurul toplantısı o hava içinde başlayıp bitti. Ben bu işte bir domuzluk olduğunu anladım ama domuzluğu kimin nasıl yaptığını bilemiyorum. Buldum sonunda. Bu olsa olsa Bilal'in domuzluğudur dedim. *"Söyle, sen bir domuzluk ettin, saklama. Sen yapmasan kim yapar bunu. Söyle çabuk, bu adamlar neden hayran hayran bakıyorlardı bana?"* Bilal uzun süre çalkalana çalkalana güldü, sonra gerçeği açıkladı. Şöyle demiş birilerine: *"Bu Afşar Kasım Gülek' in yeğenidir, ama bilinsin istemiyor. Sakın bunu bildiğinizi söylemeyin kendisine!"*

ISMARLAMA ŞİİR

İspanya'nın Murcia Kenti'nde her bahar yapılan şiir toplantılarına, daha önce de bu sütunlarda yazdığım gibi, her yıl çağırıyorlar beni, sağolsunlar. Gide gele dostluklar oluştu. Zaman zaman şöyle düşünüyorum: ayrı ayrı dillerin olması insanlığın bütünleşmesini engelliyor. Gerçekten, belki uzun yüzyıllar sonra insanlar tek bir dil kullanacaklar, bu dil bir toplumun dünyaya yayılmış ya da yaygınlaştırılmış dili olmayacak, düpedüz insanlığın ortak dili olacak.

Hiç de işlek olmayan bir fransızca aracılığıyla konuşup görüştüğüm halde çok değerli dostlar edindim orada. Murcia bu yüzden, gerçekten, dünya insanını tanıma olanağı bulduğum bir kent oldu. Bu dostlardan biri de suriyeli şair Maram el Masri'dir. Daha iki gün önce telefonla aradı beni. *"O şiir"* derken kahkahalarını tutamıyor. O şiir Murcia' da bu yıl arkadaşlar arasında gırgır konusu olmuştu. Maram belli ki o şiir'i yanından ayırmıyor.

Maram'la dört yıl önce, Murcia'ya ilk gidişimde tanıştık. Şair dostlardan biri bana *"Bu akşam aramıza çok güzel bir hanım katılacak"* demişti. O hanım akşam yemeğine yetişti ve yanımdaki boş iskemleye oturdu. Türk olduğumu öğrenince çok sevindi ve hemen *"Nasılsın iyiyim"* dedi. Meğer çocuk yaşlarında ailesiyle Türkiye'ye gelmiş, Güney'de bir süre kalmışlar ve Maram ülkesine türkçe iki sözcükle dönmüş: nasılsın iyiyim. Beni gördü mü bir kahkaha atıp bu iki sözcüğü söylüyor ve sarılıp yanaklarımdan öpüyor.

Geçen yıl *İnsancıl* dergisinde başka şairlerden de onun şiirlerinden de çeviri örnekleri yayımlamıştım. Maram buna elbette çok sevinmiş. Kendisi yıllardır Paris'de yaşıyor ve sanırım Suriye'ye hiç gitmiyor ama kitapları Suriye'de yayımlanıyor. Ben de zaten onun şiirlerini fransızca çevirilerine dayanarak çevirmiştim. Çeviriden çeviri yapmak çok sağlıklı bir iş değil ama bir de şu var ki Maram'ın şiirleri koyu soyutlamalarla örülmüş ve insana her adımda tuzaklar kurabilecek bir şiir değil. Maram'ın davranışları nasıl açık ve yalınsa şiirleri de öyle.

Şiir toplantıları sona erer, yola düşeriz, otele doğru yürürken bakarım Maram arkamdan koşar koluma girer, güle söyleye yürürüz. Floridablanca'dan ya da deniz kıyısındaki şiir toplantısından dönerken bir başka şair hanımın koluma girdiğini gören Maram beni

otobüste gırgıra aldı. İkide bir arkaya dönüyor ve iki parmağıyla iki gözünü gösterip *"Bunu gözlerimle gördüm"* demek istiyordu. Ertesi gün tutturdu: ceza olarak benim için bir şiir yazacaksın. Olur molur dedim ama baktım olmuyor, ben de oturup şiiri yazdım.

Hangi kadın kendisini güzelliğiyle öven bir şiiri görür de sevinmez. Elinde şiirle dolaştı durdu. Önüne gelene okudu şiiri, *"Afşar benim için bunu yazmış"* diyerek. Elbette şiir şiir olsun diye yazılmış olmaktan çok gırgır olsun diye yazılmıştı ama tepeden tırnağa bir kadın güzelliğinin saptanmasıydı. Bir öğle yemeğinde az ötemizde oturan François-Michel Durazzo'ya seslendi Maram: *"Afşar benim için şiir yazmış, okumak ister misin?"* Şiiri nasıl bulduğunu sorduğumuzda şöyle dedi François: *"Eh, şöyle böyle..."* Ben de gerçeği söyledim. *"Günlerdir benden şiir istiyor, benim için bir şiir yaz diye tutturdu."* dedim. *"Ismarlama desenize şuna"* dedi François. Maram "ısmarlama" sözüne çok kızdı. Ne demekmiş ısmarlama?

İki gün önce telefon ettiğinde de şiirden sözetti gene Maram. *"Sonuncu sözcüğü okuyamıyorlar"* diye basıyor kahkahayı. Aklımda kaldığına göre son dize şöyleydi: *"Quand elle me dit nasılsın"* (Bana nasılsın dediği zaman). Belki siz şimdi şiirin bütününü merak ediyorsunuz. Bu merak şakayı uzatmaktan başka bir işe yaramaz. Şiirin bir örneği yok bende. Ama şöyle bir şeyler yazdığımı anımsıyorum: nisan ve ekim aylarından daha çekici bir kadın, meleklerden daha güzel ve daha bilinçli, özellikle yüzü açısından (bu Maramı biraz rahatsız etti, "yalnız yüzüm mü" dedi durdu) evet özellikle yüzü açısından bir kıyıyı ya da gölgesiz bir bahçeyi andırıyor. Sanırım en çok sevdiği dize şu oldu? Ama nasıldı o dize. Yok, olacak gibi değil. Anımsayamıyorum.

Ölümlü dünyada kala kala bir sevinçler, bir sevgiler, bir dostluklar kalıyor. Dünyanın her yerinde eksikleriyle ve ilginç yanlarıyla canımız kadar sevebileceğimiz insanlar var. Kilometrelerce uzakta yaşayan insanları özleyebilmek güzel. Onların da aynı özlemi duyup telefona sarılması...

NE DERSİNİZ?

Hepimizin çok sevdiğimiz Borges'in eşi Maria Kodama her yıl Murcia şiir toplantılarına gelir. Yaşlanmanın ihtiyarlamak hele sevimsizleşmek demek olmadığını yerinde görmek isteyen her kişi Bayan Marie Kodama'yı bir iki dakika gözlemlese yeter. İncelikli davranışın doğal ustası diyebileceğimiz bu ince yapılı hanımefendi duruşuyla bakışıyla size dinginlik aşılar. Birkaç dili çok rahat konuştuğu için onunla anlaşmak da sorun değildir. Geçen yılki toplantılarda bir sabah kahvaltısında bizleri yanaklarımızdan ayrı ayrı öpmüştü. Beni yanaklarımdan öperken "Bonjour Monsieur" deyişine benim dalıp "Bonjour Monsieur" diye karşılık verişim başta ben olmak üzere hepimizi güldürmüştü. O benim sözümü de gülüşleri de duymazdan gelmişti.

Bu yıl Almanya'dan gelen birinin bir panelde yaptığı kabalığa çok üzülmüş olmalı ki toplantı biter bitmez yanıma geldi Bayan Kodama, koluma girdi ve *"Birlikte bir fotoğraf çektirelim"* dedi. Bayan Kodama o kadar çok sevilen bir kişi ki biz objektifin önünde iki kişi kalamadık. Konu şuydu. Panelde şair dostlardan biri şöyle bir görüş bildirdi: *"Şiir çevirilemez görüşü yanlıştır. Şiir çevirmek güç iştir ama gerekli ve önemlidir. Böyle bir çabamız olmasaydı, türkçe gibi bize çok güç gelen bir dilden dillerimize çeviri yapmasaydık Afşar'ın şiirlerini tanıyabilir miydik?"* Bu sözler Almanyalı şairin kanına dokundu. Adam ileri geri konuşmaya başlayınca ve özellikle Almanya'daki Türklerin yaşam biçimini ve kültür düzeyini konu etmeye başlayınca salonda tepki oluştu. Çıkışta sözde biraz türkçe bilen bu adamı benimle konuşması için kolundan tutup getirdiler. O da özür dilemek anlamında bir şeyler söyledi. Türkçesi olmadığı için fransızca konuştuk. Bayan Kodama belli ki adamın kabalığına ve benim hiç tepki vermememe karşın konuşmasını dangıl dungul sürdürmesine öfkelenmişti.

Bir akşam yemekte yanyana oturuyorduk. Ben Bayan Kodama'nın solundaydım. Sağında yanılmıyorsam Alvarez'in zarif eşi vardı. Bayan Kodama bir ara bana döndü ve şöyle dedi: *"Yıllar önce Borges'le İstanbul'a gittik. İstanbul gerçekten güzel bir kent. Piere Loti kahvesinde güneşin batışını gözlemek ayrı bir zevk. Hele Boğaz'ın güzelliği. Yalnız İstanbul'da benim de Borges'in*

de anlayamadığımız iki şey oldu. Siz bunları bana açıklayabilirseniz çok sevineceğim. Birincisi şu. Kapısı kilitli bir yolculuk bürosunun kapısında bir afiş gördük. Afişte çok güzel bir aslan heykeli yarı beline kadar suya batırılmış olarak gösteriliyordu. O güzelim heykelin yarısının suya batırılmış olması ya da öyle gösterilmesi sizce ne anlama geliyor? Bir de şöyle bir şey oldu. Balık yenen çok güzel bir lokantaya gitmiştik. Gerçekten her şey çok güzeldi. Orkestra hafif havalar çalıyordu. Boğaz yanıbaşımızdaydı. Ancak yemeğe gelmiş olan kişilerin tümü özel giysiler içindeydiler. Kadınlar tuvaletlerle ya da ona benzer giysilerle gelmişlerdi. Erkeklerin üzerinde pahalı kumaşlardan takımlar vardı, onlar silme kravatlıydılar. Bizse orada gündelik giysilerimizle oturuyorduk. Ne dersiniz, bunlar ne demek oluyor, bana açıklayabilir misiniz?"

Şöyle bir konuşma yapabilirdim: *"Hanımefendi, şu dünyada hıyarlık ve görgüsüzlük denilen iki salak kardeş vardır, bunlar bir arada dolaşırlar. Siz de önce hıyarlıkla sonra görgüsüzlükle karşılaşmışsınız. İyi baksaydınız. Bunları dünyanın başka bir yerinde göremezsiniz. Bu yüzden siz çok iyi bir yaşam deneyi ayağınıza gelmişken ondan uzak durmuşsunuz. O çok iyi giyinmiş bayanların duruşlarına, yürüyüşlerine, el kol sallayışlarına da baksaydınız, insana nasıl baktıklarını da inceleseydiniz keşke. O adamların hallerini tavırlarını özenle saptasaydınız..."*

Böyle demedim elbette. Diplomatlık denilen şeyden zerre kadar nasiplenmemiş olmakla birlikte hiçbir anlama gelmeyen birkaç söz söylediğimi anımsıyorum. Şöyle şeyler: *"Efendim, dünya denilen şu kavanoz dipli aygıt her dokunuşunuzda ayrı bir ses çıkarır. Burası başka söyler öte yanı başka söyler. Eskiden zevkler ve renkler tartışılmaz derlerdi. Burun denilince iki şey anlaşılmalıdır, biri denizdeki burun öbürü yüzümüzdeki burun gibi sözler ederlerdi büyüklerimiz, şimdi görüyorum da yerden göğe haklıymışlar.."* gibilerinden ipe sapa gelmez sözler ettim Bayan Kodama' ya. Ne diyebilirdim ki? Onun demek istediğini ben anladım, benim demek istediğimi o anladı, gülüştük.

NE GÜNLERE KALDIK

Çocukluğumda bana masallar anlatan Süleyman ağa ara sıra ellerini havaya kaldırır, *"Ya Rabbim, ne günlere kaldık"* derdi. Çocuk ruhum o zaman geçmişte istemeden bırakılmış bir şeyler kaldığını duyururdu bana. Bunlar neler olabilirdi? Geçmişi olmayan küçücük bir bilincin bilebileceği şey değildi bu. Gençliğimizde ne günlere kaldığımızı yavaş yavaş anlamaya başladık. Eski günler de pek bir şey değildi ama yenilerinde hiç iş yoktu. Giderek bozulan bir dünyanın geleceğe boş boş bakan bireyleriydik. Bereket çabuk topladık kendimizi de dünyanın daha da kötü olmaması için bir şeyler yapmaya yeltendik. Ancak bizim etimiz ne budumuz neydi? Temiz bellediklerimizin de pislik üretmeye başladığı zamanlar...

Yaşlılıkta Süleyman ağanın kaygısı beni de sardı: ne günlere kaldık! Gün geçmiyor ki bana ne günlere kaldık dedirten kişisel ya da toplumsal bir olay yaşamış olmayayım. Geçenlerde bir genç arkadaşımla bir akşamüstü Beyoğlu'nda bir meyhaneye girmeye kalktık. Şöyle iki saat, bilemedin üç saat oturmak adına. Kapıda bir yığın insan ya da herif vardı. Kimse bize buyurun demedi. Sonra o insanların ya da heriflerin en kalantoru, biz nereye oturalım diye bakınırken yanımıza geldi ve utanmadan şöyle dedi: *"Yediye kadar falan oturacaksanız oturun, yoksa bugün cuma, burası kalabalık olur..."* Adam daha sözünü bitirmeden biz dışarıya attık kendimizi. Hızlı çıkışımız *"Kovulmadık, kendimiz çıktık"* diyebilmek içindi belki de. Böyle şeyleri onur sorunu yapmasak daha iyi ya.

O zaman bundan tam kırk beş yıl önce bir meyhanede başımıza gelenleri düşündüm. Dört arkadaştık. İyi hesaplayamamışız. Paramız tam çıkışmadı. Yerin dibine geçtik. Adama nasıl söyleyecektik bunu? Kumkapı başımıza yıkılmış gibiydi. Dedik ki patrona: *"Amca, biz iyi hesaplayamadık, paranın şu kadarı eksik. Kusura bakma. Sen bunu al. Biz saatimizi bırakalım..."* (O zamanlar saat dediğin çok değerliydi, iki milyona saat satılacak günler düşlerimizde bile yoktu.) Patron gülümsedi. Dedi ki: *"Ayıp ediyorsunuz delikanlılar, konuşmaya bile değmez. Üç kuruşun sözü mü olur! Canınız sağolsun sizin."* Böyle dedi ve iki dakika sonra önümüze kocaman bir tabak karpuz getirdi.

Gazetelerin gazete, meyhanelerin meyhane, muhallebicilerin mu-

hallebici, işkembecilerin işkembeci, dostlukların dostluk, dürüstlüklerin dürüstlük olduğu dönemlerdi o dönemler. Şimdi bir yalanlar dönemini yaşıyoruz. Gazeteler yalan söyleyebiliyor, sevgilimiz yalan söyleyebiliyor, siyaset adamları yalan söyleyebiliyor, esnaf yalan söyleyebiliyor... Meyhaneci daha çok kazanmak istedikçe daha az kazanıyor. Gazeteler eriyor, bitiyor, dağılıyor. Neden? Neden eski aşkların adını bile anmıyor kimse? O eski romancılar ne oldu, o eski şairler? Eski filmleri bile aramıyor musunuz doğru söyleyin? Çünkü her şeye hile karıştı. Bu toprağın insanı kandırıldı: insanlar sandılar ki gerçek anlamda insan olmanın koşulu insan olmakla ilgili bir takım değerleri yok saymaktır. Aşkın bile üçkağıtçılıktan başka anlam taşımadığı bir ülkede herkes kendi gemisini kurtarmak isterken biraz daha dalıyor sulara...

Acı olan, bizim gibi kişilerin, işi hep gelecekle olan, insanlığın geleceği için küçücük de olsa bir ateş yakmak isteyen kişilerin gözlerini geçmişten alamamaları. Kendini bilen adam geçmişten yalnızca tarihin bize sunacağı altın değerinde bilgileri derlemekle mutlu olacaktır. Yoksa geçmişin çöplüklerinde eşinmek, geçmişle ilgili boş duygusallıklar üretmek, bilir bilmez tarih konularına girip padişahlara vezirlere övgüler yağdırmak kendini bilen adamın yapacağı iş değildir. Asıl büyükler geçmişte kaldı diye yeniden canlanması olası olmayan zamanları dile dolamak boş kafalara özgü bir uğraştır. Ama hep geleceği düşünen bizim gibi az buçuk aydın insanların bile geçmişten kopamaması yaşadığımız günlerin ne ölçüde sıkıntılı günler olduğunu sanırım pek güzel gösteriyor.

Bugün kirlenmişlikten yakınanların bir bölümünü tertemiz insanlar oluşturuyor. Onlar bir takım değerleri elden kaçırmamak için var güçleriyle direnen insanlar oldular. Kirlenmişlikten yakınanların bir bölümüyse tam tamına pislik üreticisidir, en azından pislik üreticisinin yamağıdır, yardakçısıdır, uşağıdır, şusu busudur. İnsanoğlu öyledir, bir yerde pislik üretir, sonra oranın pisliğinden kendi rahatsız olur. Bokböceklerine gelince, *scarabediae* ailesinden olan bu hayvanların yeryüzüne yayılmış pekçok cinsi vardır. Onlar pislik olmadan yaşayamazlar.

KARAMSARLIK MI?

Bu gazeteye de emekler verdiğini bildiğim sevgili kardeşim Gülçin bana geçenlerde utana sıkıla *"Şu karamsarlığı bıraksana artık"* demeye getiren küçük bir belirlemede bulundu. Kırılırım, gücenirim, darılırım diye sözcüklerini öyle bir özenle seçti ki söylediklerini işitseydiniz onun bana *"Karamsar ol canım, aldırma"* demek istediğini bile düşünebilirdiniz. Kendisine yerden göğe hak vermedim dersem yalan olur. Ancak, onunla bu konuşmayı yaptıktan sonra doğru mu yanlış mı olduğunu henüz tam kestiremediğim şöyle bir fikir takıldı kafama: *"Bazı dönemlerde iyimser olmak ne kadar doğruysa bazı dönemlerde de kötüye kötü demek o kadar doğrudur"*

Dünya görüşümüz gereği bizim karamsarlığımız kısa erimlidir, uzun erimde bizler için karamsarlık diye bir şey elbette sözkonusu değildir. Tarihin akışını azbuçuk izlemiş olan kişiler onun bir *dönüşümler tarihi* olduğunu bilecektir. Bir şey daha bilecektir: tarih her zaman ussal yolları izleyerek oluşmaz, tarihe doğru dürüst insanlar da, kendini bilmezler de, değertanımazlar da, benim çıkarlarımdan ötesi beni ilgilendirmez diyenler de aynı ağırlıkta katılırlar. Öte yandan kısa erimli karamsarlıklarda kişisel yaşamımızın güçlükleri de büyük ölçüde etkilidir. Nitekim Gülçin kardeşim de haklı olarak son zamanlardaki karamsarlığımı son zamanlarda yaşadığım büyük güçlüklere bağladı, buna da hayır diyemeyiz.

Karamsarlık bazı kişilerde tembelliği örten bir garip hastalıktır. İnsanlık için ve kendileri için pek bir şey üretemeyecek kadar uyuşuk olanların öküz altında buzağı ararcasına karamsar olduklarını görüyoruz. Onlar yaşamın taze filizlerini bile birer ölüm belirtisi olarak değerlendirirken gerçekte bir türlü eyleme geçememenin sıkıntılarını ortaya koyarlar. Adam kendini geliştirememiştir, toplumda ne varsa aşağılamaya eğilimlidir, alır yere vurur o var olanı. İyiyi de aşağılamaya kötüyü de aşağılamaya eğilimlidir. Bu gibi insanlar çevrelerine zehir saçarlar. Sanırım bendenizin durumu o gibilerin durumuna pek uymuyor.

Ancak bu ülkenin gidişini yakından gözlemleyen bizler karamsarlıklarımızı yaşamın gerçeklerinden türetiyoruz. Geçenlerde bir yolculukta karşılaştığım bir eski dostum bana şunları söyledi: *"Bir şey-*

leri bugün değiştirmeye kalksan meyvelerini uzun yıllar sonra toplayacaksın. Eğitimde yenilikler yaptığını düşün. Bu yeniliklerin sonuçları en erken yirmi yıl sonra ortaya çıkmaya başlayacaktır. Kaldı ki bugün böyle bir yenilik için istekli görünenlerin sayısı pek de çok değil."

Tarihten bu yana vergi almayı beceremeyen, eğitimin nasıl olması gerektiğini en çok eğitim şura'larının rehaveti içinde tartışmış ya da tartışır görünmüş, aşkı bir evlilik yatırımı olarak değerlendirmiş, gerçek değerlerden çok ünleri ve unvanları önemsemiş, yaşamın gerçek zenginliklerini görmezden gelip iyi yemeye ve iyi içmeye bakmış, dün söylediklerini bugün tanımazdan gelebilmiş, yarın diye bir kaygısı olmamış, dünün gerçek değerlerini kavramak için en küçük bir çaba göstermemiş, yöntemliliği eşeklik diye değerlendirmiş, insanlık adına ve kendi toplumu adına çaba gösterenleri "şüpheli şahıs" diye damgalamaktan sıkılmamış insanların çoğunlukta olduğu bu toplumda hele bugünün koşulları altında insan iyimser olduğunu söyleyebiliyorsa bunda gerçekten bir sakatlık var demektir.

Şairin şiiri, sanayicinin sanayii, aşığın aşkı, bankacının bankayı, gazetecinin gazeteyi üçkağıda getirmek için türlü yollar bulduğu bir ortamda, Güçin kardeşim, iyimserlik bana gene de ölçülü kullanılması gereken bir tutum gibi görünüyor. Bir ingiliz atasözü *"İyimserlik evliliğin nişanlılıktan daha az güç olduğuna inanan kişiye benzer"* der. İyimser olmanın yolları vardır. Bir çiçeğe, bir çocuğun yüzüne, doğan güne, karşılıksız davranışlara bakıp iyimser olmak olasıdır. Elbet bu da gerekir. Belki de kötümserlikten çok iyimserliğe gereksinimimiz var bizim. Ben bu yazıyı yazarken iyimserim; dışarıda eşsiz bir ilkyaz dallardan süzülüyor, damlarda dönüp duruyor ve ben masamın başında bir yandan Debussy'nin yarattığı o güzelim müziği dinliyorum bir yanda anason çayımı içiyorum. Bu yazıyı bitirir bitirmez gazeteye şöyle bir göz atmaya başlayacağım. İyimserliğim kötümserliğe dönüşecek mi, bilmiyorum.

Evet. Gene de ne yapıp yapıp iyimser olmaya çalışmalıyız. Gelecek günlerin bize eşsiz güzellikler getireceğini düşleyerek...

BÜYÜK İFLAS

Yıllarca önce, yazlıkta, bir yaz gecesini sabaha kadar eğlenerek geçirmiş olan ve öğlene doğru kahvaltı masasında çaya kuvvet mahmurluktan sıyrılmaya çalışan iki oğluma yekten *"Çocuklar büyük iflas geliyor, hazırlıklı olun"* dedim. Biliyorum, onlar benim bu sözümü babamızın yeni bir yumurtası diye değerlendirdiler. *"Bu adam ikide bir böyle garip şeyler söyler, bu da onlardan biri olmalı"* demişlerdir. *"Neden?"* diye sormadılar. Ben de üstelemedim. Anneleri, rahmetli, biraz güncenik baktı bana. Sandı ki ben onların geceler boyu bitmek bilmeyen eğlencelerine takılıyorum. Aynı sözü bir yazar hanım arkadaşa söylemiştim. Yüzüme şaşkın şaşkın bakıp şöyle demişti: *"Toplumların ya da devletlerin bakkallar gibi iflas edebileceğini sizden duyuyorum."* Ona da bir şey dememiştim.

İflas etmek ölmek değildir. Toplumlar ya da devletler tıpkı bakkallar gibi iflas edebilirler. İflas eden bakkalı, bunu bir onur sorunu yapıp kendini öldürmediyse, bir köşe başında su ya da simit satarken ya da bir arkadaşının dükkanında ayak işlerine koşarken bulabilirsiniz. Hatta bazı iflaslar mutlu iflaslardır: bir de bakarsınız adam iflasın ardından tam bir zengin yaşamı sürdürüyor. *"Bu iş nasıl oluyor?"* diye sormayacak kadar dünyadan haberli olduğunuzu biliyorum. Dürüstçe iflas etmiş, sonra dürüstçe borçlarını ödeyip düze çıkmış, böylece kendinin ve yakınlarının onurunu kurtarmış insanlar da vardır elbet. Ancak ne olursa olsun iflas kötü bir şeydir; umutların kırıldığı, bunalımların kara bulutlar gibi ardarda geldiği durumlardır iflas durumları.

İflas etme olasılığı bulunmayan insanlar da vardır, benim gibi. İflas hangi boyutta olursa olsun belli bir zenginliğin iflasıdır. Bizim iflasımız şiirde, romanda, incelemede, eleştiride, araştırmada olabilir. Ona da, efendim, iflastan çok tükenme diyebilirsiniz. Yazdıklarınızda eski tadlardan iz kalmadığı gün iflas bayrağını çekmişsiniz demektir. Kimi sezer bunu, düşünce ve edebiyat dünyasından alır başını gider. Kimi de hatta eskisinden daha yetkin yapıtlar verdiğini sanarak yazar da yazar. Eh adamın belli bir adı vardır. Yayımcı da okuyucu da ona iyiden iyiye sırtını dönmez. Ama onun yazdıkları artık ne kafaya bir şey söyleyecek ne yüreği saracak cinstendir.

Hepsi bir yana, sen büyük iflasın geldiğini nereden bildin, yani şimdi sen bize öngörülü adam ayakları mı atıyorsun? Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Büyük iflasın gelmekte olduğunu herkes biliyordu, siz de biliyordunuz. Bunu vergi vermemekle birlikte devletin eline bakan çiftçi de biliyordu. Bunu vermekten çok almaya eğilimli tüccar ve sanayici de biliyordu. Hayali ihracat yapan da biliyordu bunu, beş on kuruşu kazanabilmek için canını dişine takmış olan namuslu insan da biliyordu. Yaşamakta olduğu koşulların ne biçim koşullar olduğunu sezgi yoluyla da olsa azçok kavrayabilmiş herkes bunu biliyordu ama kimse bilir görünmek istemiyordu. Giderin gelirinden çok oldu mu iflasa doğru yol alıyorsun demektir. Buna karşın zaman zaman refah görünümleri ortaya koyabilirsiniz, o zaman da *borçlu ölmez rengi sararır* doğrusuna yaslanmışsınızdır.

İflas birdenbire olmaz. İflas yavaş yavaş başlar ve uzun süreçler boyunca yaşanır. Gelen paranın nereden geldiğini ve nereye gitmesi gerektiğini düşünmeden akşam toplanmış olan bütün paraları cebe atıp evin ya da meyhanenin yolunu tutmayı alışkanlık edinmişsen sen onu aramasan da iflas gelip seni bulacak ve yakana yapışacaktır. Evet, süren ve sürecek olan bir iflas durumudur bu. Bugün kıyamet koptuysa bunun bir tek nedeni vardır: sürekli iflasın yukarıya doğru vurmaya başlaması. Dibe vurdu gibi sözler ediyorlar. Olur mu hiç! Yukarıya vurdu. Yoksa düzen ne güzel gidiyordu. Birilerine çok iyi kazanç sağlayacak ölçüde oldukça yüksek bir enflasyon, buna karşılık insan aklını durduracak bir vergi düzeni, hepsi hepsi çok iyiydi. Para sıkıntısı olduğunda bankerler birilerinin paralarını cebinden çekip yukarıya pompalıyorlardı, para sıkıntısı da aşılı veriyordu.

Ben iktisatçı değilim, bu işlerin girdisini çıktısını bilmem. Ama benim cahil kafam diyor ki bu iflas sorunu her şeyden önce toplumsal ahlakla ilgili bir sorundur. Toplumsal iktisadın koşulları toplumsal ahlakın değerleriyle belirlenmiştir. Ama ben şu cahil kafamla gene söylüyorum: *"Büyük iflas geliyor, hazırlıklı olun!"*

DÖNÜŞTE ANLATIRIM

Murcia'da güzel bir akşamüstüydü, şiir oturumlarından biri daha başlayacaktı. Murcia Üniversitesi'nin konferans salonlarından birindeydik. Koltuklardan birine sereserpe oturup başımı arkaya doğru atmıştım, o sıra Senagal'li şair dostum Babacar Sall yanımdaki koltuğa oturdu ve *"Dünyada ilk olarak bir Dünya Şairler Akademisi kurulacak, bu Akademi elli üyeli olacak yani üye sayısı elli kişiyle sınırlanacak. Biz buraya seni de almak istiyoruz, ne dersin?"* dedi. Babacar Sall fransızcayı hızlı hızlı ve güzel konuşan bir şair. Bizlerden çok genç. *"Olabilir, neden olmasın!"* dedim ben de. *"Öyleyse bana kitaplarının listesini yolla, yayım tarihleriyle birlikte"* dedi. *"Felsefeyle ilgili kitaplarımın listesini de ister misin?"* dedim. *"Gerekmez, şiir kitapları yeterli, ama sen nasıl istersen"* dedi.

Aradan nice zaman geçti, döndüğümden beri savsaklıyorum. *"Babacar Sall'a ayıp oldu, söz verdim gönderemedim"* diyorum ama bir türlü denklenemiyorum. Yakın zamanda şiir kitaplarının listesini ilettim ona. Geçen hafta Yazarlar Sendikası'ndan otuz üç kişi trenle Denizli'ye gittik. Denizli'den oğlum Ali'ye *"Ne var ne yok, nasılsın?"* diye telefon ettim. *"İtalya'dan faks geldi, seni çağırıyorlar"* dedi. Dönüşte kafamı bu kısa sürecek geziye hazırlamaya başladım. Çağrı Opera ve Şiir İçin Uluslararası Enstitü'den geliyordu. Çağrıyı yapan kişi Yürütme Kurulu Başkanı Dr.Giordano Veronesi'ydi. Kağıtta Onursal Başkan'ın Ürdün kraliçesi Feryal olduğu yazılıydı.

Mektupta, özetle, *Dünya Şairler Akademisi*'nin Kurucu Meclis toplantısına katılmam isteniyordu. Toplantı İtalya'nın Verona kentinde 22-23 haziran günleri yapılacaktı. UNESCO'nun öncülüğünde bir kuruluş olacaktı Dünya Şairler Akademisi. Biletimin gönderildiği bildiriliyordu. Avusturya havayollarıyla Viyana üzerinden gidip gelecektim. Beni havaalanından alıp Verona'da otele götüreceklerini de bildiriyorlar, sonunda benimle ilgili güzel dileklerde bulunuyorlardı.

Ne zaman böylesi bir konu çerçevesinde dışarıya gitmek sözkonusu olsa benim o çocukluktan kalma kaygılarım başlar. Yüreğim küt küt vurur. Bu işin altından kalkabilecek miyim der dururum kendi kendime. Yoksul mahallelerinde çok kötü koşullarda büyümenin

sonucu bu. Gene de canımı dişime takarım ve en sonunda gittiğim yerden iyi izlenimlerle dönerim. Yıllar önce Hollanda'ya giderken de nasıl kaygılanmıştım. Ne güzel dostluklar edinmiş olarak indim İstanbul'a. İspanya yolculuklarımda da aynı kaygı.

Oysa bu tür tedirginliklere hiç gerek yok belki de. Dünyanın aklı başında insanları hoşgörüde ve her konuda ortaya koydukları rahat davranışlarıyla birbirlerine benziyorlar. Kimi biraz suskun kimi iyiden iyiye konuşkan, kimi şöyle kimi böyle, ama hepsi belli bir tutarlılık içinde. Her neyse, gene bir yolculuk sabahında uyanacağım, küçücük valizimi şununla bununla dolduracağım, sonra bir taksiye atlayıp doğru Yeşilköy'e. Ondan sonra kendiliğinden geliyor. Aktarmalar, şaşkınlıklar, transit kapısını aramalar, şunlar, bunlar...

Güzel olan, dünya şairlerinin bir araya gelmesidir. Küreselleşmek adına iyiden iyiye parçalanmış bir dünyada, üstü altına, sağı soluna benzemeyen bir dünyada güzelin ya da şiirin çok büyük bir işlevi olduğuna şimdi eski günlerdekinden daha çok inanıyorum. *"Dünyayı güzel kurtaracak"* diyordu Dostoyevski. Bu söz kimilerine hiçbir şey vermez. Çünkü onlar Güzel'in ne olduğunu düşünmemişlerdir, sanatın bir insan araştırması olduğunu da bilmezler, kafalarında hiçbir zaman tartışılmamış dünyayı kurtarma formülleriyle dolaşıp dururlar.

Oysa dünyayı gerçekten güzel kurtaracak. Bir gün güzelin dünyaya yayıldığını, bilinçlere egemen olduğunu, yaşamı baştan sona koşulladığını göreceğiz elbette. Güzel'i tanımayanlar, onun tadını almamış olanlar, şiir deyince ilkokulda ezberletilmiş manzumeleri anımsayıp bilmiş bilmiş gülenler, dünya güzelliklerini para ilişkilerinin getireceği rahatlıklara indirgemiş olanlar, bir kuşun ötüşünü, bir ışığın perdeden sızışını, bir çocuğun gülümseyişini bile algılayamaz duruma gelmiş olanlar *"Dünyayı güzel kurtaracak"* sözünde hiçbir karşılığı olamayan duygusal bir bakıştan başka bir şey görmeyeceklerdir.

Her neyse, dönüşte görüşürüz. Size izlenimlerimi anlatırım bu sütunlarda. Şu koşuyla geçen günlerin ardından bir güzel dinlenebilme umuduyla... Gelecek zamanlar bakalım neler gösterecek. Sessiz ve dingin bir kıyıda ufukları gözleyerek düş kurabileceğimiz günler yakında mı?

VEFALI KARDEŞİM

Annem ayda ya da iki ayda bir defa ablamı ya da beni dayımıza mektup yazmak (ya da daha doğrusu yazdırmak) için önüne oturtur, bağırış çağırış kağıdı ve kalemi önümüze bırakır ve şöyle derdi: *"Yaz bakalım: vefalı kardeşim."* Ablamla ben daha bu başlangıç noktasında kıyameti koparırdık. Alışılmış bir çekişmeydi bu. Her zaman aynı şey yazılır mı? *"Vefalı kardeşim"* den başka söz yok mu? Bir kere de başka bir şey söyle canım! Annem bu *"vefalı kardeşim"* den vazgeçmedi. Sonra sonra ben şunu anladım: annem dayıma vefalı derken onun vefasızlığını belirtmek istiyordu. Annemin özelliğiydi bu, açık söylemez ya da söyleyemez ama pek güzel dokundururdu.

Çocukluğumdan gelen açıksözlülüğümün kaynağını burada aramak gerekir diye düşünürüm. Söz dokundurmaktan oldum bittim tiksinirim. Açık açık söyleyemeyen ve ağzında bir şeyler geveleyerek bir şeyler anlatmak isteyen insanlar sinirime dokunur. *"Selamün aleyküm behey kör kadı"* doğuruculuğuna elbette gerek yoktur ve böyle bir doğruculuğu ayılıktan başka bir şey saymamız olası değildir, ancak açık açık anlatamadığımız şeyi kıvrana kıvrana yandan yandan anlatmaya çalışmamız da bir başka tutarsızlıktır. *"Sana dün bu işi böyle yapabileceğimi söylemiştim ama sonradan bunun olmayacağını anladım, beni bağışla"* diyemez de adam, telefona çıkmamak, geldiğinizde kapıyı açmamak gibi yollar dener. Bir arkadaşım bana evindeki bir nesneyi satma sözü vermişti, demek sonra vazgeçmiş, telefonlarıma çıkmıyor. Bir gün gene sordular: *"Kim arıyor efendim?"* Deli miyim, *"Afşar arıyor"* der miyim! *"Efendim bendeniz Profesör Doktor Hüsamettin Bilgiçakan"* dedim, hemen bağladılar.

Geçenlerde bir arkadaşım bir dergiden yakındı. Yerden göğe haklı. Kendisi bir alanda gerçek bir usta, adı bilinen bir bilim adamı, bir uzman kişi. Bir dergi yöneticisi bu arkadaşımdan mesleğiyle ilgili bir yazı istiyor. Dergi yöneticisi bu yazının ancak üçte biri kadar bir bölümünü yayımlıyor dergide, kalanını atıyor. Arkadaşım usul usul anlattı bunu bana. Olgunluğuna şaştım. Ben olsam küplere binerdim. *"Dergi yöneticisini bulup konuşmadın mı?"* dedim. *"Telefonlara çıkmıyor, benden kaçıyor"* dedi. Bu olmadı işte, bunu hiç sevmedim. Suçu suçla unutturmaktan başka ne bu? Dergi yöneticisi

arkadaşımız açık konuşmayı becerebilseydi, yazı sahibini arayıp şöyle diyecekti: *"Beni bağışlayın, şu şu nedenlerle yazınız bana ters geldi. Gelin sizinle anlaşalım, ya ben bu yazının ilk bölümünü basayım ya da siz yazıyı değiştirin!"* Gerçekte bir uzmandan yazı istediniz mi onu olduğu gibi basmak zorundasınız. Doğruları yanlışları adamın kendisini bağlar. Ama açıksözlülük olmayınca işler sarpa sarıyor. Gerçekte açıksözlülüğün olmadığı yerde insan ilişkileri daha sıkıntılı oluyor.

Densiz denilebilecek kadar değil ama ona yakın ölçülerde açıksözlü oluşumdan öyle hoşnutum ki bilemezsiniz. Bence sırf bu yüzden, bir takım salak sulak adamların dışında, pekçok yakın arkadaşım hatta dostum vardır. Açık açık ne istediğini söyleyemeyen adam her şeyi zora soktuğu gibi aşkı da zora sokuyor. Sözü uzaktan getiriyor, dolandırıyor, eviriyor çeviriyor, her türlü simgesel anlatımı deniyor. Benim gibi apaçık biriyseniz bütün bunlardan bir anlam çıkaramıyorsunuz. *"Yahu arkadaş, bizim aşkımız burada biter, tamam mı! Haydi, sen yoluna git ben de yoluma gideyim"* demiyor da bin dereden su getiriyor. Örneğin: *"Şu sırada çok çalışmam gerekiyor, o yüzden hafta sonları evde kalmalıyım. Hem, bilemiyorum vallahi, hem gelirim derim, sonra, ne bileyim, şey işte, yani en iyisi sen beni istersen çarşambadan sonra bir ara. O sırada eğer Necati'yle bir şey için buluşacaktık, o olmazsa, bilemiyorum. Yani en iyisi şöyle yapalım. Sen beni istediğin zaman ara..."*

Açıksözlü olamamak kendine güvenememenin bir belirtisidir, bana sorarsınız tıp açısından değil de ahlak açısından bir hastalık biçimidir, kolayından daha güç bir hastalığa, yalancılık hastalığına bağlanıverir. Doğruyu söyleyemeyecek kadar zavallı insanların neyi nerede nasıl yapacağını, sizi nerede yarı yolda bırakacağını, bir başkasını nasıl tepetaklak getireceğini bilemezsiniz. Bir adama vefasızlığını söylemenin bir değil bin yolu vardır, en zor ve en kötü olanı da, zavallılıkta önde geleni de söz çarptırma yoludur. Hele yanlışı işledikten sonra telefona çıkmamak gibi numaralar bağışlanır cinsten değildir.

"Yaz sen yaz, senin neyine gerek, mektup benim. Yaz sen: vefalı kardeşim."

DÜNYA ŞİİR AKADEMİSİ

World Poetry Academy ya da *Académie Mondiale de Poésie,* bizim deyişimizle *Dünya Şiir Akademisi* 23 haziran 2001 günü İtalya' nın Verona kentinde kuruldu. Dünya ölçüsünde yaygın ve etkili bir kültür örgütünün Verona'da kurulmasının nedeni bu kentin bir "sanat kenti" olarak bilinmesiydi. Pervaneli küçük uçağımız Verona'ya indiğinde 22 haziran saat akşamın onuydu. Son kalan üç kişiyi (bunlardan biri bendim) şoförümüz havaalanından doğruca Leon d'Ora oteline götürdü, oradan da San Zeno kilisesine ulaştırdı. Konsere yetişememiş ama yemeği yakalamıştık. Yemek sonrasında eski dostlarla karşılaşmak sevindirdi beni. Gece yarısı otele döndük, ertesi gün çok işimiz vardı.

23 haziran 2001 günü sabah dokuz otuzda Verona Belediye Başkanlığı binasının halılar salonunda kapalı toplantımız başladı. Seçilmiş akademi üyeleri seçimlerden ve dileklerden sonra öğle yemeğine gittiler. Öğle yemeği üç saate yakın sürdü. Daha sonra 16.00'da başlayacak halka açık toplantı için Teatro Filaminco'ya gidildi. Burada yapılan konuşmalarla *Dünya Şiir Akademisi'nin* kuruluşu tamamlanmış oldu. Akşam saat 21.oo'de Villa Guisti'de önce konser sonra yemek verildi. Akademi üyeleri uzun araştırmalardan sonra ülkelere göre değil de kişisel olarak seçilmişlerdi (Akademi'de üyesi bulunmayan pekçok ülke var). Kuruluş şimdilik ömür boyu seçilmiş elli beş kişiden oluşuyor. Bu sayı eylüle kadar altmışa tamamlanacak ve altmış sınırı aşılmayacak.

Unesco'nun öncülüğünde kurulmuş olan bu örgütün programında pekçok etkinlik var. Bu etkinliklerden biri üyelerin kitaplarını dört dilden birinde (fransızca, ingilizce, italyanca, ispanyolca) yayımlamak. En önemli etkinlik Akademi üyelerinin her yıl 21 Mart Şiir Günü' nde Verona'da toplanmaları, ertesi gün Paris'e gidip orada bir şiir toplantısı gerçekleştirmeleri, oradan da daha küçük topluluklar halinde bazı kentlere gitmeleri olacak.

Asya'lı şairler: Huy Can Cu (Vietnam), Parviz Khazari (İran), Un Ko (Güney Kore), David Measketh (Kamboçya), Ayyappa Paniker (Hindistan), Xie Pinru (Çin), Gozo Yoshimasu (Japonya).

Afrika'lı şairler: Tanella Boni (Fildişi Kıyısı), Jacques Sall (Senegal), Wole Soyinka (Nijerya), Jean Baptiste Tatiloutard (Kon-

go), Joau Manuel Varela (Capo Verde).

Latin Amerika ve Karaibler şairleri: Jorge Enrique Adoum (Ekvator), Homero Aridjis (Meksika), Ruben Bareiro Saguier (Paraguay), Antonio Cisneros (Peru), Haroldo de Campos (Brezilya), Jean Matellus (Haiti), Luis Mizon (Şili), Zoé Valdes (Küba), Saul Yurkievich (Arjantin).

Arap şairleri: Mahomed Achaari (Fas), Ali Eşber/Adonis (Suriye,) Nadir M. Aziza (Tunus, Akademi Başkanı), Mahmoud Darwiş (Filistin), Amin Esber (Suriye), Farouk Gouwaida (Mısır), Abdel Moty Hegazy (Mısır), Vénus Khoury-Ghata (Lübnan), Maison Sark-al Kassimi (Birleşik Arap Emirlikleri)

Avrupa'h şairler: Christoph Wilhelm Aigner (Avusturya), José-Maria Alvarez (İspanya), Ana Blandiana (Romanya), Yves Bonnefoy (Fransa), Pentti Holappa (Finlandiya), Petr Kral (Çek Cumhuriyeti), Riszard Krynicki (Polonya), Mario Luzi (İtalya), Deszo Meszoly (Macaristan), Sotirios Patrakas (Yunanistan), Kornelius Platelis (Litvanya), Ante Popovski (Makedonya), Jean Portante (Lüksemburg), Afşar Timuçin (Türkiye), Andre Valter (Fransa), Andrei Voznesenski (Rusya), Kenneth White (Büyük Britanya), Margalit Matitahu (İsrail).

Kuzey Amerika'lı şairler: John Ashbery (ABD), Nicole Brossard (Kanada), Jerome Rothenberg (ABD), Gilles Vigneault (Kanada), Anne Waldman (ABD).

Avustralya ve Pasifik şairleri: John Kinsella (Avustralya).

Verona gerçekten güzel bir kent. Elbet o kısacık süre içinde bir kenti tanımak olası değil. Bir yerden bir yere otobüsle giderken ne gördüysek. Ancak 23 haziran günü öğleden sonra alıp çantamı bir uçtan bir uca yürüdüm. Hava çok sıcak ama, düpedüz yakıyor. Toprak yokluğunda havadan yararlanıp yukarıya doğru uzamış kentlerden değil Verona. Adige ırmağının kıyısında. Bu anıtlarla dolu kentin nüfusu iyi bilmiyorum ama sanırım bir milyonun çok altında. Dingin, günü sessiz geçiren, gürültüden pay almamış sevimli bir kent Verona. Görülmeye değer.

AVANTACI EĞİTİM

Bu ülkede eğitimin en sefil yanı insanları küçük yaştan avantaya alıştırıyor olmasıdır. Genç insanlar *tekkeyi bekleyen çorbayı içer* formülüne uygun olarak, bir gün nasıl olsa okulu bitireceklerini bilirler. O yüzden son derece rahattırlar, ayrıca bir şeyler öğrenmek için çaba göstermeyi de düpedüz enayilik olarak görürler. Bir gün durumundan yakınan ve buna karşılık hiçbir çaba göstermeyen bir öğrencimize *"Yani önünde sonunda, zar gelirse zarla zar gelmezse zorla biz burayı bitiririz mi demek istiyorsun?"* dedim, güldü. *"Haklısınız"* dedi ve ekledi: *"Öyle oluyor böyle oluyor, insan sonunda nasıl olsa bitiriyor."*

Eğitimin bir amacı da hatta en önde gelen amacı da insanları ahlaklı bireyler olarak yetiştirmektir. *"Nasıl olsa bitiririz, boşver!"* diyebilen birini nasıl ahlaklı sayarsınız, böyle birinin ahlak değerlerine bağlı kalabileceğini nasıl düşünürsünüz? Zaten ahlakın, gerçek anlamda ahlaklı olmanın temelinde sağlam bir bilincin varolması gerekir. Yoksa ahlak dediğimiz şey birazdan uçuverecek gibi durur ve gerçekten en küçük bir zorlukla karşılaştı mı pırrr gidiverir.

Eğitimi düzenlemek yerine eğitimi kolaylaştırmak eğilimi son yıllarda iyiden iyiye gelişti ve korkutucu boyutlara ulaştı. Eskiden insanlar en azından bir alanın teknisyeni olabilecek koşullarda eğitilirlerdi. Bizler öyle yetiştik. Kimimiz tıp teknisyeni olduk, kimimiz hukuk teknisyeni olduk, kimimiz felsefe teknisyeni olduk. Ancak bugün tablo iyiden iyiye bozuldu. Yüksek öğretim kurumlarında öğrenci kendisine bir şeyler öğretmek için çırpınan adamı bozguncu olarak görmeye başladı. Şurada gül gibi geçiniyoruz, neden güçlük çıkarıyorsunuz bize demek istiyor. Hiçbir şey öğrenmeden okulu bitirmeyi koymuş kafaya.

Gün gelecek bu durumuyla insanların yaşamında belirleyici olacak, adalet sorumlusu olacak, düşünce sorumlusu olacak. Nasıl olacak? *"Yaparız bir şeyler işte canım"* diye düşünüyor besbelli. Yapar da. Yapar yapmasına da ne yapar? Orası belli değil. Birilerini öldürür, birilerine adalet diye adaletsizlik sunar, birilerine düşünmeyi değil de düşünmemeyi öğretir. Kimin umurunda!

Bakıyorsunuz adamın biri karşınıza roman yazarı olarak çıkarılıyor. Ne söylediği sözde hayır var ne anlatmak istediklerinde bir

tutarlılık var. Kendi gibi yetişmiş olanlara bir şeyler anlatıyor işte. Kötü yazar kötü okuru bulup rahatlıyor. Sizin eleştirileriniz kimsenin umurunda olmayacak. Çünkü siz bozguncusunuz, öküzün altında buzağı arıyorsunuz, güzellikleri görmek istemiyorsunuz, hep açık yakalamaya bakıyorsunuz. Oysa adam romancı olmanın ötesine geçmiş, toplumun bütün sorunlarını irdeliyor hatta çözüm yolları gösteriyor, bir başka deyişle romanın ne olup ne olmadığını da bilmiyor.

Bu koşullarda toplumsal değişim zorunlu olarak dış dinamiklerin sorunu olup çıkıyor. Bir tür toplumsal sürüklenme, insana acı veren ölçüler içinde dünyaya uyarlanmanın temel koşulu durumuna gelmiştir. İnsanlar bunu yadırgamıyorlar, olağan sayıyorlar. Yüreksiz, isteksiz, amaçsız insanlar, her durumda uzlaşmaya hazır insanlar giderek bilinçaltının belirleyiciliğinde durmadan uyum formülleri üretiyorlar. Bu uyum toplumsal bütünleşmeyle ilgili bir *bir araya gelmişliği* değil, sürü ruhsallığıyla *varolanın onaylanmasını* anlatıyor. Ölü ruhların dayanışması da diyebiliriz buna.

Bu kötü eğitim düzeninde insanlar karmakarışık bilinçler oluşturmaktalar. Bu bilinçler yalnızca ve yalnızca gündelik olanla ilgilidir, günü kurtarmaya yöneliktir. Gerekçe de hazır: bunca karışıklık içinde yarını tasarlamak lüksten başka bir şey olabilir mi? Geçmişten tümüyle kopmuş insanların yarına aktaracak bir şeyleri olamaz. Bu koşullarda genç insanların hatta çocukların her şeyden önce hileyi hurdayı öğreniyor olmasına şaşmamalıyız. Şaşmıyoruz zaten, yalnızca acı çekiyoruz, birileri adına, bir şeyler adına, bütün bir toplum adına, bütün bit insanlık adına acı çekiyoruz.

Biz acı çekerken birileri bıyık altından gülümsüyor ve bizleri geri kalmış kişiler olarak görüyor. Genel tabloya bakıldığında geri kalmışlığımız mantıksal bir zorunluluk olarak kendini gösteriyor. Pekiyi, bunun suçlusu kim? Birileri mi? Hayır, bütün bir toplum. Bir toplumda olup bitenlerden bütün bireyler sorumludur. Bir başkasının ahlaksızlığından ben ne diye sorumlu olacakmışım diyebilir misiniz?

DELİ DÜNYA

Dünya görüşümüz ne olursa olsun, hangi ideolojinin adamı olursak olalım insanlıkla ilgili hiçbir sorunu *cahilliğin ışığında* çözmemiz olası değildir. Cahilliğin ışığı karanlığın ta kendisidir. Kişisel sorunlarımızı, yerel ya da bölgesel sorunlarımızı ve sonunda evrensel sorunlarımızı karineyle yani kafaya göre bir ipucu yakalayarak çözmeye çalıştığımız içindir ki yaşamı toplumsal anlamda da kişisel anlamda da kepaze etmiş bulunuyoruz. Ne yana baksanız sorunlu insanlar, ne yana baksanız hastalıklı insanlar, ne yana baksanız saldırgan insanlar görüyorsunuz. Aceleyle ve bilgisizlikle yapılmış televizyon dizilerinde saçmalıklardan arta kalan yeri bağırtı çağırtı dolduruyor: oynayanlar rol gereği birbirlerine demediklerini bırakmıyorlar. O ona giydiriyor o da ona.

İnsan ne olduğunu bilmezse, kim olduğunu bilmezse, nerede yaşadığını, nereden gelip nereye gitmekte olduğunu bilmezse her yaptığını eline yüzüne bulaştırır. Merak eden insandır gerçek insan. Neyi merak eden? Elbette falanca şarkıcının eşcinsel ilişkileri olup olmadığını değil, komşu kızının neden cuma akşamları eve geç geldiğini değil, Veli Bey'in dul eşinin gündüzleri çekip çekip gitmelerle ne yapmak istediğini de değil. Gerçek merak yaşamın özüne, insan olmak koşulunun temeline yönelmiş meraktır. Anahtar deliği merakı insanı şuradan şuraya götürmez. İnsanın anahtar deliğinden öğreneceği çok bir şey yoktur, onu da gözünü anahtar deliğine dayamadan kulaktan dolma öğrenebilir.

Fıkrayı bilirsiniz. Küçük kız anahtar deliğinden annesiyle babasının yattığı odayı gözetliyormuş. *"Koş gel kız, babam annemi dövüyor"* diye seslenmiş ablasına. Abla o anahtar deliklerine vaktiyle çok göz gezdirdiği için telaşlanmamış. Ağır ağır gelmiş, bakmış, *"Dövmüyor, seviyor"* demiş.

İnsan toplumsal ve evrensel belleğini ya da kısaca tarihsel belleğini geliştirmediği sürece gündelik bilinçle yaşamaya mahkumdur, kim ne derse desin. Bu toprağın insanı da daha çok gündelik bilinçle yaşar. Ne dün ilgilendirir onu ne yarın. Eskiçağ'ın en eski insanı gibi her olacağı yukarıdan beklemektedir. Gündelik bilinçle yaşayanı da her konuda rahatça kandırırlar. Demokrasi olmayan demokrasiler, roman olmayan romanlar, felsefe olmayan felsefeler bu koşullarda

çok güzel pazarlanır. Kısacası, insanın insanlık içinde yerini alması yani tarihe yerleşmesi gerekiyor. Ama siz yalnızca bir ülkenin tarihini biliyorsanız, onu da *olaylar dizisi* olarak biliyorsanız, onu da tepeden tırnağa yanlış biliyorsanız ne yapılabilir!

Cumhuriyet'in bütün sorunu buydu, toplumsallaşamamış ya da insana kavuşamamış insan sorunuydu, bir başka deyişle kendini tanımayan insan sorunuydu. Bu sorun elbette Osmanlı'dan miras kalmıştır. Öbür sorunlar hep buna bağlı olarak gelişmiştir. Bir mahkeme on üç yaşındaki kız çocuğunu önce evlendiriyorum ayağına birilerine satan, sonra da onu yoldan çıktı diye "taammüden" öldüren sözde erkek kardeşleri üç beş yıla mahkum ederken hiç sıkıntı duymadan "ağır tahrik" ögesi bulabiliyorsa bu yüzdendir. Bir hekim yatakta kolunu bile kıpırdatamayan hastasına bağırıp çağırabiliyorsa ve aşağılıkduygularını böylece dengelemeye çalışıyorsa bu yüzdendir. Rüşvetin yaygınlığı bu yüzdendir, fuhuşun yaygınlığı bu yüzdendir, kızların koca avına çıkmış olması bu yüzdendir, pembe hatta beyaz dizilerin varlığı bu yüzdendir.

Yazımı, izninizle, Albert Einstein'ın şu güzel sözleriyle süslemek istiyorum: *"Bir insanın içinde yaşadığı topluluk karşısındaki değeri her şeyden önce onun duygularının, düşüncelerinin, eylemlerinin öbür insanların yaşamlarının gelişimine ne ölçüde uygun oluşuna bağlıdır. Bizim herhangi bir insanın durumunu buna uyup uymamasına göre iyi ya da kötü diye belirleme alışkanlığımız vardır. Bir insanın toplumsal nitelikleri, her şeyden önce, tek başlarına, bizim o insana yönelttiğimiz yargıyı belirlemelidir diye düşünebiliriz. Gene de böyle bir kavrayış yüzde yüz uyarlı olmayabilir. Kolayca görülmektedir ki toplumdan edindiğimiz tüm maddi, düşünsel ve ahlaki iyilikler bize sayısız kuşaklar boyunca varolmuş yaratıcı bireylerden gelmektedir. Ateşi kullanmayı bir çırpıda bulan bir bireydi. Toplum için yeni değerler yaratan, yeni ahlak kuralları koyan, böylece toplumun yetkinleşmesini sağlayan tek bir bireydir (...) Sağlıklı bir toplum bireylerin bağımsızlığına olduğu kadar onların toplumla içten ilişkisine bağlıdır."*

BİRİLERİ GELİRLER

Birileri çıkar gelirler. Kapınız açıktır, en azından aralıktır. Gelende yeni bir insanla ya da bir dünyayla yüzyüze gelirsiniz. O kendini getirmiştir ve siz de kendiniz olarak buradasınızdır. İnce hesaplar yoktur önce ya da hemen ortaya çıkmaz. *"İnsanın alacası içinde"* derdi annem. İnce hesaplar ortaya çıktıkça söylenmeye başlarsınız: *"Gelmeseler, dünyama girmeseler, gelip dünyamı dağıtmasalar.."* Kendileri geliyorlar, ben çağırmadan geliyorlar. Tamam, başımla birlikte. Gelen kişi az sonra beni yönetmeye, yönlendirmeye başlıyor. Ya onun yörüngesine gireceksiniz, onun her istediğini yerine getireceksiniz ya da çeker gider ha! Sürekli tehdit altındasınız.

Kendileri geliyorlar, yaşamımın bir parçası oluyorlar. Dünyamda onlara belki de hiç hak etmedikleri yerleri veriyorum. Gün geliyor, onları kendimden ayıramaz oluyorum. Elim gibi, kolum gibi, gözüm gibi oluyorlar. Yalanım yok, onlardan hiçbir şey beklemiyorum. Ne bekleyebilirim ki. En azından onlardan herhangi bir şey istemeyi düşünüyor değilim. En çok ne bekleyebilirim? Sıcak bir bakış, bir güzel duruş, hoş bir söz belki. Bir iki adım yürümek, oturup bir yerde bir çay içmek, kimseyi kınamadan kimseyi çekiştirmeden bir şeylerden sözetmek, anılar anlatıp gülmek...

Oysa onlar benim yaşamımı koşullamaya kalkıyorlar. Bir çeşit değil bin çeşit oyunları var. Birden çekip gitmeler ve bir zaman sonra asık bir yüzle dönmeler, bir başka adamdan söz açmalar, *güçlü insan* gösterilerine yatmalar, neler neler... Güler misin ağlar mısın? Hep aynı saldırı: *"Gider de gelmezsem görürsün!"* Birini yitirmek kolay değildir. Elbette herhangi bir parçanız gibi olmuş birini ha deyince gözden çıkaramazsınız. Ama olacak olan olacaktır. Bir çıkışında kapıyı arkasından kapayı verirsiniz. İçinizden bir taş kopup düşmüştür sanki, gövdenizden bir dal koparılmıştır. Ama gitmek isteyene gülegüle demekten başka ne yapabilirsiniz? Yapılacak tek şey vardır benim için, Kemalettin Kamu' nun şu dörtlüğünü bir dua okur gibi okumak: *"Korku bilmez ölümden/ Her gün yeniden ölen/ Bir bade gibi neden/ Biteyim bir içimde?"*

Aşk hiçbir şeyi sözvermez. Aşkın ahlakı vardır ama hukuku yoktur. Koşullu aşk bir rezaletten başka bir şey değildir. O zaman, aşık olacağın zaman ne yapıp ne edip babana danışacaksın, annenin

görüşünü ve ninenin duasını alacaksın. Onlar da hemen işlemlere başlayacaklar. Sonunda ne olur? İçimizdeki mezarlık büyüdükçe büyür. Getirir birini daha gömersin oraya kendi elinle.

"Ömrüm vedalaşmakla geçiyor" dersin Jimmy Porter gibi. Sevgi sözkonusu oldu mu hemen her şeyi kirletmeye hazır birileri vardır, ne yazık ki bunlar temizlik adına iş görür gibi yapan zavallılardır. Tennessee Williams'm *Kızgın damdaki kedi*'sinde Brick karısına şöyle der: *"Bir adam yaşamında büyük ve güzel bir şeye ulaşacak oldu, eşsiz bir şeye. Ama onu sizin kirletmeniz gerekirdi."* Bütün bunlardan geriye kalan ne oluyor? Brick' in deyişiyle *"Bir yığın insan ve bir yığın yalan."* Konuyu bilirsiniz. Brick'le bir arkadaşı arasındaki dostluğu Brick'in karısı Margaret kıskanır. Brick sorar: *"Neden iki insan arasındaki içten bir dostluk, derin bir dostluk herkesin sırıtkan tavırları işe karışmadan olmuyor?"* Bu gibi dostluklar normal mi? *"Hayır, bu normal değil"* der Brick. *"Bu tertemiz bir şeydi, doğru bir şeydi, demek ki anormaldi."*

Aşk uygar insanın işidir. Yürekli insanın, kendine güvenen insanın işidir. Bedenine ve ruhuna saygısı olan adamın işi. Aşk zibidilere uygun bir şey değildir. Zibidiler aşkı ya da sözde aşkı dünyayı parmaklarında oynatmak için kullanırlar. O yüzden, görürsünüz, aşk adına sağda solda birileri birbirini yemektedir. Adam kadının karnına cart diye saplamaktadır bıçağı, genç kız kendini öldürmek adına dama çıkmıştır, kadın adamın kafasına şişeyi geçiriverir. Konunun içinde bütün akraba topluluğu vardır. Meydan kavgası bile sözkonusu olabilir. Ne bu? Aşk mı?

Çok isterim, bundan böyle kimse çalmasın kapımı. Gelip benim yakınımda durmasın, giderek canımın bir parçası gibi olmasın, böyle olduğunu anladığı anda beni parmağında oynatmaya kalmasın. Ya da daha açığı, birileri benim yakınıma gelmek gibi bir yükümlülük içinde olmasın. Ben kitaplarımla, yazılarımla ve yalnızlığımla iyiyim. Başınızı ağrıttım, benim çok özel bir sıkıntım sizi ilgilendirmezdi. Kabalığımı bağışlayın.

SEFİLLİK İTİBARİYLE

Kültür dünyasının çok bilmişleri ya da daha doğrusu çokbilmişleri ikide bir dilin bozulmakta olduğunu, bu yüzden yazım kurallarını sıkı sıkıya belirlemek gerektiğini söylerler. Bu fikir yaman bir ilkelliğin tüyler ürpertici bir göstergesidir. Dilin ne olduğunu bilmeden dili düzeltmeye çalışmak da iyi iş değil mi! *"Dil elden gidiyor"* yakınmalarının bir anlamı olmadığı kesindir. Dil kovsanız gitmez. İnsanın çenesini kapamaya kalkanın vay haline! Kim kimi susturabilmiş şu dünyada ki dil elden gitsin. İnsanoğlu konuşmayı sever, pekçok insan bir düşünür bin konuşur. Filozoflar boş yere *"Az söz de çok söz de aynı kapıya çıkar"* dememişlerdir. Dünya çene çalıyor.

Kafa ne kadarsa dil de o kadardır. İnsanoğlu kafasının elverdiğinden daha çoğunu söylemeye kalktıkça saçmalar. İnsanların çoğu yataktan kalkmayla yatağa girme arasındaki o kısacık zaman parçasında belli eylemleri geliştirmekle sınırlandıklarından çokça düşünme gereği duymazlar. Düşünmeyenler arasında bilim, sanat, felsefe ve siyaset adamları da vardır. Dilin bozulduğundan ya da bozulmakta olduğundan yakınanlar da genellikle onlardır. Doğal olarak yakınışlarını bozuk bir dille ortaya koyarlar.

Dilde her alanda kural denilen şey yaşamın koşulları çerçevesinde ne kadar gerekliyse kuralcılık o ölçüde tehlikeli bir hastalıktır. Kuralcılar genellikle gözünün önünü görmeyen insanlardır. Bunlar ne kadar kural koyarsak dünya o kadar iyi olur diye düşünürler. Dilde kuralcılığı savunanlar bu kurallar hangileridir diye sorduğunuzda yüzünüze garip garip bakacaklardır. Dilin ne olduğunu bilmeyen dilde hangi kuralların konulması gerektiğini bilebilir mi?

Bu yüzden dil tartışmaları bizim bazen "şapka" bazen de "inceltme işareti" (neyi inceltiyorsa) dediğimiz o zavallı işaretin, bir de "a" harfinin başına patlar. Zavallı "a" harfi sanki doğuştan suçludur, dilin bütün sakatlılarından sorumluymuş gibi ezilir büzülür, bazen rüküş görünmeyi göze alıp o garip şapkayı geçirir başına bazen de boşverir atar onu. Ya da "a" harfi bir bakar ki şapkayı başına geçirivermişler, sonra bir de bakar ki şapkası uçuvermiş.

Şamar oğlanına döndürülmüş olan bu "a" harfinin hiç suçu yoktur. "Kamil" derken "a" nın üzerine işaret koyalım mı koymayalım mı? "Kadın" derken koymamıza gerek yok. *"Ne dersin 'a' har-*

fi?" Zavallı "a" harfi gözleri dolu dolu şöyle der: *"Sorun benle ilgili değil "k" yla ilgili. İki ayrı 'k' harfiniz olmalıydı. Ayrıca iki ayrı 'l' harfiniz olmalıydı. 'Kemal' derken başka 'l' kullanmalıydınız, 'paspal' derken başka."*

Herkes kendi dilinin ses özelliklerini bilir ya da bilmelidir. Bir toplumda bir sözcüğün nasıl okunması gerektiğini bilemeyecek kadar geri kalmış insanları düşünerek işaretleme yapmaya kalkmak sonu olmayan bir işe girişmektir. Çok kişi işaretlere karşın dilini kötü kullanır. O ne vurgular, o ne gereksiz uzatmalar ve gereksiz kısaltmalar. Eskiden azınlıklar kötü konuşurdu bu dili, şimdi bütün ülke insanları kötü konuşuyor. Ne kadar kafa o kadar dil. Yani, ortalama kültür düzeyini iyi kötü tutturabilmiş biri falanca sözcüğün nasıl okunması gerektiğini bilmelidir. Hem dilde öyle sesler vardır ki onları işaretlemek zordur. Dil ruhsal bir olgudur, canlı bir yapıdır, şemaya gelmez.

Dili yaratanlar cahillerdir, bozanlar yarı cahillerdir, geliştirenler, ona her adımda yeni olanaklar kazandıranlar kültür adamlarıdır. Dili tabandaki insan yaratır, gerçek bilinçliler ona yüksek özellikler kazandırırlar. Dil konusunda kafadan duyarlı olanlar bu iki kesim arasında sıkışmış olanlardır. Onlar hem dili çok kötü kullanırlar hem de dil elden gidiyor diye şaklabanlık ederler. Halkın ve okumuşların incelmiş bir dil beğenisi vardır. Onlar kafalarını kesseniz "itibariyle" diye konuşmazlar örneğin.

"Bugün itibariyle" dilimizin yazgısı çokça bu ortadaki insanların eline kalmıştır. Her şey gibi dil de onlardan soruluyor. Dil de, roman da, şiir de, siyaset de, felsefe de, ticaret da, bilim de onlardan soruluyor. Onlar sözde dil sorunlarını tartışıyorlar: *"Kemal derken a'nın üzerine..."* Efendiler, yapacağınız tek iyilik dili rahat bırakmak olacaktır. Yapabilirseniz o sınırlı kafalarınızı geliştirin. Bakın o zaman dil nasıl gelişiyor. Bekçi kafasıyla dilbilim oluşturmaya kalkarsanız "cahillik itibariyle" her türlü kültür gelişiminin canına okursunuz. Gene de iyi düşünmek gerekir, belki de bu soruna "dolar bazında" bir çare bulunabilir.

DOST DENİLEN

Kimileri arkadaşlarını birilerine "dostum" diye tanıtırlar. Bu tanıtmada bir iltifat havası yok değildir. Yoksa, dost başka arkadaş başkadır. Arkadaş da, arkadaşlık da iyidir. Biriyle belli bir duygusal-düşünsel yakınlık içinde olmak, bir şeyleri paylaşmak, hatta birlikte iki kadeh rakı içip bir şeyleri konuşmak. Dostluk daha başkadır, dostluk yükümlülük getirir, gerektiğinde büyük sorumluluk getirir. Dost olmak yüzgöz olmadan içli dışlı olmaktır. Yüzgöz ilişkilerin dostlukla bir ilişkisi yoktur. Dostluk içinde cinsellik bulunmayan aşktır, o yüzden daha çok aynı cins insanlar arasında gerçekleşir. Kadınla erkek dost olamazlar mı? Birbirleri için cinsel anlamda hiçbir bakımdan çekici değillerse olabilirler de böyle bir şeyin olabileceğini düşünmek çok güç. Karşı cinse bakışımız cinsellikten arınık olamaz; karşı cinsten insanlar arasındaki dostluk, işin içine alışkanlıklar girmeye başladıkça aşka dönüşür.

Dönüşsün, kötü mü? Bana göre hava hoş. Ben arkadaşlıklarda da varım, dostluklarda da varım, aşkta da varım. Çorbadan dönenin kaşığı kırılsın. Ancak aşkın bir başderdi olarak algılandığı, gazetelerde bilmemne ablaların ya da teyzelerin genç kızlara aşkta akıllı olmak gerekir diye öğütler verdiği bir toplumda aşktan yana olsak ne çıkar olmasak ne çıkar. Dostluğa gelince, o da hiç kolay değildir. Kıskançlıkların, öfkelerin, kızgınlıkların dışında iki kişinin bir araya gelmesi kolay mı? Bu iş tam tamına olgunluk ister. Karşıdakinden bir şey beklemeyeceksiniz, onunla değerleriniz, dünya görüşünüz, ahlak anlayışınız uyuşacak... Hiç de kolay değil.

Yanyana gelmiş dedikoducular kendilerini dost olarak algılarlar. Evet dostluk sırdaşlığı gerektirir ama birinin arkadan bacağını çekiştirmenin ve onu zayıflıklarıyla alıp alıp yere vurmanın sırdaşlıktan çok eşeklikle ilgisi vardır. Dostlar daha çok en ince insanlık sorunları üzerinde gönüllerini ortaya koyarak görüş alışverişi yapan kişilerdir. Biri içini dostuna hiç çekinmeden açtığında elbette kendini aşağılanmış ya da nesneye indirgenmiş duymayacaktır, tersine insan olduğunun sezgisine varacaktır, insan olmanın güzelliğini yaşamış olacaktır. Hırslar, bencillikler, açgözlülükler, *bak benim neyim var senin var mı* salaklıkları araya girmedikçe dostluklar büyür, gelişir, güzelleşir, adamı daha da adam eder.

Bir gün kafası kızıp *"Dost yok, dostlar"* demiş olan Aristoteles dostluğu üçe ayırır: zevk dostluğu, yarar dostluğu, yetkin dostluk. Bizim dostluk dediğimiz de yetkin dostluktur: *"Yetkin dostluk erdem yönünden birbirine benzeyen iyi insanların dostluğudur; çünkü onlar iyi insanlar olarak, kendiliklerinden iyi insanlar olarak birbirlerinin aynı biçimde iyiliğini isterler. Dostunun iyiliğini dostu için isteyenler iyi dostlardır, çünkü onlar kendi yapılarından ötürü dostturlar, raslantısal olarak değil. Erdemli kaldıkları sürece dostlukları sürer gider, erdem de kalıcı bir şeydir. Elbette bu tür yetkin dostluklar çok az bulunur, çünkü böyle kişiler oldukça azdır. Bundan başka, böyle bir dostluk zaman ve alışkanlık gerektirir."*

İnsanların gözünü hırs bürüdüğünde dostluklar birer yalandır, birer gösteriden öteye geçemez. Paylaşamayan insanın dostluğuna güvenmeyin. Kıskanç insanın dostluğundan hayır gelir mi? Gerçek anlamda dost olabilenler kimseyle yarışmayan insanlardır. Bu insanların sayısı da, özellikle bizim toplumumuzda, yok denilecek kadar azdır. Ayağınız sürçtüğü zaman gülmekten kırılacak olanların sayısı istemediğiniz kadar çoktur ama. Toplum yırtıcıların kol gezdiği koca bir orman görünümü aldı mı dostlukların değil yalnız, arkadaşlıkların da sonu gelir. Küçücük paralar için, ünler ve unvanlar için insanlara ne biçim oyunlar oynayan, oynayabilen birileri kol gezer ortalıkta. Bunların çoğu da melek görünümündedir.

"Dost yok, dostlar" diyebildiğimiz yerde yalnız kalmayı becerebilmeli ya da göze alabilmeliyiz. O zaman hiçbir şey kurtarmasa da şiir kurtarır bizi. *"Şiirin olduğu yerde yalnızlık olmaz"* der bir düşünür. Bana gelince, bu yazıyı yazdım diye dostlarım olmadığı düşünülmesin. Pekçok dostum var. Bunlardan bir bölümü dost görünen hesap adamıdırlar. Öbür bölümüne –ki içinde öğrencilerim de vardır- canımı versem azdır.

AY'NANMIYORUM

İsterseniz birinci sınıf bir salak olduğumu söyleyin, isterseniz aptal deyin bana, isterseniz herkesin yaptığının tam tersini yapmaktan hoşlanan ucuz bir psikopat olduğumu söyleyin, ben bu ülkede iktisadi bir bunalım yaşandığına kesinlikle inanmıyorum. İktisadi bunalım yaşayan bir ülkenin böyle bir eli yağda bir eli balda olması acaip değil midir? Geçenlerde deniz otobüsünde uyuyakalmışım. Motor gürültüleri arasında gözümü açmaya çalışırken. *"Verdiğine vereceğine bin şükür benim güzel Allah'ım"* diye bağırmama kılpayı vardı ki kendime geldim. Kocaman bembeyaz bir yat ki parasıyla birkaç köy satın alınabilir, telli duvaklı gelin gibi karşımda durmuyor mu! Ben zavallı uyku mahmurluğuyla onu benim sandım belli ki. ("Uyku mahmurluğu" sözü doğru mu, "mahmurluk" desek yetmez mi? Bunu bir düşünelim.)

Uyandım, sağıma soluma bakındım. Deniz otobüsünü dolduran insanların üstüne başına dikkat ettim, kimi gösterişli kimi gösterişsiz pahalı giyecekler. Hele bayanları tepeden tırnağa süzerseniz onların *"Biz neden filozof olamıyoruz?"* sorusunu kolayca yanıtlayabilirsiniz. Bir çift ayakla hiç uğraşılmamışsa bir buçuk saat uğraşılmış. Kim bilir ne kremler, ne kokular sürmüşlerdir o güzel ayaklara! Neyse, uzatmayalım, deniz otobüsünden çıktık, yolun kıyısına vardık, iki tane sıradan binek arabası geçiyorsa iki tane de "cip" dedikleri cinsten yüksek ökçeli pahalı araba geçiyor. *"Bunun hediyesi ya da ederi ne kadardır acaba?"* diye düşündüm gözlerimi simlerle süslenmiş gibi sarı sarı parıldayan bir "cip"e dikip. Sonra, nedense bir suç işlemiş gibi duydum kendimi, sağıma soluma bakındım, yürüdüm. Adımız çıkmış dokuza inmez sekize, böyle "cip"leri mipleri acaip bakışlarla süzdüğümüzü biri görse kim bilir ne der. *"Sen yoluna yürü oğlum, maaşınla geçinmeye bak, nene gerek elin cipi şeyi, sen bir garip çingenesin, uğraşma bütün bunlarla"* dedim ve yürüdüm.

Yürüdüm ama kafam karıştı benim. Bu "iktisadi bunalım" denilen şeyin ne mene bir şey olduğunu bir türlü tam olarak kestiremedim. Dostlarım ve arkadaşlarım bu konuda çok şeyler biliyorlar ve beni aydınlatmaya hazırlar. Ancak onların çoğu da bu cipliler kesiminden olduğu için söyleyeceklerini anlayabileceğimi pek sanmıyo-

rum. Karşılarında arabesk bir duruma düşmemek için de onlarla bu gibi konuları konuşmayı düşünmüyorum. Bunalımla ilgili kavramların tümünü birbirine karıştırmış durumdayım. Avrupa Birliği, Ayemef, Dünya Bankası, Süleyman Derviş, Standbay... Ben bunları düşündükçe cahilliğim artıyor ve dayanılmaz boyutlara geliyor. Benim anlayamadığım şey sizin de anlayamadığınız şeydir: bir toplum nasıl olur da bu duruma gelir? Bir adam düşünün: sıtmalı, kolu kırık, aynı zamanda verem, böbrekler çalışmıyor, mesanede taş var, bu arada kalbi tekliyor ve azı dişi çürük... bu adama *"nerede kaldın"* demezler mi?

Aklı başında insanlar demezler. Çünkü bilirler ki sefillik sefilliği, rezillik rezilliği, bozukluk bozukluğu çağırır. Bir şey hemen her zaman karşıtını mı yaratır? Hayır, bazen de benzerini yaratır. Bozulmaların temelinde de kötüyü öykünmek yok mudur? Falancalar hırsızlıkla servet yapmışlar, pekiyi biz eşek miyiz biz de yapalım. Hele yollar açıksa. Kimkime dumduma. Geçenlerde bir genç arkadaşım bir yolsuzluk konusunu konuşurken *"Geriye alamazlar mı yani?"* dedi. Alamazlar ya. Yediğinle kalırsın. Rahmetli babacığım *"Kedinin yediğini aslan kusturamamış"* derdi.

Yıllar önce hapishanede bir beyle tanışmıştık. Haydi adına Zühtü diyelim. Zühtü bey haza beyefendi. Gerçek bir İstanbullu. Sözü sohbeti yerinde. Konuşmayı da biliyor susmayı da. Ayrıca bir dost canlısı. Dolandırıcılıktan içeri girmiş. Biz de yüzkızartıcı bir suçtan, komünistlikten yatıyoruz. Neyse uzatmayalım, ben bir gün yüzümü kızdırıp adama sordum. Aptal bir delikanlıyım ya. *"Bu işi yaparken yakalanacağınızı hiç düşünmediniz mi?"* dedim. *"Bak delikanlı, bir hesap yapalım"* dedi. *"Ben şu kadar para çaptım. Şu kadara mahkum oldum. Parayı böl güne. Ne düşüyor? Gördün mü? Bu parayı bir insan kazanabilir mi kolay kolay."* Ne diyorduk? Sözü dağıttık iyice bugün. Her neyse! Yani Zühtü bey hapishanede mesai yapıyordu, akşamları da sayarsak ayrıca fazla mesai yapıyordu, uzun uzun uyuduğu uykuları hesap edersek belki de *part-taym* çalışıyordu.

Öyle oldu böyle oldu, beyler, toplumca bu duruma gelindi. Ne diyelim, beterinden sakalsın. Beteri olur mu demeyim, olur. Bizler yaşamayı palto gibi, ayakkabı gibi, ceket gibi bir şey sandıkça olur.

YAZARKEN

Eskiler yanılmıyorsam "sahib-i sütun" derlerdi, şimdikiler "köşe yazarı" diyorlar bir gazetenin herhangi bir sütununa yerleşmiş kalem sahibine. Ben de bildiğiniz gördüğünüz gibi çarşamba günleri bu sütunda yazılar yazdığım için bir "köşe yazarı" sayılabilirim. Zaman zaman gırgır olsun diye birilerine "sahib-i sütun" olduğumu söyleyişim bu yüzdendir. Her alanda alçakgönüllü olan ilişkilerimiz (alçak olmasın da alçakgönüllü olsun) bizi böyle halk tipi koşulların içine yerleştirmiştir ama biz bundan hiçbir zaman tedirginlik duymamışızdır, çünkü çoklarınca sanıldığının tersine "hırs" denilen şeyden payımızı alamamış olduğumuzdan ortalarda görünmeyi pek sevmeyiz. Örneğin zaman zaman televizyona çağırdıkları olur, özür dileyip gitmeyiz. Deriz ki: *"Siz başka bir arkadaşı çağırın, bizim oralarda dilimiz tutulur, konuşamayız."*

Bendeniz doğrusu hiçbir zaman kendimi köşe yazarı olarak görmedim. Köşe yazarı denilen kişiler bizim gibi yalnızca bir alanın değil her alanın, aklınıza gelebilecek tüm alanların uzmanları oldukları için biz onlara benzemeyiz onlar da bize benzemezler. Bir başka nokta da bizim gazete yazarlığını amatörce yapıyor oluşumuzdur. "Köşe yazarları" tam anlamında profesyoneldirler, her şeyden önce gazetelerin her anlamda sürdürdüğü çeşitli siyasetlere uyum göstermek zorundadırlar. Onlar doğrudan doğruya patronların gazetecileridirler ister istemez. Şunu demek istiyorum: patronlarının hoşuna gitmeyecek bir şeyi yazmak onlar için olası değildir. Patronlarının hoşuna gidecek şeyleri yazmakta ne ölçüde isteklidirler, onu ben bilemem.

Ben bu yazıları yazarken, amatörüm ve kimseye bağımlı değilim diye, ağzıma geleni yazıyor muyum? Uygar insan ağzına geleni ardına koymayan insan değildir. Ahırda yarenlik etmekle toplumda iş görmek arasında büyük bir ayrılık vardır. Ahlak anlayışım, terbiyem, mesleğimin gerekleri benim neleri yazıp neleri yazmamam gerektiğini belirler. Bunun ödün vermekle ya da kendine sansür uygulamakla bir ilişkisi yoktur. Bu yalnızca ve yalnızca "haddini bilmek" dediğimiz uygar insan duyarlılığının bir gereğidir.

Yaşamımız boyunca kalemimizi hiçbir zaman kendi yararımıza kullanmadık. İyi kötü bir edebiyatçı kişiliğimiz varsa, onun oluşmasında böylesi bir olumsuz ilişkinin payı yoktur. Üstümüze hiçbir kötü

ilişkinin gölgesi düşmemiştir. Bunun için de çok şeyi yitirmeyi göze almışızdır. Zaten öyle oldu, iki satırı yanyana getiremeyenlerin büyük edebiyat adamı olarak radyolarda, gazetelerde, televizyonlarda şişim şişim şişirildiği yerde bizi adam yerine koyanların sayısı üçü beşi geçmemiştir. Olsun. Biz geç zamanlarda da olsa, ihtiyarlığın eşiğinde de olsa kendi okurumuzla buluştuk. O yüzden tuttuğumuz yolların doğru yollar olduğu görüldü.

O yüzden bizim "köşe yazarlığı"mız bugün geçerli olan "köşe yazarlığı" kurumunun dışında kalır. Köşe yazarlarımız her alanda tam bir bilgi yetkinliği içinde pekçok konuya el atıyorlar, bu arada haber alma olanaklarını kullanıyorlar, bu arada yorumlar yapıyorlar, çok zaman da bir gazetenin *ilkeleri* çerçevesinde kamuoyu oluşturmak gibi güç bir işin de altından başarıyla kalkıyorlar. Ancak, bir gazetenin işi kamuoyu oluşturmak mıdır, bir gazetecinin işi insanları belli bir fikir çerçevesinde yönlendirmek midir diye sorduğumuzda işin tatsız yanı kendini gösterivériyor. *"Şöyle düşünürseniz doğrudur"* ya da *"Şöyle düşünürseniz çok yanlış yapmış olursunuz"* gibilerinden etkili bir siyaset uygulamanın gazetecilikle ne ölçüde bağdaşabileceğini bir güzel tartışmamız gerekir diye düşünüyorum.

Nitekim gazeteler ağız birliği ederek ya da etmişçesine insanları dünyada örneği kalmamış ya da görülmemiş bir özgürlükçülük yolunda koşulladıkça koşulladılar. Bir tek doğru yaşam biçimi vardı, onun dışındakiler ihanetten başka bir anlama gelmiyordu. Dünyaya ayak uydurmalıydık. Hepimiz bu siyasetin etkisinde kaldık. Dört yıl önce İspanya ya gittiğimde çocuklara çarşıda küçük armağanlar alırken param çıkışmadı dolar vermeye kalktım, satıcı iki metre geriye sıçradı. *"Ben onu alamam, siz onu köşedeki bankaya bozdurup getirin"* dedi. Ben zavallı sanıyorum ki her yerde her türlü parayı her kişiye verebilirim. Korkarım tarih bugünü yazarken birkaç olumsuz özelliğinden giderek basınımıza birkaç nitelik ulayacak. Yanılmış olmayı gerçekten çok isterim.

EHLİYET ve RUHSAT

Bindiğimiz dolmuşun sürücüsü hemen toparlanmasa bugün gazetelere çok kanlı bir haber olabilirdik. Adam kaç yoksula barınak sağlayabilecek değerli lüks otomobiliyle bizi sıyırıp önümüzden öyle bir hızla sola geçti ki ağzımız açık kaldı. Şimdi benim bu sözlerimi okur okumaz aklınıza "cezaları artıralım" formülü geldi değil mi? Öyle ya, siz de bu toplumun insanısınız, yaptırım denilen şeye büyük güveniniz vardır. Ama, kusura bakmayın, düzenli denetime inandığınızı sanmıyorum, çünkü her şeyden önce böyle bir şeyin olabileceğini düşünemezsiniz.

Kilometrelerce yol gidersiniz, görünürde bir trafik sorumlusu yoktur. Dar ve bozuk yollarda sürücü dediğiniz kimseler yapılmaması gereken her şeyi yaparlar da bir allahın kulu çıkıp onlara ne yapıyorsunuz demez. Bir yerde yolunuzu keserler, sizi şöyle sağa alıverirler: *"Ehliyetinizi ve ruhsatınızı verin."* Uzattığınız belgeleri ilgili kişi sözde büyük bir dikkatle inceler. Ya yürü git der size ya da *nasıl olsa bir eksiğiniz vardır otomobilde* anlayışı içinde bir şeyleri araştırır ve eksik olanı bulup cezayı basar. Bazen de kanıt gerektirmeyen bir suç işlemiş olursunuz: *"Meskun alanda hız sınırını aştınız."* Yerleşim alanlarıyla yolların birbirini öptüğü bir ülkede her yer meskun alan'dır.

Gidin otomobilinizin ölçümünü yaptırın. Verginizi yatırdınız mı? Kuyruğa girin. Frene basın. Sağ sinyaller? Bastırın bakalım paraları, bu iş öyle beleşe olacak iş değildir. Neyse, gidin iki yıl görünmeyin. İki yıl sonra bir eksiğiniz var mı yok mu diye gene görüşeceğiz. Bütün bunlar gerçekte denetim adına yapılmaktadır ve hiçbirinin denetimle bir ilgisi yoktur. Bilinçli bir insansam otomobilimin frenlerinden sorumluyumdur, değilsem iki yılda bir bas frene işbirliği denetim adına hiçbir işe yaramayacaktır. Zaten amaç denetlemek değildir. Bu ülkede yaşayan herkes denetim denilen düzeneğin bir saçmalıktan başka bir şey olmadığına inanmıştır.

Yollar kan gölüdür. Neden? Ciddi bir denetim yoktur da ondan. İnsanlar hangi çağda yaşadığını bilmeyecek kadar geriyseler, denetim iyiden iyiye bir zorunluluk olur. Belki de on ya da on beş kilometre aralıklarla denetim noktaları oluşturmak gerekmektedir. *"Efendim, Avrupa'da on kilometrede bir denetim noktaları mı*

var ki?" Bizimki her şeyini Avrupa'ya göre düzenleyecek ya da düzenlemek isteyecektir. Orada varsa yapalım, ama orada da yok ki. Orada otomobil sürmek heyecanı gibi ilkel bir heyecan adına kendinin, yakınlarının ve başkalarının canını tehlikeye atanlar da yoktur ya da yok denilecek kadar azdır. Avrupa insanı aptal olduğu için küçücük kentlerin geniş yollarında bile otuz kilometre hızla yol alır. Doğaldır, çünkü onun acele işi yoktur. Bizim sefil kim bilir neye yetişecek?

Bizim sefil derken yalnızca öğrenimi eksik, terbiyesi iyiden iyiye zayıf, ahlakı tam tamına tartışma götürür *sonradan görmeler kesiminden* birini gözönüne getirdiğim sanılmasın. Bizim sefilin içine yüksek öğrenim görmüş, toplumda belli bir yeri olan insanlar da girer ne yazık ki. Geçenlerde bir süpermarkette (bu süpermarket sözünü seviyorsam eşeğim) edepsizlikle onun bunun önüne geçip kasadan çabucak sıyrılmak isteyen bir uydurma hanımefendiyle bağır çağır kavga ettim. Kadın bana ne dese beğenirisiniz: *"Efendim, benim toplumda çok saygın bir yerim var?"* O zaman çözüldüm ben, gülmekten kendimi alamadım. *"Toplumda çok saygın bir yeriniz olduğuna yüzde yüz inanıyorum"* dedim, *"Toplumda saygın bir yeriniz olmadığına beni zaten inandıramazdınız"*.

Okumuşu bile geri kalmış olan bu ülkenin insanlarını çok iyi denetlemek gerekir. Bir takım uydurma zorunluluklarla değil, apaçık iyi bir denetim düzeneğiyle denetlemek gerekir. Denetleyecek olan kim? Gene bu ülkenin insanı. Olamadı işte. Üç gün denetim, dördüncü gün kaytarma. Deliliklerimizin, salaklıklarımızın, aptallıklarımızın altında yatan şeytan gelişmemişliktir, başka bir şey değildir. Bu topraklarda kimse kimseyi denetleyemez, alan gider. Yollar kan gölü olur. Televizyon kanlı cesetlerin başında dövünen insanları gösterir bize. Bakarsınız çoluk çocuğuyla bir aile bir otomobilde yokoluvermiş. *"Cezaları artıralım."* Artırın, hiçbir şey değişmez.

- Şöyle sağa çekin. Ehliyetiniz? Ruhsatınız? Muayeneniz var mı? Yürüyün.

Ehliyetli, ruhsatlı, muayeneli canavarlar ortalıkta kol geziyor. Kafa o kadar çünkü. Bir toplum belki de üretimine katılmadığı araçları kullanmamalı.

YÖNTEM SORUNU

Bir işi yürütemiyorsanız ya yönteminiz sakat ya da siz beceriksizsinizdir. Pekiyi, her iki durumun bir arada olduğu olmaz mı? Olmaz olur mu, bal gibi olur. Beceriksizlikle yol yordam bilmeyiş çok zaman bir arada görülür. İnsanların yöntemle alay ettiği bir toplumda beceriksizlikler saymakla biter mi? Ancak, işin bir başka yönü daha var: işi yürütmek istememek. Yıllar önce bir ansiklopedi çalışmasına katılırken ben bunun en güzel örneklerinden birini yaşadım. Çaycımız şekeri bardağın içine atıp getiriyordu çayı. Söylediler olmadı, yalvardılar olmadı, tehdit ettiler olmadı, adam bildiğinden şaşmıyordu. Ona göre şekeri atılmış çay getirmesinin tek nedeni vardı: unutkanlık. Özellikle Fenerbahçe'yle ilgili sorunlar kafasını öyle karıştırıyordu ki... Ben arkadaşlara, bu adamın üstüne düşmeyin, dedim, bu işten büyük çıkarı var. Dövseniz vazgeçmez bundan. Nitekim bir gün bir güzel patakladılar oğlancığı. Ne mi değişti? Hiçbir şey. O gene bildiğini okudu. Çünkü o kötü uygulamadan büyük kazancı vardı.

Devleti yönetenler *gideri gelirinden çok* bir toplumda ne yapacaklarını bilmez görünüyorlar. Gerçekten bilmiyorlar mı? Biliyorlar elbette. İnsan bir yanlışı bin yıl sürdürür mü? Yanlış yaparsınız, yanlış yaptım dersiniz, bir başka yol tutarsınız. Ama bizimkiler aynı yolda hiç ödün vermeden direniyorlar. Sanayici hiç vergi vermesek daha iyi olacak, bak gör o zaman kalkınmayı diye garip bir şarkı söylüyor. Üstelik beyefendiler bin türlü masraf çıktıktan sonra geriye kalandan ödüyorlar vergilerini. Tüccar ya da esnaf hiç oralı değil. Geçenlerde gazetelerde vardı: örneğin bir kuyumcu iki yüz elli milyon üzerinden üç kuruş vergi ödeyip çıkıyormuş. Başka türlüsü söylense inanır mısınız?

Ben yıllarca muhasebeci katipliği yaptım. Okuldan çıkar doğru büroya giderdim. Gece yarılarına kadar defter yazardım. Giderleri toplarsınız, ona göre bir gelir gösterirsiniz, yıl sonunda vermeyi göze aldığınız vergi bir ilkokul öğrencisinin cep harçlığı kadardır. Onu bile bizim patron müşterisi olan esnaftan insanlara zor benimsetirdi. Bağırmaya başlardı karşıdaki: *"Ne, sen benim ocağıma incir mi dikmek istiyorsun be adam, ben o kadar vergiyi ödeyebilir miyim?"* Oysa bu adamlar para içinde yüzerler, ancak toplumsallaşmamış ol-

dukları için devlete giden paranın çöpe atılmış olduğuna inanırlar. Devleti yönetenler de aynı kafada oldukları için doğru dürüst vergi almamak için ellerinden geleni yaparlar. Bu bile yeterli olmaz birilerine, halkın üç kuruş birikmiş parasını vantuzlamak için bin türlü yol bulurlar. Amaç aşağıdan yukarıya para pompalamaktır.

Bu kötü yöntemi uygulamakta dirençli oluşlarının nedeni tabandaki insanların yarı aç yarı tok yaşamaya alışmış olduğu konusundaki haklı inançlarıdır. Alttakiler bu yükü çektikçe yıllardır başarısızlıkla ya da başarıyla sürdürülen yöntemlerden vazgeçmek gerekmeyecektir. Kurulu düzeni ayakta tutabilmek için özellikle köşe yazarı denilen kişiler aracılığıyla yalan yanlış kamuoyu oluşturmaya yönelen basın zaman zaman *kuyumcu vergi vermiyor* gibi bir takım bozguncu haberleri yayımlamaktan geri kalmasa da değişen bir şey yoktur. Daha çıkmadan göklere çıkarılan romanlar, insana hiçbir şey anlatmayan şiirler, yıllardır döndüre döndüre aynı sakızı çiğneyen filmler de en azından kurulu düzene en küçük bir eleştiri getirmeyerek toplumun mutluluğuna mutluluklar katılması için ellerinden geleni büyük bir gönül rahatlığıyla yaparlar.

Sorunun çözülmesi için insanların ne gibi bir dünyada yaşadıklarını azçok bilir durumda olmaları gerekir. Kitlesel düzeyde böyle bir bilincin oluştuğunu düşünmek çocukluk olur. Nasıl birileri devlete para vermeyi emeği çöpe atmak diye değerlendiriyorsa, birileri de devleti paralı ama cimri bir baba gibi düşünürler. Efendim, ne olur verse,derler, yani vermeyerek, bizleri acı içinde kıvrandırarak ne yapmak istiyor bu devlet. Halkımız yarı aç yarı tok yaşıyor, benim çocuğum da içinde yüz binlerce genç işsizlikten bunalmış durumda. Üç kuruş maaşı olanlar pek haklı olarak oturup kalkıp devlet babaya şükrediyorlar. Ama çark hep aynı yöne dönüyor. Toplumun solcuları hiçbir fikir üretmek gereği duymadan, kürt sorununun üstüne oturmuş olmanın rahatlığıyla düş görüyorlar. Sağcı dediğin zaman insanın aklına hemen içeriği belirsiz bir takım yüce kavramlarla oynayıp duran birileri geliyor. Bu arada bir çalan olmasın, hemen eller havaya kalkıyor ve göbekler öne çıkıyor.

Bizim yaşlardakiler Ziya Osman Saba diye bir şairimiz olduğunu bilirler en azından. Erkenden, kırk yedi yaşında bu dünyadan göçtüğünü de. Genç ölen her sanatçı bize doğmadan ölmüş bir şeylerin varlığını düşündürür. Gençlerimiz belki adını da duymamışlardır, onun *Geçen zaman* ve *Nefes almak* adlı iki şiir kitabındaki sıradan insan kaygılarını tanımamışlardır. *"Bütün saadetler mümkündür"* hatta *"Mümkündür bütün mucizeler"* diyen bu inançlı adam bes-belli yaşamı boyunca çok şeyler istemeden tam tamına sıradan sevinçleri kollarken mutlu olmayı da beceremedi. Belki de şunu hiçbir zaman düşünmemiştir: mutluluk bir amaç olarak ortaya konulduğunda bizden kaçar, o ancak yaşamın girdisinde çıktısında bir yan ürün olarak yaşanabilir.

O da Behçet Necatigil gibi bir ev şairiydi. *"Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı/ Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu."* Ev, evlilik, iyi bir eş, çoluk çocuk... İnsan daha başka ne isteyebilir? *"Kapıyı ben çalmadan açıverirdi karım/ Her akşam tekrarlardım onun güzel adını."* Ziya Osman Saba böylesine dar çerçeveli bir yaşam özledi, ona sanırım kavuştu, ama yüreği oyun etti. Çok sevgili arkadaşı Cahit Sıtkı Tarancı'dan bir yıl fazla yaşadı. Aynı yıl, 1910'da doğdular ve birbiri ardınca göçüp gittiler.

Kısa ömürlü olmuş şair yaşamları bu iki kişininkiyle sınırlı kalmaz. Bu da bize özellikle o dönemde şairin Orhan Veli'nin deyişiyle *"tarifsiz kederler içinde"* yaşamış olmasından kaynaklandığını düşündürür. Ziya Osman için değil ama çokları için alkolde ıslatılmış bir yaşam sözkonusudur. Şair, şimdi nasıl pek bilemem ama, o zamanlar bir kaçışın insanıdır. Toplumda iğreti gibi durur. Yorgundur, açmazlar içindedir. O hep kaçışı yaşar, becerebilirse sığınışı da: *"Her akşamki yoluma koyulmuş gidiyorum/ Her akşamdan vücudum bu akşam daha yorgun./ Öyle istiyorum ki bu akşam biraz sükun/ Bir cami eşiğinde yatıversem diyorum."*

Ben birilerini doğum ve ölüm günlerinde anmakla sınırlanan kişilerden değilim. Bir şair aklıma gelir, o gün ona takarım kafamı. Bu sabah da Ziya Osman Saba'nın şu dizeleriyle uyandım: *"Bu vakitsiz giden yaz erken inen akşamla/ Kapalı pancurlara dayayarak başını,/ Dinle solgun bahçenin kalbe anlattığını,/ Ağacın*

yaprak yaprak havuzun damla damla,/ Kuşlar sanki yaralı benzin sararmış gamla,/ Duymak güneşin rengin bizi bıraktığını,/ Günler günü vefasız leyleklerin akını./ -Ah uzak palmiyeler... Kaçmak seninle, yazla." Bu dizeler beni onun kitaplarına götürdü, iki kitabına. O zaman, onunla ilgili duygularımı sizinle paylaşmak istedim. Belki siz de öyle yaptınız bu sabah, bir şairin, hatta bekli Ziya Osman'ın dizeleriyle günü başlattınız...

Onda hep bir geriye bakış, hatta bir geriye dönüş istemi vardır. Arkada çok değerli şeyler bırakmış gibi durur. Mutluluk özlemi de garip bir biçimde ileriye doğru değil de geriye doğru çalışır. Kendini hep geçmişten soran, geçmişle değerlenen, geçmişle anlamlanan bir şimdi vardır ortada, acıyı da sevinci de yaşam isteğini de ölümü de aynı genişlikte kucaklayan bir şimdi. Bütün şiirlerin şimdi'si dardır aslında, Ziya Osman Saba'nın şimdi'si epeyce geniştir, ama iki adım daha geriye giderseniz hemen Geçmiş sokağına çıkıverirsiniz. Ziya Osman Saba çok zaman çok basit, çok sıradan istekleri bile bir yücelik konusu yapar, ulaşılmaz değerlerle bütünleştirir. Bu yanıyla doğrusu insanın temel sorunlarına sırtını dönmüş görünür ama değildir, onun şiirine başkaları da zaman zaman şu ya da bu biçimde girmiştir. İlk bakışta her şey bir sevgili, bir ev, bir tencere ve o tencereyi kaynatacak bir memur maaşı olarak görülebilse de o kadar değildir. Yakından baktığımızda onda iyi de, güzel de, doğru da çoğuldur ya da herkesle, hepimizle ilgilidir. *"Benizleri sapsarı, hasta./ Çocuklar bedbaht bu yaşta."*

İşte böyle garip bir İstanbulludur Ziya Osman Saba. İnançlıdır ama inançlılığı bir ruh dinginliğinin ötesinde çok bir şeyi anlatmaz. *"Alınyazısı hepsi... kısmet..."* Bu arada her şey hızla geriye doğru kayar. Belki de bu dünyada yaşayacağımız en belirgin duygu elden kaçırmışlık duygusudur. *"Gün gelir, hatırlamak bile bir acı olur/ Gençlik aşkı, sevinci, daha dünkü ümidi... -Yumruklasan göğsünü bir boş yankı duyulur./ Gün gelir en gür çeşmeler damla damla kurur./ Bakarsın bir yazın ağaçlarında şimdi/ Üç beş yaprak çırpınır durur."* Böylece geçer zaman, bizi bir bilinmeze gömmek istercesine. Hep gerilerde bizim için değerli bir şeyler bırakarak, onları bize özleterek. Bize de sonumuzu anımsatarak...

AÇILDI MEHMET

Gençlik yıllarımızda bir alışkanlığımız vardı: çeker çeker bir yerlere giderdik. Çok sıcak bir yaz günü de iki arkadaş Ankara'ya gittik. Ankara'da yapacak bir şey yok. Sağda solda yürüyoruz ama yanıyoruz sıcaktan. Stadyumun önünden geçerken birden havaya girdik: maç var. O sıcak yaz gününde Ankara Demirspor Amerika'dan gelmiş bir takımla maç yapacak. Eh, haydi biz de girelim. Serserilik parayla değil ya. Ne arkadaşım futboldan bir şey anlıyor ne de ben. Girdik açık denilen yere, tepemiz kaynıyor. Neyse maç başladı. O doğru dürüst futbol oynayamayan Amerikalılar arka arkaya diziyorlar golleri. İlk kırk beş dakikada beş gol. İşin kötü yanı şu: kalece Mehmet biraz da bu maçta gösterdiği ustalığa göre çok iyi bir takıma geçecekmiş. Öyle söylüyor oradakiler.

İkinci yarı başladı. Mehmet canavar. Beş golü yiyen o değil sanki. Herkes gerçek Mehmet'in şimdi oynamakta olan Mehmet olduğu inancında. Olur böyle şeyler. Hepimiz, biraz da biz iki arkadaşın çabasıyla, koca stadyumu *"Açıldı Mehmet"* diye inletmeye başladık. Madem bir başka takıma gidecekmiş, sevaptır. Sevincimiz uzun sürmedi. Bir yirmi dakika kadar canavarlaşan Mehmet yeniden pustu kaldı. Goller geliyor ki ne biçim. Biz artık golleri sayamaz olduk. Ben bir süre sonra maçı değil de top oynanan alana arkamı dönüp yoldan geçen otomobilleri izlediğimi anımsıyorum.

Gazeteyi açar açmaz C.H.P.'ndeki yenilikleri bir bir formüllenmiş görünce gülmekten kendimi alamadım ve kaleci Mehmet'i, onun açılışını anımsadım. Benim gençlik partim yeni bir şey yapamayınca bir takım propaganda teknikleri geliştirmiş. Buna gerek yoktu, çünkü C.H.P.'nde öteden beri propaganda teknik bir düzeydedir. Hatta partililer birbirlerini gidermе koşullarında da bu teknikleri pek güzel kullanırlar. Şimdi partinin böyle bir zahmete girmesini doğrusu ziyanlık diye görüyorum. Ne demiş şair: *"Aşkının zahmeti hod canıma zahmetler idi/ Dostum cevr ü cefalar da ne zahmetler idi."* Bu sıcakta böylesi işlerle uğraşmanın sağlık açısından da büyük yararlar sağlamayacağı açıktır.

İnsanoğlu böyledir, fikir üretmeyince bu gibi teknikler üretir. Ancak propaganda tekniklerinin saptanışında fikir adamlarının ya da üniversite öğretim üyelerinin etkisi sezilmiyor değil. Olacak da. Ol-

ması gerekir. C.H.P. onca "bilim adamı"nı boşuna mı bir araya getirdi? Bakın, bilimin gücüne bakın: *"Yapılan araştırmalara göre erkeklerde sözel ve görsel ilgi alanları birbirinden ayrılır. Kadınlarda ise görsel ve sözel alanlar koordinelidir. Kadınlar bir alanı bütün halinde görmekte, erkekler ise belli bir noktaya yoğunlaşmaktadır. Örneğin bir yemek masasında erkekler yalnızca ilgilerini çeken yemeği, kadınlar ise yemek masasının tümünü görür."*

Şimdi çıktı ortaya kadınlarla olan ayrılığımız. Biz de sanıyorduk ki kadınlarla erkekler arasında yalnızca cinsellik ayrımı ve onun sonucu olan ruhsal ayrılıklar vardır. Yalnız, burada bir gariplik var. Bu koşulda kadınların her şeyi bütün görmeye dayalı bir alanda, felsefe alanında daha başarılı olmaları gerekmez miydi? Oysa *Kadın filozoflar* kitabına karşın kadınların böyle bir yatkınlık içinde olmadıkları görülüyor. Her neyse! Bundan sonra C.H.P.'nin değerli üyeleri besbelli ince davranışlarla halkın gönlüne girivereceklerdir. Ne mi yapacaklar? Pekçok şey. Örneğin herkesi ayakta karşılamaya özen gösterecekler. Karşılaştıkları kimselere merhaba, günaydın, hoşgeldiniz diyecekler. El sıkışınca alçakgönüllü ve kavrayıcı (ne demekse) olacaklar. Efendime söyleyeyim, bizimle tanışırken gözümüzün içine bakacaklar ve düşüncelerimize saygı gösterecekler. Bir de ne öğreniyoruz: iletişimde beden dili yüzde elli beş, ses tonu yüzde otuz beş, söz de yüzde on etkiliymiş. Demek ki doğrular davranışa yenik düşmüş oluyorlar.

Bizse bu partinin Türkiye'yi bu saçma ve çirkin koşullardan nasıl edip de düze çıkaracağını merak ediyorduk. Vergi adaletsizliği ya da vergi alamama sorunu nasıl çözümlenecek? Tarımdaki ve hayvancılıktaki yıkım nasıl onarılacak? Tepeden tırnağa dökülen eğitim kurumları nasıl düzenlenecek? Denizlerin pislik yuvasına dönüşmüş olması karşısında ne gibi önlemler alınacak ne gibi iyileştirmeler tasarlanacak? Birer yiyim yeri olan belediyelerin geleceği ne olacak? Halk içi hava dolu olmayan ekmeğe ne zaman kavuşacak? Üniversitelerin çağdaş bir kişilik kazanabilmesi için neler yapılacak? Rüşvet alışkanlığı nasıl giderilecek?

C.H.P.'nin açılışı bizim kaleci Mehmet'in açılışına benziyor şimdilik.

GÖNÜLSÜZ İŞ

Rahmetli eşim pekçok konuda benden yakınırdı. Yakınmalarının çoğunda haklıydı. Yakındığı konuların başında benim gönülsüz yaptığım işleri elime yüzüme bulaştırmam gelirdi. *"Gönülsüz yaptığın hiçbir işten hayır gelmiyor"* derdi bana. Ben de ona *"Bu yalnız benim gerçeğim değil bütün insanların gerçeğidir"* derdim. O direnirdi: *"Kimse istemediği işi senin kadar kötü yapamaz."* Söyledikleri doğruydu, benim baskıya gelemeyen bir yapım var. Zorlanmakta olduğumu ya da daha doğrusu bir dışerkin beni bir şeye koşullamaya çalıştığını sezdiğimde *tam tersini yapmak* gibi bir kötü alışkanlığım vardır. Çocukluğundan bu yana sayılmayacak kadar çok baskıya uğramış birinin başka türlü davranması olası mı?

Devlet adamları ya da siyasetçiler gönülsüz iş yapmakta usta görünürler. Oysa onlar da baskıya karşı tepki oluşturmakta herkes kadar ustadırlar. Gerekeni yaparken bile gönülsüzseler ellerinden çıkan iş işten başka her şeye benzer. Bunun en güzel örneği götürü vergi konusunda yaşandı. Siyasetçiler bir ara şu ya da bu nedenle götürü vergi koymak durumunda kaldılar ve geniş bir toplum araştırması yapmaya gerek duymadan (bu topraklarda böyle bir şeye gerek duyanların sayısı beşten yukarı değildir) vergiyi düzenleyiverdiler. Belki de bilinçlerinde ve bilinçaltlarında şöyle bir duygu vardı: bu iş tutmasın da bir süre sonra bakın olmuyor deyip kaldıralım. O yüzden çok garip uygulamalar getirdiler. Bu garip uygulamaların başında da kişinin daha para kazanmadan para kazanmış gibi değerlendirilmesi geliyordu. Başka kesimlerde kazançtan bile doğru dürüst vergi vermeyen insanlar varken kazanmadan kazanmış işlemi görenlerin durumu anlaşılmaz bir durumdu.

Öyle kesimler vardır ki bu kesimlerden vergi geliri elde etmek hemen hemen olası değildir. Adam Eminönü'nde aldığı çorabı Sirkeci'de satıyorsa, peşine düştüğünüzde tabanları yağlayıp ve yandım allah deyip kaçıyorsa ne yapacaksınız? Bırakın gitsin, çünkü bu adamın geliri çoluğunun çocuğunun karnını doyurmaya ya yeter ya yetmez. Öyle kesimler de vardır ki o kesimlerin insanları yerleriyle yurtlarıyla bellidirler, çok para kazandıkları da bellidir. Ancak iş vergi vermeye geldiğinde ortadan yokolurlar. Giderleri gelirleriyle ilgili bilgi vermez. İyi bir sosyete berberi ya da terzisi düşünün. Onun neyi

nereden nasıl kazandığını, kimden kaç para aldığını nereden bileceksiniz? Adam karun gibi zengindir, gelgelelim bir küçücük memurun ödediği kadar vergi ödemesi sözkonusu olduğunda ortalığı birbirine katar.

Bunun için yapılacak şey götürü vergiye girecek kesimleri belirledikten sonra onları yerleşim alanlarının ve işyerlerinin niteliklerine göre sınıflamak ve buna göre vergi tahakkuk ettirmektir. Şimdi siz şöyle diyeceksiniz: *"Efendim, böyle bir vergi düzeni hiç de adaletli olmayacaktır. Diyelim B-3 kategorisine yerleştirilen iki tüccardan biri yılda yirmi milyar öbürü yirmi altı milyar kazanıyorsa, ikisinden aynı parayı almak adaletli bir davranış olur mu?"* Pekiyi, yılda iki trilyon kazanan adam bir asgari ücretlinin ödediği vergiyi ödüyorsa, burada adaletten sözedilebilir mi? Ayrıca adalet dediğiniz şey bu anlamda ince terazilerde tartılması olası olan bir şey değildir. Aynı sokaktaki iki bakkaldan, aynı koşullarda çalışan biri densiz ve dangalak olduğu için yılda yirmi milyar, öbürü incelikli ve saygılı olduğu için yılda on milyar kazanıyorsa biz oturup adalet adına dizimizi mi döveceğiz? O kadar duyarlıysanız az kazananın kirasını da düşürün, adalet tecelli ediversin.

Baylar, vergi almadan bu toplumu iyi yerlere götüremezsiniz. Kayıtların belirgin olmadığı yerde de en sağlam vergi götürü vergidir. Bırakın adam bir yıl iki yıl vergi vermesin, kazandıktan sonra başlasın ödemeye. Ben olsam sanayiciden de vergi mergi istemem. Yeter ki ürettiği her parça mal için bana küçük bir para versin. Küçük bir para pulu yapıştıralım otomobilin, buzdolabının, ayakkabının üstüne. Bundan elbette üretici kazançlı çıkacak. Eskiden şu kadar vergi ödemekle yükümlüyken, şimdi... İşlerine gelir mi? Sanmam. Bu düzen vergi vermeme üzerine kurulmuştur.

O yüzdendir ki en verimli usullerden biri olan götürü vergi usulü *uygulanması olanaksız* damgasıyla boşluğa bırakılıverdi. Pekiyi bu utanç verici iktisadi yaşam tablosunu nasıl gidereceksiniz? İç borcu ve dış borcu durmadan artırarak mı?

Neydi konu, unutmuşum. Ama akşam olmadan Erzurum'a varmam gerekiyordu. Elazığ otobüs terminalinde bir Erzurum otobüsü buldum, biletimi alıp otobüse daldım. *"Erzurum'a kaçta varırız?"* dedim muavine. *"Onu ne sen bilebilirsin ne ben bilebilirim, onu yalnız Rabbim bilir"* dedi bağıra bağıra. *"Onun bileceği doğru da, yani aşağı yukarı..."* Adam tınmıyor: *"Aşağısı da bu yukarısı da bu, o kaçta dediyse o saatte varırız."* Çattık belaya. *"Yahu kardeşim, tamam da, benim güneş batmadan Erzurum'da olmam gerekiyor, senin anlayacağın..."* O zaman kulağıma eğildi, gören var mı diye sağa sola bir bakındı, sesini alçaltarak *"Üçe kalmaz orada oluruz"* dedi. O zaman anladım, bizimki kendine göre bir inanç gösterisi yapıyordu.

Tanrı adına görevliymiş ya da daha doğrusu Tanrı'nın bu dünyadaki bekçisiymiş gibi davranmak bir alışkanlık oldu bir kesimde. İnançla ilgili tüm doğruları onlar biliyorlar, ayrıca bu doğruların yeryüzünde geçerli kılınmasından da onlar sorumlular. Yani herbiri kendine bir peygamber misyonu yüklemiş. Peygamberden farkları bilmediklerini bilmemeleri. Çünkü inançlının ilk bileceği şey inancın tek kişilik olduğudur. Anneannem, rahmetli, sabahtan akşama kadar ibadet eder, daha doğrusu mutfaktan arta kalan tüm zamanını ibadetle geçirirdi. Haftada bir kere hatim indirdiğini söylerlerdi. Kendisi bu konularda hiç konuşmazdı. Ablamla bana dua okumayı ve namaz kılmayı öğretirken de hiç koşullayıcı olmadı.

Cahillik inançlılıkta da inançsızlıkta da *saldırgan ve benimsetici olmaktan uzak duramama* koşulunu getiriyor. Yalnız inançlılar değil, inançsızlar yani tanrıtanımazlar da bir tür inançlı görünümünde. Adamın işi yok, saatlerce size Tanrı'nın olmadığı konusunda söylev veriyor; sanıyor ki, zavallı, Tanrı'nın olmadığını söylediği zaman ileri insan olmanın tüm koşullarını kendi için yaratmış olacak. İnancı da bir tür inanç olan inançsızlığı da ikide bir ortaya dökmek ayıp ve çirkindir. Çocukluğumda babamın yanında çalışan bir Kalender ağa vardı. Yaşlıydı, iyi bir tütün içicisiydi ama tütün taşımazdı, biriyle karşılaşır karşılaşmaz *"Tabakayı ver"* derdi. İşte o Kalender ağa alnı pek secdeye gelmeyen bir kimseydi. Ama kırk yılda bir namaz kıldığında, namaz kıldığı bilinsin diye, kasketin siperi arkaya dönük ge-

zerdi, kasketi düzeltmek isteyenlere de çok kızardı.

İnsanlar genellikle inancı ve ibadeti toplumsal düzende iyi bir yer tutabilmek için bir silah olarak kullanıyorlar ve çok zaman dinin gereklerinin de ötesinde yaşıyorlar. İnsanlığın binbir sorunu onları hemen hiç ilgilendirmiyor. İnançlılıkla inançsızlık arasında uçsuz bucaksız bir sorunlar alanı var, onu görmezden geliyorlar. Kendini tanrıtanımaz diye nitelendiren kişiye *"Tanrı'nın olmadığını nereden biliyorsun?"* dediğiniz zaman küplere biniyor. İnançlı kişilerin bildikleri Kitap'ta yazılanla sınırlı değil. Herkesin bu kadar çok bildiği bir dünyada kimse başkalarına saygı göstermeyi bilmiyor.

Bu yalnız bizde böyle değil, hemen her yerde böyle. Cahillik çokbilmişliği kendiliğinden getiriyor. Örneğin benim yazılarımı dizen ya da düzelten genç insan elindeki kıytırık yazım kılavuzuna göre benim yazılarımın kanına girirken kendi kendine şöyle deme gereksinimi duymuyor: *"Yahu bu adam bu daha oturmamış dilin gelişimi için aşağı yukarı yarım yüzyılını harcamış, şimdi ben elimdeki ne olduğu belirsiz bir kural kitabına göre onun yazısını değiştirirsem ayıp etmiş olmaz mıyım?"*

Evet, cahillik her yanda egemen ve her yerde benzer belirtiler gösteriyor. Çehov'un anı defterlerinde rasladığımız şu satırlar da vaktiyle rus insanının bizim bugünkü durumumuzda olduğunu gösteriyor (belki bugün de o durumdadırlar): *"'Tanrı var'ile 'Tanrı yok'arasında, içtenlikli bilge kişinin büyük bir güçlükle içinden geçtiği uçsuz bucaksız bir boşluk var Rus insanı iki uçtan yalnız birini bilir, ikisi arasındaki şey onu ilgilendirmez çünkü. Bir başka deyişle, genel olarak, hiçbir şey bilmez ya da çok az şey bilir."*

Cahillik böyledir dostlarım, sizler de bilirsiniz... Bilmediğiniz bir şey varsa, hiç çekinmeyin cahile soruverin, o size tüm ayrıntıları ile anlatıversin, hatta öteye bile geçsin. Cahilliği bilgelikten ayıran kendini bilmekle kendini bilmemek arasındaki incecik duvardır.

GARİPLİK İŞTE

Dilin özellikleri düşüncenin niteliğine tanıklık eder. Örneğin düşünce kalıplandıkça dil parsellenir. Eskiden "tarih" sözcüğü sağcılara bırakılmıştı, en çok tarih demesi gereken solcular onu ağızlarına almak istemezlerdi (*tarihsel maddecilik* deyiminin zorlamasına karşın). "*Burjuva*" diye konuşan biri hakka ki solcudur, hatta daha da ileri giderek komünisttir. Yıllar önce ben ders anlatırken her "*burjuva*" deyişimde öğrencilerden bir bölümünün iğne batırılmış gibi sıçradığını görürdüm. O yüzden, dilini eşek arısı sokasıca bir ya da birkaç kişi o garip "*kentsoylu*" terimini kafadan icat ettiler de "*burjuva*" huzursuzluğu gider gibi oldu. Ancak bu "*kentsoylu*" sözcüğü, affınıza mağruren konuşuyorum, "*uysa da uymasa da*" anlayışı içinde bulunmuş bir sözcük olduğundan kendinde bir çelişkiyi barındırıyor: "*kent*" ve "*soylu*" geçmişin yaşam koşulları içinde birbirini dışlamış kavramlardır.

Yeniçağ'ın başlarında yeni kentleri dolduran insan soyluluk dışında kendini para kazanmaya adamış insandır. Sonradan bazı burjuvalar soyluluk unvanları aldılarsa hem de büyük paralar ödeyerek aldılarsa işin içinde iş vardır. Boş bir çabadır, bir tarihi geriye işletme çabasıdır bu. Ayrıca soyluluk unvanı alan burjuvaların sayısı toplumun binde birine bile karşılık değildir. Ortaçağ'ın toprak düzeni soyluluğun gücü üzerine kurulmuştu. Yeni yükselen sınıfın yani burjuva sınıfının gücü soyluluğun dağılmasıyla artmıştır. Yani bizim "*kentsoylu*" aslında soysuzdur, daha doğrusu soyuyla sopuyla ilgilenmeyendir. Onun bütün amacı para kazanmaktır. Yani "*kentsoylu*" sözü boş ve kendi içinde çelişkili bir sözdür. Tam anlamında bir bilgisizliğin ürünüdür.

Zaman zaman şu soruyla karşılaşırız: neden bizim toplumumuz çağdaş yaşama ayak uyduramadı? Neden mi? Batı'da burjuvalık yeni doğmuş olan ulusallık bilinci üzerine temellenmişti. Yeni kurulan ulusal devletler (onu da bizim aklıevveller "*ulus devlet*" yaptı çıktı ne demekse, *ulus olan devlet* olurmuş gibi) yetkin bir burjuva kültürü üzerine temellendiler. Yeni yaşam düzeni Batı'ya yeni dillerle birlikte yeni kültür olanakları getirmişti. Bizde ulusal devlet ulusallık bilinci oluşmadan yaratıldı. Bizde yeni yaşam düzeni içinde kentler şiştikçe şişti. Balonun şişmesine benzer bir şişmeydi bu. Yani bizde

çağdaş yeni üretici kent düzeni oluşmadı. Yeni kentlilerimiz *"köysoylu"* insanlardılar. Babadan kalma usullerle kent yaşamına ayak uydurmaya çalışıyorlar, daha doğrusu kenti köylüleştiriyorlardı. Felsefemizin, bilimimizin, sanatımızın, siyasetimizin allahlık oluşu buradan gelir. Kot pantolonların, pahalı etekliklerin, usta işi takımların, milyarlık iskarpinlerin içinde salınanlar köylü gibi düşünen kentli gibi yaşamaya çalışan kimselerdiler.

Batı'da burjuva sınıfı içinde doğmuş olmak en azından geçen yüzyılın sonlarına kadar büyük bir ayrıcalıktı. Burjuva sınıfına doğmak demek orta büyüklükte bir kitaplığa, bir piyanoya, görmüş geçirmiş bir büyükanneye ve büyükbabaya, iyi kötü yaşamdan anlayan bir anneye ve bir babaya doğmuş olmak demekti. Halkın içine doğmuş olmak da düpedüz ateşin içine doğmuş olmak demekti. Geçen yüzyıllarda burjuva çocukları sanırım bu ayrıcalıktan epeyce yararlandılar, insanlığa her alanda bir şeyler kazandırdılar. Geçtiğimiz birkaç yüzyılda dünyanın verimini sağlayanların ateşten gömlek giymiş halk insanları değil de bir eli yağda bir eli balda yaşayan burjuva çocukları olması doğaldır.

Bizim ülkemizde bir sağlam burjuva kültürü olmadığından burjuva sınıfına doğmuş olmakla halkın içine doğmuş olmak arasında kültür değerlerinin özümlenmesi açısından hiçbir ayrılık yoktur. Bu ülkede bir burjuva çocuğu genellikle raflarında süs olsun diye konulmuş ve sayfaları hiç açılmamış dört tane ciltli kitap bulunan bir kitaplığa, torun dediğinde akciğerleri görünen şaşkın ve kısmetsiz bir büyükanneye ve büyükbabaya, hiç yaşamamış ve bu yüzden iniltili bir kuklaya dönüşmüş bir anneye ve erkek olmakla dünyanın orta noktası olduğuna inanan bir babaya doğar. Onun dünyasını belirleyen tek etken paradır.

Geçenlerde bir süpermarkette (şuna büyükbakkal desek olmaz mı?) *"kentsoylu"* bayanların *bizden sonrakiler zift yesin* dercesine ağır ağır ve teker teker kiraz seçtiklerini görünce gülmekten kendimi alamadım. Kirazın en iyisini yemek ne kadar önemli biliyor musunuz?

KUMAR OYNAYIN

Yaşam bir çeşit kumardır, ne kadar büyük oynarsanız o kadar çok kazanırsınız. Siz güvenli yollardan gitmek istiyorsunuz. Kumar tehlikelidir, sonunda kaybetmek de var. Kaybetmeyi göze alamayana kumarcı diyebilir misiniz? Kaybetme kaygısı daha çabuk kaybettirir. Hep kazanmaya bakın. Burada kazanmak derken para kazanmayı söylemek istemiyorum. Para kazanmak için kumar oynamak gerekmez. Para kazanmak kolaydır, para kazanamamışların sayısı hiç de az olmasa da. Para kazanmak için kumar oynayanların para kazandıkları görülmüş müdür hileye hurdaya kaçmıyorlarsa! Para için kumar oynamak eşekliktir.

Yaşamın kendisi bir kumardır: iyi bir kumarcı olmanızı bekler sizden. Olasılıkları görmeyi bileceksiniz. Bu iş sabır gerektirir. Elde avuçta bir şey kalmadığı zaman yeniden başlama gücünü kendinizde bulmalısınız. Amaçlarınız küçükse yani kısa erimli ve sınırlıysa elde edeceğiniz şeyler önemsiz şeyler olacaktır. Herkes cepleri boşaltmış ve bütün parayı ortaya koymuşken (böyle bir şey yok ya) siz şu yirmi beş kuruş da bizden gitsin bakalım gibilerden işe girerseniz hiçbir şey kazanamazsınız.

İnsanlar genellikle kolay ve güvenilir yollardan giderler. Sinsilikleri de buradan gelir. Apaçık davranan çok az sayıda insanı kıskanırlar, onlara öfke kusarlar, onları toplumdışı göstermeye çalışırlar. *"Benim öyle büyük amaçlarım yok"* diye şişinen ne çok insan vardır, karnını doyurun sizden daha başka bir şey istemez. Bilmiyorum, pekçok insanın kafasını süsleyen şu çirkin düş belki de sizin çok hoşunuza gitmektedir ama benim düpedüz tepemi attırır: okulunu bitirsin teyzesi, askerliğini yapsın, mastırını tamamlasın, iyi bir işe girsin, evlensin, evini alsın, arabasını alsın... Tam anlamında mide bulandırıcı. İnsanlar bu sefil düşle yatıp bu sefil düşle kalkarlar, bu düşün en azından bir bölümünü gerçekleştirirler ve ölürler. Yaşam bu küçük şeyler için yaşanmaya değer mi?

Torunlarını şımartmaktan başka sevinci ve heyecanı olmayan dedeler ve nineler bende tiksinti uyandırır. Onlar dünyaya bir insan getirmeyi bir insan yaratma gibi değerlendirirler. Cinsel ilişki yoluyla türün bir bireyini varetmek insan yaratmak değildir. Yaratmak tek bireyle sınırlanmayacak kadar çokyönlü bir iştir. Yaratmak insanın

kendini aşmasına olanak sağlayacak bir takım ürünler ortaya koymaktır, cinsel ilişkiyle falan sağlanacak iş değildir. Değer yaratmak için kendini insana adamak gerekir. *"Benim torunlarım gibisi yok"* salaklığı insan adına mikrop yetiştirmekten başka bir işe yaramaz. Yemekten, içmekten, yatmaktan başka bir şey düşünmeyen bunca bencil bugüne kadar insanlığın ne işine yaradı, türü yarına aktarmaktan başka?

Sokaklar insan dolu. Çoğu iyi giyimli bunların. Hiçbirinin durumu bir takım sıkıntılara tanıklık eder gibi değil. Kadınlar ilkyazla birlikte botları ve çorapları attılar, ayaklarını birer sanat yapıtı gibi işlediler ya da işlettiler, ayağı hiç mi hiç örtmeyen ayakkabılar giydiler ve çıktılar sokağa. İyi de ettiler. Doğa güzelliklerini hiçe saymak olur mu! Erkekler ceketi pantalona denk getirmek için bu kadar uğraşmış olmasalar bu uyumlu görünümlerini kazanabilirler miydi? Onlar da iyi ettiler. Evet ama, dünya alışılmış çarklarda dönüp duruyor ve insan acılar içinde kıvranıyor, onu ne yapacağız?

Bir toplantıda bir genç kız bana *"Biz kadınlar neden filozof olamıyoruz?"* diye sordu. *"İnsanı düşünmüyorsunuz, kendinizi düşünüyorsunuz da ondan"* dedim. Kızlar filozof olamadılar da erkekler filozof olabildiler mi? *"Aman kardeş, dertlerinden bıktım vallahi, bir okulunu bitirse bir de başgöz edebilsem daha başka bir şey istemiyorum"* diyen annelerin çocuklarıyız hepimiz. Hepimiz kolaycılıklarla, yalan dolanla büyüdük, bizim filozofluğumuz o kadar olur. Siz dünyanın merkeziyseniz, yalnızca siz tüm iyilikleri hakketmişseniz, insanlığın sorunları sizin zaten çözemeyeceğiniz ve çözmeyi düşünmediğiniz sorunlarsa para kazanmanın dışında ne yapabilirsiniz?

O zaman kumar oynamanız gerekmez, sabahlara kadar kendi dışınızda bir şeyleri düşünüp uykuyu berbat etmeniz de gerekmez. O zaman kendinizi ılık bir suya bırakır gibi bırakın yaşama, o sizi ağır ağır sürüklesin. İyi bir eşiniz olsun, tosun gibi çocuklar yapın onunla, işinizi sağlamlayın, evinizi arabanızı sağlayın, gündelik dertleri konuşup tartışabileceğiniz dostlarınız olsun, şu ölümlü dünyada daha başka ne isteyeceksiniz? Şu oğlan üniversiteye kapağı bir atsın, başka bir şey istemiyorsunuz, değil mi?

YENİYE ALIŞMAK

Bir süre direndim, ben bu işe ayak uyduramam dedim. Bilgisayar kullanmak kim ben kimim! *"Yahu altı yaşında çocuklar bile bu işi..."* diye öğüt vermeye kalkanlara hem direndim hem gücendim. Direnişimi rahmetli eşim kırdı, eve en basitinden, en ucuzundan, en kıytırığından bir bilgisayar aldı geldi. O kurup o çalıştırıyordu makinayı, bana bu garip aleti daktilo gibi kullanmak düşüyordu. Bazen de eşim yazıyordu yazılarımı. Onun son günlerinde benim artık yavaş yavaş alışmaya başladığım o alet iflas bayrağını çekti. Kendisini çöpe atılmak üzere kapıya koyduk. Arkadaşlar *"Sana yenisini alalım"* dediler. Alalım da para nerede? Ölümümde kimseye yük olmamak için kefen paramı hem de dolara çevirip bir köşeye koydum, onun dışında para ne gezer bende? Yayımcım ve sevgili arkadaşım Mustafa Aksoy yaymevindeki iki bilgisayardan birini tutup bana getirmese ben şimdi o kırıkdökük daktiloyla kakışlana kakışlana bir şeyler yazıyor olacaktım, iyi mi. Evdeki mekanik daktilolar kötü onarıcıların elinde kimliklerini ve kişiliklerini biraz daha yitirdiler. Elektronik daktilom da on beş yıllık bir yazma serüveninin ardından emekliye ayrılmakta direniyor. Bilgisayardan başka tutunacak dalımız kalmadı artık.

Ben dolmakalemle yazmayı da çok severim. Hatta çok sevgili Alaattin Şenel arkadaşımla birçok konuda olduğu gibi o konuda da çok iyi anlaşıyoruz. O dolmakalemin teknik özelliklerini de biliyor. Bana bu yaz eski bir kaleme takabilmem için bir uç armağan etti. Ama ben beceriksiz eski ucu çıkarıp yeni ucu takamadım. Dolmakalemle yazmak hoş oluyor da bazen hızlı bir yazım içinde bazı sözcükler okunamıyor. İzmir'de *Agora* dergisini çıkaran Hasan Özkılıç arkadaşım yakınır durur elyazımdan. Oysa, ayıptır söylemesi, elyazım güzeldir. Yazı dediğin güzel olmaktan önce okunaklı olacak.

Neyse artık bilgisayara geçmenin zamanıdır. Kitap çalışmalarımı bilgisayarda yaparken yazılarımı ya kırık dökük daktilomla ya da dolma kalemimle yazıyordum. Bundan böyle yazılarımı da bilgisayarda yazacağım. Yavaş yavaş öğreniyorum bilgisayar kullanmayı. Her iki oğlum da bu işi kendi kendilerine öğrenmişler. Özellikle küçük oğlum Ali, aynı evde yaşadığımız için, bana bu konuda çok yardımcı oluyor. Zorda kaldım mı *"Aliiii"* diye sesleniveriyorum. Lüt-

fü Şimşek kardeşim de en üst düzeydeki güçlükler için bir güvence. Kısacası, öyle görünüyor ki dostlarım, ben birkaç ayın içinde bilgisayardan korkmaz olacağım. Ömrümüz olursa bundan sonra her şeyimizi bu genç ve güç aletle yazacağız. Ömür olsun da. Şairin dediği gibi: *"Kim bilir ol bir bahara kim öle kim kala sağ"*. Neyse ki bizler hiç ölmeyecekmiş gibi yaşayanlardan değiliz.

Her zaman söyleriz, insan yeniliğe ayak uydurabilmeli deriz, ama bunu pek de yapamayız. Durmadan değişen dünyada değişime ayak uydurmak bir zorunluluk. Ancak teknolojik yeniliklere ayak uydurmak hele bizim gibi bir tür çölde büyümüşler için hiç de kolay değil. Biz şimdiki çocuklar gibi aletler içinde büyümedik. Evimizde topu topu üç düğmesi olan bir radyomuz vardı. Buzdolabını ben teyzemlerde görüp şaşmıştım. Bizim kadim teldolap o anda gözümden düşmüştü. İyi ama biraz aşırıya kaçılmıyor mu? Özene bezene satın aldığım pekçok değerli plağım var elimde, hiçbiri işe yaramıyor. Şimdi de disk biriktiriyoruz. Ne olacak? Bir gün, baylar buraya kadar, disk dönemi kapandı, şimdi bu hap gibi şeyleri şunun içine atıp müzik dinleyeceksiniz derlerse siz tedirgin olmayacak mısınız?

Bir de şunu düşünüyorum: bunca teknolojik yenilik dünyanın dönüştüğüne mi tanıklık ediyor yoksa insanoğlunun birbirini kazıklamak için enayi buluşlar ortaya koyma telaşına mı? Filolojide okuduğumuz yıllarda bizden çok yaşlı bir sınıf arkadaşımız vardı, bu bey başarı için yardımcı kitapların önemine inanmıştı, biz adamın zayıf noktasını bulduk ya, sahaflardan ikide bir konuyla ilgili uydurma kitaplar bulur adama götürür satardık. O parasızlıkta elimize beş on kuruş geçiyordu işte. Ancak aşırıya kaçtık: adamcağız bizi elimizde kitapla görür görmez bağırmaya başlıyordu: *"Getirmeyin, defolun, istemiyorum!"* Gene de kim ne derse desin bilgisayar önemli bir alet. Elbette önemi nasıl kullanıldığına bağlı. Onu üretici bir kafayla kullanırsanız başka bir sonuç alırsınız, dalgacı bir kafayla kullanırsanız başka bir sonuç alırsınız. Ben kendi payıma uzun süre direndim, daktiloyu elden bırakmamakta ısrar ettim. Ancak daktilom beni yarı yolda bırakınca pes ettim. Bir daktilo satın almaya gitsem bana gülmezler mi?

YAŞ SORUNU

Bu ülkede insanlar birbirlerinin yaşını merak ederler. Bir toplulukta biriyle ilgili bir söz açıldı mı çok geçmeden şu soru ortaya atılıverir: kaç yaşında? Böylesi bir merakın ilkellikten kaynaklandığı bellidir. Ancak altta yatan ruhsal etkeni anlayabilmek çok zor. Yaş neden bu kadar önemlidir? Biri bu soruyu şöyle yanıtlayabilir: yaşam önemlidir de ondan. İyi ama yaşam her yaşta yaşamdır. Hayır, diyecektir öbürü, yaşam gittikçe kısalır ya. Canım efendim, kimin ne zaman öleceği belli mi? Bir de bakıyorsunuz, bir genç adam güm diye gidivermiş, buna karşılık iyiden iyiye yaşlı biri ölmek istiyor ama ölemiyor. Yaşam yaşla ölçülecek, yaşla belirlenecek, yaşla değerlendirilecek bir şey değil. Yirmi yaşında ruhu kararmış, içi geçmiş nice insan vardır. Buna karşılık seksen yaşında delikanlıların sayısı da az değildir.

Ben ölmeden mezara girmiş adamları da genç kalmak adına gariplikler yapan adamları da sevmem. Uyuntu gençlerden oldum bittim rahatsız olmuşumdur. Yetmişinde genç spor adamı görüntüleri veren kimseler de bir o kadar tedirgin eder beni. Ben yaşı başı belli olamayan insanları severim. Şaşırdınız mı? Evet, ben yaşını belli etmeyen insanları severim. Seksen yaşında insan olgunluğuyla yirmi yaşında insan uçarılığı koşullarını doğal olarak bir bütünde eritmiş insanlar sağlam insanlardır.

Onlarla çelik çomak da oynayabilirsiniz, bilincin hangi koşullarda kendine yabancı düştüğü sorununu da tartışabilirsiniz. Onlarla bir gündoğumunu ya da bir günbatımını gözlemeye de çıkabilirsiniz, bir akşam bir insanlık durumunu tartışmak için de bir araya gelebilirsiniz.

Yaşı belli olmayan ya da yaşını belli etmeyen insanlar dünyaya yerleşmiş insanlardır. Onlar yaşamaktan da ölmekten de korkmazlar. Yaşamı acısıyla tatlısıyla benimsemiş, ölümü tam tamına yerine yerleştirmiş kimselerdir onlar. Bu bir olgunluk durumudur. İnsan acılar çekmeden o olgunluğa erişemez elbet. İnsanlar tanımışızdır, olgun olmak denilen şeyle hiçbir ilgileri yoktur, bu insanlar ya acı çekmemiş ya da acı çekmeleri gereken yerde kaytarmış insanlardır. Acıdan da kaytarılır mıymış diyeceksiniz. Kaytaran kaytarır. Herkes yoğun acılar içinde kıvranırken kendini düşünen, herkes acılar içinde kıvranırken buzdolabında yiyecek, komşuda eğlence, dost top-

lantısında avuntu arayan insanlar tanımışızdır.

Ben bu toplumun insanıyım ya, gençliğimde yaş sorunu benim için de çok ama çok önemliydi. Yirmi yaşlarımdayken gelecekteki kırk yaşlarımdan korkar, kırk yaşımda kır düşmüş saçlarımla kim bilir ne kadar sevimsiz biri olacağımı düşünürdüm. Bilir bilmez yargılar verirdim. İnsan kırk beş elli yaşlarından sonra dünyadan tad alamaz gibilerden görüşlerim vardı. Zaman sizi dinler mi? Her şey bir rüzgar gibi geçip gitti. Öyle koşullardan geçtik ki, şimdi kırkımdayım, acaba çok mu sevimsizim diye düşünecek vaktim bile olmadı. Şairin dediği gibi, yaşamım korkunç bir fırtına oldu. Kendimi birdenbire altmışı geçmiş buldum. Sorun yaşamdan tad almaksa, yaşamımın hiçbir döneminde yaşamı bu kadar çok sevmedim diyebilirim. O zamanlar yaşamı sevdiğimi sanıyordum. Yaşam elden kaçırılmaması gereken bir değerdi. Onu harcamamaya bakıyordum. Sonra sonra anladım ki çikolatayı yemekle çikolatayı saklamak arasında ciddi bir ayrım vardır.

Bizler korka korka büyüdük ya da daha doğrusu korkutularak büyütüldük. Yaşam bizim için yaşanılması gereken bir şey değil korkulması gereken bir şeydi. Ne korkunçtu durumumuz, balığın sudan, kuşun havadan korkması gibi. Yaşamaktan korkmamayı ben, belki de inanmayacaksınız, altmışımdan sonra öğrendim. Yaşamdan korkmamak, yani ölüm de içinde hiçbir şeyden korkmamak. Genç-ken de böyleydim, bildiğimden şaşmazdım. Domuz gibi direnirdim. Ama korka korka yapardım bunu. Yapılması gerekiyor diye yapardım. Korka korka aşık olur, sevdiğimle korka korka yürürdüm. Yaşam harcanılmaması gereken bir şey gibi görünürdü bana. Değilmiş. Yaşam harcanılması gereken bir şeymiş. Ama onu iyiye de harcayabilirmişiz kötüye de harcayabilirmişiz. Para gibi. Ne bilelim kimse öğretmedi ki. Belki de öğretilmekle öğrenilecek şey değil bu: bazı şeyleri insan yaşaya yaşaya öğreniyor. Keşke yirmi yaşlarımda da bugünkü kadar genç olabilseydim der, geçmişe yanmaya kalkarım zaman zaman. Keşke'yi sokağa atsanız kimse almaz.

Yaşınızı unutun ve yaşayın dostlarım, ne yapıp yapıp yaşayın.

PORTEKİZ YOLCULUĞU 1

Yola çıkacağımız zaman, belki siz de benim gibisinizdir, beni bir tedirginlik alır. Hele uzun yolculuklarda. Hele uçak yolculuklarında. Uçaktan korkuyorsun öyleyse demeyin. Uçak korkusu hiç yok bende. İlk uçağa bindiğimde şaşkındım, birdenbire havaya çıkmak bana biraz garip gelmişti. Şimdi gariplik falan da duymuyorum. Ben insana sevgiyle davranır gibi yapıp bin türlü kabalık yapan hosteslerden, üst baş araması adına insanı ırgalayıp duran özensiz memurlardan, *"kalkışımız kırk dakika kadar gecikecek, bu gecikmeden ötürü özür dilerim"* sözünü rahat rahat söyleyen pilotlardan, bir uçaktan bir uçağa aktarma yaparken bir dehliz bilmecesi çözer gibi oradan oraya koşmalardan korkarım. Uçağı kaçırıp bir havaalanında sekiz saat bir demir sandalyenin üzerinde beklemekten korkarım. Benim Portekiz yolculuğum bu yüzden korkunç bir yolculuk oldu. Daha önce başıma buna benzer şeyler gelmişti ama böylesi gelmemişti. Hayır, ayrıntılarını yazmayı düşünmüyorum. Ben size başka şeyler anlatacağım. Cennet gibi bir ülkede geçirdiğim üç güzel günü anlatacağım.

Geçen bahar Murcia'ya Akdeniz'li şairler toplantısına gitmiştim. Tunus'lu şair arkadaşım Moncef Al-Ouhaibi bir yürüyüş sırasında yanıma geldi ve şöyle dedi: *"Portekiz'li bir hanım senin adresini istedi benden. Onu Portekiz'e, benim düzenleyeceğim şiir festivaline çağırmak istiyorum dedi. Ben doğrusu adresini vermek istemedim, öyle ya belki ters gelir sana. Ama o ısrar etti. Ben de verdim. Kötü mü ettim bilmiyorum? Ben kendisini tanıyorum. Ayrıca ben de orada olacağım. Hem de görüşmüş oluruz."* Bayan Rosa Alice Branco'yla haberleştik. Ve ben ekim ayının 17'sinde sabah erkenden Paris'e doğru yola çıktım. Oradan da Porto'ya geçtim. Geçtim ama nasıl geçtim? (Yolculuk serüvenim aklıma geldikçe deli oluyorum. Şimdi ondan hiç sözetmeyelim.)

Encontros de Talabriga (3. Festival Internacional de Poesia de Aveiro) şairlerinden biri de bendim bu yıl. Festival Porto yakınlarında, daha doğrusu Porto'ya yüz kilometre kadar uzaklıkta pek şirin ve küçücük bir üniversite kenti olan Aveiro'da yapılıyor. Sekiz saat kuru sandalye üzerinde uçak bekleyip şapşala döndüğüm için Porto'ya indiğimde hiçbir yeri görecek gözüm yoktu. Za-

ten bir kenti uçaktan ne kadar görebilirsiniz ki. Hele gece karanlığında. Ben öğle uçağından çıkmayınca karşılayıcılar telaşlanmışlar. Bir hanım ve bir bey beni ellerinde "AFŞAR TİMUÇİN" yazan bir kartonla karşıladılar. Neler olduğunu, başıma neler geldiğini ayaküstü anlattım. Onlar beni Japonya'dan şair Taijin Tendo'yla ve Suriye'den şair Shaher Khadra'yla tanıştırdılar. Beşimiz otomobille Aveiro'ya doğru yola koyulduk. Bir saat süren yorgunlar yolculuğundan sonra Aveiro'da Moliciero otelinin önüne geldik. Bir gece önce iki saat ancak uyuyabilmiş olan ben hemen uykuya daldım. Sabah kahvaltıdan sonra lobide çeşitli şair yüzleri arasından Moncef'in yüzünü seçebildim. O beni Rosa Alice Branco'yla tanıştırdı. Rosa Alice ufak tefek bir hanım. Cıva gibi. Bir bakıyorsunuz burada, bir bakıyorsunuz orada. Yüzü hep gülüyor. *"Ben de odanızda aratıyordum sizi"* dedi gülerek. *"Burada size bakındım ama tanımam olası değildi, çünkü bana gönderdiğiniz fotoğraf yandan. Yüzden daha başka görünüyorsunuz."*

O gün zamanın çoğunu kanallarda motor gezisi yaparak geçirdik. Aveiro'ya Küçük Venedik diyorlar. Motora ya da küçük gemiye hemen otelimizin önündeki kanaldan bindik. Bir ara daha geniş sulara açıldık. *"Açık denize mi çıkıyoruz?"* diye sordum. O gün açık denize çıkmayacakmışız. Açık deniz belli ki bizim kıyılarımızı süsleyen deniz gibi değildi. O yüzden her yer kanallarla çevrilmişti. Eşsiz bir görünüm karşısındaydık. Durgun sular, küçük yerleşme alanları, gondola benzeyen iki ucu yukarıya doğru yuvarlanarak kıvrılan tekneler... Her şey bize cennetten bir köşeyi düşündürecek kadar güzeldi. Yemeğe oturduğumuzda iyiden iyiye acıkmıştık.

Boğazına düşkün olanlar için eşsiz bir yer Portekiz. Yemeklerini daha çok balık çeşitleri oluşturuyor. Ancak balığı öyle yalapşap kızartıp getirmiyorlar. Tersine, onu çok zaman başka deniz yiyecekleriyle birlikte çeşitli soslar içinde pişiriyorlar. O yüzden Portekiz'de balık yemek ayrı bir zevk. Zaten her yerde balık pazarları görüyorsunuz. Et bazı dükkanların bir bölümünde satılıyor. Biz üç gün boyunca balık yedik. Ben bu yüzden bayram ettim. Beni gece uyandırıp balık verseler hayır demem. Doğrusu şarapları da pek güzel. Diyorum ya, Portekiz pek güzel derlerdi de abartıyorlar derdim. Hayır, abartmayla bir ilgisi yok. Kısacası ben Aveiro'da eşsiz bir üç gün geçirdim.

PORTEKİZ YOLCULUĞU 2

Portekiz'deki şiir toplantısında yeni insanlarla tanıştım. Onları size tanıtmak isterim. Festival kitabında yer alış sırasıyla şairlerin en azından adlarını ve ülkelerini bildirmeliyim size. Kitabı izleyelim. Birinci sırada ben varım. Üç kitabımdan seçilmiş beş şiirimle. Şiirleri fransızcaya çevirip yolladım Rosa Alice Branco'ya. O da portekizceye çevirmiş. Bir akşam yemeğinde bana şunları söyledi: *"Şiirlerin portekizceye o kadar güzel oturdu ki sen artık Portekiz'in şairisin."* Rosa Alice gerçekten ince bir insan. Kitapta ikinci olarak fransız şairi Alain Borer var. Alain Borer kendisi gibi profesör olan zarif eşiyle gelmişti Aveiro'ya. Üçüncü olarak kitapta Andrés Sanchez Robayna yer alıyor. O da La Laguna üniversitesinde ispanyol edebiyatı profesörü, sessiz ve güler yüzlü bir kişi. 1952 doğumlu. Daha sonra kitapta Egito Gonçalvez var, 1920 doğumlu.

Portekiz'den Fernando Aguiar şiirlerini gösteriyle sundu. Havaya karton harfler mi atmadı, kokular mı sıkmadı. Tabaklar mı kırmadı. 1956 doğumlu sessiz bir kişi. Lizbon Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda görevli. İspanya'dan Jorge Urrita 1945 doğumlu. Madrid'deki Carlos III üniversitesinden. Khal Torabully hepimizden genç. Maurice adasından. İstanbul'dan Maurice adasına döner kebap aleti götürmüş. Maurice adası halkı o zamandan beri severek döner yiyormuş. Luis Filipe Castro Mendes bir diplomat. Rio de Janeiro'da Portekiz'i temsil ediyor. Nicole Brossard benim çok sevdiğim, ayrılırken hüngür hüngür ağladığım Montréal kentinden bir kanadalı fransız. Ayrıca benim Verona'dan Dünya Şiir Akademisi üyesi arkadaşım. O da benim gibi uçaktan değil ama uçak yolculuklarından korkuyor. Sharer Khadra Suriye'den. 1954 doğumlu. Moncef gibi o da hiç sönmeyen bir ocağın bacası gibi tütüyor ve ayrıca migrenden yakınıyor. Taijin Tendo 1944'de Otaru'da doğmuş pek hoş bir japon aydını. Hem şair hem eleştirmeci hem ressam hem fotoğraf sanatçısı hem de sinema sanatçısı. Vasco Graça Moura 1942 Porto doğumlu. Siyaset adamı ve diplomat. 1999'da Avrupa Parlamentosu'na milletvekili seçilmiş. Yolanda Pantin Venezuela'dan bir bayan şair.

Bu sessiz ve dingin Aveiro kentinde şiirler okuduk, dostlar edindik. Taijin Tendo benim yakın dostlarımdan biri oldu. Çok zaman

konuşmadan dolaştık. Yemeklerde yanyana oturduğumuz oldu. O konuşmayı değil de gülmeyi seviyor. Ben ne konuşmayı ne gülmeyi. Bir akşamüstü Khal Torabully'yle kenti dolaştık konuşa konuşa. Khal konuşmayı çok seviyor. Onunla gezerken sizin herhangi bir şey söylemeniz gerekmiyor, o konuşuyor, sizin yerinize de konuşuyor. Kenti dolaştık ve otele dönerken bir de baktık ki herkes ayakta bir şeyleri bekliyor sokaklarda. Meğer deniz kabardı mı bir ya da bir buçuk saatliğine yaşam dururmuş. Ne biz otele girebildik ne oteldeki arkadaşlar toplantı için dışarı çıkabildiler. Bir saat sonra sular geldiği gibi gitti.

Alain Borer'le de epeyce arkadaşlık ettik. Alain ve zarif eşi benden duyduklarına şaşıp kaldılar. Sizin diliniz arapça ya da arapçaya yakın değil mi? Hayır, bizim dilimizde bir avuç arapça sözcük ya kalmış ya kalmamıştır. Pekiyi, yaşam öykündeki bu Descartes ne oluyor, siz doğu felsefesi yapmıyor musunuz? Doğu felsefesiyle ilgilenenler olabilir ama ben Descartes uzmanıyım, daha doğrusu Batı Felsefesi Tarihi uzmanıyım, biz batı felsefesi öğretiyoruz. Pekiyi üniversitelerinize kızlar girebiliyorlar mı? Benim öğrencilerimin yüzde yetmişi kız. Pekiyi bunlar erkeklerle ayrı yerde oturuyor olmalılar. Hayır, öyle bir şey yok, aynı salonda yanyana ders görüyorlar. İnandılar ama şaştılar.

Alain'in yazlık evi Tourain'de. *"Her gün evime gitmek için Descartes'ın evinin önünden geçmek zorundayım"* diyor. *"Yıllarca Descartes üzerine kafa yormuş biri ne yapıp yapıp onun evini de görmeli."* Alain beni evine çağırdı, kavilleştik, önümüzdeki zamanlardan birinde onlara gideceğim. Kafamda şimşekler çaktı. Yıllarımı Descartes'a verdim, onun evini görmek büyük sevinç olacak benim için. *"Besbelli çok alçakgönüllü bir kişiymiş Descartes"* diyor Alain. O ve eşi beni bekliyorlar. Yakında onlara yazacağım. Uygun bir zamanda da yola düşeceğim. Amacım Descartes'la ilgili yeni bir kitap yazmak. Descartes'ın evini uzun uzun anlatan bir kitap. Bir de Descartes'dan özdeyişler içeren. Şimdiden tasarısını yaptım bile kafamda.

PORTEKİZ YOLCULUĞU 3

Aveiro küçük bir kent ama bir üniversite kenti. Bazı toplantıları üniversitede yaptık. Üniversite pırıl pırıl. Öğrencilerin yemekhanesinde yemek yedik. Her şey tertemiz. Biz gece yarısına doğru toplantıdan çıkarken öğrenciler çalışmalarını bitirmiş evlerine dönüyorlardı. Bir öğrencinin gece yarısına kadar okulunda çalışabilme olanağı bulması ne kadar güzel. Şair arkadaşım A.S.Robayna'nın söylediğine göre Aveiro üniversitesi yalnızca teknik alanlarda eğitim veriyormuş ve tam 11.000 öğrencisi varmış. Öğrenciler düzenli, ne yaptığını bilen, tutarlı insanlar. Aralarında yılışan, şaka yapmak adına tekme sallayan, kötü kötü davranışlarda bulunan kimse yok. Bizim toplantımıza katılmaya gelenler bizimle birlikte şaraplarını yudumladılar. Rektör hanım kendi halinde bir insan. Öyle poz atan biri değil. Memurlarla ve müstahdemle arkadaş gibi konuşuyor. Bir akşam bizimle üniversitede yemek yedi.

Benim Aveiro'da en çok ilgimi çeken eski yapılar oldu. Kentin her yerini dolaştırdılar bize ve önemli yapıları yani estetik açıdan görülmeye değer yapıları teker teker gösterdiler. Bir şiiri dinler gibi oluyorsunuz bir evi tepeden tırnağa gözlemlerken. Kolay kolay anlatılır gibi değil. Khal'ın dediği gibi, insan Aveiro sokaklarında dolaşırken kendini Ortaçağ'da sanıyor. Sokaklar dar ama ferah. Aveiro zaten kimsenin bir yerlere koşa koşa gitmeyi düşünmediği bir kent. Birden bir yağmur indiriyor, sokaklar tepeden tırnağa ıslanıyor, sonra bir de bakıyorsunuz eşsiz bir güneş açıvermiş.

Şiir toplantısını içlerinde Aveiro üniversitesinin ve Aveiro belediyesinin de bulunduğu beş kurum üstlenmiş. Şairlerin herbirine imza karşılığı çekle 50000' er escudo ödediler. Yanılmıyorsam bu para yaklaşık 300 dolara karşılıktır. Cuma sabahı bankada kuyruğa girdik. Cumartesi gittiğimiz İlhao ayrı bir güzellikler ortamı. Oradaki evler bebek evleri gibi küçücük. Uzaktan bir uğultu geliyordu. Evlerin arkasına doğru yürüdük. Bir tepeyi aştık. Karşımızda birdenbire okyanusu bulduk. Hayır, okyanus denize benzemiyor. Kocaman dalgalar köpük köpük üstümüze doğru geliyordu. Görülmeye değerdi doğrusu.

Cumartesi akşamımız son akşamımızdı. Lokanta-bar karışımı bir güzel yerde yemeğimizi yedik, orada bulunanlara birer de şiir

okuduk. Benim uçağım çok erken kalkacaktı. Erken kalkan uçağa gidecekler arasında benden başka kimse yoktu. Taijin Tendo, benim japon dostum benim için telaşlandı. Ya sabah Afşar'ı almayı unuturlarsa. Şoförle konuştu, olmadı. Pablo'ya gitti, anlattı. Korkma karşılığını aldı. Sonra otele döndük. Vedalaştık. Benim bir işim de vedalaşmak.

İkide yatıp üçte ancak uykuya geçebilen adam dört buçukta kalkarsa ne olur? Aptal gibi bindim taksiye. Gecenin karanlığında gittik de gittik. Başım düşüyor, düpedüz uyukluyorum, engelleyemiyorum kendimi. Neden hep ilk uçak benim uçağım olur bu yolculuklarda, neden ben hep gün ışımadan yola düşerim, bilemiyorum. Gene koşu, gene oradan oraya seğirtmeler. Üst baş aramaları. Uçak kaçacak korkusu. Bütün bunlar olmasa yolculuk hiçbir şey değil. Ancak bütün bunlar gözümü korkutuyor. Ne yapacaksınız, her işin bir pürüzlü yanı vardır. Dünyayı görmek, dünyadan değişik insanlar görmek çok güzel. O kadar ülke gördüm, hiçbiri öbürüne benzemiyordu. Portekiz de bir başka ülkeye benzemiyor. Her şeyden önce insanları bambaşka. Bir gazeteci dost *"Bizi nasıl buldun?"* diye sordu. *"Sizin kadar sıcak, sizin kadar cana yakın olanını görmedim"* dedim ve bunun bir iltifat olmadığını söyledim. Şimdi Tourain'i merak ediyorum. Tourain, Verona, Murcia ya da başka bir yer.

Bu şiir yazma işinin buraya kadar ciddileşeceğini düşünmemiştim doğrusu. Ben kendimi kendime ve başkalarına anlatmak için şiirler yazarken bakın görüyor musunuz neler oldu. Yok, gerçekten yakınıyor falan değilim, öylesi şımarıklık olur. Ama bu uçak yolculukları canımı sıkıyor iyice. İnsanların mal gibi taşındığı koşullarda yolculuk sevindirici olmaktan uzak olacaktır elbette. Havaalanlarına bakın, herkesin yüzünde bir gerginlik. Ne o, kolay yolculukmuş, çabuk götürüyormuş. Çabuk götürüyor ama bir yandan da insanın ağzından burnundan getiriyor. İneceğiniz yere bir iniyorsunuz ki her yanınız titriyor. Uçak yolculuğu böyle olmamalı.

CİDDİ OLMAK

İnsanlar pekçok sululuğu ciddilik örtüleri altında besleyip büyütürler. Toplumda ciddi adam nesinden bellidir? Elbette kravatından. Bazen kravat bazen gravat bazen gravet bazen graviyet diye adlandırılan o sefil alet insana necabet verir gibi yaparken nice tembelliği, nice sululuğu, nice sorumsuzluğu, nice saygısızlığı örten bir alet olur, çok yerde bir zerdüz palan'dan başka bir şey değildir. Çok zaman lanetleme takıldığından giyimle uyum göstermez ve iğreti durur. Yıllar önce, bilirsiniz, çok ciddi günler yaşadık, o günlerde çok ciddi olmamız isteniyordu. O durumda elbet kravat sorunu başa geçiverdi. Okul müdürü ders sırasında sınıfları dolaşıyor ve kravat denetimi yapıyordu. Birinde sınıfa girdim, çocuklar gülmekten katılıyorlar. Ne oldu dedim anlattılar. Öğrencilerden biri kravat denetimi yapılacağını duymuş, kravatı yok, kantindeki garson çocuğun yağlı kravatını biraz da zorla yerinden sökerek boynuna takmış. Gösterdiler. Bizim öğrencilerden birinin boynundan leş gibi bir bez parçası sarkıyordu. Gene o ciddi günlerde yönetici arkadaşlarım bana ikide bir kravatsız gelmememi, yeni bir giyim kuşam buyrultusu almış olduklarını anlatırlardı, ben umursamazdım. Umursamayışımın iki nedeni vardı. Birincisi gerçekten kravatı sevmiyordum, ikincisi her şeyin tepetaklak gittiği bir ortamda kravat neyi sağlayacaktır...

Oysa ben bir kravat düşmanı da değilim. Gerektiğinde,yeri gelince yani, o renkli bezi boynuma geçiriveririm. İstanbul'un en iyi giyinenleri arasında olmadığım için kravatı üstüme başıma ne kadar uydururum, bilemiyorum. Daha doğrusu ben örtünmek için giyinenlerdenim. Erkeklerin, hatta kadınların iyi giyim meraklarını bir türlü anlayamamışımdır. Yıllar önce, oğullarım küçükler, onlarla her çarşıya çıktığımda bakarım ya önümden ya arkamdan yürüyorlar. İkisi de yapıyor bunu. Birinde birine, büyüğe mi küçüğe mi unuttum, bunun nedenini sordum. *"Baksana baba, gömlek vişne rengi, pantolon yeşil, şapka bilmem ne... Bu durumda ben senin yanında yürür müyüm?"* Bununla birlikte ne bulursam üstüme geçirdiğimi, genellikle bir karnaval maskarası gibi dolaştığımı sanmıyorum. Ne var ki şu dünyada tanzimat zamparası gibi dolaşmayı da hiç düşünmedim doğrusu. Üstü başı o kadar düzgün, her giydiği iyiden iyiye düşünülmüş kadınlardan da erkeklerden de korkarım. Bunlar bana

sanki ikiyüzlü insanlarmış gelir. Kendilerini pırıltılı giysilerle örtüyorlar ya. Öyle ya, giysi de bir tür maske ya da en azından maskeyi tamamlıyor.

Ciddi insanları severim ama ciddinin asık suratlısı işime gelmez. Sulu insanlardan tiksinirim. Hele iki kadeh içtikten sonra sululanan insanlardan, hele onlardan... Ağır adam hoşuma gider. Ancak ağır adam dediğin de süzüm süzüm süzülmemelidir. Şaka etmeyi ve şarkı mırıldanmayı bilmeyen ya da beceremeyen adamdan korkarım. Aslında iki tür ciddilik vardır: gerçek ciddilik ve sözde ciddilik. Sözde ciddilik o kravatların, ünlerin, unvanların, nerede nasıl kazanıldığı bilinmeyen paraların arkasına saklanarak sağlanan ciddiliktir. Gerçekten ciddi insan yılışmayan ve surat asmayan insandır, gereksiz içtenlik gösterilerine kalkmadığı gibi insanlarla arasına kilometrelerce uzaklık koymayan insandır.

İnsanlık pek garip oldu dostlarım, içtenlik diye bir şey kalmadı. Eskilerin *riya* ve *tabasbus* dediği şeyler gündelik yaşamımıza girdi. Gurur denilen salgın hastalık istemediğiniz kadar, buna karşılık onur denilen değeri kolay kolay bulamıyorsunuz. Elde et de nasıl edersen et. Yalancılık aldı yürüdü. Kimse kimseye güvenmiyor. İnsanlar göğüslerini kabarta kabarta *"Babama bile güvenmem"* diyebiliyorlar. Bu kargaşada ciddi adam güme gitti. Kravatların ve takım elbiselerin altında gizlenen şey kolaycılıktan, şeytanlıktan, değerbilmezlikten başka bir şey değil. Sinsilik varolma kavgasında en geçerli yöntem oldu. *Yiğit adam* diye bir şey vardı eskiden. Bir ingiliz atasözü *"Yiğitliğin modası geçmez"* dese de siz aldırmayın. Onun modası falan kalmadı. Bakıyorsunuz dünkü yiğit bir gecede alçağın biri oluvermiş.

Bu da böyle bir dönem işte dostlarım. Bizler uzak geçmişleri anımsarken gurur duysak da sevinç duyamıyoruz, atalarımızın yapıp ettikleri pek aklımıza yatmıyor da ondan. Korkarım torunlarımızın torunları bizi ciddi ama boş adamlar diye anacaklar, boş olanla ciddi olanın nasıl olup da birbiriyle uyuştuğuna bir türlü akıl erdiremeyerek. İçlerinde en akıllıları şöyle diyecek: *"Ciddi görünmeyi biliyorlardı."*

ŞİDDET

Kurulu düzenler hep şiddetten yakınırlar. Haklıdırlar da. Her gün bir yerlerde bir şeyler olur: beyinler patlar, kollar kopar, kanlar akar... Bütün bunlar belli ki dünyayı dönüştürmek ya da daha basitinden değiştirmek adına yapılır. Ancak dünya değişmez: şiddet şiddeti çağırır ve her şey kendi yolunda gider. Kurulu düzenler şiddeti lanetlerler, şiddete karşı önlem almayı düşünürler, zaman zaman da intikam sözleri söylerler. Bu kalıpsözler belli bir tasarımın olmaktan çok belli bir duyarlılığın ürünüdür besbelli. Ben kurulu düzenlerin ya da onların temsilcisi olan kurumların ve kişilerin yerinde olsaydım şiddetin nedenlerini ortaya çıkarmak isterdim. Şunu çok iyi biliyorum: olumsuz sonuçların üzerine gitmekle yaşamı dikensiz gül bahçesine döndüremezsiniz. Gerçekte yaşam hiçbir zaman dikensiz gül bahçesi olmaz ya, gene de bir şeyleri insana yaraşır kılmak olasıdır. Bunun için yapılacak şey elbette nedenlere inmektir.

Nedenlere inmek hem zordur hem işimize gelmez. Biz isteriz ki yaşam yararımıza çalışan bir takım olumsuz koşullarla sürüp gitsin ama gürültü patırtı çıkmasın. *Olacak şey değildir. Şiddete dayalı* yöntemler savunulacak gibi değildir ama şiddet oluşturan kötü koşulları savunabilmek de ben insanım diyen insan için olası değildir. Öte yandan bir görünür şiddet vardır bir de görünmez şiddet vardır. Görünmez şiddet özellikle ülkelerin varoşlarında yaşayan insanları uyutma koşulları çerçevesinde uygulanır. O şiddet insanı açlığın, yoksulluğun, cahilliğin, kötü alışkanlıkların kıskacına atan şiddettir. Şiddet şiddeti yaratır, bu defa şiddete uğramış insanlar şiddet uygulamaya başlarlar. Toplumun iktisadi açıdan üst diyebileceğimiz kesimlerinde pek kan akmaz. Hele kültür açısından üst düzeydeki kesimlerde hemen hemen hiç kan göremezsiniz. Burada her türlü ahlaksızlık kansız gerçekleştirilir. Oysa öte yanda öyle değildir. Neden? İki nedeni var: şiddet şiddeti getirir, bu bir; ikincisi insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için olmadık yollar seçebilirler, bu olmadık yollarda kan ve gözyaşı da olacaktır.

Toplumlar toplumları, toplum katları toplum katlarını, meslekler meslekleri ve sonunda bireyler bireyleri sömürdükçe dünyamızdan şiddet eksik olmayacaktır. Üstelik öyle bir dünyada yaşıyoruz ki orada şiddetin de ya da şiddete yönelik duyguların da ticareti yapı-

lıyor. Televizyonda bir film izlemek için akşam vakti koltuğa kurulu-yorsunuz, içinizde şiddete en küçük bir eğilim yok, biraz vakit geçir-mek biraz da olabilirse insan sorunlarıyla karşılaşmak istiyorsunuz, gerçekten film oldukça insani görünümler içinde başlıyor, ama adam durur mu, şiddetin ticaretini yapacak, biraz sonra silahlar ateş kus-maya başlıyor. O sıra siz de borçlunuzun aylardır parayı ödememek için bin dereden su getirdiğini anımsıyorsunuz ve içinizden onu bo-ğazlamak geçiyor. Böylece çocukların taze ruhlarından başlayarak her ruhun toprağına şiddet tohumları ekiyorlar. Adam adaletsizlikle-rin kol gezdiği bir toplumda dikiş tutturamadığı zaman ne yapacak? İçindeki bohçayı açacak ve şiddet eğilimlerini ortaya dökecek?

Oysa siz böyle olmasını istemezsiniz. Sizi anlıyorum. Çünkü siz iyi koşullarda yaşıyorsunuz ve yaşamınızın dalgalanmasını, kana ya da irine bulanmasını, ölüm tehditleri altında olmasını istemiyorsunuz. Çok haklısınız. Bir yanına tokat yiyenin öbür yanını da tokat yemek için uzatmasını istersiniz. İnsanların toplumsal adaletsizlikleri anlayış-la karşılamasını, şiddet gördüğü yerde zorla da olsa dudaklarını bü-ze büze gülümsemesini istersiniz, tüm sorunları sonsuz yaşamın ko-şullarında çözülmek üzere bir yana bırakmasını istersiniz, sen de ça-lış sen de kazan formülünü bütün bir ömür için benimsemiş olmasını istersiniz, uluslararası sermaye güçlerinin toplumların yaşamında aç-tığı yaralara olağan gözüyle bakmasını istersiniz...

Oysa sizin özlediğiniz bu insan gün geçtikçe yok oluyor, gün geçtikçe tarihin derinliklerine gömülüyor. Onun yerine yavaş yavaş yeni bir insan tipi geliyor. Bu yeni insan tipi kendisine sunulan her türlü yaşam biçimini öpüp başına koyacak gibi görünmüyor. Bu yeni insan, besbelli, dünyanın neresinde olursa olsun her şeyin altını ara-yacaktır, doğruyu yanlıştan ayırmak için çaba gösterecektir ve en önemlisi karşı koymayı bilecektir. Bu yeni insanı sevmediniz belki de. Eskiçağ'ın şeker gibi kölelerini bulup size getirebilsek keşke. Ne gezer!

BEHÇET NECATİGİL

Ben Behçet Necatigil'i küçük yaşamların savsız şairi diye görürüm. Buradaki *savsız* sözü bir eleştiri sözü değil bir saptama sözüdür. Çünkü Behçet Necatigil hiçbir zaman büyük seslerin, büyük önerilerin, büyük karşıtlıkların insanı olmadı, onun şiirde büyük devrimler gerçekleştirmek gibi bir telaşı da yoktu. Bununla birlikte kendi dilini, kendi anlatım olanaklarını kurmayı başardı. Onun bizim deyimimizle savsız bir şair olması şiirimizde baş yerlerden birini almasını engellemedi. Bizim şiirimizde Nazım Hikmet gibi büyük birkaç şiir devrimcisi de vardır ama şiirimizin insan dokusu büyük ölçüde kazib değerlerden oluşmuştur. Estetik cahili bir yığın adam bir yolunu bulup birinci sınıf şair koltuğuna kurulmuştur. Bunlar öldükleri günün hemen ertesinde birden ünlerini yitiriverirler. Yeni gelenler onun adını duymayacaktır.

Bir edebiyat öğretmeni olan Behçet Necatigil gerçekte bir edebiyat bilginiydi. Keşke çok yazı yazmış olsaydı, şiirlerinin yanına yazılarını da koymuş olsaydı. Nedense yapmadı. İki satırı yanyana getiremeyenlerin eleştirmeci sıfatıyla sağda solda kol gezdiği bir ülkede Behçet Necatigil gibi bir edebiyat bilgininin eleştirici bir gözle edebiyata bakması elbette çok önemlidir. Ancak o öğretmenliğinin yanına şairliği koydu ve daha da ileriye gitmeyi düşünmedi. O çekinik kişiliğiyle, kırgın yada boynu büyük görünümüyle, dudaklarından eksik etmediği sigarasıyla geldi gitti.

Solculuk benim için her şeyden önce dürüstlüktür. O dürüsttü ama solcu değildi. Bu yanı bana biraz garip görünürdü. *"Marksist"* diye belirlediği adamlardan bucak bucak kaçtığını biliyorum. *"Marksist"*lerin kaskatı ve kasaba insanları olduğuna inanıyordu. *"Hepsi senin gibi olsa başımla birlikte"* derdi bana. Bir yandan haklıydı da. Biz solculuk dürüstlüktür dedik ama bu solcu dediğimiz insanların arasında anasının ipliğini satmışların sayısı da az değildir. Üstelik bunlar afra tafralı adamlardır. Behçet Necatigil'e gelince, onun dünyası sıradan bir insanın dünyasıydı.

Mahalle insanları, semtin kadınları ve kızları, yaşamı yoksunluklar içinde ve belli bir sıradanlıkta yaşayan kişiler onun şiirinin özünü oluşturdular. Sanırım çok az şairimiz şiirinde halkı bu kadar yakından görmeyi ve göstermeyi becerebilmiştir. Gerçek anlamda hal-

kın bütün boyutlarıyla yer aldığı bir şiir oldu Behçet Necatigil'in şiiri. Üst kesimlerde göremeyeceğiniz kaygıları onun yazdıklarında yansıyan halk insanlarında rahatça görebilirsiniz: *"Bir varmış bir yokmuş aramızdaki dostluk./ Kızına kıl kadar olsun göz koysaydım,/ Derdim: Buydu korktuğu./ Odama uğramaz oldu, semtimden geçmez:/ Oysa bir ben vardım içli dışlı olduğu."* Tanımış olsanız şaşacaksınız, ne insanlar vardır bu halk insanları arasında: *"Delicesine daha dün/ Kitaplara düşkündü,/ Almış yürümüş serserilikte./ Akıl bu, evi barkı bırak da sen/ İğri büğrü sokaklara dal/ Geceyle birlikte."* Bu çerçevede Behçet Necatigil hep tabandaki insanların yoksunluklarını duyurdu bize: *"Kapalı kızlarda duygu yok mu/ Onların da canı çeker:/ Rüyalarda belli oluyordu/ Bir erkekle beraber."*

Uzun uzun anlatmaz o. Şiiri nerede yakalayacağını bilir. Bir fırça vuruşuyla, bilemediniz iki fırça vuruşuyla bir insanlık durumunu bize anlatıp çıkar. Bu yüzden çok zaman kırık dökük dizeler kullanır ya da kırık dökük söyleyişlerle yazar. İnsanla ilgili her sorun onun sorunudur. Bazı şiirlere bazı şeyler girmez, daha doğrusu bazı şairler şiirlerine öyle her şeyi paldır küldür sokmazlar. Behçet Necatigil öyle değildir, alçakgönüllüdür, yaşamı yalnız parıltılı yüzleriyle değil tüm yüzleriyle benimsemiş çıkmıştır. Şiire gitmez diyeceğimiz nice tema onun şiirinde başköşeye oturur.

Behçet Necatigil özellikle evlerin ve sokakların şairidir. Onda ev ve sokak hem birbirini tümler hem de belli bir karşıtlık içindedir. Ev anlayışlıdır, hoşgörülüdür, nice acıları sevinçlere katık etmiştir. Der ki şair: *"Oğullar uzaklaşır, kızlar uzaklaşır/ Bir zaman için benden,/ Oluruna bırak, gençtir, derim,/ Hevesini alsın sokaklardan."* Sokaklar biraz daha genç işi ortamlardır. Ev şöyle sürdürür sözünü: *"Bensiz olamazlar, dönerler/ Çok denedim./ Ben büyüğüm, affederim/ Ben evim."* Her şey döner dolaşır evde anlatımını bulur: *"İşinizdesiniz ya da bir başka yerde/ Yükselir hastanızın dün geceki ateşi/ Gördüğünüz yüzlerde gün boyu/ Aklınız evde."*

Işıklar içinde yatsın.

ANI KİTAPLARI

Anı kitaplarını sevmiyorum. Bunun birinci nedeni anıların güvenilmez şeyler olmasıdır. İnsanoğlu bilincinin dönüşüm koşulları içinde anılarını değiştirir de değiştirir. Onlara kendine göre duygusallıklar ekler. İnsan kendini yaşanmışa karşı savunurken anılarını değişikliğe uğratır, onları değiştirerek kendini savunur. Anılarına tam anlamında önyargısız yönelebilen kimse var mıdır? Sorun öncelikle önyargı sorunu değildir, sorun insanın anılarına söz geçirememesi sorunudur, onların zamanla biçim ve içerik değiştirmesini önleyememesi sorunudur. Yaşantı bizde aralıksız dönüşerek sürer. Bir araya gelen eski okul arkadaşları yıllar önce yaşadıkları bir olayı birer yalancı gibi çok değişik anlatırlar ve herbiri kendi anlattığının daha doğru olduğuna inanır.

O bir yana, anı yazarı biraz da bilinçli bir kendini savunma ustasıdır. Anı kitabı yazan her kişi başkalarında nice olumsuzluklar bulurken kendini genellikle eksiksiz gösterir ya da kurnazlığa vurdurup pek de önemli olmayan yanlışlarını sayar. Anı yazarı hiçbir zaman kendini kıyasıya eleştirmeye hazır biri değildir. *"Ben başarısız biriyim, başıma gelenler bu yüzdendir, başarısızlığımın altında yatan da kavrayışımın eksik oluşudur, bir de tembelliğimdir"* diyen bir anı yazarı gördünüz mü siz hiç? Hani o içtenlikli kişi ki anılarını seve seve inana inana okuyalım. Hanımefendi anı kitabı yazar, şu kadar yıl birlikte olduğu kişiyi iki satırla ya anar ya anmaz. Ne biçim iştir bu? Beyefendi falanca meslekte güdük kalmıştır, yıllarca dişe dokunur bir ürün vermemiştir, anılarını okuduğunuzda gizil bir dehayla karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız. *"Yahu, muhterem, biz senin değerini anlayamamışız, ver şu elini öpelim"* demek geçer içinizden.

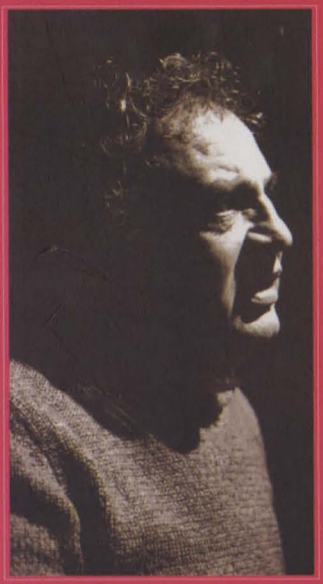
Biliyorsunuz, Nazım Hikmet'le ilgili sayısız anı kitabı var. Nazım Hikmet'i tanıtan kitaplar mı bunlar? Bence değil. Bu karakuru anıların içinden sağlam bir Nazım Hikmet imgesi çıkarmak hiç de kolay değil. Nazım Hikmet'in sanatını inceleyen kitapların sayısı kaçtır bilmem ama onunla ilgili anı kitaplarının sayısı hiç de az değildir. Bu kitaplardan, bu anı kitaplarından ancak yaşanmış bazı somut olayların düz şemasını öğrenebiliriz. Falanca gün falanca yere uğramıştı da şöyle demişti gibilerinden.

Anı kitapları bir şeyleri belirgin kılar gibi görünürler ama onların işi bir şeyleri iyiden iyiye bulandırmaktır. Hele insanların ödün vermeyi, iğri büğrü yollara sapmayı, ne yapalım koşullar böyle demeyi alışkanlık edindiği bu topraklarda hemen her insanın bir anı kitabı yazarak kendini savunması hiç de yanlış olmaz. Adam toplumcu kesimin adı bilinen üyesidir, dürüstlük konusunda söyledikleri kulaklarda çınlamaktadır, bu arada ondan on beş ondan yirmi öbüründen kırk alarak yaşamayı alışkanlık edinmiştir. Bu adam belli bir yaşa geldiğinde anılarını yazmalı ve böylece kendisinin bir dolandırıcı olmadığını birilerine esinleyecek bir somut savunma düzeneği oluşturmalıdır.

Dostlarım ve yakınlarım çoktandır anılarımı yazmamı isterler. Benim anı yazacak vaktim mi var! Yaşlandıkça işlerimin kolaylaşacağını, bana dinlenme vakitlerinin kalacağını düşünürdüm, ne kadar yanılmışım. Koşu her gün biraz daha hızlanıyor. O bir yana, benim kendimi savunmamı gerektirecek yaşantılarım olmadı. Güçlüklerle örülmüş tertemiz bir yaşam bu. İçinde en küçük bir leke bulamazsınız. O durumda benim anılarımı yazmam gerekmiyor, benim açımdan bakıldığında. Öte yandan, bu güç yaşam nice bayağılığa, nice çirkinliğe, nice ayıba tanıklık etmiştir. Sizin uzaktan bakıp hayran olduğunuz o adı kocaman adamların ne hergelelikler üretmiş olduğunu anlatmaya başlasam küçük dilinizi yutarsınız.

Son olarak iki numaralı oğulcuğum Ali anılarımı yazmamı istedi. *"Oğlum, ben anı falan yazamam, buna ne vaktim ne isteğim var, ayrıca bazı şeyler çok özeldir, onların bilinmesini istemem, onları sadece sana ve ağabeyine anlatabilirim, onların yer almadığı bir anı dizisi anlamsız olur, ama sen çok istiyorsan bana geçmişle ilgili sorular sorarsın, ben de onları sevgiyle ve içtenlikle yanıtlarım, sen sonra onları istersen bir kitapta toplarsın, ama ne olur benden anı yazmamı isteme"* dedim oğluma. Söylediklerim Ali'nin aklına yattı mı bilmiyorum. Birçok yaşam tortusu sesizce mezara gitmeli diye düşünürüm. Benim hangi kadını deli gibi sevmiş olduğum, hangi arkadaşımdan nasıl kazık yemiş olduğum kimi ilgilendirir!

Felsefe Dizisi

Afşar Timuçin felsefenin ve şiirin dünyasından genel insan sorunlarına eleştirmeci ve tartışmacı bir gözle bakıyor.

Yazarın kısa denemelerinden oluşan bu kitap güncele olduğu kadar evrensele açıktır. Bireyin toplumdaki yeri, siyaset dünyasının açmazları, düşünce alanındaki temel sorunlar kitapta baştan sona bütünsel bir bakış açısı içinde ele alınıyor. Kitabın en ilginç yanı en güç sorunların gündelik dille irdeleniyor olmasıdır.

ISBN 975-286-106-7

9 789752 861060

SKB 946852 UH